

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ

της 2ας Ιουλίου 2008

για τις ενισχύσεις C 16/04 (πρώην NN 29/04, CP 71/02 και CP 133/05) που χορήγησε η Ελλάδα στην επιχείρηση Ελληνικά Ναυπηγεία Α.Ε.

[κοινοποιηθείσα υπό τον αριθμό E(2008) 3118]

(Το κείμενο στην ελληνική γλώσσα είναι το μόνο αυθεντικό)

(Κείμενο που παρουσιάζει ενδιαφέρον για τον ΕΟΧ)

(2009/610/ΕΚ)

Η ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΩΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ,

Έχοντας υπόψη:

τη συνθήκη για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, και ιδίως το άρθρο 88 παράγραφος 2 πρώτο εδάφιο,

τη συμφωνία για τον Ευρωπαϊκό Οικονομικό Χώρο, και ιδίως το άρθρο 62 παράγραφος 1 στοιχείο α),

Αφού κάλεσε τους ενδιαφερόμενους να υποβάλουν τις παρατηρήσεις τους σύμφωνα με τα ανωτέρω άρθρα ⁽¹⁾, και έχοντας υπόψη της παρατηρήσεις αυτές,

Εκτιμώντας τα ακόλουθα:

1. ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ

- (1) Με επιστολή της 9ης Σεπτεμβρίου 2003, οι ελληνικές αρχές υπέβαλαν στην Επιτροπή αίτηση από μέρους της Ελληνικά Ναυπηγεία ΑΕ (εφεξής «ΕΝΑΕ») για τροποποίηση του επενδυτικού σχεδίου που αφορούσε την αναδιάρθρωσή της, υπέρ του οποίου η Επιτροπή είχε εγκρίνει τη χορήγηση ενίσχυσης με απόφαση της 15ης Ιουλίου 1997 στην υπόθεση Ν 401/1997 ⁽²⁾ (εφεξής «απόφαση Ν 401/97»). Σύμφωνα με το τροποποιηθέν πρόγραμμα του Νοεμβρίου 2002, η ΕΝΑΕ υπέβαλε αίτηση, την οποία οι ελληνικές αρχές ενέκριναν, σχετικά με την ολοκλήρωση της εφαρμογής του επενδυτικού προγράμματος έως τις 30 Ιουνίου 2004. Επιπλέον, σύμφωνα με το τροποποιηθέν πρόγραμμα, η ενίσχυση την οποία είχε εγκρίνει η Επιτροπή το 1997, δεν είχε ακόμη καταβληθεί στην ΕΝΑΕ.
- (2) Με επιστολή της 31ης Οκτωβρίου 2003, οι ελληνικές αρχές εξήγησαν ότι το τροποποιηθέν σχέδιο διαβιβάστηκε «προς ενημέρωση» στην Επιτροπή, και ότι δεν επρόκειτο για κοινοποίηση.
- (3) Με επιστολή της 18ης Νοεμβρίου 2003, η Επιτροπή ζήτησε από τις ελληνικές αρχές να διευκρινίσουν αν προτίθενται να χορηγήσουν ή να καταβάλουν ενίσχυση στην ΕΝΑΕ για τους σκοπούς του τροποποιηθέντος επενδυτικού προγράμματος. Στην ίδια επιστολή η Επιτροπή υπενθύμισε στις ελληνικές αρχές ότι σε τέτοια περίπτωση και σύμφωνα με τον κανονισμό (ΕΚ) αριθ. 659/1999 του Συμβουλίου, της 22ας Μαρτίου 1999, σχετικά με τις λεπτομέρειες εφαρμογής του άρθρου 93 της συνθήκης ΕΚ ⁽³⁾ [εφεξής «κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 659/1999»], η εν λόγω ενίσχυση έπρεπε να κοινοποιηθεί στην Επιτροπή και ότι δεν έπρεπε να τεθεί σε εφαρμογή προτού λάβει οριστική απόφαση επί του θέματος η Επιτροπή.

- (4) Με επιστολή της 16ης Ιανουαρίου 2004, οι ελληνικές αρχές δήλωσαν ότι η ενίσχυση την οποία προτίθεντο να χορηγήσουν αποτελούσε «υφιστάμενη ενίσχυση» καλυπτόμενη από τους όρους της εγκριτικής απόφασης της Επιτροπής του 1997 και ότι έχουν αρμοδιότητα να εγκρίνουν τροποποιήσεις του προγράμματος αναδιάρθρωσης, περιλαμβανομένης της παράτασης του χρονοδιαγράμματος εφαρμογής του.
- (5) Με επιστολή της 20ής Φεβρουαρίου 2004, η Επιτροπή κοινοποίησε στις ελληνικές αρχές τις αμφιβολίες της όσον αφορά την εγκυρότητα των ανωτέρω δηλώσεων.
- (6) Με επιστολή της 27ης Φεβρουαρίου 2004, οι ελληνικές αρχές δήλωσαν ότι δεν είχε χορηγηθεί ενίσχυση στην ΕΝΑΕ έως την ημερομηνία εκείνη.
- (7) Με την απόφαση C(2004) 1359 της 20ής Απριλίου 2004 ⁽⁴⁾, (εφεξής «απόφαση κίνησης της διαδικασίας») η Επιτροπή κίνησε τη διαδικασία που καθορίζεται στο άρθρο 88 παράγραφος 2 της συνθήκης σχετικά με τις τροποποιήσεις που επήλθαν στο επενδυτικό σχέδιο το χρηματοδοτούμενο εν μέρει με την επενδυτική ενίσχυση που εγκρίθηκε με την απόφαση Ν 401/1997. Η απόφαση κίνησης της διαδικασίας αναφέρει επίσης ότι η Ελληνική Τράπεζα Βιομηχανικής Ανάπτυξης (εφεξής «ΕΤΒΑ») ιδιοκτησίας του Δημοσίου χορήγησε διάφορα δάνεια και εγγυήσεις προς την ΕΝΑΕ και ότι οι ελληνικές αρχές δεν είχαν υποβάλει ετήσιες εκθέσεις ως όφειλαν.
- (8) Αφού ζήτησε και έλαβε παρατάσεις της προθεσμίας υποβολής παρατηρήσεων, η Ελλάδα, με επιστολή της 20ής Οκτωβρίου 2004, υπέβαλε παρατηρήσεις σχετικά με την απόφαση κίνησης της διαδικασίας.
- (9) Η απόφαση της Επιτροπής να κινήσει τη διαδικασία δημοσιεύθηκε στην *Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης* ⁽⁵⁾. Στο πλαίσιο αυτό η Επιτροπή ζήτησε από τα ενδιαφερόμενα μέρη να υποβάλουν παρατηρήσεις επί των μέτρων.
- (10) Αφού ζήτησε και έλαβε παρατάσεις της προθεσμίας υποβολής παρατηρήσεων, η ΕΝΑΕ υπέβαλε παρατηρήσεις σχετικά με την απόφαση κίνησης της διαδικασίας με επιστολή της 18ης Οκτωβρίου 2004. Οι παρατηρήσεις αυτές συμπίπτουν με εκείνες τις οποίες υπέβαλε η Ελλάδα στις 20 Οκτωβρίου 2004. Τα Ναυπηγεία Ελευσίνας, ελληνική ανταγωνιστική εταιρεία της ΕΝΑΕ, υπέβαλε παρατηρήσεις με επιστολή της 10ης Σεπτεμβρίου 2004. Οι εν λόγω παρατηρήσεις εστάλησαν στην Ελλάδα με επιστολές της 16ης Δεκεμβρίου 2004 και της 23ης Δεκεμβρίου 2004. Η Ελλάδα απάντησε αντιστοίχως με επιστολές της 20ής Ιανουαρίου 2005 και της

- 26ης Ιανουαρίου 2005. Με επιστολή της 29ης Μαρτίου 2005, η Επιτροπή απέστειλε στην Ελλάδα επιπρόσθετες παρατηρήσεις από πλευράς των Ναυπηγείων Ελευσίνας, στις οποίες η Ελλάδα απήντησε με επιστολή της 23ης Μαΐου 2005.
- (11) Από το 2002, η Επιτροπή είχε αρχίσει να λαμβάνει επιστολές καταγγελίας από τα Ναυπηγεία Ελευσίνας, τα οποία προέβαλαν τον ισχυρισμό ότι η ΕΝΑΕ είχε ωφεληθεί από διάφορα παράνομα και ασυμβίβαστα μέτρα ενίσχυσης και ότι εφάρμοσε καταχρηστικά ενισχύσεις τις οποίες είχε εγκρίνει η Επιτροπή. Οι επιστολές αυτές έφεραν τις εξής ημερομηνίες: 23 Μαΐου 2002, 28 Μαΐου 2002, 14 Αυγούστου 2002, 24 Απριλίου 2003, 3 Φεβρουαρίου 2004, 4 Μαρτίου 2004, 30 Ιουνίου 2004, 8 Απριλίου 2005, 27 Απριλίου 2005, 24 Μαΐου 2005, 10 Ιουνίου 2005, 15 Ιουλίου 2005, 28 Ιουλίου 2005, 13 Σεπτεμβρίου 2005, 16 Σεπτεμβρίου 2005, 21 Οκτωβρίου 2005, 12 Δεκεμβρίου 2005, 23 Δεκεμβρίου 2005, 6 Ιανουαρίου 2006, 10 Ιανουαρίου 2006, 12 Ιανουαρίου 2006, 18 Ιανουαρίου 2006, 23 Ιανουαρίου 2006, 3 Φεβρουαρίου 2006, 9 Φεβρουαρίου 2006, 23 Μαρτίου 2006, 28 Μαρτίου 2006, 6 Απριλίου 2006, 20 Απριλίου 2006, 24 Μαΐου 2006 και 2 Ιουνίου 2006. Η Επιτροπή απέστειλε επιστολές στον καταγγέλλοντα στις 27 Ιουνίου 2002, στις 22 Ιουλίου 2004 και στις 12 Αυγούστου 2005.
- (12) Οι εν λόγω καταγγελίες καταχωρήθηκαν υπό τους αριθμούς CP 71/02 και CP 133/05.
- (13) Η Επιτροπή ζήτησε από την Ελλάδα πληροφορίες με επιστολές της 30ής Ιανουαρίου 2003, της 30ής Ιουλίου 2004, της 2ας Μαΐου 2005, της 24ης Μαΐου 2005, της 24ης Μαρτίου 2006, της 24ης Μαΐου 2006 και της 29ης Μαΐου 2006. Η Ελλάδα απάντησε με επιστολές της 31ης Μαρτίου 2003, της 21ης Οκτωβρίου 2004, της 17ης Δεκεμβρίου 2004, της 20ής Ιουνίου 2005, της 25ης Απριλίου 2006, της 30ής Μαΐου 2006 και της 1ης Ιουνίου 2006.
- (14) Η Επιτροπή συναντήθηκε με τις ελληνικές αρχές στις 22 Μαρτίου 2006 και στη συνάντηση αυτή τις ελληνικές αρχές συνόδευσαν εκπρόσωποι της ΕΝΑΕ και της Τράπεζας Πειραιώς που υπέβαλαν στην Επιτροπή ορισμένα συμπληρωματικά έγγραφα. Η Επιτροπή συνάντησε τον καταγγέλλοντα στις 10 Ιανουαρίου 2003, στις 14 Ιανουαρίου 2005, στις 10 Μαρτίου 2005, στις 20 Μαΐου 2005, στις 19 Οκτωβρίου 2005, στις 8 Νοεμβρίου 2005 και στις 23 Μαρτίου 2006, και την Thyssen Krupp Marine Systems AG (εφεξής TKMS) στις 21 Μαρτίου 2006.
- (15) Με την απόφαση C(2006) 2983 της 4ης Ιουλίου 2006 (6) (εφεξής «απόφαση επέκτασης της διαδικασίας») η Επιτροπή επεξεργάστηκε τη διαδικασία που προβλέπει το άρθρο 88 παράγραφος 2 της συνθήκης προκειμένου να συμπεριλάβει διάφορα επιπρόσθετα μέτρα υπέρ της ΕΝΑΕ. Η εν λόγω απόφαση επέκτασης της διαδικασίας καταλήγει επίσης στο συμπέρασμα ότι διάφορα μη κοινοποιηθέντα μέτρα είτε εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 296 της συνθήκης είτε δεν συνιστούν ενίσχυση κατά την έννοια του άρθρου 87 παράγραφος 1 της συνθήκης.
- (16) Η επέκταση της διαδικασίας στην υπόθεση C 16/2004 έγινε με την επιφύλαξη οποιασδήποτε άλλης υφιστάμενης ή μελλοντικής διαδικασίας κρατικής ενίσχυσης που αφορά την ΕΝΑΕ, ιδιαίτερα της διαδικασίας C 40/2002.
- (17) Αφού ζήτησε και έλαβε παράταση της προθεσμίας απάντησης, η Ελλάδα απάντησε στην απόφαση επέκτασης της διαδικασίας με επιστολή της 5ης Οκτωβρίου 2006.
- (18) Η απόφαση της Επιτροπής για την επέκταση της διαδικασίας δημοσιεύθηκε στην *Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης* (?). Στο πλαίσιο αυτό η Επιτροπή ζήτησε από τα ενδιαφερόμενα μέρη να υποβάλουν παρατηρήσεις επί των μέτρων.
- (19) Στην Επιτροπή υπέβαλαν παρατηρήσεις οι εξής ενδιαφερόμενοι: Η ΕΝΑΕ υπέβαλε παρατηρήσεις με επιστολή της 30ής Οκτωβρίου 2006. Η Ελληνική Ναυπηγοεπισκευαστική ΑΕ Χαρτοφυλακίου (εφεξής «ΕΝΑΕΧ») και η TKMS υπέβαλαν από κοινού παρατηρήσεις με επιστολή της 30ής Οκτωβρίου 2006. Η Τράπεζα Πειραιώς υπέβαλε παρατηρήσεις με επιστολή της 27ης Οκτωβρίου 2006 και – κατόπιν συναντήσεως με την Επιτροπή στις 15 Νοεμβρίου 2007 – με επιστολή της 27ης Δεκεμβρίου 2006. Αφού ζήτησαν και έλαβαν παράταση της προθεσμίας απάντησης, τα Ναυπηγεία Ελευσίνας υπέβαλαν παρατηρήσεις με επιστολή της 17ης Νοεμβρίου 2006.
- (20) Με επιστολή της 22ας Φεβρουαρίου 2007, η Επιτροπή διεβίβασε τις εν λόγω παρατηρήσεις στην Ελλάδα, η οποία τις σχολίασε με επιστολές της 7ης Μαρτίου 2007 και της 19ης Μαρτίου 2007. Με επιστολή της 27ης Απριλίου 2007, η Επιτροπή απέστειλε στην Ελλάδα προσαρτήματα επί των παρατηρήσεων τρίτων μερών τα οποία είχε παραλείψει στην επιστολή της 22ας Φεβρουαρίου. Στην επιστολή της 27ης Απριλίου 2007, η Επιτροπή έθετε επίσης στην Ελλάδα ορισμένα ερωτήματα, στα οποία η Ελλάδα απάντησε με επιστολή της 29ης Ιουνίου 2007. Με επιστολή της 23ης Αυγούστου 2007, η Επιτροπή υπέβαλε ερωτήματα στην ΕΝΑΕ, η οποία απάντησε με επιστολή της 9ης Οκτωβρίου 2007. Με επιστολή της 13ης Νοεμβρίου 2007, η Επιτροπή ζήτησε από την Ελλάδα περαιτέρω πληροφορίες και διαβίβασε τις απαντήσεις που είχε υποβάλει η ΕΝΑΕ με ημερομηνία 9 Οκτωβρίου 2007. Η Ελλάδα απάντησε με επιστολές της 4ης Δεκεμβρίου 2007 και της 14ης Δεκεμβρίου 2007. Η Επιτροπή συνάντησε τις ελληνικές αρχές στις 16 Οκτωβρίου 2007 και στις 21 Ιανουαρίου 2008. Στις 12 Φεβρουαρίου 2008 η Επιτροπή υπέβαλε πρόσθετα ερωτήματα στην Ελλάδα, η οποία απάντησε με επιστολή της 3ης Μαρτίου 2008.
- (21) Στις 8 Μαΐου 2007 πραγματοποιήθηκε συνάντηση μεταξύ Επιτροπής και TKMS/ΕΝΑΕΧ, καθώς και με τον δικηγόρο της ΕΝΑΕ. Η TKMS/ΕΝΑΕΧ υπέβαλε παρατηρήσεις με επιστολή της 21ης Ιουνίου 2007. Η Επιτροπή διαβίβασε την εν λόγω επιστολή στην Ελλάδα στις 11 Σεπτεμβρίου 2007. Η Ελλάδα υπέβαλε παρατηρήσεις με επιστολή της 11ης Οκτωβρίου 2007. Μετά από δεύτερη συνάντηση, στις 9 Ιανουαρίου 2008, μεταξύ της Επιτροπής και των ιδίων προσώπων, η TKMS/ΕΝΑΕΧ υπέβαλε πρόσθετες παρατηρήσεις με επιστολή της 18ης Ιανουαρίου 2008, η οποία διαβιβάστηκε στις ελληνικές αρχές με επιστολή της 12ης Φεβρουαρίου 2008.

- (22) Η Επιτροπή συναντήθηκε με εκπροσώπους των Ναυπηγείων Ελευσίνας στις 15 Μαρτίου 2007 και στις 7 Αυγούστου 2007. Μετά την τελευταία συνάντηση, τα Ναυπηγεία Ελευσίνας κατέθεσαν πρόσθετες παρατηρήσεις με επιστολή της 8ης Νοεμβρίου 2007, οι οποίες διαβιβάστηκαν στην Ελλάδα με επιστολή της 17ης Ιανουαρίου 2008. Η Ελλάδα υπέβαλε σχόλια με επιστολή της 15ης Φεβρουαρίου 2008.
- (23) Η Τράπεζα Πειραιώς υπέβαλε πρόσθετες παρατηρήσεις με επιστολή της 22ας Οκτωβρίου 2007, οι οποίες διαβιβάστηκαν στην Ελλάδα με επιστολή της 13ης Νοεμβρίου 2007. Στις 12 Φεβρουαρίου 2008, η Τράπεζα Πειραιώς ζήτησε να συναντηθεί εκ νέου με την Επιτροπή. Η συνάντηση πραγματοποιήθηκε στις 5 Μαρτίου 2008.
- (24) Το άρθρο 6 του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 659/1999 αναφέρει ότι το οικείο κράτος μέλος και τα άλλα ενδιαφερόμενα μέρη έχουν διορία ενός μηνός προκειμένου να υποβάλουν παρατηρήσεις και ότι «σε δεόντως δικαιολογημένες περιπτώσεις, η Επιτροπή μπορεί να παρατείνει την ταχθείσα προθεσμία». Στην προκειμένη περίπτωση, τα μέρη εξακολούθησαν να υποβάλλουν παρατηρήσεις (και να ζητούν συναντήσεις με την Επιτροπή) και μετά την παρέλευση της προθεσμίας αυτής. Αρχικά, η Επιτροπή διαβίβαζε τις παρατηρήσεις αυτές στην Ελλάδα για σχολιασμό αφήνοντας με τον τρόπο αυτό την Ελλάδα να εννοήσει ότι η Επιτροπή είχε αποδεχθεί τις εν λόγω παρατηρήσεις που είχαν υποβληθεί μετά την παρέλευση της προθεσμίας του ενός μηνός. Η Επιτροπή αρχικά δεχόταν και τα αιτήματα ενδιαφερομένων μερών για συναντήσεις και όταν, κατά τη διάρκεια των συναντήσεων αυτών, ένα ενδιαφερόμενο μέρος ζητούσε την άδεια να υποβάλει παρατηρήσεις συμπληρωματικές ως προς τα θιγόντα κατά τις συναντήσεις θέματα, το επέτρεπε. Ωστόσο, η Επιτροπή ποτέ δεν ανέφερε στα ενδιαφερόμενα μέρη ότι θα δεχόταν τις άλλες παρατηρήσεις που υποβλήθηκαν μετά την παρέλευση της διορίας του ενός μηνός. Συγκεκριμένα, η Επιτροπή ποτέ δεν ανέφερε στα ενδιαφερόμενα μέρη ότι θα μπορούσαν επ' αόριστον να υποβάλουν παρατηρήσεις ή ότι θα τα ενημέρωνε τότε θα έπαυε να δέχεται την υποβολή παρατηρήσεων.
- (25) Η Επιτροπή θεωρεί ότι η παράταση της προκαθορισμένης διορίας πέραν του ενός μηνός ήταν δικαιολογημένη στην προκειμένη περίπτωση, διότι η απόφαση επέκτασης της διαδικασίας καλύπτει μεγάλο αριθμό μέτρων. Επιπλέον, η αξιολόγηση αρκετών από τα εν λόγω μέτρα απαιτεί πολύπλοκη νομική ανάλυση και τη διευκρίνιση πραγματικών περιστατικών από τα οποία έχει παρέλθει έως και μια δεκαετία.
- (26) Ωστόσο, ορισμένα ενδιαφερόμενα μέρη εξακολούθησαν να υποβάλλουν παρατηρήσεις στην Επιτροπή ακόμη και μετά την παρέλευση ενός έτους από τη δημοσίευση της απόφασης επέκτασης της διαδικασίας. Εάν η Επιτροπή δεν είχε αποφασίσει να αγνοήσει τις παρατηρήσεις που υποβλήθηκαν μετά από δεδομένη ημερομηνία, η συνεχής αυτή υποβολή παρατηρήσεων θα την εμπόδιζε να καταλήξει σε μια οριστική απόφαση μέσα σε εύλογο χρονικό διάστημα⁽⁸⁾. Επιπρόσθετα, σε ορισμένες περιπτώσεις τα μέρη σχολίαζαν εκ νέου θέματα για τα οποία είχαν ήδη υποβάλει παρατηρήσεις προηγουμένως, χωρίς να παρουσιάζουν νέα πραγματικά περιστατικά. Αυτό δεν μπορεί να αποτελεί τον σκοπό της παράτασης της προθεσμίας υποβολής παρατηρήσεων.
- (27) Ως εκ τούτου, η Επιτροπή αποφάσισε ότι οι παρατηρήσεις που λήφθηκαν από τις 5 Μαρτίου 2008 και μετά (ημερομηνία κατά την οποία η Επιτροπή έλαβε την τετρασέλιδη επιστολή με ημερομηνία 3 Μαρτίου 2008, με την οποία η Ελλάδα απάντησε στην επιστολή της Επιτροπής της 12ης Φεβρουαρίου 2008) θα θεωρούνται ότι λήφθηκαν μετά την παρέλευση της προθεσμίας υποβολής παρατηρήσεων. Αυτό αφορά τις παρατηρήσεις που υπέβαλαν τα Ναυπηγεία Ελευσίνας στις 7 Μαρτίου 2008, στις 24 Απριλίου 2008 και στις 2 Ιουνίου 2008⁽⁹⁾, καθώς και τις παρατηρήσεις που υπέβαλε η ΕΝΑΕΧ/TKMS με ημερομηνία 2 Απριλίου 2008. Τούτο σημαίνει ότι οι εν λόγω παρατηρήσεις δεν εστάλησαν στην Ελλάδα για σχολιασμό και ότι δεν ελήφθησαν υπόψη στην παρούσα απόφαση.

2. ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΕΣ ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ

- (28) Οι εγκαταστάσεις της ΕΝΑΕ συγκαταλέγονται μεταξύ των μεγαλύτερων της ανατολικής Μεσογείου. Το ναυπηγείο βρίσκεται στην περιοχή Σκαρμαμαγκά, δυτικά των Αθηνών, στην Αττική. Η ΕΝΑΕ ιδρύθηκε το 1939 από το Ελληνικό Πολεμικό Ναυτικό και αγοράστηκε το 1957 από τον όμιλο εταιρειών Νιάρχου. Η παρατεταμένη κρίση που γνώρισε ο τομέας της ναυτιλίας μετά την πρώτη πετρελαϊκή κρίση, επηρέασε αρνητικά τα επίπεδα δραστηριότητας της ΕΝΑΕ. Τον Απρίλιο του 1985, η κατάσταση ήταν τόσο σοβαρή που η εταιρεία έπαυσε τις δραστηριότητές της και τέθηκε υπό εκκαθάριση. Τον Σεπτέμβριο του 1985, η κρατικής ιδιοκτησίας ΕΤΒΑ αγόρασε την εταιρεία. Μετά την πώληση η εταιρεία ανέλαβε εκ νέου δραστηριότητα. Ωστόσο, οι δραστηριότητές της ήταν ανεπαρκείς σε σχέση με τις μεγάλες εγκαταστάσεις και τον μεγάλο αριθμό εργαζομένων που διέθετε⁽¹⁰⁾.
- (29) Το Συμβούλιο θέσπισε το 1990 ειδική διάταξη υπέρ της Ελλάδας στην οδηγία αριθ. 90/684/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 21ης Δεκεμβρίου 1990, σχετικά με τις ενισχύσεις στις ναυπηγικές εργασίες (εφεξής «οδηγία αριθ. 90/684/ΕΟΚ»)⁽¹¹⁾, που επέτρεπε τη χορήγηση ενισχύσεων λειτουργίας για αναδιάρθρωση στο πλαίσιο της ιδιωτικοποίησης διαφόρων ναυπηγείων.
- (30) Το 1992, εξαιτίας των οικονομικών της υποχρεώσεων και των ζημιών που είχε συσσωρεύσει, η ΕΝΑΕ τέθηκε υπό εκκαθάριση. Τον Νοέμβριο του 1993, μετά από δύο ανεπιτυχείς προσπάθειες να πωληθεί η ΕΝΑΕ, η διαδικασία εκκαθάρισης ανακλήθηκε. Βάσει των δεσμεύσεων που ανέλαβε η ελληνική κυβέρνηση ότι θα ιδιωτικοποιούσε τα δημόσια ναυπηγεία της έως τις 31 Μαρτίου 1993, η Επιτροπή ενέκρινε στις 23 Δεκεμβρίου 1992⁽¹²⁾ μια διαγραφή χρεών υπέρ της ΕΝΑΕ. Η ελληνική κυβέρνηση δεν τήρησε την προθεσμία του Μαρτίου 1993 και η Επιτροπή κίνησε στις 10 Μαρτίου 1994 διαδικασία (αριθ. C 10/1994) σχετικά με την καταχρηστική εφαρμογή της εγκριθείσας ενίσχυσης⁽¹³⁾. Στις 26 Ιουλίου 1995, η Επιτροπή αποφάσισε⁽¹⁴⁾ να περατώσει τη διαδικασία με αρνητική απόφαση όσον αφορά την ενίσχυση υπέρ της ΕΝΑΕ. Ωστόσο, κατόπιν αιτήματος της ελληνικής κυβέρνησης η οποία επικαλέσθηκε το γεγονός ότι επέκειτο η πώληση του ναυπηγείου, η Επιτροπή

αποφάσισε να αναστείλει την κοινοποίηση της εν λόγω απόφασης. Τέλος, οι ελληνικές αρχές πληροφόρησαν την Επιτροπή ότι το 49 % των μετοχών της ΕΝΑΕ είχε πωληθεί στους εργαζομένους της και ότι η Ελλάδα εκμεταλλεύθηκε την ευκαιρία προκειμένου να διατηρήσει την πλειοψηφία των μετοχών σε ένα από τα ναυπηγεία, για λόγους εθνικής άμυνας, όπως προβλέπεται στο άρθρο 10 παράγραφος 3 της οδηγίας αριθ. 90/684/ΕΟΚ. Στις 31 Οκτωβρίου 1995, η Επιτροπή ανακάλεσε την τελική αρνητική απόφαση για την ΕΝΑΕ (15). Εν τω μεταξύ, το ύψος των χρεών αυξανόταν και η αναδιάρθρωση δεν είχε πραγματοποιηθεί. Ως εκ τούτου, η Επιτροπή επεξέτεινε στις 8 Ιανουαρίου 1997 τη διαδικασία που κίνησε στην υπόθεση C 10/1994 (16). Στη συνέχεια εκδόθηκε ο κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 1013/97 του Συμβουλίου της 2ας Ιουνίου 1997 για την ενίσχυση ορισμένων ναυπηγείων που τελούν υπό αναδιάρθρωση (17) (εφεξής «κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 1013/97»), που περιλάμβανε την ΕΝΑΕ.

- (31) Στις 15 Ιουλίου 1997, η Επιτροπή ενέκρινε ενισχύσεις προς την ΕΝΑΕ με δύο χωριστές αποφάσεις:

— με την πρώτη απόφαση (18) (εφεξής «απόφαση C 10/1994»), η Επιτροπή περάτωσε τη διαδικασία στην υπόθεση C 10/1994 εγκρίνοντας διαγραφή χρεών ύψους 54,5 δισεκατ. δραχμών (160 εκατ. ευρώ) δυνάμει του κανονισμού αριθ. 1013/97·

— με την απόφαση N 401/1997, μετά από κοινοποίηση των ελληνικών αρχών στις 20 Ιουνίου 1997, η Επιτροπή ενέκρινε επιχορήγηση ύψους 7,8 δισεκατ. δραχμών (22,9 εκατ. ευρώ) για επενδυτικό σχέδιο αξίας 15,6 δισεκατ. δραχμών (45,9 εκατ. ευρώ) με στόχο την αναδιάρθρωση των ναυπηγείων.

- (32) Το 2001, η κυβέρνηση αποφάσισε να ιδιωτικοποιήσει πλήρως την ΕΝΑΕ. Το Ελληνικό Δημόσιο προκήρυξε ανοικτό διαγωνισμό για τον οποίο καταρτίστηκε σχετικό έγγραφο διαγωνισμού. Στις 31 Μαΐου 2002, οι εργαζόμενοι της ETBA και της ΕΝΑΕ πώλησαν τις μετοχές της ΕΝΑΕ που είχαν στην κατοχή τους σε κοινοπραξία την οποία συνέστησαν οι HDW και Ferrostaal (19) (εφεξής «HDW/Ferrostaal»). Η εν λόγω κοινοπραξία ίδρυσε την ENAEX προκειμένου να αναλάβει τη συμμετοχή στην ΕΝΑΕ. Οι HDW και Ferrostaal κατείχαν ίσα μερίδια στην ENAEX. Η ThyssenKrupp εξαγόρασε την HDW τον Ιανουάριο του 2005 (20) και απέκτησε τις μετοχές της ENAEX που κατείχε η Ferrostaal, τον Νοέμβριο του 2005 (21). Κατά συνέπεια, από τα τέλη του 2005, η ThyssenKrupp έχει την πλήρη ιδιοκτησία και τον έλεγχο της ΕΝΑΕ. Οι ENAEX και ΕΝΑΕ έχουν ενταχθεί στην TKMS, το τμήμα της ThyssenKrupp που ειδικεύεται σε συστήματα θαλασσιών σκαφών και σε ειδικευμένα εμπορικά πλοία.

- (33) Τον Αύγουστο του 2001, κατά τη διάρκεια της διαδικασίας υποβολής προσφορών για την πώληση της ΕΝΑΕ, το ελληνικό Δημόσιο εξέδωσε τον νόμο 2941/2001, οποίος περιλαμβάνει διάφορα μέτρα με σκοπό τη διευκόλυνση της πώλησης της ΕΝΑΕ. Πρώτον, ο νόμος παρέχει κίνητρα εδελούσιας εξόδου στους εργαζομένους της επιχείρησης. Δεύτερον, το Ελληνικό Δημόσιο αναλαμβάνει ορισμένες από τις

εφάπαξ συνταξιοδοτικές δαπάνες της ΕΝΑΕ. Τρίτον, ο νόμος παρέχει στην ΕΝΑΕ τη δυνατότητα να επωφεληθεί από διάφορα αφορολόγητα αποθεματικά, εφόσον αυτά χρησιμοποιούνται για τον συμψηφισμό ζημιών προηγούμενων ετών. Τέταρτον, ο νόμος περιλαμβάνει διάταξη για την αποζημίωση εργαζομένων που ήταν μέτοχοι της ΕΝΑΕ πριν την ιδιωτικοποίησή της. Ειδικότερα, το Ελληνικό Δημόσιο θα επέστρεφε στους εργαζόμενους τα ποσά που είχαν επενδύσει στην ΕΝΑΕ στο πλαίσιο των αυξήσεων του κεφαλαίου της τα προηγούμενα έτη. Στις 5 Ιουνίου 2002, η Επιτροπή εξέδωσε διττή απόφαση (εφεξής «απόφαση N 513/01») (22) σχετικά με ορισμένα μέτρα που περιλαμβάνονται στον νόμο 2941/2001 και τα οποία η Ελλάδα είχε κοινοποιήσει το 2001 (κοινοποίηση υπ' αριθ. N 513/01). Η Επιτροπή αποφάσισε να εγκρίνει ενισχύσεις για το κλείσιμο εγκαταστάσεων ύψους 29,5 εκατ. ευρώ υπέρ της ΕΝΑΕ και να κινήσει (με αριθμό υπόθεσης C 40/02) την επίσημη διαδικασία έρευνας που προβλέπει το άρθρο 88 παράγραφος 2 της συνθήκης για τα εξής: (1) καταβολή από το Δημόσιο ορισμένων από τις εφάπαξ δαπάνες συνταξιοδότησης εργαζομένων της ΕΝΑΕ· (2) μετατροπή ορισμένων αποθεματικών του ισολογισμού χωρίς την καταβολή του φόρου 10 % που προβλέπει ο νόμος. Η τελική απόφαση που ελήφθη στις 20 Οκτωβρίου 2004 (23) (εφεξής «απόφαση C 40/02») συνεπέρανε ότι τα δύο αυτά μέτρα αποτελούσαν μη συμβίβασιμη κρατικές ενισχύσεις που έπρεπε να ανακτηθούν.

3. ΕΚΤΙΜΗΣΗ ΟΡΙΖΟΝΤΙΩΝ ΘΕΜΑΤΩΝ

- (34) Η παρούσα απόφαση αφορά δεκαέξι μέτρα. Προτού τα εξετάσει σε μεμονωμένη βάση, η Επιτροπή πρέπει να διευκρινίσει ορισμένα βασικά θέματα που άπτονται της εκτίμησης διαφόρων από τα εν λόγω μέτρα.

3.1. Οριζόντιο θέμα 1: Φερεγγυότητα και πρόσβαση στην κεφαλαιαγορά μεταξύ 1997 και 2002

- (35) Για την αξιολόγηση της πλειονότητας των μέτρων τα οποία καλύπτει η παρούσα απόφαση, είναι απαραίτητο να προσδιορισθεί η οικονομική και χρηματοδοτική κατάσταση της ΕΝΑΕ κατά την περίοδο 1997 και 2002 και κατά πόσο θα μπορούσε να αναμένεται εύλογα ότι η επιχείρηση θα επανερχόταν σε κατάσταση μακροπρόθεσμης βιωσιμότητας. Εκτός αυτού, πρέπει να προσδιορισθεί αν υπό τις συνθήκες αυτές ένας επενδυτής της οικονομίας της αγοράς θα δεχόταν να χορηγήσει στην ΕΝΑΕ δάνεια και εγγυήσεις παρόμοια προς εκείνα τα οποία χορήγησαν το Δημόσιο και η κρατικής ιδιοκτησίας ETBA. Η τελευταία ήταν ο μόνος οργανισμός ο οποίος χορήγησε χρηματοδότηση στην ΕΝΑΕ κατά την περίοδο εκείνη.
- (36) Η Επιτροπή θα αρχίσει αναλύοντας την κατάσταση ως είχε το 1997 και κατόπιν θα προβεί σε ανάλυση των εξελίξεων που έλαβαν χώρα έως το 2002.

3.1.1. Κατάσταση το 1997

- (37) Για να αρχίσει η ανάλυση αυτή, πρέπει να επαληθευθεί αν η Επιτροπή έχει ήδη εκφράσει την άποψή της επί του θέματος

σε προηγούμενες αποφάσεις. Πρώτον, η Επιτροπή υπενθυμίζει ότι στην απόφαση Ν 401/1997 και την απόφαση C 10/1994, τις οποίες εξέδωσε η Επιτροπή στις 15 Ιουλίου 1997, δεν είχε αμφισβητήσει την εγκυρότητα του επιχειρηματικού σχεδίου που είχε υποβάλει η Ελλάδα. Συνεπώς, η Επιτροπή αναγνώρισε σιωπηρά ότι η εφαρμογή του εν λόγω σχεδίου ήταν σε θέση να αποκαταστήσει τη βιωσιμότητα της ΕΝΑΕ. Δεύτερον, το περιγραφικό μέρος της απόφασης Ν 401/1997 φανερώνει ότι το ναυπηγείο θα χρηματοδοτούσε ένα μέρος του σχεδίου αναδιάρθρωσης με τραπεζικά δάνεια ύψους 4,67 δισεκατ. δραχμών, τα οποία θα συνήπτε υπό τους όρους της αγοράς και χωρίς κρατικές εγγυήσεις. Μη αμφισβητώντας το εφικτό της χρηματοδότησης αυτής, η Επιτροπή αναγνώρισε ότι η επιχείρηση ήταν σε θέση να αποκτήσει πρόσβαση στην αγορά δανείων, τουλάχιστον για το επίμαχο ποσό. Πράγματι, εάν η Επιτροπή ήταν της γνώμης ότι το ναυπηγείο δεν ήταν σε θέση να συνάψει δάνεια ύψους τουλάχιστον 4,67 δισεκατ. δραχμών, έπρεπε να είχε δηλώσει ότι το σχέδιο αναδιάρθρωσης ήταν ανέφικτο και να μην επιτρέψει τα υψηλά ποσά ενισχύσεων αναδιάρθρωσης (περιλαμβανομένων των επενδυτικών ενισχύσεων). Συνεπώς, η Επιτροπή δεν δύναται να αμφισβητήσει τις δύο αυτές παλαιότερες αξιολογήσεις στην παρούσα απόφαση.

- (38) Η Επιτροπή, ωστόσο, χωρίς να τις αμφισβητεί, υπενθυμίζει πόσο επισφαλής ήταν η κατάσταση του ναυπηγείου την περίοδο 1996-1997.
- (39) Πρώτον, όσον αφορά την υλική υποδομή, η απόφαση Ν 401/1997 αναφέρει ότι ο εξοπλισμός του ναυπηγείου ήταν παλαιός και παρωχημένος και ότι το επενδυτικό σχέδιο ήταν το πρώτο από την κατασκευή του ναυπηγείου (24). Η απόφαση C 10/1994 αναφέρει επίσης ότι ο εκουχρονισμός αυτός των υποδομών ήταν αναγκαίος για την αποκατάσταση της ανταγωνιστικότητας και της βιωσιμότητας της επιχείρησης. Ως εκ τούτου, δύναται να συναχθεί ότι η επάνοδος στη βιωσιμότητα εξαρτάτο από την ταχεία εφαρμογή του επενδυτικού σχεδίου.
- (40) Δεύτερον, όσον αφορά τις εμπορικές δραστηριότητες της ΕΝΑΕ και το μέγεθος του βιβλίου παραγγελιών, οι ίδιες οι ελληνικές αρχές παραδέχονται ότι «την περίοδο που υποβλή-

θηκε το επενδυτικό σχέδιο, η εταιρεία δεν είχε υπογράψει συγκεκριμένα συμβόλαια για κατασκευές, η δραστηριότητα του ναυπηγείου χαρακτηριζόταν από μεγάλη αβεβαιότητα για το μέλλον της, χωρίς σαφή επιχειρηματική στρατηγική καθώς και έλλειψη επενδύσεων. Η μοναδική σοβαρή δραστηριότητα που είχε ήταν η αποπεράτωση των φρεγατών τύπου ΜΕΚΟ που είχε αναλάβει για το Πολεμικό Ναυτικό. (25)» Δεδομένου ότι δεν υπήρχαν παραγγελίες ναυπήγησης και ότι το ναυπηγείο χρειαζόταν επαρκές επίπεδο ναυπηγικής δραστηριότητας ώστε να είναι βιώσιμο τα επόμενα έτη, η Επιτροπή θεωρεί ότι η επάνοδος στη βιωσιμότητα εξαρτάτο από την ταχεία υπογραφή (σύνταξη) επικερδών στρατιωτικών και μη στρατιωτικών συμβάσεων ναυπήγησης.

- (41) Τρίτον, όσον αφορά την οικονομική κατάσταση της ΕΝΑΕ, ο Πίνακας 1 παρέχει τα βασικά λογιστικά στοιχεία. Όσον αφορά τη φερεγγυότητα της εταιρείας το 1997, είναι φανερό ότι η εταιρεία διέθετε μεγάλα ποσά ιδίων κεφαλαίων (26). Ωστόσο, η θετική αυτή κατάσταση οφειλόταν αποκλειστικά στις μαζικές διαγραφές χρεών στις οποίες προέβη το Δημόσιο το 1996. Συγκεκριμένα, το Δημόσιο διέγραψε χρέη ύψους 54,52 δισεκατ. δραχμών (160 εκατ. ευρώ) που αφορούσαν μη στρατιωτικές δραστηριότητες –διαγραφή που εγκρίθηκε με την απόφαση C 10/94 – και χρέη ύψους 46,35 δισεκατ. δραχμών (136 εκατ. ευρώ) που αφορούσαν στρατιωτικές δραστηριότητες. Ο φαινομενικά υγιής ισολογισμός της 31 Δεκεμβρίου 1996 ήταν κάπως «τεχνητός» και, ειδικότερα, κατά κανένα τρόπο δεν συνιστούσε απόδειξη ότι το ναυπηγείο είχε ανακτήσει την ανταγωνιστικότητά του και ότι οι αιτίες των σοβαρών δυσχερειών του την τελευταία εικοσαετία είχαν αντιμετωπιστεί. Χωρίς την ολοκληρωμένη εφαρμογή του σχεδίου αναδιάρθρωσης, το ναυπηγείο κατά πάσα πιθανότητα θα είχε σημειώσει ζημιές, οι οποίες σύντομα θα εξαντλούσαν τους εν λόγω ιδίους πόρους του (τα ίδια κεφάλαια). Πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι η ΕΝΑΕ είχε τεθεί υπό εκκαθάριση δύο φορές κατά την προηγούμενη δωδεκαετία. Συμπερασματικά, τα θετικά ίδια κεφάλαια δεν θα επαρκούσαν για να πείσει μια τράπεζα να δανείσει στην ΕΝΑΕ κεφάλαια με κανονικό επιτόκιο, δηλαδή με το επιτόκιο με το οποίο θα χορηγούσε κεφάλαια σε υγιείς επιχειρήσεις.

Πίνακας 1

Αριθμητικά στοιχεία σχετικά με τον κύκλο εργασιών, τα κέρδη και τα ίδια κεφάλαια της ΕΝΑΕ την περίοδο 1997 — 2005

(σε εκατ. EUR)

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003 (1)	2004	2005
Μετοχικό κεφάλαιο	86	91	92	95	65	106	106	121	121
Ίδια κεφάλαια	82	88	54	17	- 4	- 78	- 83	- 111	- 182
Κύκλος εργασιών	74	83	30	59	55	89	112	130	198
Κέρδη	7	1	- 36	- 42	- 21	- 115	- 1	- 45	- 71

(1) Το οικονομικό έτος 2003 διήρκεσε από 1.1.2003 έως 30.9.2003.

(42) Συμπερασματικά, η Επιτροπή θεωρεί ότι το 1997 το ναυπηγείο εξακολουθούσε να είναι σε προβληματική κατάσταση και να μην είναι ακόμη ανταγωνιστικό. Ωστόσο, ήταν δυνατή η αποκατάσταση της βιωσιμότητάς του εάν εφαρμόζονταν πλήρως και εγκαίρως το επενδυτικό σχέδιο και εάν το ναυπηγείο επιτύγχανε να συνάψει γρήγορα επικερδείς ναυπηγικές συμβάσεις. Δεδομένου ότι η αποκατάσταση της βιωσιμότητας εξαρτάτο από τις δύο αυτές αβέβαιες εξελίξεις, η χορήγηση δανείων στην ΕΝΑΕ το 1997 και τα επόμενα έτη παρουσίαζε «ιδιαιτερο κίνδυνο». Μια ιδιωτική τράπεζα θα δεχόταν μεν να χορηγήσει δάνεια ή εγγυήσεις στην ΕΝΑΕ, αλλά σε τιμή η οποία θα αντανάκλωνε τον σημαντικό κίνδυνο. Σε μια κατάσταση που παρουσιάζει «ιδιαιτερο κίνδυνο» η ανακοίνωση της Επιτροπής σχετικά με τη μέθοδο καθορισμού των επιτοκίων αναφοράς και προεξόφλησης ⁽²⁷⁾ αναφέρει ότι το κατάλληλο σημείο αναφοράς για να προσδιοριστεί η ύπαρξη και το ύψος κρατικής ενίσχυσης είναι το επιτόκιο αναφοράς για την Ελλάδα (ήτοι ΑΤΗΒΟΡ συν 300 μονάδες βάσης έως τις 31 Δεκεμβρίου 2000 και το 5ετές διατραπεζικό επιτόκιο σε ευρώ συν 75 μονάδες βάσης από 1ης Ιανουαρίου 2001) προσαυξημένο κατά τουλάχιστον 400 μονάδες βάσης (ήτοι ΑΤΗΒΟΡ συν τουλάχιστον 700 μονάδες βάσης έως τις 31 Δεκεμβρίου 2000 και το 5ετές διατραπεζικό επιτόκιο σε ευρώ συν τουλάχιστον 475 μονάδες βάσης από 1ης Ιανουαρίου 2001). Όσον αφορά τις εγγυήσεις δανείων, η Επιτροπή θα αξιολογεί την ύπαρξη ενίσχυσης βάσει της ίδιας μεθόδου, δηλαδή συγκρίνοντας το συνολικό κόστος του εγγυημένου δανείου (ήτοι το επιτόκιο το οποίο χρεώθηκε στην ΕΝΑΕ από την τράπεζα συν την προμήθεια εγγύησης που κατέβαλε η ΕΝΑΕ στον εγγυητή) με το κόστος το οποίο θα αναλάμβανε η ΕΝΑΕ εάν είχε συνάψει το δάνειο στην αγορά (ήτοι επιτόκιο αναφοράς για την Ελλάδα συν τουλάχιστον 400 μονάδες βάσης).

3.1.2. Εξέλιξη από το 1997

(43) Όπως εξηγείται κατωτέρω, η Επιτροπή δεν δύναται να αποκλείσει το ενδεχόμενο ότι έως τις 30 Ιουνίου 1999 η ΕΝΑΕ ήταν ακόμη σε θέση να δανειζόταν από την αγορά με το επιτόκιο που προσδιορίζεται στην προηγούμενη ενότητα ⁽²⁸⁾.

(44) Η ΕΝΑΕ κατέγραψε κάποια μικρά καθαρά κέρδη το 1997 και το 1998 ⁽²⁹⁾. Ωστόσο, κατά τα δύο αυτά έτη δεν επέτυχε να συνάψει καμία ναυπηγική σύμβαση ⁽³⁰⁾— είτε στρατιωτική είτε μη στρατιωτική— πράγμα το οποίο ήταν απαραίτητο για να εξασφαλίσει επαρκές επίπεδο δραστηριοτήτων κατά τα επόμενα έτη και να αποφύγει τις ζημιές. Η πρώτη ναυπηγική σύμβαση που κατέφερε να συνάψει το ναυπηγείο αφορούσε την κατασκευή δύο οχηματαγωγών για την Strintzis Lines, η οποία υπεγράφη μόλις στις αρχές του 1999 ⁽³¹⁾. Επιπλέον, εξ αρχής ήταν γνωστό ότι η τιμή πώλησης ήταν πολύ χαμηλή ώστε να καλύψει το κόστος και ότι, συνεπώς, η σύμβαση αυτή θα οδηγούσε σε ζημιές ⁽³²⁾. Τον Ιούλιο του 1999, το ελληνικό πολεμικό ναυτικό ανέθεσε την κατασκευή τριών υποβρυχίων στην ΕΝΑΕ και την HDW. Ο

προγραμματισμός κατασκευής των τριών υποβρυχίων κάλυπτε σχεδόν μια δεκαετία και η συνολική σύμβαση ανερχόταν σε περίπου 350 δισεκατ. δραχμές (1 δισεκατ. ευρώ), εκ των οποίων περίπου τα τρία τέταρτα αναλογούσαν στην HDW, η οποία θα προμήθευε τις μηχανές, τα εξαρτήματα πίεσεως και ευαίσθητα ηλεκτρονικά συστήματα. Επιπλέον, το πρώτο υποβρύχιο θα κατασκευαζόταν στο ναυπηγείο της HDW στο Κιέλο ⁽³³⁾. Συνεπώς, από τη σύμβαση αυτή δεν θα προέκυπταν μεγάλες δραστηριότητες και έσοδα για την ΕΝΑΕ κατά τα πρώτα έτη ⁽³⁴⁾.

(45) Εν όψει του γεγονότος ότι δεν κατέστη δυνατόν να συγκεντρώσει μεγάλο και κερδοφόρο σύνολο παραγγελιών το 1997, το 1998 και τους πρώτους μήνες του 1999, η διοίκηση και οιοσδήποτε επενδυτής, μετά από ανάλυση της κατάστασης του ναυπηγείου, θα συνειδητοποιούσε το αργότερο τους πρώτους μήνες του 1999, ότι το ναυπηγείο δεν θα είχε επαρκή επίπεδα δραστηριοτήτων το 1999 και το 2000 ώστε να καλύψει το κόστος του και ότι τα έτη εκείνα το ναυπηγείο θα σημείωνε μεγάλες ζημιές, που θα μειώναν τα ίδια κεφάλαιά του σε ένα μικρό ποσό ⁽³⁵⁾. Υπό τις συνθήκες αυτές δεν θα αναμενόταν πλέον η αποκατάσταση της βιωσιμότητας της επιχείρησης ⁽³⁶⁾. Επικουρικά, η Επιτροπή σημειώνει ότι η πρώτη έκθεση που κατήρτισαν οι ελληνικές αρχές σχετικά με την εφαρμογή του επενδυτικού σχεδίου ανέφερε ότι στις 30 Ιουνίου 1999 μόνον μικρό μέρος του σχεδίου είχε ολοκληρωθεί. Επομένως, εκτός από τις εμπορικές αποτυχίες, βραδυπορούσε και ο εκσυγχρονισμός των εγκαταστάσεων ⁽³⁷⁾. Τέλος, η Επιτροπή επισημαίνει ότι οι προβλεπόμενες οικονομικές δυσχέρειες οδήγησαν σε διαμάχη μεταξύ της ανεξάρτητης διοίκησης του ναυπηγείου (ομάδα στελεχών της Brown & Root, η οποία διορίστηκε τον Σεπτέμβριο του 1996) και των εργαζομένων/μετόχων. Συγκεκριμένα, η διοίκηση επέμενε ότι υπήρχε ανάγκη να μειωθεί περαιτέρω το εργατικό δυναμικό εξαιτίας των χαμηλών επιπέδων δραστηριότητας. Οι επικεφαλής των συνδικαλιστικών οργανώσεων αντιτάχθηκαν σε μια τέτοια μεταρρύθμιση και επέτυχαν την αποπομπή της ομάδας που είχε αναλάβει τη διοίκηση της επιχείρησης ⁽³⁸⁾. Ένα τέτοιο συμβάν που δημιούργησε διοικητικό κενό και τόνισε τη δυσκολία εφαρμογής επαρκών μεταρρυθμίσεων στο ναυπηγείο, αποτελούσε επιπρόσθετο στοιχείο το οποίο θα αποθάρρυνε έναν επενδυτή της οικονομίας της αγοράς από το να δανείσει κεφάλαια στην ΕΝΑΕ.

(46) Από τα ανωτέρω η Επιτροπή συνάγει ότι από τις 30 Ιουνίου 1999 δεν μπορούσε πλέον εύλογα να αναμένεται αποκατάσταση της βιωσιμότητας της επιχείρησης. Συνεπώς, η Επιτροπή κρίνει ότι από την ημερομηνία εκείνη καμία τράπεζα δεν θα δεχόταν να δανείσει κεφάλαια στο ναυπηγείο, ακόμη και με υψηλό επιτόκιο, και ότι καμία τράπεζα δεν θα δεχόταν πλέον να παράσχει εγγυήσεις, ακόμη και έναντι υψηλής προμήθειας. Δεδομένου ότι η ΕΝΑΕ δεν θα ελάμβανε δάνεια ή εγγυήσεις από την αγορά, τα δάνεια ή οι εγγυήσεις που χορηγήθηκαν μετά τις 30 Ιουνίου 1999 συνιστούν, αυτόματως, ενίσχυση. Εφόσον τα μέτρα αυτά κριθούν μη συμβιβάσιμα και εξακολουθούν να υφίστανται, οι μεν εγγυήσεις

πρέπει αμέσως να καταργηθούν, τα δε δάνεια αμέσως να εξοφληθούν. Ωστόσο, η εξόφληση των δανείων που χορηγήθηκαν μετά τις 30 Ιουνίου 1999 – βάσει του κανονικού χρονοδιαγράμματος που προβλέπει η σύμβαση δανείου, καθώς και βάσει της παρούσας απόφασης - δεν αρκεί για την επαναφορά στην προτέρα κατάσταση, δεδομένου ότι έως την ημερομηνία εξόφλησης η ΕΝΑΕ είχε στη διάθεσή της χρηματοδότηση την οποία κανονικά δεν θα αποκτούσε από την αγορά. Για την επαναφορά στην προτέρα κατάσταση, θα πρέπει να ανακτηθεί και το εν λόγω πλεονέκτημα, του οποίου το μέγεθος μπορεί να υπολογισθεί μόνον κατά προσέγγιση με βάση το επιτόκιο που ισχύει για δάνεια πολύ υψηλού κινδύνου. Ως εκ τούτου, για την περίοδο που μεσολαβεί από την καταβολή του δανείου στην ΕΝΑΕ έως την εξόφλησή του από αυτήν, η Επιτροπή πρέπει να διατάξει την ανάκτηση του ποσού που αντιστοιχεί στη διαφορά μεταξύ του επιτοκίου με το οποίο πραγματικά επιβαρύνθηκε η ΕΝΑΕ και του επιτοκίου που θεωρητικά θα αντιστοιχούσε σε ένα δάνειο πολύ υψηλού κινδύνου. Προκειμένου να προσδιορίσει το δεύτερο αυτό επιτόκιο, η Επιτροπή επισημαίνει ότι η ανακοίνωση της Επιτροπής σχετικά με τη μέθοδο καθορισμού των επιτοκίων αναφοράς και προεξόφλησης αναφέρει ότι η προσαύξηση κινδύνου μπορεί να είναι μεγαλύτερη από 400 μονάδες βάσης σε σχέση με το επιτόκιο αναφοράς «εφόσον καμία ιδιωτική τράπεζα δεν θα δεχόταν να χορηγήσει το υπό εξέταση δάνειο», όπερ ισχύει στην προκειμένη περίπτωση. Σε διάφορες αποφάσεις, η Επιτροπή έκρινε ότι μια προσαύξηση 600 μονάδων βάσης πάνω από το επιτόκιο αναφοράς αποτελούσε την ελάχιστη κατάλληλη προσαύξηση που αντιστοιχούσε σε μια κατάσταση υψηλού κινδύνου (39). Η Επιτροπή θεωρεί ότι αυτό συνιστά την ελάχιστη προσαύξηση για δάνεια στην προκειμένη περίπτωση. Όσον αφορά τις κρατικές εγγυήσεις που χορηγήθηκαν μετά τις 30 Ιουνίου 1999, η Επιτροπή θα εφαρμόσει την ίδια προσέγγιση: για την περίοδο από την καταβολή του εγγυημένου δανείου έως την κατάργηση της εγγύησης - είτε βάσει του χρονοδιαγράμματος που προβλέπεται στη σύμβαση εγγύησης είτε βάσει της παρούσας απόφασης - η Επιτροπή θα διατάξει την ανάκτηση του ποσού που αντιστοιχεί στη διαφορά μεταξύ του κόστους του εγγυημένου δανείου (επιτόκιο που χρεώθηκε συν καταβληθείσα προμήθεια εγγύησης) και του επιτοκίου αναφοράς για την Ελλάδα προσαυξημένου κατά 600 μονάδες βάσης.

(47) Προκειμένου να στηρίξει το επιχείρημα ότι τα δάνεια και οι εγγυήσεις του Δημοσίου και της ETBA θα μπορούσαν να είχαν χορηγηθεί υπό τους ίδιους όρους από ιδιωτική τράπεζα, η ΕΝΑΕ υπέβαλε την πρώτη έκθεση Deloitte (40). Στην ενότητα 5 της εν λόγω έκθεσης η Deloitte αναλύει τη φερεγγυότητα της ΕΝΑΕ το 1999 και τα επόμενα έτη. Καταλήγει στο συμπέρασμα ότι «η επιχείρηση θα μπορούσε εναλλακτικά να είχε δανεισθεί ή να είχε λάβει εγγυητικές επιστολές από άλλο μη συνδεδεμένο πιστωτικό ίδρυμα (ήτοι χωρίς άλλη σχέση πέραν της τακτικής εμπορικής συνεργασίας) κατά την υπό εξέταση περίοδο. (41) Η Επιτροπή παρατηρεί ότι η έκθεση δεν εξηγεί πώς συμβιβάζεται το συμπέρασμα αυτό με το γεγονός ότι οι προσπάθειες της ΕΝΑΕ να συγκεντρώσει κεφάλαια από άλλα πιστωτικά ιδρύματα είχαν αποτύχει (42). Εκτός αυτού, η Επιτροπή επισημαίνει ότι η ανάλυση περιλαμβάνει σειρά λαθών (43), τα οποία επηρεάζουν σημαντικά το συμπέρασμα.

3.1.3. Ανάλυση των σχέσεων στο εσωτερικό του ομίλου

(48) Όλα τα δάνεια και εγγυήσεις που καλύπτονται από την τρέχουσα διαδικασία χορηγήθηκαν από την ETBA ή από το Δημόσιο. Οι ελληνικές αρχές διατείνονται ότι λόγω του ότι η ETBA και το Ελληνικό Δημόσιο (μέσω της ETBA) ήταν μέτοχοι της ΕΝΑΕ, τα δάνεια και οι εγγυήσεις μπορούν να θεωρηθούν ως εσωτερικές συναλλαγές του ομίλου. Στο πλαίσιο αυτό η Ελλάδα προβάλλει δύο ισχυρισμούς:

— Πρώτον, ότι είναι φυσικό για μια μητρική εταιρεία να παρέχει δάνεια υπό ευνοϊκούς όρους στη θυγατρική της. Πράγματι, το πλεονέκτημα που χορηγείται στη θυγατρική αυξάνει την αξία των μετοχών που κατέχει η μητρική εταιρεία. Συνεπώς, ακόμη και εάν η Επιτροπή θεωρεί ότι η ETBA και το Δημόσιο χορήγησαν δάνεια και εγγυήσεις σε τιμή χαμηλότερη της αγοραίας, αυτό θα ήταν αποδεκτό για έναν επενδυτή της οικονομίας της αγοράς ευρισκόμενο σε παρόμοια θέση. Κατά συνέπεια, τα εν λόγω δάνεια και εγγυήσεις δεν θα συνιστούσαν ενίσχυση.

— Δεύτερον, είναι φυσικό για μια μητρική εταιρεία να παρέχει δάνεια στη θυγατρική της που βρίσκεται σε δυσχερή θέση. Πράγματι, τέτοια δανειοδότηση αποβλέπει στη διαφύλαξη της αξίας των μετοχών που κατέχει η μητρική εταιρεία. Συνεπώς, ακόμη και εάν η Επιτροπή θεωρεί ότι καμία ιδιωτική τράπεζα δεν θα χορηγούσε δάνεια στην ΕΝΑΕ επί δεδομένο χρονικό διάστημα εξαιτίας της πολύ κακής κατάστασης του ναυπηγείου, τα δάνεια και οι εγγυήσεις που χορήγησε η ETBA και το Δημόσιο θα πρέπει, παρά ταύτα, να θεωρηθούν αποδεκτά για έναν ιδιώτη επενδυτή υπό ανάλογες περιστάσεις. Κατά συνέπεια, τα εν λόγω δάνεια και εγγυήσεις δεν θα συνιστούσαν ενίσχυση.

(49) Η Επιτροπή θεωρεί ότι τα συμπεράσματα της Ελλάδας δεν είναι σωστά.

(50) Πρώτον, η Επιτροπή επισημαίνει τα εξής δύο στοιχεία. Κατά πρώτο λόγο, κανένας επενδυτής της οικονομίας της αγοράς δεν θα έβλεπε εαυτόν στην κατάσταση στην οποία βρέθηκε η ETBA. Όντως, υπενθυμίζεται, για παράδειγμα, ότι όταν η ETBA αγόρασε την ΕΝΑΕ το 1985 ήταν μια αναπτυσσόμενη τράπεζα που ενεργούσε κατόπιν εντολής από την κυβέρνηση προκειμένου να αποφευχθεί το κλείσιμο μιας εταιρείας μεγάλης σημασίας για την ελληνική οικονομία (44). Προκειμένου να διατηρηθεί η ΕΝΑΕ στη ζωή, η ETBA πρόβλεψε το 1986 σε εισφορά κεφαλαίων, η οποία κρίθηκε από την Επιτροπή ότι συνιστά ενίσχυση (45). Το 1995, η ETBA κατείχε «την πλειοψηφία του 51 %» στην ΕΝΑΕ, ισχυριζόμενη ότι «δικαιολογείται για λόγους εθνικής άμυνας», σύμφωνα με το άρθρο 10 της οδηγίας 90/684/ΕΟΚ. Δεύτερον, η Επιτροπή παρατηρεί ότι, εάν ληφθούν υπόψη όλα τα μέτρα που έλαβε το

Δημόσιο υπέρ της ΕΝΑΕ (περιλαμβανομένων των μέτρων που έλαβε η ΕΤΒΑ, δεδομένου ότι, όπως θα αποδειχθεί κατωτέρω στην παρούσα απόφαση, αυτά είναι καταλογιστέα στο Δημόσιο) και ιδίως οι επανειλημμένες μεγάλες κρατικές ενισχύσεις προς την ΕΝΑΕ το χρονικό διάστημα έως το 2002, καθίσταται σαφές ότι, κατά το χρονικό εκείνο διάστημα, το Δημόσιο δεν ενήργησε όπως ένας επενδυτής της οικονομίας της αγοράς. Παρείχε συνεχώς τη μεγάλη οικονομική υποστήριξη που ήταν αναγκαία για να διατηρηθεί η ΕΝΑΕ στη ζωή, πράγμα το οποίο ήταν πολύ δαπανηρό. Συνεπώς, λόγω του ότι το Δημόσιο (μέσω της ΕΤΒΑ) βρέθηκε να είναι μέτοχος της ΕΝΑΕ μόνον και μόνον επειδή ενήργησε ως δημόσια αρχή διατεθειμένη να διαφυλάξει τις δραστηριότητες της ΕΝΑΕ πάσει θυσία, και δεδομένου ότι ποτέ δεν ενήργησε ως επενδυτής της οικονομίας της αγοράς ο οποίος επιδιώκει το κέρδος μέσω της κατοχής μετοχών της ΕΝΑΕ, ο ισχυρισμός ότι η ΕΤΒΑ και το Δημόσιο ενήργησαν με τρόπο αποδεκτό για έναν επενδυτή της οικονομίας της αγοράς, διότι τα πολύ χαμηλά επιτόκια (ή προμήθειες εγγύησης) που χρεώθηκαν για τη χρηματοδότηση (δάνεια και εγγυήσεις) που χορήγησαν στην ΕΝΑΕ αντισταθμίσθηκαν από την αύξηση της αξίας των μετοχών της ΕΝΑΕ, στερείται αξιοπιστίας. Δεδομένου ότι το Δημόσιο (περιλαμβανομένης της ΕΤΒΑ) ποτέ δεν ενήργησε όπως ένας επενδυτής που προσπαθεί να αποκομίσει κέρδος, αλλά αντίθετα δέχθηκε να διατηρήσει την ΕΝΑΕ στη ζωή με υψηλό κόστος, η Ελλάδα και η ΕΝΑΕ όφειλαν, τουλάχιστον, να στηρίξουν τον ισχυρισμό τους σε λεπτομερή ανάλυση αποδεικνύοντας ότι, ως μέτοχοι της ΕΝΑΕ, το Δημόσιο και η ΕΤΒΑ μπορούσαν πραγματικά να αναμένουν κάποια υπεραξία κεφαλαίου (δηλαδή αύξηση της αξίας των μετοχών της εταιρείας) μεγαλύτερη από τα «διαφυγόντα έσοδα» (δηλαδή το ανεπαρκές επιτόκιο ή την ανεπαρκή προμήθεια εγγύησης). Δεδομένου ότι δεν υποβλήθηκε τέτοια ανάλυση και ότι η ΕΝΑΕ και η Ελλάδα προέβαλαν τον εν λόγω αμφίβολο και υποθετικό ισχυρισμό χωρίς καμία τεκμηρίωση, η Επιτροπή απορρίπτει χωρίς περαιτέρω ανάλυση τον ισχυρισμό ότι το Δημόσιο (περιλαμβανομένης της ΕΤΒΑ) ενήργησε ως επενδυτής της οικονομίας της αγοράς επειδή η χορηγηθείσα υπό ευνοϊκούς όρους χρηματοδότηση προκάλεσε αύξηση της αξίας των μετοχών της ΕΝΑΕ ικανή να αντισταθμίσει τα «διαφυγόντα έσοδα».

(51) Δεύτερον, ακόμη και εάν το ανωτέρω σκεπτικό απερρίπτετο και πραγματοποιείτο ανάλυση των πτυχών που αφορούν τις σχέσεις στο εσωτερικό του ομίλου (δηλαδή η δυνητική αύξηση της αξίας των μετοχών της ΕΝΑΕ), υπάρχουν άφθονες αποδείξεις ότι οι πράξεις στις οποίες προέβη η ΕΤΒΑ δεν θα ήταν αποδεκτές για έναν επενδυτή της οικονομίας της αγοράς που κατέχει το 51 % των μετοχών της ΕΝΑΕ.

(52) Στα τέλη του 1995, το 49 % των μετοχών της ΕΝΑΕ μεταβιβάστηκε στους εργαζόμενους της. Η τιμή που θα κατέβαλαν οι εργαζόμενοι για την αγορά των μετοχών αυτών αποφασίστηκε τη χρονική εκείνη στιγμή. Συνεπώς, τα επόμενα έτη κατά τα οποία η ΕΤΒΑ και το Δημόσιο παρείχαν χρηματοδότηση στην ΕΝΑΕ σε τιμή κατώτερη εκείνης την οποία

θα χρέωνε μια (μη συνδεδεμένη) ιδιωτική τράπεζα, το 49 % της αύξησης της αξίας της ΕΝΑΕ χάρη στην εξοικονόμηση που επιτεύχθηκε (λόγω των χαμηλότερων επιτοκίων) ωφέλουσε τους άλλους μετόχους της ΕΝΑΕ. Μόνον το 51 % του πλεονεκτήματος (μειωμένα επιτόκια και προμήθειες εγγύησης που χρεώνονταν στην εταιρεία) που παρείχαν στην ΕΝΑΕ η ΕΤΒΑ και το Δημόσιο, επέστρεψε σε αυτούς υπό μορφή αύξησης της αξίας της ΕΝΑΕ. Κανένας επενδυτής της οικονομίας της αγοράς δεν θα δεχόταν να κάνει τέτοιο δώρο στους άλλους μετόχους της ΕΝΑΕ. Προκειμένου να μην χάσει χρήματα προς όφελος των άλλων αυτών μετόχων, ένας επενδυτής της οικονομίας της αγοράς θα χρέωνε επιτόκιο ανάλογο με εκείνο που χρέωναν οι (μη συνδεδεμένες) ιδιωτικές τράπεζες. Ως εκ τούτου, ο πρώτος ισχυρισμός των ελληνικών αρχών δεν είναι βάσιμος.

(53) Όσον αφορά την περίοδο μετά τις 30 Ιουνίου 1999, εποχή κατά την οποία καμία ιδιωτική τράπεζα δεν θα παρείχε χρηματοδότηση στην ΕΝΑΕ λόγω του πολύ μεγάλου κινδύνου πτώχευσης της, ισχύει το ίδιο σκεπτικό. Ειδικότερα, ένας ορθολογικός επενδυτής που κατέχει μόνον το 51 % μιας εταιρείας θα είχε τουλάχιστον ζητήσει από τους άλλους μετόχους να παράσχουν χρηματοδότηση κατ' αναλογία του μεριδίου τους επί των μετοχών της ΕΝΑΕ. Εάν οι άλλοι μέτοχοι δεν διέθεταν τα μέσα για τη χρηματοδότηση αυτή, ένας ορθολογικός επενδυτής θα είχε τουλάχιστον διαπραγματευθεί την παροχή χρηματοδότησης στην ΕΝΑΕ έναντι αύξησης της συμμετοχής του σε αυτήν. Η χορήγηση σημαντικών χρηματοδοτικών κεφαλαίων στην ΕΝΑΕ χωρίς συγχρηματοδότηση ή ανταλλάγματα εκ μέρους των άλλων μετόχων ήταν ανάλογη με το να θέσει κανείς τα χρήματά του σε μεγάλο κίνδυνο για να περισώσει την αξία των μετοχών κάποιου άλλου. Κανένας επενδυτής της οικονομίας της αγοράς, υπό παρόμοιες συνθήκες, δεν θα δεχόταν να κάνει τέτοιο δώρο στους άλλους μετόχους της ΕΝΑΕ⁽⁴⁶⁾. Συνεπώς, ο δεύτερος ισχυρισμός της Ελλάδας πρέπει να απορριφθεί.

3.2. Οριζόντιο θέμα 2: Δυνατότητα καταλογισμού της συμπεριφοράς της ΕΤΒΑ στο Δημόσιο

(54) Ορισμένες από τις δεκαεξί ενισχύσεις που αναλύονται στην παρούσα απόφαση δεν χορηγήθηκαν απευθείας από το Δημόσιο, αλλά από την κρατικής ιδιοκτησίας ΕΤΒΑ. Δεδομένου ότι, αφενός, η Ελλάδα, η ΕΝΑΕ και η ΤΚΜΣ/ΕΝΑΕΧ απορρίπτουν τη δυνατότητα καταλογισμού των εν λόγω ενισχύσεων στο Δημόσιο και, αφετέρου, τα Ναυπηγεία Ελευσίνας και η Τράπεζα Πειραιώς την επιβεβαιώνουν, η ανάλυση του θέματος αυτού είναι επιβεβλημένη.

(55) Οι εν λόγω ενισχύσεις χορηγήθηκαν από την ΕΤΒΑ μεταξύ 1996 και 2002. Σύμφωνα με τη νομολογία, οι εν λόγω ενισχύσεις δύνανται να χαρακτηρισθούν κρατικές ενισχύσεις δυνάμει του άρθρου 87 παράγραφος 1 της συνθήκης, μόνον εφόσον το Δημόσιο ήταν σε θέση να ασκεί έλεγχο επί της ΕΤΒΑ και εφόσον οι δημόσιες αρχές «ενεπλάκησαν καθ' οιονδήποτε τρόπο στη λήψη των μέτρων αυτών»⁽⁴⁷⁾.

- (56) Η ΕΤΒΑ, της οποίας ο πλήρης τίτλος είναι Ελληνική Τράπεζα Βιομηχανικής Αναπτύξεως ΑΕ, ιδρύθηκε το 1964 μετά τη συγχώνευση τριών οργανισμών (του Οργανισμού Βιομηχανικής Αναπτύξεως, του Οργανισμού Χρηματοδότησης Οικονομικής Αναπτύξεως και του Οργανισμού Τουριστικής Πίστεως). Μετατράπηκε σε ανώνυμη εταιρεία με τον Νόμο 1369/1973. Συνεπώς, από το 1973 λειτουργεί ως τράπεζα κρατικής ιδιοκτησίας. Σύμφωνα με τα λεγόμενα της Ελλάδας⁽⁴⁸⁾, «η ΕΤΒΑ ως αναπτυξιακή τράπεζα είχε ως κύριο σκοπό κατά το καταστατικό της την προώθηση της αναπτυξιακής πορείας της χώρας με τη χρηματοδότηση παραγωγικών δραστηριοτήτων της ελληνικής οικονομίας (τουρισμός, βιομηχανική παραγωγή κ.λπ.)». Η ΕΤΒΑ αποτελούσε τη μόνη αναπτυξιακή τράπεζα της Ελλάδας. Ως εκ τούτου είχε αναλάβει να διαδραματίσει αποφασιστικό ρόλο στην οικονομική και περιφερειακή ανάπτυξη της χώρας χρηματοδοτώντας επιχειρήσεις, αναπτύσσοντας την περιφερειακή υποδομή της χώρας, παρέχοντας επιχειρηματικά κεφάλαια και συμμετέχοντας σε επιχειρήσεις στρατηγικής σημασίας για την ελληνική οικονομία. Το 1995, μετά από οικονομικές δυσχέρειες οφειλόμενες στις εν λόγω δραστηριότητες, η ανακεφαλαιοποίηση, η αναδιάρθρωση και ο εκσυγχρονισμός της τράπεζας κατέστησαν ύψιστη προτεραιότητα για την ελληνική κυβέρνηση. Αυτό έγινε με βάση ένα πενταετές πρόγραμμα στο πλαίσιο του νόμου 2359/95. Εκτός από την εισφορά κεφαλαίου ύψους 427 δισεκατ. δραχμών από μέρους της κυβέρνησης, στόχος της αναδιάρθρωσης ήταν να εφαρμοσθεί ένας νέος στρατηγικός προσανατολισμός, να αλλάξει η οργανωτική δομή και να διαμορφωθούν σύγχρονες επιχειρηματικές διαδικασίες ανταποκρινόμενες στις σημερινές συνθήκες ανταγωνισμού. Συνεπώς, «πέρα από την αναπτυξιακή της δραστηριότητα, η ΕΤΒΑ ανέπτυξε, ιδίως από το 1997, και υπηρεσίες εμπορικής τραπεζικής»⁽⁴⁹⁾.
- (57) Το 1999, το Δημόσιο, το οποίο κατείχε το 100 % των μετοχών της ΕΤΒΑ, αποφάσισε να προβεί στην εισαγωγή της τράπεζας στο Χρηματιστήριο Αθηνών, προσφέροντας το 24 % του μετοχικού κεφαλαίου της στο κοινό. Το Δημόσιο αποφάσισε να προβεί σε περαιτέρω ιδιωτικοποίηση της τράπεζας και μείωση της συμμετοχής του σε ποσοστό κάτω του 50 %. Προκηρύχθηκε διαγωνισμός και επελέγη η Τράπεζα Πειραιώς. Στις 20 Μαρτίου 2002, μεταβιβάστηκαν στην Τράπεζα Πειραιώς μετοχές που αντιπροσώπευαν το 57,7 % των μετοχών της ΕΤΒΑ⁽⁵⁰⁾.
- (58) Όσον αφορά τη δυνατότητα του Δημοσίου να ασκεί έλεγχο επί της ΕΤΒΑ, η Επιτροπή επισημαίνει ότι έως τα τέλη του 1999 η ΕΤΒΑ ανήκε εξ ολοκλήρου στο Ελληνικό Δημόσιο. Το Δημόσιο διατήρησε πλειοψηφική συμμετοχή μέχρι τη μεταβίβαση της πλειονότητας μετοχών της ΕΤΒΑ στην Τράπεζα Πειραιώς στις 20 Μαρτίου 2002. Ως εκ τούτου το Δημόσιο ήταν σε θέση να ασκεί έλεγχο επί της ΕΤΒΑ τουλάχιστον έως τις 20 Μαρτίου 2002. Αυτό δείχνει, επίσης, ότι στα μέτρα που έλαβε η ΕΤΒΑ περιλαμβάνονταν κρατικοί πόροι.
- (59) Όσον αφορά την εμπλοκή του Δημοσίου στη λήψη των διαφόρων μέτρων ενίσχυσης, η Επιτροπή παρατηρεί τα εξής:
- Πρώτον, η Επιτροπή σημειώνει ότι οι τρεις σημαντικότερες αποφάσεις σχετικά με τη συμμετοχή της ΕΤΒΑ στην ΕΝΑΕ δεν ελήφθησαν σε ανεξάρτητη βάση από τη διοίκηση της ΕΤΒΑ: οι αποφάσεις αυτές ελήφθησαν από την κυβέρνηση και εφαρμόστηκαν από την ΕΤΒΑ. Πράγματι, όταν η ΕΤΒΑ αγόρασε την πτωχεύσασα ΕΝΑΕ το 1985, επρόκειτο για απόφαση της κυβέρνησης⁽⁵¹⁾. Η ΕΤΒΑ απλώς εφάρμοσε την κυβερνητική αυτή απόφαση και προέβη σε εσπευσμένη εισφορά κεφαλαίου μεγάλου ύψους στην ΕΝΑΕ, την οποία η Επιτροπή θεώρησε ως κρατική ενίσχυση⁽⁵²⁾. Αυτό δείχνει ότι η σχέση μεταξύ ΕΤΒΑ και ΕΝΑΕ ήταν εξαρχητής σχέσης κρατικής στήριξης μιας εταιρείας η οποία ήταν σημαντική, από άποψη απασχόλησης και δραστηριοτήτων, για την ελληνική κυβέρνηση. Η δεύτερη μείζον απόφαση ήταν η πώληση του 49 % του μετοχικού κεφαλαίου της ΕΝΑΕ από την ΕΤΒΑ, στους εργαζόμενους της ΕΝΑΕ, για την οποία εκδόθηκε ο νόμος 2367/1995⁽⁵³⁾. Επιπροσθέτως, ο εν λόγω νόμος επιβάλλει σημαντικά μέτρα αναδιάρθρωσης στην ΕΝΑΕ⁽⁵⁴⁾ (και χορηγεί πολύ μεγάλα ποσά ενίσχυσης στο ναυπηγείο). Το τρίτο μείζον γεγονός ήταν η ιδιωτικοποίηση της ΕΝΑΕ το 2001-2002 (ήτοι η ΕΤΒΑ υποχρεώθηκε να πωλήσει το υπόλοιπο της συμμετοχής της στην ΕΝΑΕ (51 %)). Η ιδιωτικοποίηση αυτή αποφασίστηκε με την απόφαση αριθ. 14/3-1-2001 της αρμόδιας Διυπουργικής Επιτροπής Αποκρατικοποιήσεων και έλαβε χώρα στο πλαίσιο του ελληνικού νόμου 2000/91 περί αποκρατικοποιήσεων. Αυτό επαναλαμβανόταν συνεχώς στα έγγραφα του διαγωνισμού που διεβίβασε στους ενδιαφερόμενους επενδυτές/υποψηφίους η Alpha Finance, η οποία ήταν η τράπεζα που είχε αναλάβει την οργάνωση της πώλησης της ΕΝΑΕ εξ ονόματος του Δημοσίου και των πωλητών (ΕΤΒΑ και εργαζόμενοι). Τα έγγραφα του διαγωνισμού της 2ας Απριλίου 2001 αναφέρουν επίσης ότι το Δημόσιο θα επιλέξει τον επικρατέστερο υποψήφιο από κοινού με τους πωλητές. Συνεπώς, οι τρεις κρίσιμες αποφάσεις σχετικά με τη συμμετοχή της ΕΤΒΑ στην ΕΝΑΕ λήφθηκαν από το Δημόσιο.
 - Εκτός από την άμεση εμπλοκή του στις τρεις αυτές περιπτώσεις, το Δημόσιο χορήγησε πολύ μεγάλα ποσά ενίσχυσης την περίοδο 1995-2002. Συγκεκριμένα, διέγραψε χρέη ύψους 54,52 δισεκατ. GDR (160 εκατ. ευρώ) που αφορούσαν μη στρατιωτικές δραστηριότητες – διαγραφή που εγκρίθηκε με την απόφαση C 10/1994 – και χρέη ύψους 46,35 δισεκατ. δραχμών (136 εκατ. ευρώ) που αφορούσαν στρατιωτικές δραστηριότητες. Όπως αναφέρεται στην απόφαση N 401/1997, το Δημόσιο σκόπευε να χορηγήσει και επενδυτικές ενισχύσεις ύψους 7,8 δισεκατ. δραχμών (22,9 εκατ. ευρώ). Κατά τη διάρκεια της διαδικασίας υποβολής προσφορών το 2001, εκδόθηκε ο νόμος 2941/2001, ο οποίος προέβλεπε μεγάλου ύψους χρηματοδοτική στήριξη για να διευκολυνθεί η ιδιωτικοποίηση της ΕΝΑΕ (βλέπε σημείο (33) της παρούσας απόφασης). Όπως ανέφερε η Επιτροπή στην απόφαση N 513/2001, το Δημόσιο ανέλαβε, για παράδειγμα, να καταβάλει 118 εκατ. ευρώ ως

κίνητρο για να ενθαρρύνει την εθελούσια έξοδο εργαζομένων από την επιχείρηση. Χορηγώντας επανειλημμένα μεγάλες ενισχύσεις η κυβέρνηση κατέστησε σαφές ότι θεωρούσε πολύ σημαντική, από πολιτική άποψη, την επιβίωση της ΕΝΑΕ ⁽⁵⁵⁾.

- Τέλος, η Επιτροπή επισημαίνει ότι την περίοδο εκείνη το Δημόσιο ανέθεσε στρατηγικές αμυντικές συμβάσεις στην ΕΝΑΕ, όπως την κατασκευή των υποβρυχίων. Ως εκ τούτου, το Δημόσιο είχε άμεσο συμφέρον να παρακολουθεί τις δραστηριότητες της ΕΝΑΕ και να διασφαλίσει τη συνέχιση των δραστηριοτήτων του ναυπηγείου.
- (60) Καθορίζοντας το μέγεθος της συμμετοχής της ETBA στην ΕΝΑΕ, χορηγώντας συνεχώς μεγάλα ποσά ενίσχυσης στην ΕΝΑΕ και αναθέτοντας σε αυτήν στρατιωτικές συμβάσεις μεγάλης σπουδαιότητας για την ασφάλεια της Ελλάδας, η ελληνική κυβέρνηση έδωσε σαφέστερες ενδείξεις ότι προσέδιδε μεγάλη σημασία στις δραστηριότητες της ΕΝΑΕ και ότι παρακολουθούσε προσεκτικά την κατάσταση του ναυπηγείου. Στο γενικό αυτό πλαίσιο, η Επιτροπή θεωρεί ότι έως την ιδιωτικοποίηση της ETBA τον Μάρτιο του 2002, η δυνατότητα καταλογισμού της συμπεριφοράς της ETBA στο Δημόσιο δεν δύναται να τεθεί υπό αμφισβήτηση. Όντως, υπό τις συνθήκες εκείνες, ήταν αδύνατο για τη διοίκηση της ETBA να ασκήσει έναντι της ΕΝΑΕ δανειοδοτική πολιτική μη ανταποκρινόμενη στην πολιτική σταθερής στήριξης την οποία είχε υιοθετήσει η κυβέρνηση. Ειδικότερα, θα ήταν αδύνατο για την ETBA να λάβει απόφαση που θα δημιουργούσε οικονομικά προβλήματα για την ΕΝΑΕ. Για παράδειγμα, η ETBA δεν μπορούσε να επιβάλει υψηλό επιτόκιο (δηλαδή με μεγάλη διαφορά πάνω από το διατραπεζικό επιτόκιο) στα δάνεια που χορηγούσε στην ΕΝΑΕ, διότι αυτό θα επιδεινώνε την οικονομική κατάσταση της ΕΝΑΕ, πράγμα το οποίο θα ήταν πολιτικά απαράδεκτο για την κυβέρνηση. Ομοίως, η ETBA δεν μπορούσε να αρνηθεί να χορηγήσει τα δάνεια που ζητούσε η ΕΝΑΕ για να χρηματοδοτήσει τις δραστηριότητές της ⁽⁵⁶⁾. Με άλλα λόγια, η ETBA δεν είχε άλλη επιλογή από το να ακολουθήσει την πολιτική ισχυρής και συνεχούς στήριξης της ΕΝΑΕ, την οποία είχε υιοθετήσει το Δημόσιο. Κατά συνέπεια, η Επιτροπή κρίνει ότι όλα τα μέτρα που εφάρμοσε η ETBA έναντι της ΕΝΑΕ (δάνεια, εγγυήσεις, εισφορές κεφαλαίου κ.λπ.) ήταν αυτομάτως καταλογιστέα στο Δημόσιο και ότι δεν είναι απαραίτητο να προσκομισθούν επιπρόσθετες αποδείξεις για την εμπλοκή του Δημοσίου κατά το χρόνο λήψης καθενός των υπόψη μέτρων από την ETBA. Συνεπώς, η Επιτροπή θεωρεί ότι τα διάφορα μέτρα που εφάρμοσε η ETBA είναι καταλογιστέα στο Δημόσιο.
- (61) Επικουρικά, η Επιτροπή επικαλείται επίσης τα ακόλουθα στοιχεία που επιβεβαιώνουν τη δυνατότητα καταλογισμού της συμπεριφοράς της ETBA στο Δημόσιο.
- (62) Πρώτον, το 1995 η ETBA πώλησε μόνον το 49 % - και ως εκ τούτου όχι το 100 % — των μετοχών της ΕΝΑΕ στους εργαζόμενους της εταιρείας. «Για να διατηρήσει το 51 % των μετοχών του ναυπηγείου, όπως επιτρέπεται από το άρθρο 10 της οδηγίας, η Ελλάδα επικαλέσθηκε τα στρατιωτικά της συμφέροντα στη ναυπηγική βιομηχανία.». Το άρθρο 10 παράγραφος 3 της οδηγίας αριθ. 90/684/ΕΟΚ του Συμβουλίου προβλέπει ότι «παρά την προβλεπόμενη στην παράγραφο 2 υποχρέωση εκποίησης των ναυπηγείων, η ελληνική κυβέρνηση μπορεί να διατηρήσει την πλειοψηφία του 51 % σε κάποιο από τα ναυπηγεία αν η απόφαση αυτή δικαιολογείται για λόγους εθνικής άμυνας. ⁽⁵⁷⁾» Αυτό αποδεικνύει ότι η συμμετοχή της ETBA κατά 51 % στην ΕΝΑΕ αποσκοπούσε στο να επιτρέψει στο Δημόσιο να ελέγχει την ΕΝΑΕ με σκοπό τη διαφύλαξη των αμυντικών συμφερόντων της Ελλάδας. Είναι προφανές ότι στο πλαίσιο αυτό η διοίκηση της ETBA δεν μπορούσε να αναπτύξει με την ΕΝΑΕ σχέση σε εμπορική βάση. Καμία απόφαση σχετικά με την παροχή χρηματοδότησης στην ΕΝΑΕ και τους σχετικούς όρους της δεν μπορούσε να αντιβαίνει στα αμυντικά συμφέροντα της Ελλάδας. Συγκεκριμένα η Επιτροπή δεν αντιλαμβάνεται πως η διοίκηση της ETBA θα μπορούσε να αρνηθεί τη χορήγηση χρηματοδότησης στην ΕΝΑΕ ή θα μπορούσε να επιβάλει υψηλό επιτόκιο για την εκάστοτε χρηματοδότηση. Επιπλέον, εάν στόχος της Ελλάδας ήταν η διαφύλαξη των αμυντικών της συμφερόντων, μπορεί να θεωρηθεί ότι η κυβέρνηση είχε στην πράξη άμεση εποπτεία επί όλων των σημαντικών αποφάσεων της διοίκησης της ΕΝΑΕ και όλων των αποφάσεων της ETBA που αφορούσαν τη χρηματοδότηση της ΕΝΑΕ.
- (63) Δεύτερον, λόγω του ότι η αποστολή της ETBA ως «αναπτυξιακής τράπεζας» είχε καθοριστεί από το Δημόσιο, δύναται να συναχθεί ότι όλες οι δραστηριότητες της ETBA βάσει της αποστολής αυτής ήταν καταλογιστέες στο Δημόσιο. Ομοίως, από τη νομολογία απορρέει ότι προκειμένου να αναλυθεί ο καταλογισμός των μέτρων που λαμβάνονται από μια επιχείρηση «η φύση των δραστηριοτήτων της και η άσκηση τους στην αγορά υπό συνθήκες συνήθους ανταγωνισμού προς τις ιδιωτικές επιχειρήσεις» ⁽⁵⁸⁾ ενδέχεται να είναι κρίσιμες. Στο πλαίσιο αυτό οι ελληνικές αρχές παραδέχονται ότι «η ETBA από τη σύστασή της δεν λειτούργησε ως μια συνήθης εμπορική τράπεζα αλλά ως ειδικό αναπτυξιακό πιστωτικό ίδρυμα και δραστηριοποιήθηκε κυρίως στον τομέα της μακροπρόθεσμης πίστης, διαδραματίζοντας αποφασιστικό ρόλο στην οικονομική και περιφερειακή ανάπτυξη της χώρας.» ⁽⁵⁹⁾. Στο πλαίσιο αυτό η Επιτροπή υπενθυμίζει ότι η ETBA αγόρασε την ΕΝΑΕ το 1985. Η ανάμιξη της ETBA στην ΕΝΑΕ, συνεπώς, πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο της αποστολής της ως «αναπτυξιακής τράπεζας» και όχι στο πλαίσιο των εμπορικών της δραστηριοτήτων, τις οποίες δεν άρχισε πριν από το 1997. Δεδομένου ότι η ETBA μέχρι τότε όφειλε να στηρίζει την ΕΝΑΕ στο πλαίσιο της αποστολής της ως «αναπτυξιακής τράπεζας», δεν μπορούσε αίφνης από το 1997 και μετά να παύσει να χορηγεί τα δάνεια και τις εγγυήσεις που ζητούσε η ΕΝΑΕ και να αφήσει να πτωχεύσει το ναυπηγείο. Στο πλαίσιο αυτό η Επιτροπή υπενθυμίζει ότι κατά το δεύτερο ήμισυ της δεκαετίας του 1990, η ETBA έλαβε την άδεια να ασκήσει εμπορικές δραστηριότητες παράλληλα με τις αναπτυξιακές της δραστηριότητες και όχι σε αντικατάσταση των δραστηριοτήτων αυτών, τις οποίες έπρεπε να συνεχίσει.

- (64) Τρίτον, κατά τη νομολογία, «το νομικό καθεστώς της επιχείρησης, δηλαδή αν διέπεται από το δημόσιο δίκαιο ή το κοινό εταιρικό δίκαιο»⁽⁶⁰⁾ ενδέχεται να είναι κρίσιμο για να αποδειχθεί ο καταλογισμός. Από την άποψη αυτή, λόγω του ότι κύριος στόχος της ETBA, ως αναπτυξιακής τράπεζας ιδιοκτησίας του Δημοσίου, ήταν να προωθήσει την ανάπτυξη της χώρας χρηματοδοτώντας την ελληνική οικονομία, δεν υπαγόταν στις διατάξεις των τραπεζικών οδηγιών⁽⁶¹⁾. Μόνον όταν οι μετοχές της ETBA εισήχθησαν στο Χρηματιστήριο Αθηνών, στις 12 Ιανουαρίου 2000, υπάχθηκε η ETBA στους συνήθεις εποπτικούς κανόνες που ισχύουν για τις εμπορικές τράπεζες.
- (65) Τέταρτον, η Επιτροπή επισημαίνει ότι, κατά την περίοδο 1996-2002, το Δημόσιο παρακολουθούσε με ιδιαίτερη προσοχή τις δραστηριότητες της ETBA. Πράγματι, το κράτος εξέδωσε τον νόμο 2359/95 προκειμένου να προβεί στην αναδιάρθρωση της ETBA και προέβη σε εισφορές κεφαλαίων αξίας εκατοντάδων δισεκατ. δραχμών στο πλαίσιο εκείνο. Το 1999 αποφάσισε να εισαχθεί ένα μέρος του κεφαλαίου στο Χρηματιστήριο Αθηνών. Ένα χρόνο αργότερα αποφάσισε να ιδιωτικοποιήσει το μεγαλύτερο τμήμα του κεφαλαίου της ETBA. Η ιδιωτικοποίηση αυτή ολοκληρώθηκε το 2002. Αυτό δείχνει ότι, την περίοδο 1996-2002, το Δημόσιο ενδιαφερόταν πάρα πολύ για τις δραστηριότητες της ETBA. Τα δάνεια και οι εγγυήσεις που αυτή χορηγούσε στην ΕΝΑΕ ήταν τόσο υψηλά⁽⁶²⁾ που δεν θα ήταν δυνατό οι σχετικές αποφάσεις χορήγησης να ληφθούν από τη διοίκηση της ETBA χωρίς συναίνεση ή άμεση εντολή από μέρους του μοναδικού μετόχου της.
- (66) Στις ανωτέρω παραγράφους, η Επιτροπή απέδειξε ότι, κατά την περίοδο που προηγήθηκε της πώλησης της ETBA στην Τράπεζα Πειραιώς, τον Μάρτιο του 2002, σε όλα τα μέτρα που εφάρμοσε η ETBA ενεπλέκοντο κρατικοί πόροι και ότι όλα τα μέτρα που αυτή εφάρμοσε έναντι της ΕΝΑΕ ήταν δυνατό να καταλογισθούν στο Δημόσιο. Ως εκ τούτου, κατά τη μεμονωμένη αξιολόγηση των επιμέρους μέτρων που εφαρμόστηκαν από την ETBA, η Επιτροπή δεν θα ασχοληθεί πλέον με την απόδειξη των εν λόγω δύο σημείων.
- (67) Η Επιτροπή θα εξετάσει και πάλι τα εν λόγω δύο θέματα μόνον στο πλαίσιο της αξιολόγησης του μέτρου E18γ, διότι ορισμένα μέρη προβάλλουν τον ισχυρισμό ότι το μέτρο αυτό χορηγήθηκε από την ETBA τον Μάιο του 2002, ήτοι μετά την αγορά της ETBA από την Τράπεζα Πειραιώς.
- 3.3. Οριζόντιο θέμα 3: μέτρα ενίσχυσης που χρηματοδοτούν εν μέρει τις στρατιωτικές δραστηριότητες της ΕΝΑΕ**
- (68) Στην απάντησή της για την απόφαση επέκτασης της διαδικασίας, η Ελλάδα υποστηρίζει ότι διάφορα από τα μέτρα που ερευνήσε η Επιτροπή υποστήριζαν τις στρατιωτικές δραστηριότητες του ναυπηγείου. Η Ελλάδα, ως εκ τούτου, ισχυρίζεται ότι υπάγονται στις διατάξεις του άρθρου 296 της συνθήκης και ότι δεν δύνανται να εκτιμηθούν - πόσω μάλλον να ανακτηθούν - βάσει των κανόνων περί κρατικών ενισχύσεων.
- (69) Για τον λόγο αυτόν η Επιτροπή πρέπει να αξιολογήσει αν ορισμένα μέτρα εμπίπτουν εν μέρει ή εν όλω στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 296 της συνθήκης.
- (70) Κανένα από τα μέρη της παρούσας διαδικασίας δεν αμφισβητεί το γεγονός ότι η ΕΝΑΕ αναπτύσσει τόσο μη στρατιωτικές όσο και στρατιωτικές δραστηριότητες. Κατά τα τελευταία δεκαπέντε έτη η κύρια μη στρατιωτική δραστηριότητα του ναυπηγείου ήταν η επισκευή εμπορικών πλοίων. Η ΕΝΑΕ έχει επίσης κατασκευάσει τροχαιο σιδηροδρομικό υλικό καθώς και κύπη εμπορικών πλοίων. Οι στρατιωτικές δραστηριότητες της ΕΝΑΕ συνίσταντο στην κατασκευή και επισκευή πλοίων και υποβρυχίων για το Ελληνικό Πολεμικό Ναυτικό.
- (71) Η Επιτροπή υπενθυμίζει ότι η απόφαση επέκτασης της διαδικασίας έχει ήδη εντοπίσει ποια μέτρα αφορούσαν αποκλειστικά τη στήριξη στρατιωτικών δραστηριοτήτων του ναυπηγείου. Η απόφαση επέκτασης της διαδικασίας καταλήγει στο συμπέρασμα ότι τα εν λόγω μέτρα υπάγονται εξ ολοκλήρου στις διατάξεις του άρθρου 296 της συνθήκης και δεν υπόκεινται στους κανόνες περί κρατικών ενισχύσεων. Η απόφαση για την επέκταση της διαδικασίας δεν έχει προσβληθεί στο Δικαστήριο.
- (72) Ορισμένες από τις κρατικές ενισχύσεις που καλύπτονται από την παρούσα απόφαση δεν αφορούν συγκεκριμένη δραστηριότητα, δηλαδή δεν χορηγήθηκαν για τη χρηματοδότηση συγκεκριμένου σχεδίου. Ως εκ τούτου, η Επιτροπή πρέπει να προσδιορίσει σε ποιο βαθμό οι εν λόγω κρατικές ενισχύσεις ωφέλησαν τις στρατιωτικές δραστηριότητες και σε ποιο βαθμό ωφέλησαν τις μη στρατιωτικές δραστηριότητες. Ο υπολογισμός αυτός περιπλέκεται από το γεγονός ότι η ΕΝΑΕ δεν τηρούσε χωριστούς λογαριασμούς για τις στρατιωτικές και τις μη στρατιωτικές δραστηριότητές της. Υπό τις συνθήκες αυτές η Επιτροπή θα βασίσει την ανάλυσή της στο σχετικό μέγεθος των δύο δραστηριοτήτων. Ως εκ τούτου πρέπει να εκτιμήσει το σχετικό βάρος κάθε δραστηριότητας. Η Επιτροπή επισημαίνει ότι όλες οι κρατικές ενισχύσεις (χρηματοδότηση, εισφορά κεφαλαίων κ.λπ.) προς την ΕΝΑΕ (οι οποίες δεν αφορούσαν τη χρηματοδότηση συγκεκριμένης δραστηριότητας) κάλυπταν παρελθούσες ζημιές (ήτοι ζημιές από προηγούμενες συμβάσεις) επιτρέποντας, ταυτόχρονα, στο ναυπηγείο να χρηματοδοτήσει μελλοντικές δραστηριότητες. Προκειμένου να προσδιορισθεί σε ποιο βαθμό μια κρατική ενίσχυση ωφέλησε τις μη στρατιωτικές ή τις στρατιωτικές δραστηριότητες, η Επιτροπή θεωρεί ότι η ανάλυση δεν πρέπει να περιορίζεται στην κατανομή μεταξύ στρατιωτικών και μη δραστηριοτήτων (ήτοι το σχετικό βάρος κάθε δραστηριότητας) κατά το έτος χορήγησης της εκάστοτε ενίσχυσης, αλλά ότι πρέπει να υπολογισθεί η κατά μέσο όρο κατανομή των δύο αυτών δραστηριοτήτων επί αρκετά μεγάλο χρονικό διάστημα. Το γεγονός ότι το σχετικό βάρος των δύο δραστηριοτήτων διαφέρει πολύ από έτος σε έτος δικαιολογεί επίσης τη χρήση ενός μέσου όρου ο οποίος καλύπτει περισσότερα έτη. Πράγματι, ένα συγκεκριμένο έτος μπορεί να μην είναι αντιπροσωπευτικό της μέσης κατανομής μεταξύ των δύο τύπων δραστηριότητας μεσοπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα.

(73) Στο πλαίσιο της διαδικασίας ανάκτησης των ενισχύσεων οι οποίες, με την απόφαση C 40/02, κρίθηκαν παράνομες και μη συμβιβάσιμες, η Ελλάδα υποστήριξε ότι οι μη στρατιωτικές δραστηριότητες αντιστοιχούν στο 25 % και οι στρατιωτικές στο 75 % των δραστηριοτήτων της ΕΝΑΕ. Για να τεκμηριώσει τον ισχυρισμό αυτόν η Ελλάδα διαβίβασε στοιχεία σχετικά με τις εργατοώρες και τον κύκλο εργασιών (αξία πωλήσεων) για τις δύο δραστηριότητες την περίοδο 1997 έως 2005 ⁽⁶³⁾. Στο πλαίσιο της παρούσας διαδικασίας, η Ελλάδα δεν αμφισβήτησε τα στοιχεία αυτά. Εκτός αυτού, η Επιτροπή είχε ήδη δεχθεί την κατανομή 25 % μη στρατιωτικές/75 % στρατιωτικές δραστηριότητες στην απόφαση N 513/2001, η οποία δεν έχει προσβληθεί στο Δικαστήριο. Βάσει των ανωτέρω, η Επιτροπή θα θεωρήσει ότι οι μη στρατιωτικές δραστηριότητες αντιστοιχούσαν στο 25 % των δραστηριοτήτων της ΕΝΑΕ και οι στρατιωτικές στο 75 %.

(74) Όσον αφορά τις στρατιωτικές δραστηριότητες της ΕΝΑΕ, η Επιτροπή δεχόταν πάντοτε σε προηγούμενες αποφάσεις ότι η υποστήριξη προς αυτές δεν εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής των κανόνων περί κρατικών ενισχύσεων ⁽⁶⁴⁾. Η Επιτροπή επανέλαβε την εκτίμηση αυτή στις παραγράφους 86 έως 90 της απόφασης για την επέκταση της διαδικασίας. Δεδομένου ότι τα μέτρα τα οποία καλύπτονται από την παρούσα απόφαση λήφθηκαν υπέρ της ΕΝΑΕ (δηλαδή του συνόλου της ΕΝΑΕ) κατά την ίδια περίοδο με εκείνη που εξετάστηκε στις εν λόγω προηγούμενες αποφάσεις, συνάγεται κατ' ανάγκη ότι το μέρος των μέτρων που στήριξε στρατιωτικές δραστηριότητες της ΕΝΑΕ επίσης εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 296 της συνθήκης και εξαιρείται της εφαρμογής των κανόνων περί κρατικών ενισχύσεων.

(75) Κατά την αξιολόγηση κάθε μεμονωμένου μέτρου, η Επιτροπή θα προσδιορίζει αν αφορούσε αποκλειστικά τις μη στρατιωτικές δραστηριότητες της ΕΝΑΕ ή αν χορηγήθηκε σε αυτήν χωρίς να προορίζεται για συγκεκριμένη χρήση ⁽⁶⁵⁾:

— Εάν υποστηρίζονταν μόνον μη στρατιωτικές δραστηριότητες, η Επιτροπή θεωρεί ότι δεν έχει εφαρμογή το άρθρο 296 της συνθήκης και ότι ολόκληρο το μέτρο δύναται να αξιολογηθεί βάσει του άρθρου 87 της συνθήκης.

— Εάν υποστηριζόταν η ΕΝΑΕ ως σύνολο, η Επιτροπή θεωρεί ότι, καθώς το 75 % των δραστηριοτήτων του ναυπηγείου αφορά στρατιωτική παραγωγή, το 75 % της κρατικής υποστήριξης ωφέλησε στρατιωτικές δραστηριότητες και υπάγεται στις διατάξεις του άρθρου 296 της συνθήκης. Το υπόλοιπο 25 % της κρατικής υποστήριξης δύναται να αξιολογηθεί βάσει των κανόνων περί κρατικών ενισχύσεων.

4. ΤΑ ΜΕΤΡΑ: ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ, ΛΟΓΟΙ ΚΙΝΗΣΗΣ ΤΗΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑΣ, ΔΗΦΘΕΙΣΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ, ΕΚΤΙΜΗΣΗ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

(76) Όσον αφορά τις παρατηρήσεις της Ελλάδας και τρίτων μερών, η Επιτροπή επισημαίνει ότι καλύπτουν ευρύ φάσμα

επιχειρημάτων. Επί παραδείγματι, στις πολυάριθμες παρατηρήσεις τους προς την Επιτροπή, τα Ναυπηγεία Ελευσίνας ισχυρίστηκαν ότι υφίστανται πολλοί λόγοι για τους οποίους τα μέτρα θα πρέπει να θεωρηθούν ως μη συμβιβάσιμη ενισχύσεις. Ομοίως, η Ελλάδα, η ΕΝΕΑ και η ΤΚΜΣ/ΕΝΑΕΧ υποστήριξαν στις παρατηρήσεις που υπέβαλαν διαδοχικά στην Επιτροπή ότι υφίστανται πολλοί λόγοι για τους οποίους τα μέτρα θα μπορούσαν να θεωρηθούν συμβιβάσιμα με την κοινή αγορά.

(77) Δυνάμει του άρθρου 253 της συνθήκης, οι αποφάσεις της Επιτροπής πρέπει να αιτιολογούνται. Ωστόσο, η Επιτροπή δεν υποχρεούται να απαντήσει σε καθένα από τα επιχειρήματα που προβάλλουν τα μέρη. Συνεπώς, η παρούσα απόφαση θα πραγματευθεί ρητά μόνον τα μείζονα θέματα που εδίγησαν από τα μέρη. Ειδικότερα, η απόφαση δεν θα εξετάσει ορισμένους λόγους που επικαλέστηκαν τα μέρη οι οποίοι είναι προδήλως ασυμβίβαστοι με τα πραγματικά περιστατικά, αντιφάσκουν με επιχειρήματα που προέβαλε το ίδιο μέρος σε άλλη υποβολή παρατηρήσεων, ή είναι σαφές ότι δύναται να απορριφθούν βάσει των πραγματικών περιστατικών και της εκτίμησης που περιλαμβάνεται στην παρούσα απόφαση.

(78) Δεδομένου ότι η παρούσα έρευνα καλύπτει σημαντικό αριθμό μέτρων, πρέπει οπωσδήποτε να αριθμηθούν αυτά προκειμένου να διευκολυνθεί η ανάγνωση και να μην υπάρξει σύγχυση. Κατόπιν τούτου, τα τέσσερα μέτρα που καλύπτονται από την απόφαση κίνησης της διαδικασίας αριθμούνται Δ1 έως Δ4. Τα δώδεκα μέτρα που καλύπτονται από την απόφαση επέκτασης της διαδικασίας θα διατηρήσουν την αρίθμηση που έλαβαν στην εν λόγω απόφαση, με την προσαρμογή ενός Ε στην αρχή.

4.1. Καταχρηστική εφαρμογή της επενδυτικής ενίσχυσης που εγκρίθηκε το 1997 (μέτρο Δ1)

4.1.1. Περιγραφή του μέτρου

(79) Με την απόφαση N 401/97, η Επιτροπή ενέκρινε επενδυτική ενίσχυση ύψους 7,8 δισεκατ. δραχμών (22,9 εκατ. ευρώ), την οποία η Ελλάδα είχε κοινοποιήσει στις 20 Ιουνίου 1997. Στην εν λόγω απόφαση, η ενίσχυση αξιολογήθηκε βάσει του άρθρου 6 («Επενδυτικές ενισχύσεις») του κεφαλαίου II («Ενισχύσεις αναδιάρθρωσης») της οδηγίας 90/684/ΕΟΚ, το οποίο αναφέρει ότι: «Οι ενισχύσεις επενδύσεων [...] δεν μπορούν να χορηγούνται [...] εκτός αν συνδέονται με πρόγραμμα αναδιάρθρωσης το οποίο δεν συνεπάγεται καμία αύξηση του κατασκευαστικού δυναμικού του ναυπηγείου αυτού [...]. Οι ενισχύσεις αυτές δεν μπορούν να χορηγούνται στα ναυπηγεία επισκευής των πλοίων, εκτός αν συνδέονται με πρόγραμμα αναδιάρθρωσης το οποίο να οδηγεί σε μείωση του συνολικού δυναμικού επισκευής πλοίων του οικείου κράτους μέλους». Η απόφαση N 401/97 αναφέρει ότι έχει καταρτισθεί επιχειρηματικό σχέδιο το οποίο αποσκοπεί στην αποκατάσταση της ανταγωνιστικότητας του ναυπηγείου μέσω της αύξησης της παραγωγικότητάς του και του εκσυγχρονισμού του. Ο πρώτος πυλώνας του εν λόγω σχεδίου περιλαμβάνει σημαντική αναδιοργάνωση και μείωση

του εργατικού δυναμικού. Συγκεκριμένα, προβλέπεται μείωση του αριθμού των εργαζομένων σε 2 000 άτομα έως τα τέλη του 1997 και η εισαγωγή πιο ευέλικτων μεθόδων εργασίας. Η απόφαση Ν 401/97 αναφέρει ότι το μεγαλύτερο μέρος της μείωσης του εργατικού δυναμικού είχε ήδη λάβει χώρα κατά την έκδοσή της, πράγμα το οποίο θα συνέβαλε στην αύξηση της παραγωγικότητας. Ο δεύτερος πυλώνας του σχεδίου αναδιάρθρωσης είναι ένα επενδυτικό πρόγραμμα με σκοπό την αντικατάσταση του παλαιού και παρωχημένου εξοπλισμού με νέα σύγχρονη τεχνολογία. Η απόφαση αναφέρει ότι το πρόγραμμα προβλέπει ότι το ναυπηγείο θα ανακτήσει τη βιωσιμότητά του στο τέλος της εφαρμογής του επιχειρηματικού σχεδίου το έτος 2000. Το συνολικό κόστος του επενδυτικού προγράμματος εκτιμάτο σε 15,62 δισεκατ. δραχμές (45,9 εκατ. ευρώ). Το περιγραφικό μέρος της απόφασης αναφέρει ότι το πρόγραμμα θα χρηματοδοτηθεί ως εξής: 7,81 δισεκατ. δραχμές (22,9 εκατ. ευρώ) με κρατική ενίσχυση, 3,13 δισεκατ. δραχμές (9,2 εκατ. ευρώ) με αύξηση του μετοχικού κεφαλαίου, και 4,67 δισεκατ. δραχμές (13,7 εκατ. ευρώ) με τραπεζικά δάνεια. Η αύξηση του κεφαλαίου προβλεπόταν να πραγματοποιηθεί στην ίδια αναλογία με την αρχική κατανομή του κεφαλαίου, δηλαδή 51 % από την ΕΤΒΑ και 49 % από τους εργαζόμενους του ναυπηγείου. Η απόφαση προβλέπει ακόμη ότι τα τραπεζικά δάνεια θα ληφθούν με τους συνήθεις όρους της αγοράς χωρίς κρατικές εγγυήσεις. Στην εκτίμησή της η Επιτροπή σημειώνει ότι, σύμφωνα με το σχέδιο αναδιάρθρωσης, δεν αυξάνεται το ναυπηγικό δυναμικό και μειώνεται το επισκευαστικό δυναμικό. Η Επιτροπή σημειώνει επίσης ότι η ένταση ενίσχυσης (50 %) παραμένει εντός των επιτρεπόμενων ορίων για την ένταση των περιφερειακών ενισχύσεων στην Ελλάδα. Η ένταση ενίσχυσης δικαιολογείται επίσης από την έκταση της αναδιάρθρωσης.

4.1.2. Λόγοι κίνησης της διαδικασίας

- (80) Η ανταλλαγή επιστολών μεταξύ Ελλάδας και Επιτροπής η οποία προηγήθηκε της κίνησης της διαδικασίας περιγράφηκε στο κεφάλαιο 1 («Διαδικασία») της παρούσας απόφασης.
- (81) Στην απόφαση κίνησης της διαδικασίας, η Επιτροπή εξέφρασε υποψίες ότι ενδεχομένως να είχε γίνει καταχρηστική εφαρμογή της επενδυτικής ενίσχυσης που είχε εγκριθεί με την απόφαση Ν 401/97. Πρώτον, η Επιτροπή παρατήρησε ότι το επενδυτικό σχέδιο εφαρμόστηκε μόνον εν μέρει και με μεγάλες καθυστερήσεις. Οι ελληνικές αρχές παρέτειναν επανειλημμένα την προθεσμία εκτέλεσης του επενδυτικού σχεδίου μετά τις 31 Δεκεμβρίου 1999 χωρίς να συνεννοηθούν με την Επιτροπή. Δεύτερον, ενώ η απόφαση Ν 401/97 αναφέρει ότι το επενδυτικό πρόγραμμα θα χρηματοδοτηθεί με τραπεζικά δάνεια υπό τους συνήθεις όρους της αγοράς χωρίς κρατικές εγγυήσεις, η επιχείρηση φαίνεται ότι έλαβε δάνεια από τράπεζα κρατικής ιδιοκτησίας με επιτόκια που δεν ανταποκρίνονταν στα ισχύοντα στην αγορά, φαίνεται δε ότι ένα από τα δάνεια αυτά καλυπτόταν από κρατική εγγύηση. Τρίτον, οι ελληνικές αρχές δεν υπέβαλαν τις ετήσιες εκθέσεις σχετικά με την εφαρμογή του σχεδίου, όπως απαιτεί η απόφαση Ν 401/97. Εξαιτίας των τριών αυτών παραβάσεων της απόφασης Ν 401/97, φαίνεται ότι υπήρξε καταχρηστική εφαρμογή της επενδυτικής ενίσχυσης.

4.1.3. Παρατηρήσεις των ενδιαφερομένων μερών

- (82) Τα Ναυπηγεία Ελευσίνας υπογραμμίζουν ότι ο σεισμός, ο οποίος προβάλλεται ως δικαιολογία για την καθυστέρηση, συνέβη τον Σεπτέμβριο του 1999. Δηλαδή, τέσσερις μήνες πριν τη λήξη της προθεσμίας εφαρμογής του επενδυτικού σχεδίου, που ήταν η 31η Δεκεμβρίου 1999. Στα τέλη του 1999 η ΕΝΑΕ είχε εκτελέσει μόνον ένα μικρό μέρος του επενδυτικού σχεδίου. Αυτό δείχνει ότι η ΕΝΑΕ είχε ήδη σημειώσει σειρά σημαντικών καθυστερήσεων στην εφαρμογή του σχεδίου προτού συμβεί ο σεισμός και ότι η ΕΝΑΕ δεν μπορούσε να είχε ολοκληρώσει εγκαίρως το επενδυτικό πρόγραμμα ακόμη και εάν ο σεισμός δεν είχε συμβεί. Ομοίως, η ιδιωτικοποίηση της ΕΝΑΕ, η οποία προβάλλεται ως δικαιολογία για μια καθυστέρηση, έλαβε χώρα πολύ μετά τα τέλη του 1999 και ως εκ τούτου δεν μπορεί να δικαιολογήσει το ότι η ΕΝΑΕ δεν τήρησε την απόφαση Ν 401/97. Τέλος, τα Ναυπηγεία Ελευσίνας υποστηρίζουν ότι η ΕΝΑΕ, λόγω του ότι έλαβε δάνειο εγγυημένο από το Δημόσιο, καθώς και δάνεια υπό όρους που διαφέρουν από τους συνήθεις όρους της αγοράς, παρέβη τους όρους που καθορίζει η απόφαση Ν 401/97. Συνεπώς, η επιπρόσθετη αυτή ενίσχυση, όπως και η επενδυτική ενίσχυση πρέπει να ανακτηθεί.
- (83) Η ΕΝΑΕ υπέβαλε τις ίδιες παρατηρήσεις με την Ελλάδα, οι οποίες συνοψίζονται στην ενότητα που ακολουθεί.

4.1.4. Παρατηρήσεις της Ελλάδας

- (84) Στην επιστολή τους της 20ής Οκτωβρίου 2004, οι ελληνικές αρχές επιβεβαιώνουν ότι αρχικά είχαν καθορίσει ως προθεσμία ολοκλήρωσης του επενδυτικού σχεδίου την 31η Δεκεμβρίου 1999. Τον Δεκέμβριο του 1999, διεξήγαγαν τον πρώτο έλεγχο σχετικά με την εφαρμογή του σχεδίου, ο οποίος κάλυπτε τις δαπάνες που πραγματοποίησε η ΕΝΑΕ έως τις 30 Ιουνίου 1999. Διαπιστώθηκε ότι οι δαπάνες αυτές ανέρχονταν σε 2,7 δισεκατ. δραχμές (8,1 εκατ. ευρώ), που αντιπροσωπεύει το 17,7 % του συνόλου των δαπανών του επενδυτικού προγράμματος. Στις 27 Ιουλίου 2001, οι ελληνικές αρχές χορήγησαν παράταση έως τις 31 Δεκεμβρίου 2001 για την ολοκλήρωση του επενδυτικού σχεδίου, εξαιτίας των ζημιών στις εγκαταστάσεις του ναυπηγείου λόγω του σεισμού της 7ης Σεπτεμβρίου 1999, οι οποίες καθυστέρησαν την εκτέλεση του επενδυτικού σχεδίου. Με απόφαση της 28ης Δεκεμβρίου 2001, οι ελληνικές αρχές χορήγησαν δεύτερη παράταση έως τις 30 Ιουνίου 2002 επειδή η διαδικασία ιδιωτικοποίησης, η οποία είχε αρχίσει τον Ιανουάριο του 2001 (και η οποία ολοκληρώθηκε τελικά στις 31 Μαΐου 2002) απαιτούσε το πάγωμα του επενδυτικού σχεδίου. Όταν οι ελληνικές αρχές προέβησαν στον δεύτερο έλεγχο, τον Μάιο του 2002, διαπίστωσαν ότι οι δαπάνες που είχε πραγματοποιήσει η ΕΝΑΕ έως τις 31 Δεκεμβρίου 2001 ανέρχονταν σε 9,8 δισεκατ. δραχμές (28,9 εκατ. ευρώ), που αντιπροσώπευαν το 63 % του συνόλου των επενδυτικών δαπανών. Με απόφαση της 14ης Ιουνίου 2002, δόθηκε νέα παράταση έως τις 30 Ιουνίου 2004. Με απόφαση της 23ης Ιουλίου 2003, οι αρχές ενέκριναν

τροποποίηση του επενδυτικού σχεδίου. Στο πλαίσιο αυτό, η εταιρεία ζήτησε να διαγραφούν ορισμένες από τις επενδυτικές δαπάνες που είχαν πιστοποιηθεί κατά τον δεύτερο έλεγχο. Οι δαπάνες αυτές αφορούσαν προκαταβολές για επενδύσεις τις οποίες οι επιχειρήσεις είχε αποφασίσει να μην συμπεριλάβει στο επενδυτικό σχέδιο. Ως εκ τούτου, το συνολικό ύψος δαπανών που πιστοποιήθηκε μετά τον δεύτερο έλεγχο μειώθηκε σε 23,3 εκατ. ευρώ, δηλαδή 50,75 % του συνόλου. Με επιστολή της 30ής Ιουνίου 2004 το ναυπηγείο ζήτησε νέα παράταση έως τις 31 Δεκεμβρίου 2004. Μέχρι σήμερα, η επενδυτική ενίσχυση δεν έχει καταβληθεί στο ναυπηγείο.

- (85) Οι ελληνικές αρχές υποστηρίζουν ότι κατά τη χορήγηση των παρατάσεων θεωρούσαν καλόπιστα ότι κινούνταν εντός των ορίων της εγκριτικής απόφασης της Επιτροπής και ότι επρόκειτο για υφιστάμενη ενίσχυση για την οποία δεν απαιτείται νέα κοινοποίηση. Θεωρούσαν ότι στην πράξη δεν είναι δυνατόν να μην προβλέπεται δυνατότητα παράτασης ενός επενδυτικού σχεδίου τέτοιου μεγέθους και εμβέλειας, δεδομένης μάλιστα της απειρίας του ναυπηγείου ως προς την υλοποίηση σχεδίων τέτοιας φύσεως, όπως παραδέχθηκε η ίδια η Επιτροπή στην εγκριτική της απόφαση. Υποστηρίζουν, επίσης, ότι πληροφορήσαν την Επιτροπή σχετικά με την παράταση τον Νοέμβριο του 2002. Σχετικά με την τροποποίηση του επενδυτικού σχεδίου την οποία ενέκριναν το 2003, αυτή δεν μετέβαλε τη φύση, την ουσία και τον προορισμό της εγκεκριμένης ενίσχυσης. Απλώς απέβλεπε στην προσαρμογή του περιεχομένου του σχεδίου στις νέες συνθήκες: την ιδιωτικοποίηση του ναυπηγείου, τις απρόβλεπτες φύσεως νέες συμβάσεις (υποβρύχια), τον σεισμό του 1999 και την τεχνολογική πρόοδο. Οι ελληνικές αρχές δεν διακρίνουν, επίσης, τον λόγο για τον οποίο οι παρατάσεις θα μπορούσαν να επηρεάσουν την ουσία της ενίσχυσης και, κατά συνέπεια, το συμβιβασμό της. Τέλος, υποστηρίζουν ότι η Επιτροπή πρέπει να εκτιμήσει το συμβιβασμό της παράτασης του επενδυτικού σχεδίου βάσει του σημείου 52 των κοινοτικών κατευθυντήριων γραμμών όσον αφορά τις κρατικές ενισχύσεις για τη διάσωση και την αναδιάρθρωση προβληματικών επιχειρήσεων⁽⁶⁶⁾ (εφεξής «κατευθυντήριες γραμμές διάσωσης και αναδιάρθρωσης του 1999»). Στην προκειμένη περίπτωση, η ενίσχυση πρέπει να κριθεί συμβιβασίμη, δεδομένου ότι το αναθεωρημένο σχέδιο προβλέπει την επάνοδο στη βιωσιμότητα εντός εύλογου χρονικού διαστήματος, δηλαδή πριν από τις 30 Ιουνίου 2004. Οι ελληνικές αρχές υποστηρίζουν ειδικότερα ότι για την καθυστέρηση δεν ευθύνεται η επιχείρηση, αλλά ότι αυτή οφείλεται σε *ανωτέρα βία* (στον σεισμό του 1999 και στην ιδιωτικοποίηση της επιχείρησης). Τέλος, δεν θα υπήρχε παράβαση της αρχής της «εφάπαξ ενίσχυσης» διότι η ενίσχυση θα γινόταν στο πλαίσιο της προσαρμογής υφιστάμενου σχεδίου αναδιάρθρωσης.

- (86) Όσον αφορά τη μη υποβολή ετήσιων εκθέσεων σχετικά με την εφαρμογή του επενδυτικού σχεδίου, η Ελλάδα θεωρεί ότι

το γεγονός αυτό δεν είναι αρκετά σημαντικό ώστε να εμποδίσει την τροποποίηση του σχεδίου.

4.1.5. Εκτίμηση

4.1.5.1. Άρθρο 296 της συνθήκης

- (87) Προτού εκτιμηθεί το συμβιβασίμο βάσει του άρθρου 87 και 88 της συνθήκης, πρέπει να εξετασθεί η δυνατότητα εφαρμογής του άρθρου 296 της συνθήκης. Ως προς αυτό το σημείο, η Επιτροπή παρατηρεί τα εξής: Πρώτον, το επενδυτικό σχέδιο είχε κοινοποιηθεί από την Ελλάδα το 1997 σύμφωνα με τη διαδικασία που προβλέπει το άρθρο 88 παράγραφος 3 της συνθήκης. Κοινοποιώντας την ενίσχυση η Ελλάδα παραδέχθηκε ότι το επενδυτικό σχέδιο αφορούσε κυρίως μη στρατιωτικές δραστηριότητες της ΕΝΑΕ (ήτοι εργασίες επισκευής και ναυπήγησης), διότι εάν το σχέδιο αφορούσε στρατιωτικές δραστηριότητες και ήταν σημαντικό για την εθνική ασφάλεια, η Ελλάδα θα μπορούσε να έχει επικαλεστεί την εποχή εκείνη το άρθρο 296 της συνθήκης και δεν θα ήταν υποχρεωμένη να κοινοποιήσει την εν λόγω επενδυτική ενίσχυση⁽⁶⁷⁾. Επιπλέον η Ελλάδα δεν αμφισβήτησε την εγκριτική απόφαση με την οποία η Επιτροπή εκτίμησε την κοινοποιηθείσα ενίσχυση βάσει των κανόνων περί κρατικών ενισχύσεων. Τέλος, η Ελλάδα δεν επικαλέστηκε το άρθρο 296 στην απάντησή της σχετικά με την απόφαση κίνησης της διαδικασίας. Τα ανωτέρω στοιχεία είναι επαρκή ώστε να συναχθεί ότι το επενδυτικό σχέδιο δεν επηρέαζε τα συμφέροντα εθνικής ασφαλείας της Ελλάδας και ότι κάθε ενίσχυση για τη χρηματοδότηση του επενδυτικού σχεδίου μπορεί να εξετασθεί βάσει των κανόνων περί κρατικών ενισχύσεων που θεσπίζουν τα άρθρα 87 και 88 της συνθήκης.

4.1.5.2. Ύπαρξη καταχρηστικής εφαρμογής της ενίσχυσης

- (88) Οι τρεις επιφυλάξεις που αναφέρονται στην απόφαση κίνησης της διαδικασίας θα αναλυθούν διαδοχικά.
- (89) Όσον αφορά την παράβαση του όρου ότι τα δάνεια πρέπει να συνάπτονται υπό τους όρους της αγοράς και χωρίς κρατικές εγγυήσεις, η Επιτροπή θεωρεί ότι η παράβαση αυτή επηρεάζει το συμβιβασίμο των δεύτερων μέτρων και όχι το συμβιβασίμο της επενδυτικής ενίσχυσης. Όντως, σκοπός ενός τέτοιου όρου είναι να αποφευχθεί η χορήγηση επιπρόσθετων ενισχύσεων υπέρ του επενδυτικού προγράμματος (ήτοι να αποφευχθεί η σωρευση ενισχύσεων ώστε να υπάρξει υπέρβαση της έντασης ενίσχυσης που καθορίζεται στην απόφαση Ν 401/97). Σε κάθε περίπτωση, όπως εξηγείται κατωτέρω στην παρούσα απόφαση, η Επιτροπή κρίνει, βάσει άλλων νομικών λόγων ότι η κρατική εγγύηση που παρεσχέθη στην ΕΝΑΕ συνιστά μη συμβιβασίμη ενίσχυση και πρέπει να ανακτηθεί. Όσον αφορά τα δάνεια, η Επιτροπή επίσης

κρίνει ότι το στοιχείο ενίσχυσης πρέπει να ανακτηθεί. Η ανάκτηση των στοιχείων ενίσχυσης θα εξασφαλίσει την επαναφορά στην προτέρα κατάσταση και το χρηματοδοτικό κόστος της ΕΝΑΕ δεν θα είναι χαμηλότερο από εκείνο της αγοράς. Με άλλα λόγια, μέσω της ανάκτησης των ποσών αυτών θα επιτευχθεί ο στόχος στον οποίο αποβλέπει ο όρος που προβλέπει η απόφαση Ν 401/97, δηλαδή θα αποφευχθεί η χορήγηση επιπρόσθετων ενισχύσεων μέσω χρηματοδότησης της ΕΝΑΕ με κόστος κατώτερο της αγοράς. Ως εκ τούτου η Επιτροπή απορρίπτει τον προαναφερόμενο ισχυρισμό των Ναυπηγείων Ελευσίνας ότι πρέπει να ανακτηθεί τόσο το στοιχείο ενίσχυσης που περιέχεται στα δάνεια και στην εγγύηση όσο και η επενδυτική ενίσχυση που εγκρίθηκε με την απόφαση Ν 401/97.

- (90) Όσον αφορά τη μη υποβολή ετήσιων εκθέσεων που θίγεται στην απόφαση κίνησης της διαδικασίας, η Επιτροπή θεωρεί ότι η μη υποβολή των ετήσιων εκθέσεων δεν συνιστά, καθεαυτή, καταχρηστική εφαρμογή της ενίσχυσης. Πράγματι, δεν μεταβάλλει τα χαρακτηριστικά της ενίσχυσης, ούτε το αποτέλεσμα της, ούτε και τα χαρακτηριστικά του επενδυτικού προγράμματος. Ωστόσο, λόγω του ότι η Ελλάδα δεν διαβίβασε τις πληροφορίες αυτές εγκαίρως και ως εκ τούτου δεν πληροφόρησε την Επιτροπή σχετικά με τις καθυστερήσεις όταν αυτές σημειώθηκαν, δεν επέτρεψε στην Επιτροπή να λάβει απόφαση για τα θέματα αυτά την κατάλληλη στιγμή. Κατά συνέπεια, η έλλειψη εκθέσεων συνεπάγεται ότι η Ελλάδα φέρει το βάρος της απόδειξης ότι η Επιτροπή θα είχε εγκρίνει τις διαδοχικές παρατάσεις της περιόδου εφαρμογής του επενδυτικού προγράμματος.
- (91) Όσον αφορά την καθυστέρηση της εφαρμογής του επενδυτικού σχεδίου, η οποία συνιστούσε την κύρια επιφύλαξη στην απόφαση για την κίνηση της διαδικασίας, η Επιτροπή κατέληξε στο ακόλουθο συμπέρασμα. Με την απόφαση Ν 401/97 η Επιτροπή ενέκρινε ενίσχυση για τη στήριξη επενδύσεων οι οποίες «συνδέονται με πρόγραμμα αναδιάρθρωσης», όπως απαιτεί το κεφάλαιο ΙΙΙ («Ενισχύσεις αναδιάρθρωσης») της οδηγίας 90/684/ΕΟΚ. Όπως αναφέρεται στην περιγραφή του επιχειρηματικού σχεδίου στην απόφαση Ν 401/97, το επενδυτικό σχέδιο στην πράξη δεν συνδεόταν απλώς με την αναδιάρθρωση. Αποτελούσε το ίδιο έναν από τους δύο πυλώνες της αναδιάρθρωσης, διότι το ναυπηγείο δεν είχε προβεί σε επενδύσεις τα προηγούμενα έτη και είχε ανάγκη να αντικαταστήσει «παλαιό και παρωχημένο εξοπλισμό με νέα τεχνολογία» για να ανακτήσει την ανταγωνιστικότητά του. Στην ενότητα 2.1 της επιστολής τους της 20ής Οκτωβρίου 2004 οι ελληνικές αρχές επιβεβαιώνουν ότι το επενδυτικό πρόγραμμα αποσκοπούσε στην αποκατάσταση της ανταγωνιστικότητας της ΕΝΑΕ, μέσω της βελτιωμένης παραγωγικότητας και του εκσυγχρονισμού της, προκειμένου να καταστεί ανταγωνιστική τόσο σε εθνικό όσο και σε διεθνές επίπεδο. Η Ελλάδα επιβεβαιώνει, εξάλλου, ότι σκοπός ήταν να αντικατασταθεί ο απαρχαιωμένος και αχρησιμοποίητος εξοπλισμός με νέο εξοπλισμό σύγχρονης τεχνολογίας. Συνεπώς, από την ίδια την απόφαση Ν 401/97, καθώς και από τις επιστολές της Ελλάδας, απορρέει ότι το επενδυτικό πρόγραμμα διαδραμάτιζε αποφασιστικό ρόλο στο σχέδιο αναδιάρθρωσης και στην αποκατάσταση της βιωσιμότητας της επιχείρησης⁽⁶⁸⁾. Δεδομένου ότι «συνδεόταν με πρόγραμμα αναδιάρθρωσης» και ήταν αποφασιστικής σημα-

σίας για την επάνοδο στη βιωσιμότητα, είναι πρόδηλο ότι η εφαρμογή του επενδυτικού προγράμματος δεν μπορούσε να έχει σημαντική καθυστέρηση. Μάλιστα, έπρεπε να εφαρμοσθεί επειγόντως προκειμένου να καταστεί δυνατή η αποκατάσταση της βιωσιμότητας της επιχείρησης. Συνεπώς, η Επιτροπή ενέκρινε μια ενίσχυση για να στηρίξει ένα επενδυτικό πρόγραμμα το οποίο έπρεπε να εφαρμοσθεί σε δεδομένη περίοδο και όχι για να στηρίξει οποιοδήποτε επενδυτικό σχέδιο θα εφαρμοζόταν στο μέλλον.

- (92) Όσον αφορά τον ακριβή χρόνο εφαρμογής του εν λόγω επενδυτικού προγράμματος, η απόφαση Ν 401/97 δεν περιλαμβάνει το προγραμματισθέν χρονοδιάγραμμα. Η απόφαση Ν 401/97 αναφέρει μόνον ότι «το ναυπηγείο θα επανακτήσει τη βιωσιμότητά του στο τέλος του επιχειρηματικού σχεδίου, το έτος 2000». Στην επιστολή της 20ής Οκτωβρίου 2004, οι ελληνικές αρχές αναφέρουν ότι, σύμφωνα με την υπουργική απόφαση του Δεκεμβρίου 2007 με την οποία χορηγείται η επιχορήγηση, το επενδυτικό πρόγραμμα έπρεπε να ολοκληρωθεί έως τις 31 Δεκεμβρίου 1999⁽⁶⁹⁾. Ωστόσο, η ημερομηνία αυτή δεν εμφανίζεται στην απόφαση Ν 401/97. Η Επιτροπή συνάγει ότι βάσει της απόφασης Ν 401/97, το επενδυτικό πρόγραμμα έπρεπε να ολοκληρωθεί το αργότερο έως τα τέλη του 2000.
- (93) Με βάση τα ανωτέρω η Επιτροπή καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η τήρηση της προθεσμίας της 31ης Δεκεμβρίου 2000 ήταν σημαντική προκειμένου να εξασφαλισθεί η επιτυχία του σχεδίου αναδιάρθρωσης. Επιπλέον, οποιαδήποτε επένδυση που θα εφαρμοζόταν αρκετά μετά το 2000 δεν θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι συνδέεται με το πρόγραμμα αναδιάρθρωσης που περιγράφεται στην απόφαση Ν 401/97, όπως απαιτεί η οδηγία 90/684/ΕΟΚ.
- (94) Μετά την παρούσα ανάλυση της απόφασης Ν 401/97, η Επιτροπή πρέπει να κρίνει κατά πόσον θα είχε χορηγήσει παράταση της περιόδου εκτέλεσης των επενδύσεων, εάν η Ελλάδα είχε υποβάλει σχετικό αίτημα και είχε ενημερώσει δεόντως την Επιτροπή σχετικά με τις καθυστερήσεις. Τον Σεπτέμβριο του 1999, συνέβη σεισμός ο οποίος επέφερε ζημιές στις εξής εγκαταστάσεις του ναυπηγείου: τοιχοποιίες, στέγες, υαλοπίνακες, στον φέροντα οργανισμό τριών κτιρίων, σωληνώσεις, ηλεκτρολογικά δίκτυα, προβλήτες και σιδηροτροχιές γερανών. Η Ελλάδα ισχυρίζεται ότι ο σεισμός ανάγκασε το ναυπηγείο να διακόψει το επενδυτικό σχέδιο και να εστιασθεί στην επισκευή των ζημιών αυτών.
- (95) Αποδίδοντας την καθυστέρηση στον σεισμό, το ναυπηγείο ζήτησε τον Νοέμβριο του 2000 μια πρώτη αναβολή της ημερομηνίας ολοκλήρωσης του επενδυτικού προγράμματος έως τις 31 Δεκεμβρίου 2001. Το ζήτημα είναι αν η Επιτροπή θα είχε δεχθεί το αίτημα αυτό, εάν της είχε υποβληθεί. Η Επιτροπή επισημαίνει ότι εάν είχε εφαρμόσει το

σημείο 52 των κατευθυντήριων γραμμών διάσωσης και αναδιάρθρωσης του 1999, δεν θα είχε εγκρίνει την πρώτη παράταση, δεδομένου ότι το σχέδιο αναδιάρθρωσης που είχε εγκριθεί το 1997 ήταν σαφές ότι είχε καταστεί ανεπαρκές για την αποκατάσταση της βιωσιμότητας της επιχείρησης ενόψει της κατάστασης που επικρατούσε τον Νοέμβριο του 2000 και δεδομένου ότι δεν υπήρχε άλλο σχέδιο αναδιάρθρωσης την εποχή εκείνη που να επιτρέπει την αποκατάσταση της βιωσιμότητας. Ωστόσο, η Επιτροπή αμφιβάλλει αν θα είχε εφαρμόσει την παράγραφο 52 των κατευθυντήριων γραμμών διάσωσης και αναδιάρθρωσης του 1999, δεδομένου ότι η ενίσχυση δεν είχε εγκριθεί βάσει των εν λόγω κατευθυντήριων γραμμών, ότι δεν υπήρχε «τροποποίηση» του περιεχομένου του σχεδίου αλλά μόνον παράταση της προθεσμίας ολοκλήρωσης των επενδύσεων και ότι δεν υπήρχαν σαφείς διατάξεις όσον αφορά την τροποποίηση της ημερομηνίας ολοκλήρωσης των επενδύσεων σύμφωνα με την απόφαση N 401/97 και την οδηγία 90/684/ΕΟΚ. Επιπλέον, δεδομένου ότι ένας μεγάλος σεισμός αποτελεί συμβάν για το οποίο δεν ευθύνεται ούτε το ναυπηγείο ούτε οι ελληνικές αρχές, το οποίο είναι έκτακτο και δεν σχετίζεται με την οικονομία και την επιχειρηματική δραστηριότητα, η Επιτροπή, κατά πάσα πιθανότητα, θα είχε θεωρήσει ότι δικαιολογούσε καθυστέρηση κάποιων μηνών. Εκτός αυτού, η εφαρμογή ενός επενδυτικού σχεδίου είναι δύσκολο εγχείρημα το οποίο μπορεί να απαιτήσει κάποιους επιπλέον μήνες. Συνεπώς, ακόμη και αν η παράταση κατά ένα έτος είναι μεγάλη, είναι εύλογο να θεωρηθεί ότι η Επιτροπή θα την είχε ενδεχομένως δεχθεί.

- (96) Όσον αφορά τη δεύτερη παράταση που χορήγησαν οι ελληνικές αρχές, η Ελλάδα και η ΕΝΑΕ προέβαλαν ως δικαιολογία την ιδιωτικοποίηση του ναυπηγείου, στη διάρκεια της οποίας το επενδυτικό σχέδιο είχε παγώσει⁽⁷⁹⁾. Με άλλα λόγια, η καθυστέρηση της εφαρμογής του επενδυτικού προγράμματος οφειλόταν σε συνειδητή απόφαση αναστολής της εφαρμογής του. Η Επιτροπή, σε καμία περίπτωση δεν δύναται να εγκρίνει την παράταση της περιόδου εφαρμογής ενός επενδυτικού προγράμματος, όταν έχει αποφασισθεί συνειδητά να διακοπεί η εφαρμογή του επί περισσότερα του ενός τρίμηνα. Σύμφωνα με το συμπέρασμα που συνάγεται ανωτέρω, η τήρηση του χρονοδιαγράμματος εφαρμογής του σχεδίου αναδιάρθρωσης ήταν αποφασιστικής σημασίας. Η Επιτροπή ενέκρινε ενισχύσεις για την υποστήριξη ενός συγκεκριμένου σχεδίου αναδιάρθρωσης που θα εφαρμοζόταν σε συγκεκριμένη χρονική στιγμή. Επικουρικά η Επιτροπή σημειώνει ότι εάν οι παρατάσεις πέραν της 31ης Δεκεμβρίου είχαν γίνει δεκτές, η περίοδος αναδιάρθρωσης θα ήταν τόσο παρατεταμένη ώστε οι επενδύσεις που θα πραγματοποιούνταν μετά την ημερομηνία εκείνη δεν θα μπορούσαν να θεωρηθούν ως «συνδεόμενες» –κατά την έννοια της οδηγίας 90/684/ΕΟΚ– με την αναδιάρθρωση που είχε αρχίσει ήδη από το 1996. Το πρόγραμμα αναδιάρθρωσης που εγκρίθηκε το 1997 ήταν ανεπαρκές για την αντιμετώπιση της δυσχερούς οικονομικής κατάστασης του ναυπηγείου κατά τα μετά το 2001 έτη. Επιπλέον, την περίοδο 2001–2002 εφαρμόσθηκαν σημαντικά μέτρα αναδιάρθρωσης τα οποία ήταν καινούργια και δεν περιλαμβάνονταν στο σχέδιο αναδιάρθρωσης που περιγράφεται στην απόφαση N 401/97 (για παράδειγμα, πρόσθετη μείωση του εργατικού δυναμικού). Με

βάση τα ανωτέρω, η Επιτροπή θεωρεί ότι δεν θα είχε εγκρίνει την παράταση της περιόδου επενδύσεων πέραν της 31ης Δεκεμβρίου 2001.

- (97) Συνεπώς, η Επιτροπή θεωρεί ότι όλες οι ενισχύσεις για την υποστήριξη επενδυτικών δαπανών που πραγματοποιήθηκαν μετά τις 31 Δεκεμβρίου 2001 δεν εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της απόφασης N 401/97.
- (98) Η Ελλάδα ισχυρίζεται ότι ακόμη και αν η Επιτροπή κρίνει ότι οι ενισχύσεις υπέρ ορισμένων επενδυτικών δαπανών δεν εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της απόφασης N 401/1997, οι εν λόγω ενισχύσεις πρέπει, παρά ταύτα, να θεωρηθούν συμβιβάσιμες ως ενισχύσεις αναδιάρθρωσης βάσει των κατευθυντήριων γραμμών διάσωσης και αναδιάρθρωσης του 1999. Ως εκ τούτου, η Επιτροπή πρέπει να αναλύσει αν οι ενισχύσεις υπέρ επενδυτικών δαπανών τις οποίες πραγματοποίησε η ΕΝΑΕ μετά τις 31 Δεκεμβρίου 2001 μπορούν να κριθούν συμβιβάσιμες. Η Επιτροπή σημειώνει ότι δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η ΕΝΑΕ ήταν προβληματική επιχείρηση μετά τις 31 Δεκεμβρίου 2001. Για παράδειγμα, οι ζημιές που συσσώρευσε τα προηγούμενα έτη ήταν τόσο σημαντικές ώστε τα ίδια κεφάλαιά της ήταν αρνητικά. Συνεπώς, οποιαδήποτε ενίσχυση προς την επιχείρηση, και ιδίως ενίσχυση για τον εκσυγχρονισμό παρωχημένου εξοπλισμού, θα έπρεπε να έχει θεωρηθεί ενίσχυση αναδιάρθρωσης. Η Επιτροπή θεωρεί, ωστόσο, ότι η επιχείρηση δεν συμμορφώθηκε με τους όρους λήψης ενισχύσεων που θέτουν οι κατευθυντήριες γραμμές διάσωσης και αναδιάρθρωσης του 1999. Για παράδειγμα, υπήρξε παράβαση του όρου της «εφάπαξ ενίσχυσης» που θεσπίζει το σημείο 48 των κατευθυντήριων γραμμών διότι η Ελλάδα είχε ήδη χορηγήσει ενίσχυση αναδιάρθρωσης στην ΕΝΑΕ με υπουργική απόφαση του Δεκεμβρίου του 1997. Πράγματι, η επενδυτική ενίσχυση που εγκρίθηκε με την απόφαση N 401/97 ήταν ενίσχυση αναδιάρθρωσης σύμφωνα με την οδηγία 90/684/ΕΟΚ και σύμφωνα με την ίδια την απόφαση N 401/97. Το σημείο 48 των κατευθυντήριων γραμμών διάσωσης και αναδιάρθρωσης του 1999 επιτρέπει εξαίρεση από τον όρο της «εφάπαξ ενίσχυσης» λόγω «συνθηκών εξαιρετικών, απρόβλεπτων που δεν μπορούν να καταλογιστούν στην επιχείρηση». Η Επιτροπή δεν διαπιστώνει συνθήκες εξαιρετικές, απρόβλεπτες που δεν μπορούν να καταλογιστούν στην επιχείρηση και οι οποίες θα δικαιολογούσαν τη χορήγηση ενίσχυσης αναδιάρθρωσης για επενδυτικές δαπάνες που πραγματοποιήθηκαν μετά τις 31 Δεκεμβρίου 2001. Συγκεκριμένα, ο σεισμός του Σεπτεμβρίου 1999 μπορεί, σύμφωνα με το συμπέρασμα που συνάγεται ανωτέρω, να δικαιολογήσει μια περιορισμένη

καθυστερήσει στην εφαρμογή του επενδυτικού σχεδίου. Ωστόσο δεν αποτελεί την αιτία της καθυστέρησης της εφαρμογής του επενδυτικού σχεδίου μετά τις 31 Δεκεμβρίου 2001. Όσον αφορά το πάγωμα του σχεδίου κατά τη διαδικασία της ιδιωτικοποίησης, δεν ανταποκρίνεται στον ορισμό των «συνθηκών εξαιρετικών, απρόβλεπτων που δεν μπορούν να καταλογιστούν στην επιχείρηση». Η Ελλάδα υποστηρίζει ότι δεν υπήρχε παράβαση της αρχής της «εφάπαξ ενίσχυσης», διότι η ενίσχυση θα πραγματοποιείτο στο πλαίσιο της προσαρμογής υφιστάμενου σχεδίου αναδιάρθρωσης. Σύμφωνα με τις εκτενείς εξηγήσεις που παρασχέθηκαν, η Επιτροπή θεωρεί ότι οι επενδύσεις που έγιναν μετά τις 31 Δεκεμβρίου 2001 δεν είναι μέρος του επενδυτικού προγράμματος που περιγράφεται στην απόφαση N 401/97. Επιπλέον, το σημείο 52 των κατευθυντήριων γραμμών διάσωσης και αναδιάρθρωσης του 1999 αναφέρει ότι «το αναθεωρημένο σχέδιο πρέπει να προβλέπει την αποκατάσταση της βιωσιμότητας πάντα σε εύλογο χρονικό διάστημα». Βάσει του αρχικού σχεδίου το ναυπηγείο έπρεπε να ανακτήσει τη βιωσιμότητά του έως το 2000. Συνεπώς, η Επιτροπή θεωρεί ότι η προγραμματιζόμενη αποκατάσταση της βιωσιμότητας για τον Ιούνιο του 2004 αντιπροσώπευε πολύ μεγάλη καθυστέρηση σε σχέση με το αρχικό σχέδιο και δεν εντασσόταν πλέον σε ένα εύλογο χρονικό διάστημα. Τέλος, η Επιτροπή παρατηρεί ότι η αποδοχή μιας τόσο μεγάλης παράτασης της περιόδου αναδιάρθρωσης θα αποτελούσε παράκαμψη του όρου της «εφάπαξ ενίσχυσης».

- (99) Συνεπώς, η Επιτροπή θεωρεί ότι η ενίσχυση υπέρ των επενδυτικών δαπανών που πραγματοποιήθηκαν έως τις 31 Δεκεμβρίου 2001 και αφορούσαν το επενδυτικό πρόγραμμα το οποίο περιγράφεται στην απόφαση N 401/97 μπορούν να θεωρηθούν ότι καλύπτονται από την εν λόγω απόφαση. Όλες οι άλλες ενισχύσεις δεν εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της απόφασης N 401/97. Επιπλέον, οποιαδήποτε άλλη ενίσχυση για τις λοιπές επενδυτικές δαπάνες που πραγματοποιήσε η ENAE δεν συμβιβάζεται με την κοινή αγορά. Δεδομένου ότι η Ελλάδα δήλωσε ότι η επενδυτική ενίσχυση δεν καταβλήθηκε ακόμη στην ENAE, δεν υφίσταται ανάγκη ανάκτησης ενίσχυσης από την ENAE.

4.2. Δάνειο ύψους 4,67 δισεκατ. δραχμών (13,72 εκατ. ευρώ) που χορηγήθηκε το 1999 και καλύπτεται από κρατική εγγύηση (μέτρο Δ2)

4.2.1. Περιγραφή του μέτρου

- (100) Η Ελλάδα αναφέρει ότι αυτό το οκταετές δάνειο ύψους 4,67 δισεκατ. δραχμών (13,72 εκατ. ευρώ) χορηγήθηκε από την ETBA για τη χρηματοδότηση του επενδυτικού προγράμματος⁽⁷¹⁾. Με απόφαση της 8ης Δεκεμβρίου 1999, η κυβέρνηση χορήγησε εγγύηση χρεώνοντας 100 μονάδες βάσης ως ετήσια προμήθεια εγγύησης. Η σύμβαση του δανείου πραγματοποιήθηκε στις 29 Δεκεμβρίου 1999 και καταβλήθηκε στην ENAE σε διαδοχικές δόσεις από την ημερομηνία εκείνη έως τις 26 Οκτωβρίου 2000 μέχρι το συνολικό ποσό των 12,76 εκατ. ευρώ⁽⁷²⁾ με επιτόκιο ATHIBOR (Euribor από την 1η Ιανουαρίου 2001) συν 25 μονάδες βάσης. Στις 31 Μαΐου 2002, η κρατική εγγύηση και το δάνειο παρατάθηκαν έως τις 30 Ιουνίου 2009 ενώ το επιτόκιο αυξήθηκε κατά 100 μονάδες βάσης. Η πρώτη πληρωμή για την εξόφληση του κεφαλαίου πραγματοποιήθηκε τον Δεκέμβριο του 2003.

4.2.2. Λόγοι κίνησης της διαδικασίας

- (101) Στην απόφαση κίνησης της διαδικασίας αναφέρεται ότι η κρατική εγγύηση ενδέχεται να συνιστά κρατική ενίσχυση, το συμβιβάζσιμο της οποίας είναι αμφίβολο. Επιπλέον, πέραν του χαρακτηρισμού της εγγύησης ως ενίσχυσης συμβιβάσιμης ή μη, η απόφαση N 401/1997 ανέφερε ότι, για τη χρηματοδότηση του επενδυτικού προγράμματος, έπρεπε να εξευρεθούν τραπεζικά δάνεια υπό κανονικές συνθήκες αγοράς χωρίς κρατικές εγγυήσεις. Φαίνεται, ως εκ τούτου, ότι η εν λόγω απόφαση απαγόρευε τις κρατικές εγγυήσεις καθαυτές.

4.2.3. Παρατηρήσεις των ενδιαφερόμενων μερών

- (102) Τα Ναυπηγεία Ελευσίνας υπέβαλαν τις ακόλουθες παρατηρήσεις σχετικά με τα μέτρα Δ2, Δ3 και Δ4. Υπενθυμίζουν ότι δυνάμει της απόφασης N 401/1997 τα τραπεζικά δάνεια για τη χρηματοδότηση της ENAE έπρεπε να εξασφαλισθούν υπό κανονικές συνθήκες αγοράς χωρίς κρατικές εγγυήσεις. Μπορεί να αποδειχθεί ότι κανένα από τα τρία δάνεια δεν χορηγήθηκε υπό συνθήκες ανταγωνισμού. Πρώτον, τα δάνεια αυτά χορηγήθηκαν από το τέλος του 1999 και εξής, καθ' ην στιγμήν η οικονομική κατάσταση της ENAE ήταν καταστροφική και υπήρχε ο κίνδυνος να ανακληθεί η άδεια λειτουργίας της εταιρείας. Δεύτερον, τα δάνεια χορηγήθηκαν ενώ ήταν σαφές ότι η ENAE δεν είχε επιτύχει ούτε να εφαρμόσει το σχέδιο αναδιάρθρωσης/επενδυτικό σχέδιο ούτε να τηρήσει τους όρους της απόφασης N 401/97. Τρίτον, δεδομένων, αφενός, της καταστροφικής οικονομικής κατάστασης στην οποία είχε περιέλθει η επιχείρηση και, αφετέρου, του γεγονότος ότι δεν υπήρχε εξασφάλιση των δανείων υπό συνθήκες ανταγωνισμού, η ENAE δεν θα είχε μπόρεσει να εξασφαλίσει τα δάνεια αυτά από τον ιδιωτικό τομέα.

4.2.4. Οι παρατηρήσεις της Ελλάδας

- (103) Οι ελληνικές αρχές (καθώς και η ENAE) υποστηρίζουν ότι η κρατική εγγύηση δεν συνιστά κρατική ενίσχυση και προσφέρθηκε υπό κανονικές συνθήκες αγοράς. Βασίζουν την ανάλυσή τους στα ακόλουθα στοιχεία:

— Το ναυπηγείο θα μπορούσε να είχε συνάψει παρόμοιο δάνειο με οιαδήποτε άλλη τράπεζα προσφέροντας άλλα είδη εξασφαλίσεων, διαφορετικά από την κρατική εγγύηση. Συγκεκριμένα, θα μπορούσε να είχε προσφέρει ως εξασφαλίσεις την εκχώρηση απαιτήσεων από σημαντικές συμβάσεις ή υποθήκες επί στοιχείων ενεργητικού.

— Η ετήσια προμήθεια εγγύησης ύψους 1 % αποτελεί την τιμή της αγοράς. Επιπλέον, δεν είναι επιλεκτική, δεδομένου ότι το Ελληνικό Δημόσιο χορήγησε διάφορες εγγυήσεις κατά τη συγκεκριμένη περίοδο, και μάλιστα, σε ορισμένες περιπτώσεις, με πολύ χαμηλότερη προμήθεια.

— Ακόμη και εάν η Επιτροπή θεωρήσει ότι η προμήθεια εγγύησης ήταν κάτω του επιτοκίου της αγοράς, το Ελληνικό Δημόσιο ενήργησε ως ιδιώτης επενδυτής της ελεύθερης αγοράς, δεδομένου ότι ήταν μέτοχος της ENAE (μέσω της ETBA) και θα είχε ωφεληθεί από την αποκατάσταση της κερδοφορίας της επιχείρησης ως αποτέλεσμα της εφαρμογής του επενδυτικού σχεδίου.

— Το γεγονός ότι η σύναψη του δανείου αποσκοπούσε στη χρηματοδότηση επενδυτικού σχεδίου το οποίο είχε εγκριθεί από την Επιτροπή, θα έπρεπε να αποτελέσει επαρκώς ισχυρό λόγο ώστε η δανείζουσα τράπεζα και ο εγγυητής να θεωρήσουν ότι η ΕΝΑΕ θα ήταν σε θέση να εξοφλήσει το δάνειο.

— Η εξόφληση του δανείου πραγματοποιείται κανονικά και η προμήθεια εγγύησης καταβάλλεται.

4.2.5. Εκτίμηση

4.2.5.1. Άρθρο 296 της συνθήκης

- (104) Πριν πραγματοποιηθεί εκτίμηση του συμβιβάσιμου της ενίσχυσης βάσει του άρθρου 87 της συνθήκης, πρέπει να εξεταστεί κατά πόσον είναι εφαρμοστέο το άρθρο 296 της συνθήκης. Η Επιτροπή επισημαίνει ότι, δυνάμει της απόφασης χορήγησης της ενίσχυσης, η ΕΝΑΕ υποχρεώθηκε να χρησιμοποιήσει το εγγυημένο δάνειο, καθώς και τα άλλα δύο δάνεια που καλύπτονται από την απόφαση κίνησης της διαδικασίας (δηλαδή τα μέτρα Δ3 και Δ4), για τη χρηματοδότηση του επενδυτικού προγράμματος (⁷³). Όπως αναφέρεται στα συμπεράσματα της εκτίμησης του μέτρου Δ1, το επενδυτικό πρόγραμμα δεν εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 296 της συνθήκης. Η Επιτροπή θεωρεί, ως εκ τούτου, ότι αυτά τα τρία δάνεια που προορίζονταν για τη χρηματοδότηση του επενδυτικού προγράμματος υπόκεινται στους κανόνες περί κρατικών ενισχύσεων και δεν εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 296 της συνθήκης.

4.2.5.2. Ύπαρξη ενίσχυσης

- (105) Χρειάζεται να επαληθευτεί καταρχάς εάν η κρατική εγγύηση πληροί τους όρους της κρατικής ενίσχυσης κατά την έννοια του άρθρου 87 παράγραφος 1 της συνθήκης.
- (106) Για να αξιολογήσει την ύπαρξη ενίσχυσης στις διάφορες εγγυήσεις που εξετάζονται στην παρούσα απόφαση, η Επιτροπή θα κάνει χρήση της ανακοίνωσης της Επιτροπής για την εφαρμογή των άρθρων 87 και 88 της συνθήκης ΕΚ στις κρατικές ενισχύσεις με τη μορφή εγγυήσεων (⁷⁴) (εφεξής «ανακοίνωση για τις εγγυήσεις»), η οποία δημοσιεύθηκε τον Μάρτιο του 2000. Ωστόσο, όπως αναφέρεται στην ενότητα 1.4. της ανακοίνωσης, αυτή δεν συνιστά αλλαγή πολιτικής, απλώς επεξηγεί λεπτομερέστερα τη μέθοδο που χρησιμοποιούσε η Επιτροπή μέχρι τότε για την εκτίμηση των εγγυήσεων. Ως εκ τούτου, οι αρχές που καθορίζονται στην ανακοίνωση για τις εγγυήσεις μπορούν επίσης να εφαρμοστούν για την αξιολόγηση των εγγυήσεων που χορηγήθηκαν πριν τον Μάρτιο του 2000. Σύμφωνα με αυτό το συμπέρασμα, στην απόφαση κίνησης της διαδικασίας η Επιτροπή χρησιμοποίησε την ανακοίνωση για τις εγγυήσεις για να αξιολογήσει το μέτρο Δ2. Η Ελλάδα δεν προέβαλε αντιρρήσεις στην εφαρμογή αυτής της αρχής. Αντίθετα η Ελλάδα την εφάρμοσε επίσης για την αξιολόγηση του μέτρου Δ2 (⁷⁵).
- (107) Πρώτον, για να εμπίπτει στο άρθρο 87 παράγραφος 1, ένα μέτρο πρέπει να περιλαμβάνει κρατικούς πόρους. Αυτό συμ-

βαίνει με το μέτρο Δ2, δεδομένου ότι, χορηγώντας την εν λόγω εγγύηση, το Ελληνικό Δημόσιο διακινδύνευσε κρατικούς πόρους.

- (108) Δεύτερον, χρειάζεται να διαπιστωθεί εάν το μέτρο είναι επιλεκτικό. Η Ελλάδα υποστηρίζει ότι το Ελληνικό Δημόσιο χορήγησε αρκετές εγγυήσεις σε άλλες επιχειρήσεις χρεώνοντας επίσης προμήθεια 1 %. Η Ελλάδα υπέβαλε κατάλογο αυτών των επιχειρήσεων. Η Επιτροπή θεωρεί ότι το γεγονός αυτό δεν αποδεικνύει ότι το μέτρο ήταν γενικού χαρακτήρα. Για να είναι γενικού χαρακτήρα, ένα μέτρο πρέπει να εφαρμόζεται σε όλους τους οικονομικούς φορείς που δραστηριοποιούνται σε ένα κράτος μέλος. Πρέπει να εφαρμόζεται επί ίσοις όροις σε όλες τις επιχειρήσεις και το πεδίο του δεν μπορεί να περιορίζεται εκ των πραγμάτων, για παράδειγμα, μέσω της διακριτικής ευχέρειας του κράτους ως προς την εφαρμογή του ή μέσω άλλων στοιχείων που περιορίζουν το πρακτικό του αποτέλεσμα. Κατά συνέπεια, το υπό εξέταση μέτρο δεν μπορεί να θεωρηθεί γενικού χαρακτήρα. Συγκεκριμένα, το γεγονός ότι ορισμένες επιχειρήσεις έλαβαν κρατική εγγύηση δεν συνεπάγεται ότι κάθε επιχείρηση θα μπορούσε να λάβει τέτοια εγγύηση. Η Ελλάδα δεν απέδειξε ότι η χορήγηση κρατικής εγγύησης εφαρμόζεται σε όλους τους οικονομικούς φορείς επί ίσοις όροις. Επιπλέον, πολλές επιχειρήσεις που περιλαμβάνονται στον κατάλογο που υπέβαλε η Ελλάδα είναι κρατικές ή διεξάγουν στρατιωτικές δραστηριότητες. Φαίνεται επομένως ότι ιδιωτικές επιχειρήσεις δεν θα μπορούσαν να είχαν λάβει τέτοια εγγύηση για τη χρηματοδότηση των κανονικών τους δραστηριοτήτων. Μάλιστα, η Ελλάδα δεν αναφέρει τη νομική βάση επί της οποίας ο υπουργός Οικονομικών αποφάσισε, στις 8 Δεκεμβρίου 1999, να χορηγήσει την εγγύηση. Είναι πιθανόν νομική βάση να ήταν ο νόμος 2322/1995, ο οποίος αποτελεί επιλεκτικό μέτρο, όπως θα εξηγηθεί κατά την αξιολόγηση του μέτρου Ε12β.

- (109) Τρίτον, πρέπει να αποδειχθεί η ύπαρξη πλεονεκτήματος. Σύμφωνα με το σημείο 2.2.2. της ανακοίνωσης για τις εγγυήσεις, δεδομένου ότι η εγγύηση χορηγήθηκε πριν τη χορήγηση του δανείου, και όχι εκ των υστέρων, δεν υπάρχει τεκμήριο ενίσχυσης προς τον δανειστή. Συνεπώς, αυτή που πρέπει να ερευνηθεί είναι η ενίσχυση προς τον δανειζόμενο, όπως ορίζεται στο σημείο 2.1.1. της ανακοίνωσης για τις εγγυήσεις. Η Ελλάδα υποστηρίζει ότι δεν υπάρχει πλεονέκτημα, δεδομένου ότι η ΕΝΑΕ θα μπορούσε να εξασφαλίσει παρόμοιο δάνειο προσφέροντας στην τράπεζα άλλες εξασφαλίσεις αντί της κρατικής εγγύησης. Η Επιτροπή θεωρεί ότι δεν χρειάζεται να ερευνηθεί εάν, προσφέροντας άλλες εξασφαλίσεις, η ΕΝΑΕ θα μπορούσε να λάβει το δάνειο αυτό. Πράγματι, η Επιτροπή οφείλει να εκτιμήσει εάν η συγκεκριμένη πράξη την οποία εφάρμοσε το Ελληνικό Δημόσιο, δηλαδή η χορήγηση εγγύησης για δάνειο χωρίς εξασφάλιση, θα είχε γίνει αποδεκτή από ιδιώτη επενδυτή της ελεύθερης αγοράς. Εγγύηση για δάνειο που εξασφαλίζεται με δικαίωμα παρακράτησης επί στοιχείων ενεργητικού ή με την εκχώρηση απαιτήσεων συνιστά διαφορετική συναλλαγή. Όπως αναφέρεται στην ενότητα 2.1.1. της ανακοίνωσης για τις εγγυήσεις, ένα από τα δυναμικά πλεονεκτήματα της κρατικής εγγύησης είναι η δυνατότητα που παρέχεται στον δανειολήπτη «να προσφέρει λιγότερες ασφάλειες». Επιπλέον, ακόμα και εάν έπρεπε να αξιολογηθεί η δυνατότητα εξεύρεσης χρηματοδότησης προσφέροντας περισσότερες ασφάλειες,

η Επιτροπή, στην ενότητα 3.1 της παρούσας απόφασης, κατέληξε ήδη στο συμπέρασμα ότι μετά την 30ή Ιουνίου 1999 η ΕΝΑΕ δεν θα είχε λάβει δάνεια ή εγγυήσεις από ιδιωτική τράπεζα, ακόμα και εάν είχε προσφέρει κάποια εξασφάλιση στην τράπεζα. Η Επιτροπή καταλήγει στο συμπέρασμα ότι, εφόσον η κρατική εγγύηση χορηγήθηκε τον Δεκέμβριο του 1999, συνιστούσε πλεονέκτημα για την ΕΝΑΕ δεδομένου ότι της προσέφερε χρηματοδότηση την οποία η επιχείρηση δεν θα μπορούσε να είχε λάβει από την αγορά.

- (110) Η Ελλάδα υποστηρίζει επίσης ότι η προμήθεια εγγύησης 1 % ήταν η επικρατούσα στην αγορά τιμή και, ως εκ τούτου, δεν παρέχεται πλεονέκτημα. Η Επιτροπή επισημαίνει ότι η Ελλάδα δεν υπέβαλε στοιχεία της αγοράς που να αποδεικνύουν ότι οι τράπεζες ήταν διατεθειμένες να χορηγήσουν εγγύηση με αυτή την προμήθεια εγγύησης. Η Ελλάδα υπέβαλε απλώς κατάλογο των εγγυήσεων που χορήγησε το Ελληνικό Δημόσιο κατά την ίδια περίοδο με αυτή την προμήθεια εγγύησης. Η Επιτροπή αδυνατεί να κατανοήσει πώς ο συγκεκριμένος κατάλογος κρατικών εγγυήσεων μπορεί να αποδείξει ότι η προμήθεια εγγύησης που χρεώθηκε στην ΕΝΑΕ είναι σύμφωνη με τους όρους της αγοράς και δεν συνιστά κρατική ενίσχυση. Συγκεκριμένα, ο εν λόγω κατάλογος δεν μπορεί να θεωρηθεί «καθεστώς κρατικής εγγύησης το οποίο δεν συνιστά κρατική ενίσχυση κατά την έννοια του άρθρου 87 παράγραφος 1», δεδομένου ότι, όπως αποδεικνύει η εγγύηση υπέρ της ΕΝΑΕ, δεν πληροί πολλούς από τους όρους που προβλέπονται στην ενότητα 4.3 της ανακοίνωσης για τις εγγυήσεις. Επιπλέον, ακόμα και εάν η προμήθεια εγγύησης του 1 % ήταν, ενδεχομένως, σύμφωνη με τους όρους της αγοράς για άλλες (υγιείς) εταιρείες, δεν θα ήταν αυτομάτως σύμφωνη με τους όρους της αγοράς για μια προβληματική επιχείρηση όπως η ΕΝΑΕ.
- (111) Όσον αφορά το επιχείρημα ότι προμήθεια εγγύησης κάτω της αγοραίας τιμής θα μπορούσε να είναι αποδεκτή για ιδιώτη επενδυτή σε παρόμοιες περιστάσεις διότι το Ελληνικό Δημόσιο ήταν μέτοχος της ΕΝΑΕ, η Επιτροπή έχει ήδη απορρίψει το επιχείρημα αυτό στην ενότητα 3.1 της παρούσας απόφασης.
- (112) Στην ενότητα 3.1 εξηγείται επίσης ότι από την 30ή Ιουνίου 1999 υπήρχαν επαρκείς πληροφορίες ώστε να συναχθεί ότι η ΕΝΑΕ δεν είχε κατορθώσει να συνάψει αρκετές συμβάσεις ναυπήγησης ώστε να αποκατασταθεί η βιωσιμότητά της, και ότι θα αντιμετώπιζε σημαντικές ζημιές το 1999 και το 2000. Κατά συνέπεια, μολονότι το γεγονός ότι το δάνειο προοριζόταν για τη χρηματοδότηση επενδυτικού σχεδίου, το οποίο είχε εγκριθεί από την Επιτροπή το 1997, θα μπορούσε να καθιστάσει το 1997 και το 1998 έναν ενδεχόμενο δανειστή, τον Δεκέμβριο του 1999 δεν θα μπορούσε να καθιστάσει μια τράπεζα δεδομένης της προφανούς αποτυχίας του επιχειρηματικού σχεδίου. Το σχετικό επιχείρημα της Ελλάδας πρέπει, ως εκ τούτου, να απορριφθεί.
- (113) Τέλος, όσον αφορά το γεγονός που ανέφερε η Ελλάδα ότι η εξόφληση του δανείου πραγματοποιείται σύμφωνα με τους όρους της σύμβασης, η Επιτροπή αδυνατεί να κατανοήσει πώς το γεγονός αυτό μπορεί να αποδείξει ότι μια ιδιωτική τράπεζα θα είχε χορηγήσει το συγκεκριμένο δάνειο. Πράγματι, το ουσιαστικό στοιχείο είναι η κατάσταση της επιχείρησης και οι πληροφορίες που ήταν διαθέσιμες κατά τη στιγμή που χορηγήθηκε η εγγύηση⁽⁷⁶⁾. Επικουρικά, η Επιτροπή παρατηρεί ότι σύμφωνα με τις πληροφορίες που ήταν διαθέσιμες κατά τη στιγμή που χορηγήθηκε η εγγύηση, βάσει των οποίων ήταν δυνατό να αναμένεται ότι το ναυπηγείο θα υφίστατο σημαντικές ζημιές κατά τα επόμενα έτη, το ναυπηγείο πράγματι κατέγραψε μεγάλες ζημιές τα επόμενα έτη με αποτέλεσμα τα ίδια κεφάλαια της επιχείρησης να μειωθούν σε πολύ αρνητικά επίπεδα. Επιπλέον, η ΕΝΑΕ επέβισε (και, επομένως, είναι σε θέση να εξοφλήσει το δάνειο) αποκλειστικά και μόνον χάρη στη συνεχή στήριξη της με κρατικές ενισχύσεις.
- (114) Για τους λόγους αυτούς, η Επιτροπή θεωρεί ότι το μέτρο παρέχει πλεονέκτημα στην ΕΝΑΕ.
- (115) Το επιλεκτικό αυτό πλεονέκτημα προκαλεί στρέβλωση του ανταγωνισμού διότι παρέχει στην ΕΝΑΕ χρηματοδότηση σε περίοδο κατά την οποία η επιχείρηση, αφενός, δεν θα είχε εξεύρει χρηματοδότηση στην αγορά και, αφετέρου, ήταν προβληματική. Κατά συνέπεια, το μέτρο συνέβαλε στη διατήρηση της ΕΝΑΕ στη ζωή και στη χρηματοδότηση των δραστηριοτήτων της. Δεδομένου ότι ορισμένοι από τους ανταγωνιστές της ΕΝΑΕ είναι εγκατεστημένοι σε άλλα κράτη μέλη⁽⁷⁷⁾, η συγκεκριμένη στρέβλωση του ανταγωνισμού επηρεάζει τις μεταξύ των κρατών μελών συναλλαγές⁽⁷⁸⁾.
- (116) Δεδομένου ότι πληροί όλους τους όρους που προβλέπονται στο άρθρο 87 παράγραφος 1 της συνθήκης, η εγγύηση συνιστά κρατική ενίσχυση. Εφόσον δε, κατά παράβαση του όρου που προβλέπεται στο άρθρο 88 παράγραφος 3 της συνθήκης, χορηγήθηκε χωρίς εκ των προτέρων κοινοποίηση, συνιστά παράνομη ενίσχυση.
- (117) Δεδομένου ότι η Επιτροπή απέδειξε μόλις ότι το επιλεκτικό πλεονέκτημα που χορηγήθηκε στην ΕΝΑΕ προκαλεί στρέβλωση του ανταγωνισμού και των συναλλαγών, εφεξής η Επιτροπή δεν θα επαναλαμβάνει, κατά την αξιολόγηση των υπόλοιπων μέτρων, την ανάλυση της ύπαρξης στρέβλωσης του ανταγωνισμού και των συναλλαγών.
- #### 4.2.5.3. Συμβιβασμοί της ενίσχυσης
- (118) Όσον αφορά το συμβιβασμό βάσει του άρθρου 87 παράγραφος 2 και 3 της συνθήκης, η Επιτροπή υπογραμμίζει ότι δεν εφαρμόζεται καμία από τις διατάξεις του άρθρου 87 παράγραφος 2 και του άρθρου 87 παράγραφος 3 στοιχεία β) και δ). Όσον αφορά το συμβιβασμό βάσει του άρθρου 87 παράγραφος 3 στοιχεία α), γ) και ε), από την 1η Ιανουαρίου 1999 οι ενισχύσεις στη ναυπηγική βιομηχανία ρυθμίζονται με τον κανονισμό αριθ. 1540/98 του Συμβουλίου της 29ης Ιουνίου 1998 περί των νέων κανόνων ενισχύσεων της ναυπηγικής βιομηχανίας⁽⁷⁹⁾ [εφεξής «κανονισμός (ΕΚ)

αριθ. 1540/98]. Δεδομένου ότι το εγγυημένο δάνειο προοριζόταν για τη χρηματοδότηση επενδυτικού σχεδίου που αποτελούσε μέρος σχεδίου αναδιάρθρωσης, και επιπλέον δεδομένου ότι η ΕΝΑΕ ήταν προβληματική επιχείρηση, η κρατική εγγύηση πρέπει να αξιολογηθεί βάσει του άρθρου 5 του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1540/98. Είναι σαφές ότι το μέτρο δεν πληροί τους όρους που προβλέπονται στο άρθρο αυτό. Συγκεκριμένα, το άρθρο 5 αναφέρει ότι οι ενισχύσεις αναδιάρθρωσης «μπορούν κατ' εξαίρεση να θεωρηθούν συμβιβάσιμες με την κοινή αγορά, όταν τηρούν τις γενικές κοινοτικές κατευθυντήριες γραμμές όσον αφορά τις κρατικές ενισχύσεις για τη διάσωση και την αναδιάρθρωση προβληματικών επιχειρήσεων». Οι κατευθυντήριες γραμμές που ίσχυαν κατά τη στιγμή που χορηγήθηκε η ενίσχυση ήταν οι κατευθυντήριες γραμμές διάσωσης και αναδιάρθρωσης του 1999, οι οποίες δημοσιεύθηκαν στην Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης στις 9 Οκτωβρίου 1999⁽⁸⁰⁾ και τέθηκαν σε ισχύ την ίδια ημέρα. Αρκετοί από τους όρους για έγκριση ενίσχυσης, οι οποίοι προβλέπονται στο τμήμα 3.2.2 των εν λόγω κατευθυντήριων γραμμών, δεν πληρούνται. Επί παραδείγματι, όσον αφορά τον όρο β) «Αποκατάσταση της βιωσιμότητας», η Επιτροπή επισημαίνει ότι η κρατική εγγύηση χρησιμοποιήθηκε για τη χρηματοδότηση επενδυτικού σχεδίου που αποτελούσε μέρος σχεδίου αναδιάρθρωσης το οποίο, τον Δεκέμβριο του 1999, ήταν πλέον απολύτως ανεπαρκές για να αποκαταστήσει τη μακροπρόθεσμη βιωσιμότητα της ΕΝΑΕ. Όσον αφορά τον όρο δ) «Περιορισμός της ενίσχυσης στο ελάχιστο απαραίτητο», η Επιτροπή είχε ήδη αποφασίσει, στην απόφαση Ν 401/97, ότι μια κρατική ενίσχυση μπορεί να ανέρχεται κατ' ανώτατο όριο στο 50 % του επενδυτικού κόστους, ενώ το υπόλοιπο 50 % θα έπρεπε να χρηματοδοτείται από κονδύλια που προέρχονται από τους μετόχους και από τραπεζικά δάνεια που χορηγούνται με όρους της αγοράς. Ως εκ τούτου, δεν μπορούσε να χορηγηθεί πρόσθετη ενίσχυση υπέρ του σχεδίου, γιατί στην περίπτωση αυτή θα υπήρχε υπέρβαση της μέγιστης έντασης ενίσχυσης του 50 %. Η κρατική εγγύηση χορηγήθηκε επίσης κατά παράβαση της αρχής της «εφάπαξ ενίσχυσης» που προβλέπεται στο τμήμα 3.2.3 των κατευθυντήριων γραμμών διάσωσης και αναδιάρθρωσης του 1999, δεδομένου ότι με την απόφαση Ν 401/97 η Επιτροπή είχε εγκρίνει τη χορήγηση επενδυτικής ενίσχυσης η οποία, σύμφωνα με την οδηγία 90/684/ΕΟΚ, αποτελούσε είδος ενίσχυσης αναδιάρθρωσης. Η ενίσχυση αυτή είχε χορηγηθεί στην ΕΝΑΕ με την υπουργική απόφαση του Δεκεμβρίου 1997 (αλλά, όπως περιγράφεται στην παράγραφο (84) της παρούσας απόφασης, η Ελλάδα αναφέρει ότι δεν είχε καταβληθεί ακόμα στην ΕΝΑΕ).

(119) Για τους λόγους αυτούς, η Επιτροπή θεωρεί ότι η κρατική εγγύηση συνιστά παράνομη και μη συμβιβάσιμη ενίσχυση η οποία πρέπει να ανακτηθεί. Εάν δεν έχει χορηγηθεί ακόμα κατά την έκδοση της παρούσας απόφασης, η κρατική ενίσχυση πρέπει να παύσει αμελλητί. Αυτό δεν θα αρκώσει, ωστόσο, για την επαναφορά στην κατάσταση που θα επικρατούσε χωρίς την κρατική εγγύηση, δεδομένου ότι η ΕΝΑΕ ωφελήθηκε για αρκετά χρόνια από δάνειο το οποίο δεν θα είχε εξασφαλίσει χωρίς την παρέμβαση του Ελληνικού Δημοσίου. Για να ανακτήσει αυτό το πλεονέκτημα, η Επιτροπή θεωρεί, σύμφωνα με το συμπέρασμα που συνάγεται στην ενότητα 3.1 της παρούσας απόφασης, ότι η διαφορά μεταξύ του συνολικού κόστους του εγγυημένου δανείου (επιτόκιο συν προμήθεια εγγύησης) και του επιτοκίου αναφοράς για την Ελλάδα αυξημένου κατά 600 μονάδες βάσης πρέπει να ανακτηθεί για τα έτη κατά τα οποία ίσχυε η εγγύηση.

(120) Η Επιτροπή θεωρεί ότι με τον τρόπο αυτό θα αποκατασταθεί η κατάσταση που θα επικρατούσε χωρίς την κρατική εγγύηση. Κατ' αυτόν τον τρόπο, εξαλείφεται η παραβίαση της απαγόρευσης χορήγησης κρατικών εγγυήσεων και χρηματοδότησης με επιτόκιο χαμηλότερο του επιτοκίου της αγοράς, η οποία επιβάλλεται με την απόφαση Ν 401/97.

4.3. Δάνειο ύψους 1,56 δισεκατ. δραχμών (4,58 εκατ. ευρώ) που χορηγήθηκε το 1999 (μέτρο Δ3)

4.3.1. Περιγραφή του μέτρου

(121) Το 1999, η ΕΝΑΕ έλαβε δάνειο ύψους 1,56 δισεκατ. δραχμών (4,58 εκατ. ευρώ) από την ΕΤΒΑ, η οποία ως εξασφάλιση έλαβε δικαίωμα επί της καταβολής της πρώτης δόσης της επενδυτικής ενίσχυσης που εγκρίθηκε με την απόφαση Ν 401/97. Το δάνειο συνήφθη στις 28 Ιουλίου 1999 και κατεβλήθη πλήρως στην ΕΝΑΕ την επομένη. Αρχικώς, είχε διάρκεια έως την 31η Μαρτίου 2001. Κατόπιν διαδοχικών παρατάσεων, εξοφλήθηκε στις 2 Αυγούστου 2004. Το επιτόκιο του δανείου ήταν ΑΤΗΙΒΟΡ (Euribor από την 1η Ιανουαρίου 2001) συν 100 μονάδες βάσης⁽⁸¹⁾.

4.3.2. Λόγοι κίνησης της διαδικασίας

(122) Στην απόφαση κίνησης της διαδικασίας, η Επιτροπή αναφέρει ότι το δάνειο θα μπορούσε να συνιστά ενίσχυση αμφίβολης συμβατότητας. Επιπλέον, εάν αποδεικνυόταν ότι το δάνειο αυτό καλυπτόταν από κρατική εγγύηση, τότε θα υπήρχε παραβίαση της απόφασης Ν 401/97, η οποία προέβλεπε ότι για τη χρηματοδότηση του επενδυτικού προγράμματος θα συνάπτονταν τραπεζικά δάνεια υπό κανονικές συνθήκες αγοράς χωρίς κρατικές εγγυήσεις.

4.3.3. Παρατηρήσεις των ενδιαφερόμενων μερών

(123) Πέραν των παρατηρήσεων που υπέβαλαν προηγουμένως σχετικά με το μέτρο Δ2, τα Ναυπηγεία Ελευσίνας υποστηρίζουν ότι, εφόσον τα μέτρα Δ3 και Δ4 χορηγήθηκαν καθ' ην στιγμήν ήταν σαφές ότι η ΕΝΑΕ ούτε είχε εφαρμόσει το σχέδιο αναδιάρθρωσης/επενδυτικό σχέδιο ούτε είχε τηρήσει τους όρους της απόφασης Ν 401/97, υπήρχε σημαντικός κίνδυνος η εξασφάλιση που είχε παρασχεθεί για τα δάνεια αυτά, δηλαδή η πληρωμή της συγκεκριμένης επενδυτικής ενίσχυσης, να ήταν παράνομη, και άρα άκυρη και μη εφαρμόσιμη.

4.3.4. Παρατηρήσεις της Ελλάδας

(124) Οι ελληνικές αρχές (και η ΕΝΑΕ) υποστηρίζουν ότι το εν λόγω δάνειο χορηγήθηκε υπό όρους της αγοράς. Συγκεκριμένα, το επιτόκιο είναι παρόμοιο με το επιτόκιο που ίσχυε για ορισμένα δάνεια τα οποία χορήγησε η ΕΤΒΑ σε άλλες επιχειρήσεις την ίδια περίοδο. Η ΕΝΑΕ θα μπορούσε να λάβει δάνειο από οποιαδήποτε άλλη τράπεζα, όμως, όπως ήταν λογικό, προτίμησε την ΕΤΒΑ η οποία ήταν μέτοχός της. Επιπλέον, η εξασφάλιση που πρότεινε με τη μορφή της εκχώρησης απαιτήσεων επί της πρώτης δόσης της επενδυτικής ενίσχυσης συνιστούσε ασφάλεια αποδεκτή από οποιαδήποτε τράπεζα. Τέλος, η Ελλάδα επισημαίνει ότι το δάνειο εξοφλήθηκε πλήρως στην τράπεζα.

4.3.5. Εκτίμηση

4.3.5.1. Άρθρο 296 της συνθήκης

- (125) Η Επιτροπή, κατά την εκτίμηση του μέτρου Δ2, κατέληξε ήδη στο συμπέρασμα ότι το μέτρο Δ3 δεν εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 296 της συνθήκης. Ως εκ τούτου, πρέπει να εκτιμηθεί βάσει των κανόνων περί κρατικών ενισχύσεων.

4.3.5.2. Ύπαρξη ενίσχυσης

- (126) Πρώτον, η Επιτροπή επισημαίνει ότι το δάνειο είχε χορηγηθεί από την ETBA χωρίς να καλύπτεται από κρατική εγγύηση.

- (127) Όσον αφορά την επιλεκτικότητα του μέτρου, η Ελλάδα παρατηρεί ότι και άλλες επιχειρήσεις έλαβαν δάνεια από την ETBA με παρόμοια επιτόκια. Ωστόσο, όπως εξηγήθηκε ήδη στην εκτίμηση του μέτρου Δ2, ένα μέτρο είναι γενικού χαρακτήρα μόνον εφόσον πληροί αυστηρούς όρους, οι οποίοι σαφώς δεν πληρούνται στην παρούσα υπόθεση. Επί παραδείγματι, το μέτρο δεν εφαρμόζεται σε όλες τις επιχειρήσεις επί ίσοις όροις, δεδομένου ότι εφαρμόζονται διαφορετικά επιτόκια στους δανειολήπτες αναλόγως της απόφασης της ETBA για τη χορήγηση ή μη του εκάστοτε δανείου, και των όρων που αυτή θέτει. Ως εκ τούτου, το μέτρο είναι επιλεκτικό.

- (128) Όσον αφορά την ύπαρξη πλεονεκτήματος, η Επιτροπή επισημαίνει ότι το εν λόγω δάνειο χορηγήθηκε μετά την 30ή Ιουνίου 1999, καθ' ην στιγμήν η επιχείρηση δεν είχε πλέον πρόσβαση στην πιστωτική αγορά, όπως εξηγείται στην ενότητα 3.1. της παρούσας απόφασης. Το γεγονός ότι η ETBA εφάρμοσε ανάλογο επιτόκιο για ορισμένα δάνεια που χορήγησε σε άλλες επιχειρήσεις την ίδια περίοδο, δεν αποδεικνύει ότι το συγκεκριμένο επιτόκιο θα ήταν αποδεκτό για ιδιωτική τράπεζα υπό παρόμοιες συνθήκες. Πρώτον, το επιτόκιο που ζητά μια ιδιωτική τράπεζα για συγκεκριμένο δάνειο εξαρτάται από τη φερεγγυότητα του δανειολήπτη. Η Ελλάδα δεν έχει αποδείξει ότι οι άλλοι δανειολήπτες που αναφέρονται στον κατάλογο διέτρεχαν κίνδυνο αδυναμίας πληρωμής στον ίδιο βαθμό με την ENAE. Η Επιτροπή υπενθυμίζει ότι η κατάσταση της ENAE ήταν πολύ κακή τη συγκεκριμένη περίοδο. Είναι πιθανόν, επομένως, ότι ένας ιδιώτης επενδυτής σε οικονομία αγοράς θα είχε ζητήσει υψηλότερο επιτόκιο προκειμένου να χορηγήσει δάνειο στην ENAE σε σύγκριση με δάνεια προς υγιείς επιχειρήσεις. Δεύτερον, ακόμα και εάν οι άλλοι δανειολήπτες παρουσίαζαν τον ίδιο κίνδυνο αδυναμίας πληρωμής όπως η ENAE, ο κατάλογος που υπέβαλε η Ελλάδα θα εξακολουθούσε να είναι ανεπαρκής ως βάση για να συμπεράνει κανείς ότι το επιτόκιο που χρεώθηκε ήταν αυτό της αγοράς. Πράγματι, ο κατάλογος που υπέβαλε η

Ελλάδα περιλαμβάνει μόνο δάνεια που χορήγησε η ETBA, η οποία ήταν τράπεζα κρατικής ιδιοκτησίας (και μάλιστα αναπτυξιακή), γεγονός που σημαίνει ότι και τα άλλα δάνεια ενδέχεται να περιλαμβάνουν στοιχείο ενίσχυσης. Ως εκ τούτου, ο κατάλογος δεν αποδεικνύει ότι τα δάνεια αυτά θα ήταν αποδεκτά από ιδιωτική τράπεζα.

- (129) Οι ελληνικές αρχές υποστηρίζουν επίσης ότι η εξασφάλιση που προσφέρθηκε υπό τη μορφή εκχώρησης απαιτήσεων επί της πρώτης δόσης της επενδυτικής ενίσχυσης συνιστούσε ασφάλεια, η οποία θα καθιστούσε το δάνειο αποδεκτό για οιαδήποτε ιδιωτική τράπεζα. Η Επιτροπή επισημαίνει ότι, σύμφωνα με την απόφαση της ελληνικής κυβέρνησης βάσει της οποίας εγκρίθηκε η επενδυτική ενίσχυση, η καταβολή της πρώτης δόσης της ενίσχυσης επρόκειτο να πραγματοποιηθεί μόλις η αρμόδια αρχή ελέγχου παρατηρούσε ότι οι επενδυτικές δαπάνες ανέρχονται σε 2,73 δισεκατ. δραχμές. Επιπλέον, η πληρωμή έπρεπε να πραγματοποιηθεί πριν από τις 31 Δεκεμβρίου 1999. Όπως αποκάλυψε ο έλεγχος που διενήργησαν οι ελληνικές αρχές τον Δεκέμβριο του 1999 (βλέπε παρατηρήσεις της Ελλάδας για το μέτρο Δ1), το ποσό των 2,73 δισεκατ. δραχμών είχε μόλις επιτευχθεί έως τις 30 Ιουνίου 1999. Κατά συνέπεια, δεδομένου ότι το δάνειο χορηγήθηκε τον Ιούλιο του 1999 και δεδομένου ότι τη χρονική εκείνη στιγμή μπορούσε πιθανόν ήδη να εκτιμηθεί ότι είχε επιτευχθεί ή επρόκειτο σύντομα να επιτευχθεί το όριο των 2,73 δισεκατ. δραχμών, η πιθανότητα εισπραξης της πρώτης δόσης της ενίσχυσης ήταν δυνατόν εκ πρώτης όψεως να θεωρηθεί ιδιαίτερα υψηλή. Ωστόσο, μπορούσαν ακόμα να προκύψουν διάφορα προβλήματα που θα εμπόδιζαν την καταβολή της ενίσχυσης. Πρώτον, σε περίπτωση χρεοκοπίας της ENAE, δεν ήταν βέβαιο ότι οι ελληνικές αρχές θα δέχονταν να καταβάλουν την επενδυτική ενίσχυση σε επιχείρηση που θα έπαυε να λειτουργεί⁽⁸²⁾. Στην περίπτωση αυτή, η τράπεζα θα έπρεπε να ασκήσει δαπανηρά και χρονοβόρα ένδικα μέσα για την ανάκτηση του δανείου. Δεύτερον, δεν είναι βέβαιο ότι οι αρμόδιες ελεγκτικές αρχές θα είχαν δεχθεί να πιστοποιήσουν τις επενδυτικές δαπάνες που πραγματοποιήθηκαν, βεβαιώνοντας π.χ. ότι το όριο που είχε τεθεί θα επιτυγχανόταν εν ευθέτω χρόνω. Τρίτον, θα μπορούσαν να προκύψουν άλλα διοικητικά προβλήματα. Αυτό ακριβώς συνέβη στην πραγματικότητα⁽⁸³⁾, καθώς οι ελληνικές αρχές επί σειρά ετών δεν κατέβαλαν την πρώτη δόση της ενίσχυσης. Όπως αναφέρεται στο κεφάλαιο 1 με τίτλο «Διαδικασία» της παρούσας απόφασης, όταν η Επιτροπή πληροφορήθηκε αργότερα την καθυστέρηση στην εφαρμογή του επενδυτικού σχεδίου, ζήτησε την αναστολή της καταβολής της ενίσχυσης η οποία δεν είχε καταβληθεί ακόμα στην ENAE. Η Επιτροπή καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η καταβολή της πρώτης δόσης της επενδυτικής ενίσχυσης από το Ελληνικό Δημόσιο ήταν πιθανή αλλά όχι βέβαιη. Δεδομένων των δυσχερειών που αντιμετώπιζε η ENAE, μια ιδιωτική τράπεζα θα είχε ζητήσει εξασφαλίσεις οι οποίες θα μπορούσαν να εκτελεσθούν ταχέως και με βεβαιότητα, και δεν θα είχε αρκестεί σε μια εξασφάλιση η οποία, υπό ορισμένες συνθήκες, θα ήταν μηδενικής αξίας. Για τους λόγους αυτούς, η Επιτροπή καταλήγει στο συμπέρασμα ότι μια ιδιωτική τράπεζα δεν θα είχε δεχθεί να χορηγήσει αυτό το δάνειο. Όπως αναφέρθηκε προηγουμένως, το συμπέρασμα αυτό επιβεβαιώνεται από τις ανεπιτυχείς προσπάθειες της ENAE να εξασφαλίσει χρηματοδότηση από επενδυτές σε οικονομία αγοράς.

(130) Η Ελλάδα υποστηρίζει επίσης ότι, εφόσον η ΕΤΒΑ ήταν ο μέτοχος της ΕΝΑΕ, ήταν προς το συμφέρον της να χορηγήσει το δάνειο αυτό στην ΕΝΑΕ. Στην ενότητα 3.1.3 της παρούσας απόφασης, η Επιτροπή απέρριψε ήδη αυτό το επιχείρημα.

(131) Τέλος, όσον αφορά το γεγονός ότι το δάνειο έχει εξοφληθεί, η Επιτροπή εξήγησε ήδη, στην εκτίμηση του μέτρου Δ2, γιατί το γεγονός αυτό δεν αποδεικνύει ότι μια ιδιωτική τράπεζα θα είχε δεχθεί να χορηγήσει τη συγκεκριμένη χρηματοδότηση στην ΕΝΑΕ εκείνη την περίοδο.

(132) Για τους προαναφερόμενους λόγους, η Επιτροπή καταλήγει στο συμπέρασμα ότι το δάνειο παρέχει πλεονέκτημα στην ΕΝΑΕ, δεδομένου ότι η επιχείρηση δεν θα το είχε λάβει από την αγορά.

(133) Η Επιτροπή καταλήγει στο συμπέρασμα ότι το μέτρο Δ3 συνιστά ενίσχυση κατά την έννοια του άρθρου 87 παράγραφος 1 της συνθήκης. Δεδομένου ότι, παρά την απαίτηση που προβλέπεται στο άρθρο 88 παράγραφος 3 της συνθήκης, το μέτρο χορηγήθηκε χωρίς εκ των προτέρων κοινοποίηση, συνιστά παράνομη ενίσχυση.

4.3.5.3. Συμβιβάσιμο της ενίσχυσης

(134) Ως μέτρο Δ2, το συμβιβάσιμο του υπό εξέταση μέτρου πρέπει να εκτιμηθεί βάσει του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1540/98. Δεδομένου ότι, ως μέτρο Δ2, το εν λόγω δάνειο αποσκοπούσε στη χρηματοδότηση επενδυτικού σχεδίου το οποίο αποτελούσε μέρος σχεδίου αναδιάρθρωσης και δεδομένου ότι χορηγήθηκε σε προβληματική επιχείρηση, πρέπει να θεωρηθεί ενίσχυση αναδιάρθρωσης η οποία καλύπτεται από το άρθρο 5 του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1540/98. Είναι προφανές ότι το μέτρο δεν πληροί τους όρους που προβλέπονται στο εν λόγω άρθρο. Συγκεκριμένα, το άρθρο 5 προβλέπει ότι οι ενισχύσεις αναδιάρθρωσης «μπορούν κατ'εξάιρεση να θεωρηθούν συμβιβάσιμες με την κοινή αγορά, όταν τηρούν τις γενικές κοινοτικές κατευθυντήριες γραμμές όσον αφορά τις κρατικές ενισχύσεις για τη διάσωση και την αναδιάρθρωση προβληματικών επιχειρήσεων». Οι κατευθυντήριες γραμμές που ίσχυαν κατά τη στιγμή της χορήγησης του δανείου ήταν αυτές που είχαν δημοσιευθεί στην Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης της 23ης Δεκεμβρίου 1994⁽⁸⁴⁾ και είχαν αρχίσει να εφαρμόζονται την ίδια ημέρα (εφεξής «κατευθυντήριες γραμμές διάσωσης και αναδιάρθρωσης του 1994»). Αρκετοί από τους όρους για την έγκριση ενίσχυσης που προβλέπονται στην ενότητα 3.2.2 των εν λόγω κατευθυντήριων γραμμών δεν πληρούνται. Επί παραδείγματι, όσον αφορά τον όρο i) «Αποκατάσταση της βιωσιμότητας», η Επιτροπή επισημαίνει ότι η κρατική εγγύηση χρησιμοποιήθηκε για τη χρηματοδότηση επενδυτικού σχεδίου που ήταν μέρος σχεδίου αναδιάρθρωσης το οποίο, τον Ιούνιο του 1999, ήταν πλέον ανεπαρκές για να αποκαταστήσει τη μακροπρόθεσμη βιωσιμότητα της ΕΝΑΕ. Όσον αφορά τον όρο iii) «Ενισχύσεις ανάλογες με τις δαπάνες και τα οφέλη της αναδιάρθρωσης», η Επιτροπή είχε ήδη αποφασίσει, στην απόφαση Ν 401/97, ότι μια κρατική ενί-

σχυση μπορεί να ανέρχεται κατ' ανώτατο όριο στο 50 % του επενδυτικού κόστους, ενώ το υπόλοιπο 50 % θα έπρεπε να χρηματοδοτείται από κονδύλια που προέρχονται από τους μετόχους και από τραπεζικά δάνεια που χορηγούνται με όρους της αγοράς. Ως εκ τούτου, δεν μπορούσε να χορηγηθεί πρόσθετη ενίσχυση υπέρ του επενδυτικού σχεδίου, γιατί στην περίπτωση αυτή θα υπήρχε υπέρβαση του προαναφερόμενου ποσοστού του 50 % και η Επιτροπή δεν θα μπορούσε να θεωρήσει την ενίσχυση ανάλογη προς «τις δαπάνες και τα οφέλη της αναδιάρθρωσης».

(135) Για τους προαναφερόμενους λόγους, η Επιτροπή θεωρεί ότι το δάνειο συνιστά παράνομη και μη συμβιβάσιμη ενίσχυση, η οποία πρέπει να ανακτηθεί. Δεδομένου ότι μετά την 30ή Ιουνίου 1999 η ΕΝΑΕ δεν θα μπορούσε να είχε λάβει δάνειο από την αγορά, πρέπει να επιστραφεί ολόκληρο το δάνειο. Όμως αυτό δεν αρκεί για την επαναφορά στην κατάσταση που θα επικρατούσε χωρίς την ενίσχυση, δεδομένου ότι επί σειρά ετών η ΕΝΑΕ ωφελήθηκε από δάνειο το οποίο δεν θα είχε εξασφαλίσει χωρίς κρατική παρέμβαση. Για να ανακτήσει το πλεονέκτημα αυτό, η Επιτροπή θεωρεί ότι, σύμφωνα με το συμπέρασμα που συνάγεται στην ενότητα 3.1 της παρούσας απόφασης, η διαφορά⁽⁸⁵⁾ μεταξύ του επιτοκίου του δανείου και του επιτοκίου αναφοράς για την Ελλάδα αυξημένου κατά 600 μονάδες βάσης πρέπει να ανακτηθεί για κάθε έτος από την καταβολή του δανείου στην ΕΝΑΕ έως την εξόφλησή του.

(136) Η Επιτροπή επισημαίνει ότι τον Μάρτιο του 2002 το Ελληνικό Δημόσιο προέβη στην πώληση της πλειοψηφίας των μετοχών της ΕΤΒΑ προς την Τράπεζα Πειραιώς. Επομένως, η ΕΤΒΑ δεν ανήκε πλέον στο Ελληνικό Δημόσιο κατά τα τελευταία δύο έτη του δανείου, το οποίο εξοφλήθηκε το 2004. Επομένως, θα μπορούσε να τεθεί το ερώτημα (τόσο για το υπό εξέταση δάνειο όσο και για τα άλλα δάνεια και τις εγγυήσεις που είχε χορηγήσει η ΕΤΒΑ πριν τον Μάρτιο του 2002 και είχαν διάρκεια πέραν του Μαρτίου του 2002) εάν το μέρος της ενίσχυσης που αφορούσε την περίοδο μετά τον Μάρτιο του 2002 θα έπρεπε να εξοφληθεί στην ΕΤΒΑ και όχι στο Ελληνικό Δημόσιο. Για να απαντήσει στο ερώτημα αυτό, η Επιτροπή υπενθυμίζει ότι όταν το Ελληνικό Δημόσιο χορηγεί δάνειο με επιτόκιο κατώτερο του επιτοκίου της αγοράς, η ενίσχυση χορηγείται κατά τη στιγμή σύναψης του δανείου, ακόμα και εάν το πλεονέκτημα υλοποιείται μόνο κάθε φορά που καταβάλλεται ο τόκος, όταν ο δανειολήπτης επιβαρύνεται με χαμηλότερο επιτόκιο⁽⁸⁶⁾. Ομοίως, η αγοραία αξία δανείου το οποίο βαρύνεται με επιτόκιο που δεν αποτυπώνει καταλλήλως τις δυσχέρειες που αντιμετωπίζει ο δανειολήπτης, μειώνεται πάραυτα⁽⁸⁷⁾ μετά την υπογραφή της σύμβασης του δανείου (δηλαδή όχι σε μεταγενέστερες ημερομηνίες, όταν ο δανειολήπτης πληρώνει τόκο με επιτόκιο χαμηλότερο από εκείνο της αγοράς). Με τη σειρά της, η αξία μιας τράπεζας εξαρτάται από την αξία των περιουσιακών στοιχείων που διαθέτει, ιδίως από το χαρτοφυλάκιο των ανεξοφλητων δανείων. Επομένως, η χορήγηση δανείων υπό όρους που δεν είναι σύμφωνοι με αυτούς της αγοράς μείωσε την αξία της ΕΤΒΑ και, ως εκ τούτου, μείωσε την τιμή που εισέπραξε αργότερα το Ελληνικό Δημόσιο όταν προέβη στην πώληση των μετοχών της ΕΤΒΑ⁽⁸⁸⁾, γεγονός που αποδεικνύει ότι το Ελληνικό Δημόσιο ανέλαβε το κόστος αυτών των μέτρων ενίσχυσης, ακόμα και για την περίοδο μετά τον Μάρτιο του 2002.

4.4. Δάνειο ύψους 13,75 εκατ. ευρώ που χορηγήθηκε το 2002 (μέτρο Δ4)

4.4.1. Περιγραφή του μέτρου

- (137) Η σύμβαση δανείου μεταξύ της ETBA και της ΕΝΑΕ υπεγράφη στις 31 Μαΐου 2002. Το ύψος του δανείου ήταν 13,75 εκατ. ευρώ, η διάρκεια του διετής και χορηγήθηκε με επιτόκιο Euribor συν 125 μονάδες βάσης. Το δάνειο προοριζόταν να χρησιμοποιηθεί ως προκαταβολή επί της δεύτερης και της τρίτης δόσης της επενδυτικής ενίσχυσης. Το δάνειο εξασφαλίστηκε μέσω της εκχώρησης απαιτήσεων επί της πληρωμής της δεύτερης και της τρίτης δόσης της επενδυτικής ενίσχυσης⁽⁸⁹⁾.

4.4.2. Λόγοι κίνησης της διαδικασίας

- (138) Στην απόφαση κίνησης της διαδικασίας, η Επιτροπή αναφέρει ότι το δάνειο ενδέχεται να συνιστά κρατική ενίσχυση, το συμβιβασίμο της οποίας είναι αμφίβολο. Επιπλέον, εάν αποδεικνυόταν ότι για το συγκεκριμένο δάνειο είχε παρασχεθεί κρατική εγγύηση, φαίνεται ότι το δάνειο παραβαίνει την απόφαση Ν 401/1997, η οποία προβλέπει ότι, για τη χρηματοδότηση του επενδυτικού προγράμματος, θα συνάπτονταν τραπεζικά δάνεια υπό κανονικές συνθήκες αγοράς χωρίς κρατικές εγγυήσεις.

4.4.3. Παρατηρήσεις των ενδιαφερόμενων μερών

- (139) Οι παρατηρήσεις των Ναυπηγείων Ελευσίνας επί του μέτρου είναι παρόμοιες με αυτές που υπέβαλε για το μέτρο Δ3.

4.4.4. Παρατηρήσεις της Ελλάδας

- (140) Οι ελληνικές αρχές υποστηρίζουν ότι το εν λόγω δάνειο χορηγήθηκε υπό τους όρους της αγοράς. Συγκεκριμένα, το επιτόκιο είναι παρόμοιο με αυτό που ίσχυε για ορισμένα δάνεια τα οποία χορήγησε η ETBA σε άλλες επιχειρήσεις την ίδια περίοδο. Η ΕΝΑΕ θα μπορούσε να εξασφαλίσει δάνειο από οποιαδήποτε άλλη τράπεζα, όμως, όπως ήταν λογικό, προτίμησε την ETBA η οποία ήταν μέτοχός της. Επιπλέον, η εξασφάλιση που προσφέρθηκε υπό μορφή εκχώρησης απαιτήσεων επί της δεύτερης και τρίτης δόσης της επενδυτικής ενίσχυσης, συνιστούσε ασφάλεια αποδεκτή από οποιαδήποτε τράπεζα. Τέλος, το δάνειο δεν καταβλήθηκε ποτέ στην ΕΝΑΕ και επομένως δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι συνιστά ενίσχυση υπέρ της ΕΝΑΕ. Μάλιστα, το γεγονός ότι η ETBA αρνήθηκε να καταβάλει το δάνειο όταν διαπίστωσε ότι η καταβολή της επενδυτικής ενίσχυσης είχε «παγώσει» για διαδικαστικούς λόγους και ότι η καταβολή της ενίσχυσης δεν ήταν βέβαιη, αποδεικνύει ότι η ETBA ενήργησε όπως θα είχε πράξει οποιαδήποτε άλλη τράπεζα.

4.4.5. Εκτίμηση

4.4.5.1. Άρθρο 296 της συνθήκης

- (141) Η Επιτροπή, στην εκτίμηση του μέτρου Δ2, είχε καταλήξει στο συμπέρασμα ότι το μέτρο Δ4 δεν εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 296 της συνθήκης. Πρέπει, επομένως, να αξιολογηθεί βάσει των κανόνων περί κρατικών ενισχύσεων.

4.4.5.2. Ύπαρξη ενίσχυσης

- (142) Πρώτον, η Επιτροπή επισημαίνει ότι το δάνειο είχε χορηγηθεί από την ETBA χωρίς να καλύπτεται από κρατική εγγύηση.
- (143) Η Επιτροπή παρατηρεί ότι, δεδομένου ότι η ETBA αρνήθηκε να καταβάλει το δάνειο στην ΕΝΑΕ, η ΕΝΑΕ δεν έλαβε ποτέ χρηματοδότηση βάσει της συγκεκριμένης σύμβασης δανείου. Επομένως, δεν παρασχεθήκε πλεονέκτημα στην ΕΝΑΕ, και η Επιτροπή μπορεί να συμπεράνει αμέσως ότι το μέτρο δεν συνιστά ενίσχυση.
- (144) Τα δύο στοιχεία που ακολουθούν σχετικά με το μέτρο Δ4, μολονότι δεν είναι κρίσιμα για την εκτίμηση του μέτρου, μπορεί να δημιουργήσουν αμφιβολίες ως προς την εγκυρότητα της εκτίμησης άλλων μέτρων. Για τον λόγο αυτόν, η Επιτροπή θα τα αναλύσει.
- (145) Πρώτον, η Ελλάδα υποστηρίζει πως το γεγονός ότι η ETBA, λόγω του κινδύνου μη καταβολής της επενδυτικής ενίσχυσης, αποφάσισε να μην προβεί στην καταβολή του δανείου στην ΕΝΑΕ, αποδεικνύει ότι η ETBA ενήργησε ως κανονικός ιδιώτης δανειστής χωρίς να προσφέρει ευνοϊκή μεταχείριση στην ΕΝΑΕ. Η Επιτροπή επισημαίνει ότι το επιχείρημα της Ελλάδας δεν λαμβάνει υπόψη το γεγονός ότι όταν η ETBA αρνήθηκε να καταβάλει το δάνειο, δεν βρισκόταν πλέον υπό κρατικό έλεγχο αλλά υπό τον έλεγχο της Τράπεζας Πειραιώς. Επομένως, η άρνηση καταβολής του δανείου δεν μπορεί να θεωρηθεί ενδεικτική του τρόπου με τον οποίον η ETBA συμπεριφερόταν όταν βρισκόταν υπό κρατικό έλεγχο. Κατά συνέπεια, επιβεβαιώνεται η άποψη ότι μια ιδιωτική τράπεζα θα είχε αποφύγει να χορηγήσει δάνειο στην ΕΝΑΕ.
- (146) Δεύτερον, η Επιτροπή επισημαίνει ότι το μέτρο Δ4 περιλαμβάνει το ίδιο είδος εξασφαλίσεων όπως το μέτρο Δ3. Το μέτρο Δ4 υπεγράφη όταν η Τράπεζα Πειραιώς είχε ήδη αποκτήσει τον έλεγχο της ETBA. Ωστόσο, το γεγονός αυτό δεν αποδεικνύει ότι το μέτρο Δ3 ήταν όντως αποδεκτό για μια ιδιωτική τράπεζα. Πράγματι, οι δύο καταστάσεις δεν είναι συγκρίσιμες για αρκετούς λόγους. Η Επιτροπή επισημαίνει, για παράδειγμα, ότι όταν υπεγράφη η σύμβαση δανείου, στις 31 Μαΐου 2002, ήταν ήδη γνωστό (και οπωσδήποτε στην ETBA, η οποία ήταν ο μέτοχος της ΕΝΑΕ έως εκείνη την ημερομηνία) ότι η καταβολή της επενδυτικής ενίσχυσης είχε «παγώσει» για διοικητικούς λόγους⁽⁹⁰⁾. Επομένως, όταν η ETBA υπέγραψε τη σύμβαση, στις 31 Μαΐου 2002, ήταν ήδη σε θέση να αρνηθεί να καταβάλει το δάνειο⁽⁹¹⁾. Γνώριζε ότι είχε αυτή τη δυνατότητα. Πρόκειται για κατάσταση διαφορετική από εκείνη στην οποία βρισκόταν η ETBA όταν υπέγραψε τη σύμβαση του δανείου, τον Ιούλιο του 1999. Άλλη διαφορά με το μέτρο Δ3 αποτελεί το γεγονός ότι, όταν η σύμβαση δανείου υπεγράφη στις 31 Μαΐου 2002, δύο διεθνείς επιχειρήσεις είχαν ολοκληρώσει την εξαγορά της ΕΝΑΕ και επρόκειτο να επενδύσουν σε αυτήν. Με την εξαγορά αυξήθηκαν οι πιθανότητες επιβίωσης της επιχείρησης. Μια τέτοια εξαγορά δεν θα μπορούσε να είχε προβλεφθεί τον Ιούλιο του 1999.

4.5. Καταχρηστική εφαρμογή της ενίσχυσης ύψους 54 δισεκατ. δραχμών (160 εκατ. ευρώ) που εγκρίθηκε το 1997 (μέτρο E7)

4.5.1. Περιγραφή του μέτρου

- (147) Στις 15 Ιουλίου 1997, εκτός από την απόφαση Ν 401/97 με την οποία εγκρίθηκε η επενδυτική ενίσχυση, η Επιτροπή εξέδωσε την απόφαση C 10/94. Με την απόφαση αυτή περάτωσε τη διαδικασία που προβλέπεται στο άρθρο 88 παράγραφος 2 εγκρίνοντας, δυνάμει του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1013/97, τη διαγραφή χρεών ύψους 54 δισεκατ. δραχμών (160 εκατ. ευρώ), που αντιστοιχούσαν στα χρέη που συνδέονταν με τις μη στρατιωτικές εργασίες του ναυπηγείου. Η διαγραφή χρεών για στρατιωτικές εργασίες του ναυπηγείου, η οποία πραγματοποιήθηκε ταυτοχρόνως, δεν έχει εκτιμηθεί βάσει των κανόνων περί κρατικών ενισχύσεων.

4.5.2. Λόγοι κίνησης της διαδικασίας

- (148) Στην απόφαση επέκτασης της διαδικασίας, η Επιτροπή εκφράζει αμφιβολίες όσον αφορά την τήρηση των δύο όρων που προβλέπονται στην απόφαση C 10/94. Πρώτον, η διαγραφή χρεών εγκρίθηκε υπό τον όρο της εφαρμογής του σχεδίου αναδιάρθρωσης, ένας εκ των δύο πυλώνων του οποίου ήταν το επενδυτικό σχέδιο. Όπως εξήγησε η Επιτροπή στην απόφαση κίνησης της διαδικασίας (βλέπε περιγραφή του μέτρου Δ1), η Επιτροπή αμφιβάλει κατά πόσον εφαρμόστηκε ορθώς το εν λόγω επενδυτικό σχέδιο. Δεύτερον, η απόφαση C 10/94 απαγορεύει τη χορήγηση πρόσθετης ενίσχυσης λειτουργίας για λόγους αναδιάρθρωσης. Η Επιτροπή παρατηρεί ότι τα διάφορα μέτρα που περιλαμβάνονται στην απόφαση επέκτασης της διαδικασίας φαίνεται ότι συνιστούν πρόσθετη ενίσχυση αναδιάρθρωσης. Φαίνεται, επομένως, ότι ο όρος αυτός δεν τηρήθηκε.

4.5.3. Παρατηρήσεις των ενδιαφερομένων μερών

- (149) Τα Ναυπηγεία Ελευσίνας υποστηρίζουν ότι η παράβαση των δύο όρων που τίθενται στην απόφαση κίνησης της διαδικασίας συνιστά βάσιμο λόγο για να θεωρηθεί ότι υπήρξε καταχρηστική εφαρμογή της ενίσχυσης. Επιπλέον, τα Ναυπηγεία Ελευσίνας υποστηρίζουν ότι η ιδιωτικοποίηση του 1995 δεν αποτέλεσε ποτέ πραγματική ιδιωτικοποίηση, ιδίως διότι, αφενός, οι εργαζόμενοι της επιχείρησης δεν ανέλαβαν ποτέ χρηματοοικονομικό κίνδυνο ως μέτοχοι δεδομένου ότι κατέβαλαν ένα μικρό μόνο μέρος από το ποσό που θα έπρεπε να είχαν πληρώσει, και, αφετέρου, οι συνεισφορές που όντως κατέβαλαν επεστράφησαν στο σύνολό τους από το Ελληνικό Δημόσιο όταν πραγματοποιήθηκε η ιδιωτικοποίηση του 2001–2002. Η Επιτροπή θα πρέπει να θεωρήσει την έλλειψη πραγματικής ιδιωτικοποίησης, η οποία αποτελούσε προϋπόθεση για τη διαγραφή χρεών, ως πρόσθετη παράβαση της απόφασης C 10/94.

4.5.4. Παρατηρήσεις της Ελλάδας

- (150) Στις παρατηρήσεις που υπέβαλαν σχετικά με την απόφαση επέκτασης της διαδικασίας, η Ελλάδα και η ENAE⁽⁹²⁾ υπο-

στηρίζουν ότι η απαγόρευση πρόσθετης ενίσχυσης αναδιάρθρωσης απλώς καθιστά παράνομη οιαδήποτε νέα ενίσχυση. Η απαγόρευση αυτή, εφόσον παραβιαστεί, δεν έχει ως αποτέλεσμα να καθιστά μη συμβιβάσιμη την ενίσχυση που εγκρίθηκε με την απόφαση C 10/94. Επιπλέον, η Ελλάδα υπογραμμίζει ότι η απόφαση απαγορεύει τη χορήγηση πρόσθετης «ενίσχυσης λειτουργίας» (όπως ορίζεται στο άρθρο 5 της οδηγίας 90/684/ΕΟΚ του Συμβουλίου) για αναδιάρθρωση. Για τον λόγο αυτόν, αμφισβητεί ότι μετά το 1997 δεν επιτράπη η χορήγηση ενίσχυσης αναδιάρθρωσης στην ENAE.

- (151) Όσον αφορά το επενδυτικό σχέδιο, η Ελλάδα και η ENAE υποστηρίζουν ότι η απόφαση C 10/1994 δεν περιλάμβανε όρο όσον αφορά την εφαρμογή σχεδίου αναδιάρθρωσης. Επιπλέον, δεν μπορούσε να περιλαμβάνει τέτοιο όρο, δεδομένου ότι ούτε η οδηγία 90/684/ΕΟΚ ούτε ο κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 1013/97, που αποτελούν τη νομική βάση της απόφασης, περιλάμβαναν τέτοιο όρο. Ο μόνος όρος που είχε τεθεί ήταν η μερική ιδιωτικοποίηση της ENAE και η υποβολή (δηλαδή όχι η εφαρμογή) ενός επενδυτικού σχεδίου.

4.5.5. Εκτίμηση

4.5.5.1. Άρθρο 296 της συνθήκης

- (152) Το άρθρο 296 δεν εφαρμόζεται στο παρόν μέτρο, δεδομένου ότι αφορά τη διαγραφή χρεών που σχετίζονται αποκλειστικά με τις μη στρατιωτικές (εμπορικές) δραστηριότητες του ναυπηγείου. Εξάλλου, η απόφαση C 10/94 βασίζεται στους κανόνες περί κρατικών ενισχύσεων και όχι στο άρθρο 296 της συνθήκης.

4.5.5.2. Εφαρμογή του επενδυτικού σχεδίου

- (153) Όσον αφορά την εφαρμογή του επενδυτικού σχεδίου, η Επιτροπή θεωρεί ότι αποτελούσε όρο που είχε τεθεί στην απόφαση C 10/94. Πράγματι, δύο παραγράφους πριν το τέλος της απόφασης, αναφέρεται ότι «Το επενδυτικό πρόγραμμα δεν έχει ακόμα αρχίσει [...]. Μόλις το εν λόγω πρόγραμμα υλοποιηθεί, η τρέχουσα αναδιάρθρωση θα ολοκληρωθεί και τα ναυπηγεία θα επανακτήσουν τη βιωσιμότητά τους». Στην προτελευταία παράγραφο, η Επιτροπή υπενθυμίζει την απαγόρευση διάθεσης περαιτέρω ενισχύσεων για αναδιάρθρωση. Τέλος, στην τελευταία παράγραφο αναφέρεται: «Με βάση τα ανωτέρω, η Επιτροπή αποφάσισε να περατώσει τη διαδικασία του άρθρου 93 παράγραφος 2 επιτρέποντας την ενίσχυση υπό τους όρους που περιγράφονται στην παρούσα επιστολή. Σε περίπτωση που η Επιτροπή θεωρήσει ότι δεν τηρείται κάποιος από τους όρους αυτούς, μπορεί να απαιτήσει την κατάργηση ή/και την επιστροφή της ενίσχυσης». Το γεγονός ότι η Επιτροπή χρησιμοποίησε τη λέξη «όρους» στον πληθυντικό αριθμό, σημαίνει ότι υπήρχε τουλάχιστον ένας ακόμα όρος πέραν της απαγόρευσης χορήγησης περαιτέρω ενισχύσεων για αναδιάρθρωση. Βάσει της δομής και του περιεχομένου της απόφασης, μπορεί να συναχθεί το συμπέρασμα ότι η εφαρμογή του επενδυτικού σχεδίου αποτελούσε όρο. Η Επιτροπή αξιολόγησε

ήδη λεπτομερώς την εφαρμογή της επενδυτικής ενίσχυσης όταν ανέλυσε το μέτρο Δ1. Η Επιτροπή κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η ΕΝΑΕ δεν εφάρμοσε το επενδυτικό σχέδιο εντός εύλογου χρονικού διαστήματος. Στις 31 Δεκεμβρίου 2001 –μετά από παράταση της προθεσμίας ολοκλήρωσης του επενδυτικού σχεδίου– η ΕΝΑΕ είχε εκτελέσει μόλις το 63 % του σχεδίου. Ως εκ τούτου, η Επιτροπή καταλήγει στο συμπέρασμα ότι ο όρος αυτός δεν τηρήθηκε.

- (154) Η Ελλάδα υποστηρίζει ότι η εφαρμογή του επενδυτικού σχεδίου δεν τίθεται ως όρος στον κανονισμό (ΕΚ) αριθ. 1013/97, ο οποίος αποτελεί τη νομική βάση της απόφασης C 10/94. Η Επιτροπή υπενθυμίζει ότι η ενίσχυση εγκρίθηκε με την απόφαση C 10/94. Επομένως, πρέπει να τηρούνται οι όροι που προβλέπονται στην εν λόγω απόφαση. Εάν η Ελλάδα θεωρούσε ότι οι όροι που τίθενται στην απόφαση C 10/1994 δεν ήταν σύμφωνοι με τους όρους που τίθενται στον κανονισμό (ΕΚ) αριθ. 1013/97, έπρεπε να είχε προβάλει την απόφαση C 10/94. Ωστόσο, δεν το έπραξε εντός της προθεσμίας που προβλέπει το άρθρο 230 της συνθήκης. Επικουρικά, η Επιτροπή υπενθυμίζει ότι ο κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 1013/97 αποτελεί απλώς τροποποίηση της οδηγίας 90/684/ΕΟΚ του Συμβουλίου με σκοπό την αύξηση του ποσού της ενίσχυσης που μπορεί να χορηγηθεί σε τρεις ναυπηγικούς ομίλους. Όσον αφορά την ΕΝΑΕ, στον κανονισμό (ΕΚ) αριθ. 1013/97 αναφέρεται: «Όλες οι υπόλοιπες διατάξεις της οδηγίας 90/684/ΕΟΚ τυγχάνουν εφαρμογής επί του εν λόγω ναυπηγείου». Η Επιτροπή υπενθυμίζει ότι ο κανονισμός 90/684/ΕΟΚ εγκρίνει ενισχύσεις σε ελληνικά ναυπηγεία εφόσον «χορηγούνται με σκοπό την οικονομική αναδιάρθρωση των ναυπηγείων στα πλαίσια συστηματικού και συγκεκριμένου προγράμματος αναδιάρθρωσης που συνδέεται με την εκποίηση των ναυπηγείων». Αυτό σημαίνει ότι το Συμβούλιο δεν θα μπορούσε να ικανοποιηθεί με την απλή υποβολή σχεδίου αναδιάρθρωσης αλλά θεωρούσε πραγματικά αναγκαία την εφαρμογή του. Πράγματι, πώς θα μπορούσε να χορηγηθεί ενίσχυση «στα πλαίσια συστηματικού και συγκεκριμένου προγράμματος αναδιάρθρωσης» εάν το πρόγραμμα αυτό δεν επρόκειτο να τεθεί σε εφαρμογή;

- (155) Εφόσον ο όρος δεν τηρήθηκε, υπήρξε καταχρηστική εφαρμογή της ενίσχυσης και, σύμφωνα με την τελευταία παράγραφο της απόφασης C 10/94, η ενίσχυση πρέπει να ανακληθεί.

4.5.5.3. Απαγόρευση διάθεσης «περαιτέρω ενισχύσεων λειτουργίας για αναδιάρθρωση»

- (156) Στην προτελευταία παράγραφο της απόφασης C 10/94 αναφέρεται ότι «η Επιτροπή επισημαίνει ότι ο κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 1013/97 εκδόθηκε από το Συμβούλιο υπό τον όρο να μην διατεθούν περαιτέρω ενισχύσεις λειτουργίας για ανα-

διάρθρωση στα ναυπηγεία που καλύπτει ο κανονισμός. Ως εκ τούτου, δεν μπορεί να χορηγηθεί στο μέλλον τέτοια ενίσχυση αναδιάρθρωσης στο ναυπηγείο αυτό». Τα μέρη της παρούσας διαδικασίας διαφωνούν ως προς την ερμηνεία του συγκεκριμένου όρου. Η Ελλάδα και η ΕΝΑΕ θεωρούν ότι, βάσει του όρου αυτού, οιαδήποτε ενίσχυση λειτουργίας για αναδιάρθρωση χορηγήθηκε μετά την έκδοση της απόφασης θα ήταν αυτομάτως μη συμβίβαστη και έπρεπε να ανακληθεί. Σύμφωνα με τα Ναυπηγεία Ελευσίνας, βάσει του όρου αυτού, οιαδήποτε ενίσχυση λειτουργίας για αναδιάρθρωση χορηγήθηκε μετά την έκδοση της απόφασης θα συνιστούσε καταχρηστική εφαρμογή της ενίσχυσης που εγκρίθηκε με την απόφαση C 10/94 και θα έπρεπε, κατά συνέπεια, να έχει οδηγήσει στην ανάκτηση της ενίσχυσης που εγκρίθηκε με την απόφαση C 10/94, πέρα από την ανάκτηση της πρόσθετης ενίσχυσης λειτουργίας για αναδιάρθρωση.

- (157) Η Επιτροπή παρατηρεί ότι σκοπός της απαγόρευσης της διάθεσης περαιτέρω ενίσχυσης λειτουργίας για αναδιάρθρωση είναι να αποφευχθεί η συσσώρευση ενισχύσεων πέραν του επιπέδου που προβλέπεται στην απόφαση. Η Επιτροπή θεωρεί ότι ο στόχος αυτός επιτυγχάνεται εάν ανακληθεί οιαδήποτε πρόσθετη ενίσχυση λειτουργίας χορηγήθηκε μετά την έκδοση της απόφασης C 10/94. Πράγματι, με την ανάκτηση της πρόσθετης ενίσχυσης, υπάρχει επαναφορά στην προτέρα κατάσταση και αποφεύγεται η σωρευση ενισχύσεων πέραν του επιπέδου που προβλέπεται στην απόφαση C 10/94. Για τον λόγο αυτόν, η Επιτροπή καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η παροχή πρόσθετης ενίσχυσης λειτουργίας για αναδιάρθρωση μετά την έκδοση της απόφασης C 10/94 δεν συνεπάγεται υποχρέωση ανάκτησης της ενίσχυσης που εγκρίθηκε με την απόφαση C 10/94, εφόσον ανακληθεί πραγματικά η πρόσθετη ενίσχυση.

- (158) Η Επιτροπή παρατηρεί ότι, για να διαπιστωθεί εάν η ενίσχυση που εγκρίθηκε με την απόφαση C 10/94 πρέπει να ανακληθεί, δεν είναι αναγκαίο να προσδιοριστεί ποιο από τα μέτρα ενίσχυσης που εφαρμόστηκαν παράνομα μετά την έκδοση της απόφασης C 10/94 συνιστά «ενίσχυση λειτουργίας για αναδιάρθρωση». Πράγματι, στην παρούσα απόφαση, η Επιτροπή θα καταλήξει στο συμπέρασμα ότι όλα τα μέτρα ενίσχυσης που εφαρμόστηκαν παράνομα μετά την έκδοση της απόφασης C 10/94 πρέπει να ανακληθούν. Κατά συνέπεια, κάθε μέτρο το οποίο θα μπορούσε ενδεχομένως να χαρακτηριστεί πρόσθετη ενίσχυση λειτουργίας για αναδιάρθρωση πρέπει να ανακληθεί. Με την ανάκτηση θα υπάρξει επαναφορά στην προτέρα κατάσταση και θα αποφευχθεί, ως εκ τούτου, ενδεχόμενη σωρευση ενισχύσεων αναδιάρθρωσης. Με τον τρόπο αυτόν, θα τηρηθεί ο όρος που προβλέπεται στην απόφαση C 10/94.

4.5.5.4. Μη καταβολή του τιμήματος αγοράς

(159) Κατά τη διάρκεια της ενδεδειγμένης ανάλυσης της υπόθεσης που πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο της διαδικασίας έρευνας, η Επιτροπή εντόπισε μία ακόμα παράβαση της απόφασης C 10/94: καθ' όλο το διάστημα κατά το οποίο οι εργαζόμενοι – ως κάτοχοι του 49 % των μετοχών της ΕΝΑΕ – συμμετείχαν στη διαχείριση της ΕΝΑΕ, δεν κατέβαλαν ποτέ το τίμημα αγοράς που είχαν αναλάβει να καταβάλουν βάσει της σύμβασης μερικής ιδιωτικοποίησης του Σεπτεμβρίου 1995.

(160) Για να γίνει κατανοητή αυτή η παράβαση της απόφασης C 10/94, πρέπει πρώτα να γίνει ανάλυση του κειμένου και της νομικής βάσης της εν λόγω απόφασης.

(161) Στο προοίμιο της οδηγίας 90/684/ΕΟΚ αναφέρεται «ότι είναι αναγκαία η βραχυπρόθεσμη οικονομική αναδιάρθρωση της ελληνικής ναυπηγικής βιομηχανίας προκειμένου οι δημόσιοι οργανισμοί που είναι ιδιοκτήτες ναυπηγείων να αποκαταστήσουν την ανταγωνιστικότητά τους παραχωρώντας τα σε νέους ιδιοκτήτες». Στο πλαίσιο αυτό, το άρθρο 10 της οδηγίας ορίζει: «2. Κατά το 1991, οι ενισχύσεις για τη λειτουργία των ναυπηγείων κατασκευής, μετατροπής και επισκευής πλοίων οι οποίες δεν συνδέονται με νέες συμβάσεις μπορούν να θεωρούνται συμβιβάσιμες με την κοινή αγορά αν χορηγούνται με σκοπό την οικονομική αναδιάρθρωση των ναυπηγείων στα πλαίσια συστηματικού και συγκεκριμένου προγράμματος αναδιάρθρωσης που συνδέεται με την εκποίηση των ναυπηγείων. 3. Παρά την προβλεπόμενη στην παράγραφο 2 υποχρέωση εκποίησης των ναυπηγείων, η ελληνική κυβέρνηση μπορεί να διατηρήσει την πλειοψηφία του 51 % σε κάποιο από τα ναυπηγεία αν η απόφαση αυτή δικαιολογείται για λόγους εθνικής άμυνας». Η Επιτροπή παρατηρεί ότι η οδηγία χρησιμοποιεί την έκφραση «παραχωρώντας τα σε νέους ιδιοκτήτες» και όχι «δινοντάς τα» σε νέους ιδιοκτήτες. Αυτό σημαίνει ότι οι νέοι ιδιοκτήτες όφειλαν να καταβάλουν ένα τίμημα ως αντάλλαγμα για την ανάληψη της κυριότητας των ναυπηγείων. Η κυριότητα δεν παρέχεται δωρεάν. Η φράση «[προκειμένου] να αποκαταστήσουν την ανταγωνιστικότητά τους παραχωρώντας τα σε νέους ιδιοκτήτες» εξηγεί τον σκοπό του όρου αυτού. Καθ' όσον διάστημα τα ναυπηγεία τελούσαν υπό κρατική κυριότητα, δεν έλαβαν τα αναγκαία μέτρα για να αποκαταστήσουν την ανταγωνιστικότητά τους. Ως εκ τούτου, είχαν διαρκώς την ανάγκη κρατικών ενισχύσεων. Για την αντιμετώπιση της κατάστασης αυτής, η οποία είναι απαράδεκτη σύμφωνα με το άρθρο 87 της συνθήκης, το Συμβούλιο ενέκρινε τη χορήγηση ενίσχυσης για τελευταία φορά (δηλαδή ήταν δυνατή η χορήγηση ενίσχυσης το 1991) αλλά επέβαλε την πώληση των ναυπηγείων σε νέους ιδιοκτήτες ακολουθώντας το σκεπτικό ότι οι νέοι ιδιοκτήτες θα λάβουν τα απαραίτητα μέτρα για την αποκατάσταση της ανταγωνιστικότητας, ώστε τα ναυπηγεία να μην χρειάζονται πλέον ενίσχυση λειτουργίας για αναδιάρθρωση⁽⁹³⁾.

(162) Όπως αναφέρεται στην ενότητα 2 με τίτλο «Προηγούμενες αποφάσεις της Επιτροπής και του Συμβουλίου» της παρούσας απόφασης, τον Ιούλιο του 1995 η Επιτροπή εξέδωσε αρνητική απόφαση στη διαδικασία C 10/94 διότι η ΕΝΑΕ δεν είχε εκποιηθεί όπως ζητούσε η απόφαση 90/684/ΕΟΚ. Η

Ελλάδα ζήτησε την αναστολή της εν λόγω απόφασης υποστηρίζοντας ότι η εκποίηση επρόκειτο να πραγματοποιηθεί σύντομα. Η ίδια η Ελλάδα κατόπιν παρουσίασε τη σύμβαση του Σεπτεμβρίου 1995 ως εκποίηση του ναυπηγείου. Επ' αυτής της βάσεως, η Επιτροπή ανακάλεσε την αρνητική της απόφαση.

(163) Το προοίμιο του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1013/97 αναφέρει: «ότι, παρά τις προσπάθειες που κατέβαλε η ελληνική κυβέρνηση να ιδιωτικοποιήσει όλα τα κρατικά ναυπηγεία της μέχρι τον Μάρτιο του 1993, η εταιρεία «Ελληνικά Ναυπηγεία» πωλήθηκε μόλις τον Σεπτέμβριο του 1995 σε συνεταιρισμό των εργαζομένων της, ενώ το κράτος διατηρεί τον έλεγχο της πλειοψηφίας των μετοχών, δηλαδή του 51 % για λόγους εθνικής άμυνας· ότι για τη χρηματοοικονομική βιωσιμότητα και την αναδιάρθρωση των «Ελληνικών Ναυπηγείων» απαιτείται η χορήγηση ενίσχυσης η οποία θα επιτρέψει στην εταιρεία να διαγράψει τα χρέη που είχαν σωρευθεί πριν από την καθυστερημένη της ιδιωτικοποίηση». Το άρθρο 1 παράγραφος 3 του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1013/97 αναφέρει: «Δύναται να θεωρηθεί ως συμβιβάσιμη με την κοινή αγορά η χορήγηση ενίσχυσης υπό τη μορφή διαγραφής χρεών των «Ελληνικών ναυπηγείων» μέχρι ανωτάτου ποσού 54 525 εκατ. δραχμών το οποίο αντιστοιχεί σε χρέη από εργασίες του ναυπηγείου επί εμπορικών πλοίων, όπως αυτά είχαν διαμορφωθεί στις 31 Δεκεμβρίου 1991, επαυξημένα κατά τους τόκους και τις ποινές μέχρι τις 31 Ιανουαρίου 1996. Όλες οι υπόλοιπες διατάξεις της οδηγίας 90/684/ΕΟΚ τυγχάνουν εφαρμογής επί του εν λόγω ναυπηγείου». Ο κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 1013/97 εκδόθηκε, επομένως, διότι, για να καταστεί βιώσιμη, η ΕΝΑΕ χρειαζόταν περισσότερη ενίσχυση από αυτή που είχε εγκριθεί δυνάμει του άρθρου 10 της οδηγίας 90/684/ΕΟΚ. Συγκεκριμένα, ο κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 1013/97 ενέκρινε τη διαγραφή των τόκων και των προστίμων σχετικά με χρέη που υπήρχαν στις 31 Δεκεμβρίου 1991 και είχαν έκτοτε αυξηθεί. Ο κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 1013/97 εφαρμόζοταν έως την 31η Δεκεμβρίου 1998. Η Επιτροπή παρατηρεί ότι το Συμβούλιο χρησιμοποίησε και στην περίπτωση αυτή τις λέξεις «πωλήθηκε» και «ιδιωτικοποίηση» όσον αφορά την ΕΝΑΕ. Το Συμβούλιο ενέκρινε την ενίσχυση διότι θεώρησε ότι τον Σεπτέμβριο του 1995 είχε συναφθεί έγκυρη σύμβαση πώλησης, σύμφωνα με τον όρο που έδωσε η οδηγία 90/684/ΕΟΚ Με άλλα λόγια, η εκποίηση των ναυπηγείων δεν χρειαζόταν να τεθεί ως όρος, δεδομένου ότι υπήρχε ήδη έγκυρη σύμβαση πώλησης.

(164) Στην αρχή της απόφασης C 10/94 υπενθυμίζεται ότι το άρθρο 10 της οδηγίας 90/684/ΕΟΚ απαιτεί την εκποίηση των ναυπηγείων. Στη συνέχεια, η απόφαση C 10/94 αναφέρει ότι τηρήθηκε ο όρος αυτός «με την πώληση στις 18 Σεπτεμβρίου 1995 του 49 % των μετοχών των ναυπηγείων σε συνεταιρισμό των εργαζομένων στα ναυπηγεία». Ωστόσο, δεδομένου ότι το ποσό της ενίσχυσης είναι μεγαλύτερο από αυτό που εγκρίθηκε με την οδηγία 90/684/ΕΟΚ, «η Επιτροπή δεν μπορούσε να δώσει την έγκρισή της βάσει των διατάξεων της 7ης οδηγίας», η οποία για τον λόγο αυτό τροποποιήθηκε με τον κανονισμό (ΕΚ) αριθ. 1013/97, ώστε να αυξηθεί το ποσό της ενίσχυσης που μπορούσε να χορηγηθεί στην ΕΝΑΕ. Δεδομένου ότι τηρήθηκαν οι όροι που προβλέπονται στον κανονισμό (ΕΚ) αριθ. 1013/97 και στην οδηγία 90/684/ΕΟΚ, η απόφαση C 10/94 ενέκρινε την ενίσχυση. Η Επιτροπή παρατηρεί ότι στην απόφαση C 10/94 χρησιμοποιείται και πάλι η λέξη

«πώληση» και θεώρησε ότι η σύμβαση μεταξύ της ETBA και των εργαζομένων για την πώληση του 49 % των μετοχών της ENAE συνιστούσε έγκυρη πώληση. Η Επιτροπή υπογραμμίζει ότι είχε λάβει αντίγραφο της σύμβασης πώλησης πριν εκδώσει την απόφαση C 10/94 και, ως εκ τούτου, γνώριζε το περιεχόμενό της. Η Επιτροπή καταλήγει στο συμπέρασμα ότι, όταν εξέδωσε την απόφαση C 10/94, η Επιτροπή δεν είχε λόγο να ζητήσει την πώληση της ENAE (δηλαδή να τη θέσει ρητώς ως όρο που έπρεπε να τηρηθεί στο μέλλον), δεδομένου ότι τον Σεπτέμβριο του 1995 είχε ήδη υπογραφεί έγκυρη σύμβαση πώλησης.

(165) Ωστόσο, η Επιτροπή υπενθυμίζει ότι η σύμβαση που υπογράφηκε τον Σεπτέμβριο του 1995 περιλάμβανε ασυνήθεις διατάξεις σχετικά με την καταβολή του τιμήματος πώλησης: το τίμημα πώλησης ύψους 8,1 δισεκατ. δραχμών (24 εκατ. ευρώ) δεν επρόκειτο να καταβληθεί από τους εργαζομένους αμέσως, αλλά σε 13 ετήσιες δόσεις μετά από διετή περίοδο χάριτος, δηλαδή από το 1998 έως το 2010. Παρ' όλα αυτά, η κυριότητα των μετοχών θα μεταβιβαζόταν αμέσως στους εργαζομένους. Έως την καταβολή του τιμήματος αγοράς από τους εργαζομένους, η ETBA θα διατηρούσε ενέχυρο επί των μετοχών. Για να χρηματοδοτήσει την πληρωμή των ετήσιων δόσεων στην ETBA, η ENAE θα παρακρατούσε μέρος του μισθού και των επιδομάτων των εργαζομένων. Λίγους μήνες μετά τον Σεπτέμβριο του 1995, υπεγράφη σύμβαση μεταξύ της ETBA, της ENAE, του συνεταιρισμού των εργαζομένων και κάθε εργαζομένου της ENAE ατομικά (η σύμβαση του Σεπτεμβρίου 1995 είχε συναφθεί μεταξύ της ETBA και του συνεταιρισμού των εργαζομένων). Δυνάμει της σύμβασης αυτής, κάθε εργαζόμενος συμφωνούσε να αγοράσει συγκεκριμένο αριθμό μετοχών σύμφωνα με τους όρους που προέβλεπε η σύμβαση του Σεπτεμβρίου 1995. Σε αυτές τις συμβάσεις επαναλαμβάνεται επίσης ότι η ENAE θα παρακρατά μέρος του μισθού και του επιδόματος Χριστουγέννων και Πάσχα για τη χρηματοδότηση της πληρωμής των ετήσιων δόσεων.

(166) Η Επιτροπή έχει πλέον εξακριβώσει ότι οι εργαζόμενοι δεν κατέβαλαν ποτέ τις ετήσιες δόσεις, δηλαδή δεν τις έχουν πληρώσει μολονότι συμμετείχαν στη διαχείριση των ναυπηγείων ως κάτοχοι του 49 % των μετοχών. Οι τρεις πρώτες δόσεις τις οποίες προέβλεπε η σύμβαση του Σεπτεμβρίου 1995 – αυτές που έπρεπε να είχαν καταβληθεί το 1998, το 1999 και το 2000 – δεν καταβλήθηκαν. Το 2001, στο πλαίσιο της ιδιωτικοποίησης της ENAE, οι εργαζόμενοι και η ETBA συνήψαν σύμβαση διά της οποίας οι εργαζόμενοι παραιτήθηκαν του δικαιωμάτων τους επί του 49 % του προϊόντος της πώλησης των μετοχών της ENAE στην HDW/Ferrostaal. Ως αντάλλαγμα, η ETBA παραιτήθηκε της απαίτησής της έναντι των εργαζομένων όσον αφορά την καταβολή του τιμήματος για την αγορά του 49 % των μετοχών της ENAE που έπρεπε να καταβάλουν οι εργαζόμενοι σύμφωνα με τη σύμβαση του Σεπτεμβρίου 1995. Κατ' αυτόν τον τρόπο, οι εργαζόμενοι ως ιδιοκτήτες δεν ανέλαβαν κανένα χρηματοοικονομικό κίνδυνο όσον αφορά την επιτυχία ή την αποτυχία της αναδιάρθρωσης.

οικονομικό κίνδυνο όσον αφορά την επιτυχία ή την αποτυχία της αναδιάρθρωσης.

(167) Η Επιτροπή ανέφερε στην Ελλάδα και στην ENAE ότι η μη καταβολή του τιμήματος πώλησης από τους εργαζομένους φαίνεται ότι συνιστά καταχρηστική εφαρμογή της απόφασης C 10/94, δεδομένου ότι εξαιτίας της δεν πραγματοποιήθηκε ποτέ η μερική ιδιωτικοποίηση με σκοπό την αποκατάσταση της ανταγωνιστικότητας των ναυπηγείων.

(168) Η Ελλάδα και η ENAE αμφισβητούν αυτά τα συμπεράσματα. Μεταξύ άλλων, επικαλούνται τους ακόλουθους τρεις λόγους απόρριψης των αμφιβολιών της Επιτροπής.

(169) Ως πρώτο λόγο, η Ελλάδα επικαλείται το ότι η ιδιωτικοποίηση είναι «πραγματική» και «γνήσια». Συγκεκριμένα, η ελληνική κυβέρνηση υπογραμμίζει ότι: «Οι εργαζόμενοι απέκτησαν την ιδιότητα του μετόχου σύμφωνα με τις διατάξεις της ελληνικής νομοθεσίας. Καταχωρήθηκαν στο βιβλίο μετόχων της εταιρείας και απέκτησαν όλα τα σχετικά δικαιώματα ως μέτοχοι, συμπεριλαμβανομένου του δικαιώματος συμμετοχής και ψήφου στις γενικές συνελεύσεις ασκώντας, κατά τον τρόπο αυτόν, έλεγχο και επιρροή στην καθημερινή διοίκηση των ναυπηγείων. Επιπλέον, η απόκτηση των μετοχών ενείχε τον κίνδυνο απώλειας της αξίας τους». «Οι εργαζόμενοι άσκησαν το δικαίωμα προαίρεσης, το οποίο προβλέπει η ισχύουσα νομοθεσία, και συμμετείχαν στην αύξηση του μετοχικού κεφαλαίου αναλόγως του μεριδίου που κατείχαν επί του μετοχικού κεφαλαίου, και ως εκ τούτου ιδιωτικά κεφάλαια επενδύθηκαν στα ναυπηγεία»⁽⁹⁴⁾.

(170) Ως δεύτερο λόγο, η Ελλάδα επικαλείται το γεγονός ότι η καταβολή του τιμήματος πώλησης δεν είχε τεθεί ως όρος στην απόφαση C 10/94, αλλά ακόμα και εάν είχε τεθεί, η Επιτροπή θεώρησε ότι ο όρος αυτός είχε ήδη τηρηθεί. Συγκεκριμένα, η Ελλάδα υπενθυμίζει ότι «Η Επιτροπή ανέφερε στην απόφαση της 31ης Οκτωβρίου 1995 ότι θα συνεχίσει να εξετάζει στα πλαίσια της διαδικασίας που είχε ανοίξει όλες τις ενέργειες της ελληνικής κυβέρνησης για την εφαρμογή της συμφωνίας μεταβίβασης του 49 % των μετοχών στο συνεταιρισμό των εργαζομένων, καθώς και το περιεχόμενο της πριν λάβει τελική απόφαση για την έγκριση διαγραφής χρεών. Έτσι και έπραξε καταλήγοντας το 1997 να εγκρίνει τη διαγραφή, λαμβάνοντας τελική απόφαση, χωρίς να θέτει τον όρο της ιδιωτικοποίησης. Το 1997 δηλαδή η Επιτροπή είχε ήδη εξετάσει το περιεχόμενο της συμφωνίας και είχε καταλήξει ότι πρόκειται για ιδιωτικοποίηση, πριν εγκρίνει τη διαγραφή χρεών»⁽⁹⁵⁾.

(171) Ως τρίτο λόγο, η Ελλάδα επικαλείται το γεγονός ότι η ETBA είχε εφαρμόσει ορθώς τη σύμβαση πώλησης. Πράγματι, οι εργαζόμενοι, δεδομένου ότι είχε ήδη χρειασθεί να συμμετάσχουν σε τρεις αυξήσεις κεφαλαίου με σκοπό τη χρηματοδότηση του επενδυτικού σχεδίου⁽⁹⁶⁾, «περιήλθαν σε αδυναμία εκπλήρωσής της υποχρέωσης για καταβολή του τιμήματος αγοράς των μετοχών. Η ETBA δεν επεδίωξε με αναγκαστικά μέτρα την είσπραξη του τιμήματος από ένα έκαστο των 2 000 εργαζομένων, δεδομένου ότι δεν υπήρχε ρεαλιστική δυνατότητα τελεσφορήσεως των σχετικών ενεργειών [...]. Αντί να αποδωθεί σε μια δαιδαλώδη, χρονοβόρα, εξαιρετικά δαπανηρή και τελικώς ατελέσφορη δικαστική επιδίωξη των απαιτήσεών της αυτών [...], η ETBA βασιζόμενη στο ενέχυρο των πωληθεισών και μη αποπληρωθεισών μετοχών αυτών, επεδίωξε και επέτυχε να εισπράξει την απαίτησή της από το προϊόν πώλησής των ενεχυρασμένων αυτών μετοχών ιδιοκτησίας των εργαζομένων, στον βαθμό που το προϊόν αυτό εκάλυπτε τη σχετική οφειλή»⁽⁹⁷⁾. Με άλλα λόγια, η Ελλάδα υποστηρίζει ότι, δεδομένου ότι στο πλαίσιο της ιδιωτικοποίησης της ENAE το 2001-2002 η ETBA εισέπραξε από την HDW/Ferrostaal το 100 % του τιμήματος πώλησης – και όχι μόνον το 51 % – «τελικά όπως διαφαίνεται, το τίμημα εισπράχθηκε. Είναι προφανές ότι η εξόφληση του τιμήματος των μετοχών των εργαζομένων μέσω της πώλησής ικανοποίησε την αξίωση της ETBA να εισπράξει το τίμημα [...]. [...] δεν τίθεται ζήτημα μη πληρωμής του τιμήματος εξαγοράς»⁽⁹⁸⁾. Επιπλέον, δεν μπορεί να αμφισβητηθεί το ότι η πώληση των ναυπηγείων στην HDW/Ferrostaal αποτελεί πραγματική ιδιωτικοποίηση.

(172) Η Επιτροπή κατέληξε στα ακόλουθα συμπεράσματα. Όπως αναφέρθηκε προηγουμένως, η απόφαση C 10/1994 και ο κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 1013/97 καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι, εφόσον οι μετοχές της ENAE είχαν πωληθεί στους εργαζομένους με τη σύμβαση του 1995, επληρούτο ο όρος της εκποίησης των ναυπηγείων που προβλέπεται στο άρθρο 10 της οδηγίας 90/684/ΕΟΚ. Όπως αναφέρθηκε προηγουμένως, σκοπός του όρου αυτού ήταν η μεταβίβαση της κυριότητας σε ιδιώτες, οι οποίοι, δεδομένου ότι θα επιδίωκαν τη μεγιστοποίηση της αξίας της επένδυσής τους, θα λάμβαναν τα αναγκαία μέτρα για την αποκατάσταση της ανταγωνιστικότητας των ναυπηγείων. Στο πλαίσιο αυτό, η Επιτροπή έκανε δεκτή τη σύμβαση του Σεπτεμβρίου 1995 ως έγκυρη πώληση διότι έδωσε ως συμβατική υποχρέωση στους εργαζομένους να καταβάλουν 24 εκατ. ευρώ ως τίμημα για την απόκτηση του 49 % των μετοχών της ENAE. Ως συνέπεια του τιμήματος που έπρεπε να καταβάλουν, συμμετέχοντας στη διαχείριση των ναυπηγείων, οι εργαζόμενοι θα φρόντιζαν να διατηρήσουν και να αυξήσουν την αξία της επένδυσής τους⁽⁹⁹⁾. Φαίνεται τώρα ότι η ETBA, η οποία βρισκόταν υπό τον έλεγχο του Ελληνικού Δημοσίου, ποτέ δεν προσπάθησε σοβαρά να εισπράξει την πληρωμή εκείνου του μέρους του τιμήματος πώλησης το οποίο, σύμφωνα με τη σύμβαση του Σεπτεμβρίου 1995, όφειλαν να

είχαν καταβάλει οι εργαζόμενοι το 1998, το 1999 και το 2000. Η ETBA διέθετε αρκετά μέσα για να εξασφαλίσει την καταβολή του τιμήματος πώλησης. Η ETBA είχε τον έλεγχο της ENAE, η οποία είχε το νόμιμο δικαίωμα να εισπράξει το ποσό αυτό από τους μισθούς και τα επιδόματα των εργαζομένων⁽¹⁰⁰⁾. Επιπλέον, η ENAE και ο συνεταιρισμός των εργαζομένων είχαν επίσης αναλάβει συμβατική υποχρέωση έναντι της ETBA μέσω των ατομικών συμφωνιών που είχαν υπογραφεί με κάθε εργαζόμενο μετά τον Σεπτέμβριο του 1995. Η ETBA θα μπορούσε επομένως να ασκήσει ένδικα μέσα κατά της ENAE και του συνεταιρισμού των εργαζομένων και δεν χρειαζόταν να το πράξει κατά κάθε εργαζόμενου ατομικά, όπως υποστήριξαν οι ελληνικές αρχές. Ως εκ τούτου, η Επιτροπή καταλήγει στο συμπέρασμα ότι οι ελληνικές αρχές σκοπίμως δεν ζήτησαν την πληρωμή των ετήσιων δόσεων από τους εργαζομένους. Τηρώντας τη στάση αυτή, η Ελλάδα έδειξε ότι δεν είχε την πρόθεση να εξασφαλίσει την καταβολή του τιμήματος πώλησης από τους εργαζομένους, γεγονός που άλλαξε άρδην την κατάσταση των εργαζομένων: αντί να αναγκασθούν οι εργαζόμενοι να καταβάλουν το τίμημα αγοράς, δεν χρειάσθηκε να θέσουν σε κίνδυνο αυτό το ποσό των χρημάτων τους, με αποτέλεσμα όταν συμμετείχαν στη διοίκηση των ναυπηγείων να δίνουν λιγότερη σημασία στη διατήρηση και την αύξηση της αξίας των μετοχών και στην αποκατάσταση της οικονομικής βιωσιμότητας (και να ενδιαφέρονται περισσότερο για τη διατήρηση της απασχόλησης και των συνθηκών εργασίας). Επιπλέον, δεδομένου ότι οι εργαζόμενοι δεν κατέβαλαν το τίμημα αγοράς, ήταν αναμενόμενο ότι, μεσοπρόθεσμα ή μακροπρόθεσμα, η ETBA θα προέβιαι σε αναγκαστική εκτέλεση βάσει του ενέχυρου της επί των μετοχών και ότι, κατά συνέπεια, οι εργαζόμενοι απλώς δεν θα διέθεταν πλέον μετοχικά μερίδια στα ναυπηγεία. Στο πλαίσιο αυτό, η Επιτροπή αδυνατεί να καταλάβει πώς ήταν δυνατόν να ενδιαφερθούν οι εργαζόμενοι για τη διατήρηση και την αύξηση της αξίας της ENAE και για τη λήψη των αναγκαίων μέτρων για την αποκατάσταση της ανταγωνιστικότητάς της. Η Επιτροπή θεωρεί, επομένως, πως το γεγονός ότι το Ελληνικό Δημόσιο δεν επιδίωξε να εξασφαλίσει την καταβολή του τιμήματος πώλησης από τους εργαζομένους, όπως προέβλεπε η σύμβαση του Σεπτεμβρίου 1995, άλλαξε άρδην την κατάσταση των εργαζομένων τη στιγμή που αυτοί συμμετείχαν στη διοίκηση του ναυπηγείου. Κατά συνέπεια, δεδομένου ότι η ETBA δεν ζήτησε την καταβολή του τιμήματος πώλησης από τους εργαζομένους, η μεταβίβαση κυριότητας που πραγματοποιήθηκε τον Σεπτέμβριο του 1995 δεν συνιστούσε πραγματική «εκποίηση», με σκοπό την αποκατάσταση της ανταγωνιστικότητας των ναυπηγείων, όπως απαιτούσε η οδηγία 90/684/ΕΟΚ. Εν κατακλείδι, εφόσον δεν ζήτησε την καταβολή του τιμήματος πώλησης από τους εργαζομένους, η Ελλάδα έκανε κατάχρηση της απόφασης C 10/94. Πράγματι, η εν λόγω απόφαση εκδόθηκε από την Επιτροπή, η οποία ευλόγως υπέθεσε ότι η σύμβαση του Σεπτεμβρίου 1995 θα εφαρμοζόταν από την κρατική τράπεζα ETBA, και ιδίως ότι η ETBA θα εισέπραττε το τίμημα πώλησης από τους εργαζομένους της ENAE όπως προέβλεπαν ρητώς οι διατάξεις της σύμβασης, διασφαλίζοντας έτσι ότι οι νέοι ιδιοκτήτες θα είχαν οικονομικό συμφέρον να λάβουν τα αναγκαία μέτρα για την αποκατάσταση της ανταγωνιστικότητας και της βιωσιμότητας των ναυπηγείων. Η Επιτροπή δεν μπορούσε να προβλέψει ότι η Ελλάδα, έχοντας η ίδια παρουσιάσει τη σύμβαση του Σεπτεμβρίου 1995 ως πώληση της ENAE, σκοπίμως δεν θα προέβιαι στην είσπραξη του τιμήματος πώλησης από τον αγοραστή, παρά την ύπαρξη αρκετών συμβατικών και νομικών διατάξεων οι οποίες επέτρεπαν την είσπραξη του τιμήματος. Η Επιτροπή θεωρεί ότι η συμπεριφορά αυτή είναι

παρόμοια με την υποβολή ανακριβών πληροφοριών στην Επιτροπή και με καταχρηστική εφαρμογή ενίσχυσης. Ως εκ τούτου, η ενίσχυση που εγκρίθηκε με την απόφαση C 10/94 πρέπει να ανακτηθεί από την ΕΝΑΕ.

(173) Η Επιτροπή κατέληξε στο συμπέρασμα ότι οι τρεις λόγοι που επικαλέσθηκαν η Ελλάδα και η ΕΝΑΕ, οι οποίοι παρουσιάστηκαν συνοπτικά ανωτέρω, πρέπει να απορριφθούν.

(174) Όσον αφορά τον πρώτο λόγο – «η ιδιωτικοποίηση ήταν γνήσια και πραγματική διότι οι εργαζόμενοι ανέλαβαν την κυριότητα των μετοχών και τον αντίστοιχο έλεγχο επί της ΕΝΑΕ» – η Επιτροπή παρατηρεί ότι η μεταβίβαση της κυριότητας αποτελούσε αναγκαίο αλλά όχι ικανό όρο. Πράγματι, η απόφαση C 10/1994 και ο κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 1013/97 βασίζονται στο γεγονός της «πώλησης» των μετοχών στους εργαζομένους τον Σεπτέμβριο του 1995. Με άλλα λόγια, βασίζονται στην υπόθεση ότι οι εργαζόμενοι θα κατέβαλλαν το τίμημα αγοράς σύμφωνα με τους όρους της σύμβασης του Σεπτεμβρίου 1995. Δεν βασίζονται στο γεγονός ότι οι μετοχές «μεταβιβάστηκαν» ή «δόθηκαν» στους εργαζομένους. Όπως εξηγήθηκε προηγουμένως, είναι λογικό η Επιτροπή και το Συμβούλιο να θεωρήσουν την καταβολή του τιμήματος πώλησης ως αποφασιστικής σημασίας, δεδομένου ότι ώθησε τους εργαζομένους να διοικήσουν τα ναυπηγεία με γνώμονα την αξία των μετοχών. Όπως αναφέρθηκε προηγουμένως, εφόσον δεν χρειάστηκε να καταβάλουν το τίμημα αυτό, ήταν σε διαφορετική κατάσταση από έναν ιδιοκτήτη της ελεύθερης αγοράς. Όσον αφορά το επιχείρημα της Ελλάδας ότι «η απόκτηση των μετοχών ενείχε τον κίνδυνο απώλειας της αξίας τους», η Επιτροπή επισημαίνει ότι, μολονότι δεν αμφισβητείται το γεγονός ότι οι εργαζόμενοι κατέστησαν τυπικώς ιδιοκτήτες των μετοχών, τους απασχολούσε πολύ λιγότερο η εξέλιξη της αξίας των μετοχών λόγω του ότι δεν χρειάστηκε να καταβάλουν υψηλό τίμημα (δηλαδή μείωση μισθών και επιδομάτων) επί 12 έτη) για την απόκτησή τους. Επιπλέον, δεδομένου ότι οι εργαζόμενοι δεν κατέβαλλαν το τίμημα αγοράς, έπρεπε να αναμένουν ότι η ΕΤΒΑ θα προέβαινε σε αναγκαστική εκτέλεση βάσει του ενεχύρου της επί των μετοχών, με αποτέλεσμα οι εργαζόμενοι να απολέσουν την κυριότητα των εν λόγω μετοχών. Τέλος, όσον αφορά το επιχείρημα της Ελλάδας ότι «οι εργαζόμενοι [...] συμμετείχαν στην αύξηση του μετοχικού κεφαλαίου αναλόγως του μεριδίου που κατείχαν επί του μετοχικού κεφαλαίου, και ως εκ τούτου ιδιωτικά κεφάλαια επενδύθηκαν στα ναυπηγεία», η Επιτροπή δεν αμφισβητεί ότι οι εργαζόμενοι συμμετείχαν στην αύξηση του μετοχικού κεφαλαίου (αυτό θα περιγραφεί στην περιγραφή και την εκτίμηση του μέτρου Ε10). Ωστόσο, η Επιτροπή υπενθυμίζει ότι, σύμφωνα με τη σύμβαση του Σεπτεμβρίου 1995, η συμμετοχή στην αύξηση του μετοχικού κεφαλαίου δεν παρείχε στους εργαζομένους το δικαίωμα απόκτησης νέων μετοχών της ΕΝΑΕ. Η Επιτροπή αδυνατεί να καταλάβει, επομένως, πώς η συμμετοχή αυτή καθ αυτή θα μπορούσε να οδηγήσει τους εργαζομένους να διοικήσουν τα ναυπηγεία με τρόπο που να εξασφαλίζει τη διατήρηση ή την αύξηση της αξίας των μετοχών, δεδομένου ότι η συμμετοχή αυτή δεν τους παρείχε νέες μετοχές⁽¹⁰¹⁾. Η Επιτροπή αδυνατεί επίσης να καταλάβει πώς η συμμετοχή αυτή θα μπορούσε να αποτελέσει «εκποίηση» της ΕΝΑΕ δεδομένου ότι οι εργαζόμενοι δεν έλαβαν πρό-

σθετες μετοχές ως αντάλλαγμα για τις επενδύσεις τους. Παρεμπιπτόντως, η Επιτροπή υπενθυμίζει ότι το συνολικό ποσό που επένδυσαν οι εργαζόμενοι κατά τις τρεις αυξήσεις του μετοχικού κεφαλαίου ήταν πολύ κατώτερο αυτού που θα έπρεπε να επενδύσουν εάν είχαν συμμετάσχει σε αυτές τις αυξήσεις του μετοχικού κεφαλαίου και είχαν καταβάλει το τίμημα αγοράς σύμφωνα με τους όρους της σύμβασης του Σεπτεμβρίου 1995. Υπενθυμίζεται ότι η απόφαση C 10/1994 και ο κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 1013/97 βασίζονται στην υπόθεση ότι η σύμβαση του Σεπτεμβρίου 1995 θα εφαρμόζοταν, δηλαδή ότι οι εργαζόμενοι θα κατέβαλλαν το τίμημα αγοράς και τη συμμετοχή τους στις αυξήσεις του μετοχικού κεφαλαίου. Δεδομένου ότι το χρηματικό ποσό που έπρεπε να επενδύσουν οι εργαζόμενοι ήταν πολύ κατώτερο αυτού που ευλόγως ανέμενε η Επιτροπή όταν εξέδωσε την απόφαση C 10/94 (και αυτού που ανέμενε το Συμβούλιο όταν εξέδωσε τον κανονισμό (ΕΚ) αριθ. 1013/97), η Επιτροπή θεωρεί ότι το ποσό αυτό δεν αποτελούσε επαρκές κίνητρο ώστε οι εργαζόμενοι να δώσουν τη δέουσα σημασία στην αξία των μετοχών και στην αποκατάσταση της ανταγωνιστικότητας της ΕΝΑΕ.

(175) Όσον αφορά τον δεύτερο λόγο που επικαλέστηκε η Ελλάδα – «η καταβολή του τιμήματος πώλησης δεν είχε τεθεί ως όρος στην απόφαση C 10/94, αλλά ακόμα και εάν είχε τεθεί, η Επιτροπή, αφού εξέτασε τη σύμβαση του Σεπτεμβρίου 1995, θεώρησε ότι ο όρος αυτός είχε ήδη τηρηθεί» – η Επιτροπή υπενθύμισε προηγουμένως ότι η εκποίηση του ναυπηγείου είχε τεθεί ως όρος στην οδηγία 90/684/ΕΟΚ και εξήγησε για ποιο λόγο είχε τεθεί ο όρος αυτός. Η Επιτροπή εξήγησε ήδη επίσης ότι έλαβε αρνητική απόφαση τον Ιούλιο 1995 διότι τα ναυπηγεία δεν είχαν πωληθεί. Ήταν, επομένως, προφανές για την Ελλάδα ότι η Επιτροπή δεν θα είχε ικανοποιηθεί από μια απλή μεταβίβαση κυριότητας τους εργαζομένους, και τελικώς η Επιτροπή έκανε δεκτή τη σύμβαση του Σεπτεμβρίου 1995 μόνον επειδή αποτελούσε πραγματική πώληση, δηλαδή οι εργαζόμενοι θα κατέβαλλαν σημαντικό τίμημα αγοράς και, ως εκ τούτου, θα είχαν πραγματικό συμφέρον να αποκατασταθεί η ανταγωνιστικότητα. Η Επιτροπή υπενθυμίζει επίσης ότι ο κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 1013/97 τροποποίησε την οδηγία 90/684/ΕΟΚ μόνον ως προς την ένταση της ενίσχυσης λειτουργίας για αναδιάρθρωση που μπορούσε να χορηγηθεί στην ΕΝΑΕ. Δεδομένου ότι η σύμβαση του Σεπτεμβρίου 1995 είχε ήδη υποβληθεί στην Επιτροπή και το Συμβούλιο όταν εκδόθηκαν ο κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 1013/97 και η απόφαση C 10/1994, οι συγκεκριμένες νομικές πράξεις δεν χρειάστηκε να επαναλάβουν τον όρο της εκποίησης των ναυπηγείων. Υπενθυμίζουν απλώς ότι οι μετοχές της ΕΝΑΕ έχουν «πωληθεί». Επ' αυτής της βάσεως, η απόφαση C 10/94 καταλήγει ότι «τηρήθηκαν οι όροι που καθορίζονται στο άρθρο 10 της οδηγίας [...]». Με άλλα λόγια, η αξιολόγηση που πραγματοποίησε η Επιτροπή στην απόφαση C 10/94 (καθώς και η αξιολόγηση του Συμβουλίου στον κανονισμό (ΕΚ) αριθ. 1013/97) λαμβάνει υπόψη την ύπαρξη της σύμβασης του Σεπτεμβρίου 1995, την οποία η Ελλάδα παρουσίασε ως εκποίηση, και η οποία, κυρίως, επιβάλλει στους εργαζομένους τη συμβατική υποχρέωση να καταβάλουν 24 εκατ. ευρώ στην ΕΤΒΑ για την αγορά του 49 % των μετοχών της ΕΝΑΕ και καθορίζει επακριβώς με ποιον τρόπο αυτό το τίμημα αγοράς έπρεπε να εισπραχθεί από τους εργαζομένους και να καταβληθεί στην ΕΤΒΑ. Δεδομένου ότι οι υποχρεώσεις και τα δικαιώματα των

μερών καθορίσθηκαν επακριβώς με σύμβαση, δεδομένου ότι η ίδια η Ελλάδα παρουσίασε τη σύμβαση ως εκποίηση της ΕΝΑΕ, και δεδομένου ότι η ίδια η ελληνική κυβέρνηση θέσπισε νόμο με τον οποίο υποχρεώνονται οι εργαζόμενοι να καταβάλουν το τίμημα αγοράς στην ΕΤΒΑ (βλέπε υποσημείωση 100), η Επιτροπή δεν είχε λόγους να αμφιβάλλει ότι το Ελληνικό Δημόσιο θα εφαρμόζε ορθώς τη σύμβαση. Ειδικότερα, η Επιτροπή δεν μπορούσε να αναμένει ότι το ίδιο το κράτος θα παρέλειπε σκοπίμως να εισπράξει το τίμημα αγοράς από τον αγοραστή. Η Επιτροπή είχε κάθε λόγο να θεωρήσει ότι η ΕΝΑΕ είχε εκποιηθεί και δεν χρειαζόταν να επαναλάβει ότι η ΕΝΑΕ έπρεπε να εκποιηθεί.

δεν μπορεί να εισπράξει το τίμημα αγοράς από τον αγοραστή)⁽¹⁰³⁾. Σε αυτή την περίπτωση, η Επιτροπή οφείλει να θεωρήσει ότι η απόφαση C 10/94 βασίστηκε σε παραπληροφορίες που υπέβαλε η Ελλάδα και πρέπει επομένως να την ανακαλέσει.

- (176) Όσον αφορά τον τρίτο λόγο που επικαλέστηκε η Ελλάδα για να διαλύσει τις αμφιβολίες της Επιτροπής –«η σύμβαση του Σεπτεμβρίου 1995 είχε εφαρμοστεί ορθώς», η Επιτροπή παρατηρεί ότι η σύμβαση του Σεπτεμβρίου 1995 ανέφερε σαφώς ότι θα καταβάλλετο το τίμημα αγοράς. Η καταβολή των ετήσιων δόσεων θα άρχιζε το 1998 και η χρηματοδότησή τους θα γίνονταν μέσω παρακράτησης μέρους των μισθών και των επιδομάτων Χριστουγέννων και Πάσχα. Δεδομένου ότι οι εργαζόμενοι είχαν αποδεχθεί μείωση των μελλοντικών μισθών και επιδομάτων τους, η ΕΤΒΑ δεν χρειαζόταν να εισπράξει το τίμημα αγοράς από κάθε εργαζόμενο ατομικά: η ΕΝΑΕ ήταν σε θέση να παρακρατεί απευθείας ένα μέρος του μισθού τους. Ούτως εχόντων των πραγμάτων, η Επιτροπή αδυνατεί να καταλάβει πώς η μη καταβολή των ετήσιων δόσεων μπορεί να δικαιολογηθεί εκ του γεγονότος ότι «οι εργαζόμενοι περιήλθαν σε αδυναμία εκπλήρωσως της υποχρέωσως για καταβολή του τιμήματος αγοράς των μετοχών». Η ΕΤΒΑ όφειλε απλώς να εξασφαλίσει την παρακράτηση από την ΕΝΑΕ των αντίστοιχων ποσών από τα επιδόματα και τους μισθούς. Η ΕΤΒΑ, ως πλειοψηφών μέτοχος, είχε τον έλεγχο της ΕΝΑΕ. Επιπλέον, η ΕΝΑΕ όφειλε να παρακρατά τα εν λόγω ποσά σύμφωνα με τους όρους των συμφωνιών που είχαν συναφθεί μεταξύ της ΕΤΒΑ, της ΕΝΑΕ, του συνεταιρισμού των εργαζομένων και κάθε εργαζομένου ατομικά. Επομένως, η ΕΤΒΑ μπορούσε να ασκήσει αγωγή κατά της ΕΝΑΕ εάν η τελευταία δεν τηρούσε τους όρους της σύμβασης⁽¹⁰²⁾. Η Επιτροπή καταλήγει, επομένως, στο συμπέρασμα ότι η ΕΤΒΑ, η οποία βρισκόταν υπό τον έλεγχο του Ελληνικού Δημοσίου, δεν προσπάθησε να εξασφαλίσει την καταβολή του τιμήματος πώλησης ως όφειλε σύμφωνα με τις διατάξεις της σύμβασης πώλησης του Σεπτεμβρίου 1995. Όπως εξηγήθηκε προηγουμένως, το γεγονός αυτό συνιστά καταχρηστική εφαρμογή της απόφασης C 10/94, δεδομένου ότι η απόφαση αυτή βασίμως υπέθετε την ορθή εφαρμογή της εν λόγω σύμβασης. Επικουρικά, η Επιτροπή επισημαίνει ότι, ακόμα και εάν ευσταθούσε το επιχείρημα της Ελλάδας ότι η ΕΤΒΑ δεν ήταν σε θέση να εισπράξει το τίμημα αγοράς από τους εργαζομένους, παρ' όλα αυτά θα χρειαζόταν η ανάκτηση της ενίσχυσης που εγκρίθηκε με την απόφαση C 10/94. Πράγματι, εάν το εν λόγω επιχείρημα ευσταθεί, αυτό σημαίνει ότι η Ελλάδα κοινοποίησε στην Επιτροπή σύμβαση πώλησης η οποία ευθύς εξαρχής δεν ήταν δυνατό να εφαρμοστεί (δηλαδή το Ελληνικό Δημόσιο
- (177) Όσον αφορά τον τρίτο λόγο που επικαλέστηκε η Ελλάδα, η Επιτροπή απορρίπτει επίσης το επιχείρημα ότι η αναγκαστική εκτέλεση βάσει του ενεχύρου επί των μη καταβληθεισών μετοχών και η πώληση αυτών στο πλαίσιο της ιδιωτικοποίησης του 2001–2002 είναι όμοια με την εισπράξη από τους εργαζομένους της πληρωμής που όφειλαν σύμφωνα με τη σύμβαση του Σεπτεμβρίου 1995. Πρώτον, δεδομένου ότι η ΕΤΒΑ δεν επιδίωξε να εισπράξει το τίμημα πώλησης από τους εργαζομένους, αυτοί δεν ανέμεναν ότι θα έπρεπε πραγματικά να επενδύσουν το αντίστοιχο χρηματικό ποσό και, κατά συνέπεια, δεν κινδύνευαν να ζημιωθούν σε περίπτωση απαξίωσης των μετοχών. Όπως εξηγήθηκε προηγουμένως, το γεγονός αυτό έρχεται σε διάσταση με την απόφαση C 10/94, η οποία εξελάμβανε ότι η ΕΝΑΕ είχε «εκποιηθεί», δηλαδή ότι ιδιώτης επενδυτής διακινδύνευσε συγκεκριμένο και σημαντικό ποσό των χρημάτων του αγοράζοντας μετοχές της ΕΝΑΕ και ότι, για τον λόγο αυτόν, θα είχε συμφέρον να διαχειριστεί τα ναυπηγεία με στόχο τη μεγιστοποίηση της αξίας του χαρτοφυλακίου του. Δεύτερον, τα χρήματα που εισέπραξε η ΕΤΒΑ – και επομένως το Ελληνικό Δημόσιο – είναι εντελώς διαφορετικά. Με την αναγκαστική εκτέλεση βάσει του ενεχύρου επί των μετοχών, η ΕΤΒΑ ανέλαβε το 100 % του κινδύνου σχετικά με την αξία της ΕΝΑΕ (αναστρέφοντας έτσι τη μερική ιδιωτικοποίηση). Επιπλέον, η ΕΤΒΑ εισέπραξε μόνον 6,1 εκατ. ευρώ όταν διέθεσε το 100 % των μετοχών της ΕΝΑΕ στην HDW/Ferrostaal, δηλαδή η ΕΤΒΑ εισέπραξε μόνο 3 εκατ. ευρώ από την πώληση του 49 % των μετοχών. Το ποσό αυτό είναι πολύ χαμηλότερο του ποσού που έπρεπε να εισπράξει η ΕΤΒΑ από τους εργαζομένους σύμφωνα με τους όρους της σύμβασης του Σεπτεμβρίου 1995, δηλαδή 24 εκατ. ευρώ καταβλητέα σε ετήσιες δόσεις από τον Δεκέμβριο του 1998 έως τον Δεκέμβριο του 2010.
- (178) Τέλος, η Επιτροπή δεν αμφισβητεί το επιχείρημα ότι πραγματοποιήθηκε πραγματική ιδιωτικοποίηση όταν η HDW/Ferrostaal απέκτησε το 100 % των μετοχών της ΕΝΑΕ. Υπενθυμίζει, ωστόσο, ότι το άρθρο 10 της οδηγίας 90/684/ΕΟΚ ενέκρινε μόνο τη χορήγηση ενίσχυσης που συνδέεται με την εκποίηση των ναυπηγείων. Ομοίως, ο κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 1013/97 και η απόφαση C 10/94 ενέκριναν την ενίσχυση διότι τα ναυπηγεία είχαν «εκποιηθεί». Επομένως, η ενίσχυση έπρεπε να χορηγηθεί στο πλαίσιο της πώλησης των ναυπηγείων. Δεν μπορούσε να χορηγηθεί για πώληση που επρόκειτο να πραγματοποιηθεί μετά από αρκετά έτη. Επομένως,

το γεγονός ότι η ΕΝΑΕ ιδιωτικοποιήθηκε πραγματικά μέσω της πώλησής της στην HDW/Ferrostaal δεν ανατρέπει το συμπέρασμα ότι υπήρξε καταχρηστική εφαρμογή της απόφασης C 10/94. Υπενθυμίζεται επίσης ότι, κατά τη στιγμή της πώλησης στην HDW/Ferrostaal, είχαν ήδη παρέλθει αρκετά έτη από τη λήξη ισχύος τόσο της οδηγίας 90/684/ΕΟΚ όσο και του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1013/97. Επομένως, η ΕΝΑΕ δεν θα ήταν σε θέση να λάβει την ενίσχυση που εγκρίθηκε με την απόφαση C 10/94 στο πλαίσιο της ιδιωτικοποίησης του 2001–2002.

- (179) Η Επιτροπή καταλήγει στο συμπέρασμα ότι κανένας από τους λόγους που επικαλέστηκε η Ελλάδα δεν μπορεί να ανατρέψει το προηγούμενο συμπέρασμα ότι, μη επιδιώκοντας να εξασφαλίσει την καταβολή του τιμήματος πώλησης από τους εργαζομένους, η κρατικής ιδιοκτησίας ΕΤΒΑ εφήρμοσε καταχρηστικά την απόφαση C 10/94. Το γεγονός αυτό συνιστά, επομένως, δεύτερη κατάχρηση – πέραν της μη εφαρμογής του επενδυτικού σχεδίου – της απόφασης C 10/94 και δεύτερο λόγο για την ανάκτηση της ενίσχυσης που εγκρίθηκε με την εν λόγω απόφαση.

4.5.5.5. Αιτιολόγηση της διαδικασίας που επέλεξε η Επιτροπή

- (180) Στην απόφαση επέκτασης της διαδικασίας, η Επιτροπή εξέφρασε αμφιβολίες ότι οι εργαζόμενοι δεν έχουν καταβάλλει το τίμημα αγοράς του 49 % της ΕΝΑΕ. Ωστόσο, οι αμφιβολίες αυτές εκφράστηκαν στο πλαίσιο της εκτίμησης του μέτρου E10 (το οποίο ονομάζεται «μέτρο 10» στην απόφαση επέκτασης της διαδικασίας). Τέτοιες αμφιβολίες δεν εκφράσθηκαν στην εκτίμηση του μέτρου E7 (το οποίο ονομάζεται «μέτρο 7» στην απόφαση επέκτασης της διαδικασίας). Κατά συνέπεια, η απόφαση επέκτασης της διαδικασίας δεν αναφέρει ότι η μη καταβολή του τιμήματος αγοράς θα μπορούσε να συνιστά καταχρηστική εφαρμογή της απόφασης C 10/94. Μπορούσε επομένως να τεθεί το ερώτημα εάν, σύμφωνα με το άρθρο 6 του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 659/1999, η Επιτροπή θα έπρεπε να είχε εκδώσει νέα απόφαση με την οποία θα επεξετίε για δεύτερη φορά την επίσημη διαδικασία έρευνας ώστε να εκφράσει αμφιβολίες επί του σημείου αυτού. Η Ελλάδα υποστηρίζει ότι αυτό ακριβώς συμβαίνει⁽¹⁰⁴⁾.

- (181) Η Επιτροπή δεν θεωρεί ότι ήταν υποχρεωμένη να επεκτείνει για δεύτερη φορά τη διαδικασία έρευνας σε αυτή τη συγκεκριμένη υπόθεση. Πρώτον, όπως προαναφέρθηκε, οι αμφιβολίες σχετικά με το ακριβές γεγονός (δηλαδή την καταβολή ή μη του τιμήματος αγοράς από τους εργαζομένους) εκφράσθηκαν στην απόφαση επέκτασης της διαδικασίας, και επομένως τα ενδιαφερόμενα μέρη είχαν την ευκαιρία να υποβάλουν τις παρατηρήσεις τους σχετικά. Δεύτερον, όσον αφορά το νομικό σκεπτικό ότι το γεγονός αυτό θα μπορούσε να συνιστά καταχρηστική εφαρμογή του μέτρου E7, η Επιτροπή

κατέληξε σε αυτό το συμπέρασμα μόνο στο πλαίσιο της ενδεδειγμένης ανάλυσης όλων των πραγματικών περιστατικών και των νόμων, την οποία πραγματοποίησε στο πλαίσιο της επίσημης διαδικασίας έρευνας. Σε μια τόσο ευρεία και περίπλοκη υπόθεση, η οποία αφορά ακόμα και μέτρα τα οποία εφαρμόστηκαν προ δεκαετίας, η διαδικασία έρευνας, επειδή οδηγεί σε καλύτερη γνώση των πραγματικών περιστατικών και των νομικών πτυχών της υπόθεσης, θα επιτρέπει σχεδόν αυτομάτως στην Επιτροπή να προβεί σε λεπτομερέστερη ανάλυση. Τρίτον, η Ελλάδα υπέβαλλε επί μακρόν συγκεχυμένες πληροφορίες όσον αφορά την καταβολή του τιμήματος πώλησης από τους εργαζομένους. Ακόμα και πρόσφατα, στην απάντησή τους στην απόφαση επέκτασης της διαδικασίας, η Ελλάδα και η ΕΝΑΕ υποστήριξαν ότι οι εργαζόμενοι είχαν αρχίσει να καταβάλουν το τίμημα αγοράς το 1998, όπως προέβλεπε η σύμβαση του Σεπτεμβρίου 1995⁽¹⁰⁵⁾. Ωστόσο, στο πλαίσιο της διαδικασίας έρευνας, η Επιτροπή συγκέντρωσε αποδείξεις περί του αντιθέτου. Για το λόγο αυτό, ζήτησε από την Ελλάδα και την ΕΝΑΕ να υποβάλουν αδιάσειστα στοιχεία προς επίρρωση των θέσων τους⁽¹⁰⁶⁾. Τέλος, η ΕΝΑΕ και η Ελλάδα παραδέχθηκαν ότι οι εργαζόμενοι δεν κατέβαλλαν τις ετήσιες δόσεις όπως προέβλεπε η σύμβαση του Σεπτεμβρίου 1995. Η Επιτροπή, αφού αποσαφήνισε τα πραγματικά περιστατικά της υπόθεσης, ήταν πλέον σε θέση να εκτιμήσει εάν υπήρξαν καταχρήσεις προηγούμενων αποφάσεων.

- (182) Η Επιτροπή υπογραμμίζει επίσης ότι, για να επιτρέψει στην Ελλάδα και στην ΕΝΑΕ να συμμετάσχουν ουσιαστικά στη διαδικασία και για να εξασφαλίσει τον σεβασμό του δικαιώματος υπεράσπισης, πρόσφερε τη δυνατότητα στην Ελλάδα και στην ΕΝΑΕ (δηλαδή στα μόνο μέρη τα οποία είχαν υποβάλει παρατηρήσεις επί του μέτρου E10, πέραν των Ναυπηγείων Ελευσίνας, τα οποία στις παρατηρήσεις τους είχαν ήδη αναφέρει ότι θεωρούσαν πως, εφόσον δεν είχε καταβληθεί το τίμημα αγοράς, η Επιτροπή όφειλε να διατάξει την ανάκτηση της ενίσχυσης που εγκρίθηκε με την απόφαση C 10/94) να σχολιάσουν την εκτίμησή της ότι η μη πληρωμή μπορούσε να θεωρηθεί καταχρηστική εφαρμογή της απόφασης C 10/94⁽¹⁰⁷⁾. Τόσο η Ελλάδα όσο και η ΕΝΑΕ υπέβαλαν εκτενείς παρατηρήσεις⁽¹⁰⁸⁾.

4.6. Καταχρηστική εφαρμογή της ενίσχυσης ύψους 29,5 εκατ. ευρώ για το κλείσιμο εγκαταστάσεων που είχε εγκριθεί το 2002 (μέτρο E8)

4.6.1. Περιγραφή του μέτρου

- (183) Στις 5 Ιουνίου 2002, με την απόφαση N 513/01 εγκρίθηκε ενίσχυση ύψους 29,5 εκατ. ευρώ για την εθελούσια έξοδο εργαζομένων της ΕΝΑΕ από τα ναυπηγεία. Η Επιτροπή έκρινε ότι η ενίσχυση ύψους 29,5 εκατ. ευρώ αποτελούσε συμβιβάσιμη ενίσχυση για το κλείσιμο εγκαταστάσεων κατά την έννοια του άρθρου 4 του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1540/98 και δέχθηκε ως ικανή μείωση της παραγωγικής ικανότητας τον περιορισμό της ετήσιας επισκευαστικής ικανότητας των ναυπηγείων σε 420 000 άμεσες ανθρωποώρες, περιλαμβανόμενων και των υπεργολάβων.

4.6.2. Λόγοι κίνησης της διαδικασίας

- (184) Στην απόφαση επέκτασης της διαδικασίας, η Επιτροπή εξέφρασε αμφιβολίες κατά πόσον εφαρμόστηκε η μείωση της παραγωγικής ικανότητας. Δεν είχε γίνει σεβαστή η υποχρέωση υποβολής εξαμηνιαίων εκθέσεων. Επιπλέον, οι ελληνικές αρχές διεπίστωσαν συγκεκριμένα στοιχεία όταν εκλήθησαν να υποβάλουν τις σχετικές πληροφορίες.

4.6.3. Παρατηρήσεις των ενδιαφερομένων μερών

- (185) Σύμφωνα με τα Ναυπηγεία Ελευσίνας, ο κύκλος εργασιών της ΕΝΑΕ και ο αριθμός των πλοίων που επισκευάζονται ετησίως στα ναυπηγεία είναι τόσο υψηλός ώστε καθιστά αδύνατη την εφαρμογή της μείωσης της παραγωγικής ικανότητας σε 420 000 ανθρωπόωρες.

4.6.4. Παρατηρήσεις της Ελλάδας

- (186) Σύμφωνα με την Ελλάδα και την ΕΝΑΕ, τα ναυπηγεία προσφεύγουν συχνά σε υπηρεσίες υπεργολάβων, οι οποίοι διακρίνονται σε δύο κατηγορίες. Πρώτον, «υπεργολάβοι της ΕΝΑΕ», οι οποίοι επιλέγονται και πληρώνονται από την ΕΝΑΕ. Δεύτερον, «εργολάβοι τρίτων» οι οποίοι επιλέγονται από τους πλοιοκτήτες και διαπραγματεύονται απευθείας με

αυτούς την τιμή. Οι εργολάβοι τρίτων καταβάλλουν ένα ποσό στην ΕΝΑΕ για τη χρήση των εγκαταστάσεων της. Σύμφωνα με την Ελλάδα, μόνον η πρώτη κατηγορία εργολάβων οφείλει να τηρήσει την υποχρέωση μείωσης της παραγωγικής ικανότητας που προβλέπεται στην απόφαση Ν 513/01. Ωστόσο, η ΕΝΑΕ δεν γνωρίζει πόσες ώρες εργάζονται αυτοί οι «υπεργολάβοι της ΕΝΑΕ» διότι πληρώνονται κατ' αποκοπή. Για τον λόγο αυτόν, η Ελλάδα προτείνει μια μέθοδο για την κατά προσέγγιση εκτίμηση του αριθμού ωρών που εργάστηκαν: καταρχάς, από το άθροισμα της αξίας των συμβάσεων που έχει καταβληθεί σε αυτούς αφαιρείται ποσοστό 15 %, που αντιπροσωπεύει το περιθώριο κέρδους, καθώς και ποσοστό 20 % (¹⁰⁹), που αντιπροσωπεύει τις έμμεσα παραγωγικές εργατοώρες. Το ποσό που προκύπτει διαιρείται εν συνεχεία «με τον ετήσιο συντελεστή κόστους εργατοώρας, όπως αυτός προκύπτει για την ίδια την ΕΝΑΕ από τα τηρούμενα από αυτή επίσημα βιβλία» (¹¹⁰). Εφαρμόζοντας τη μέθοδο αυτή, η Ελλάδα καταλήγει σε συνολικό αριθμό εργατοωρών κάτω των 420 000 για κάθε έτος από το 2002 έως το 2006. Η Ελλάδα καταλήγει, συνεπώς, στο συμπέρασμα ότι τηρήθηκε η υποχρέωση μείωσης της παραγωγικής ικανότητας. Η μέθοδος παρουσιάζεται συνοπτικά στον ακόλουθο πίνακα.

	1.1.2002– 31.12.2002	1.1.2003– 30.9.2003	1.10.2003– 30.9.2004	1.10.2004– 30.9.2005	1.10.2005– 31.8.2006
A. Άμεσα παραγωγικές εργατοώρες των εργαζομένων της ΕΝΑΕ	51 995	42 155	[...] (*)	[...]	[...]
B. Αμοιβή υπεργολάβων της ΕΝΑΕ (σε ευρώ)	3 798 728	16 471 322	[...]	[...]	[...] (έως τις 30.6.2006)
Γ. = Β αφαιρουμένων του εμπορικού κέρδους (15 %) και των έμμεσα παραγωγικών εργ/ωρών (20 %)	2 469 173	10 179 134	[...]	[...]	[...]
Δ. Ωριαία αμοιβή (σε ευρώ) των εργαζομένων της ΕΝΑΕ	25,97	27,49	[...]	[...]	[...]
Ε. Υπολογισμός των άμεσα παραγωγικών εργατοωρών που πραγματοποιήσαν οι εργαζόμενοι των υπεργολάβων της ΕΝΑΕ (= Γ διά Δ)	95 077	370 284	[...]	[...]	[...]
ΣΤ. Σύνολο άμεσα παραγωγικών εργατοωρών που εμπίπτουν στην απόφαση Ν 513/2001 (= Α + Ε)	147 073	412 440	[...]	[...]	[...]

(*) στοιχεία που καλύπτονται από το επαγγελματικό απόρρητο

4.6.5. Εκτίμηση

4.6.5.1. Άρθρο 296 της συνθήκης

- (187) Ως προς το εάν δύναται να εφαρμοστεί ή όχι το άρθρο 296 στο παρόν μέτρο, η Επιτροπή υπενθυμίζει ότι η κατανομή μεταξύ στρατιωτικών και μη στρατιωτικών δραστηριοτήτων

γίνεται ήδη στην απόφαση Ν 513/01, η οποία θεωρεί ότι το μέρος της κρατικής ενίσχυσης που υπόκειται στους κανόνες περί κρατικών ενισχύσεων ανέρχεται σε 25 %. Η ενίσχυση ύψους 29,5 εκατ. ευρώ αφορούσε, επομένως, αποκλειστικά τις μη στρατιωτικές δραστηριότητες της ΕΝΑΕ και μπορεί να αξιολογηθεί βάσει των κανόνων περί κρατικών ενισχύσεων.

4.6.5.2. Ύπαρξη καταχρηστική εφαρμογή της ενίσχυσης

- (188) Η Επιτροπή κατέληξε στο συμπέρασμα ότι καθένα από τα ακόλουθα στοιχεία αποτελεί από μόνο του ικανό λόγο για να συναχθεί ότι ο περιορισμός που προβλέπεται στην εγκριτική απόφαση δεν τηρήθηκε και ότι, ως εκ τούτου, υπήρξε καταχρηστική εφαρμογή της ενίσχυσης.
- (189) Πρώτον, δεδομένου ότι της είχε επιβληθεί περιορισμός του αριθμού εργατωρών, η ΕΝΑΕ όφειλε να εφαρμόσει ένα μηχανισμό για τον ακριβή υπολογισμό αυτών των εργατωρών. Μη εφαρμόζοντας μηχανισμό για τον ακριβή υπολογισμό των εργατωρών που πραγματοποιήσαν οι υπεργολάβοι, και μη επιτρέποντας, με τον τρόπο αυτόν, τον ακριβή υπολογισμό των εργατωρών που πραγματοποίησαν τα ναυπηγεία, η ΕΝΑΕ εφήρμοσε καταχρηστικά την απόφαση N 513/01, δεδομένου μάλιστα ότι η ίδια η Ελλάδα είχε προτείνει τη χρήση των «εργατωρών» ως δείκτη για να αποδείξει ότι η ΕΝΑΕ μείωνε την παραγωγική της ικανότητα.
- (190) Δεύτερον, η Επιτροπή αμφισβητεί το επιχείρημα της Ελλάδας ότι οι «εργολάβοι τρίτων» δεν καλύπτονται από τον περιορισμό των εργατωρών. Η Ελλάδα υποστηρίζει ότι δεν είχε συμβατική σχέση με αυτούς πέραν της μίσθωσης των εγκαταστάσεων. Πρώτον, η Επιτροπή θεωρεί ότι η αποδοχή αυτού του σκεπτικού θα αποτελούσε εύκολο τρόπο παράκαμψης του περιορισμού: η ΕΝΑΕ, αντί να υπογράψει συμβάσεις με υπεργολάβους, θα ζητούσε από τους πλοιοκτήτες να τις υπογράψουν, με αποτέλεσμα να μην υπάρχει σύμβαση μεταξύ της ΕΝΑΕ και των υπεργολάβων. Δεύτερον, σκοπός του περιορισμού ήταν η μείωση των δραστηριοτήτων εντός των ναυπηγείων. Είναι, επομένως, λογικό το συμπέρασμα ότι, όταν η απόφαση N 513/01 αναφέρει πως η μείωση της παραγωγικής ικανότητας των ναυπηγείων περιλαμβάνει τους «εργαζόμενους βάσει συμβάσεων υπεργολαβίας», καλύπτονται τόσο οι υπεργολάβοι της ΕΝΑΕ όσο και οι υπεργολάβοι των πλοιοκτητών οι οποίοι εργάζονται στα ναυπηγεία. Τρίτον, μετά από λεπτομερείς ερωτήσεις που της απηύθυνε η Επιτροπή⁽¹¹¹⁾, η Ελλάδα παραδέχθηκε ότι η ΕΝΑΕ διαχειρίζεται τις πληρωμές προς ορισμένους «εργολάβους τρίτων»: αυτοί συμβάλλονται με τους πλοιοκτήτες όσον αφορά τις εργασίες που πρέπει να εκτελέσουν και την αμοιβή, αλλά στη συνέχεια οι πλοιοκτήτες πληρώνουν την ΕΝΑΕ, η οποία με τη σειρά της μεταβιβάζει αυτό το ποσό στους εργολάβους. Στις περιπτώσεις αυτές, υφίσταται συμβατική σχέση μεταξύ ΕΝΑΕ και εργολάβων, και τα ποσά που καταβάλλουν οι πλοιοκτήτες για το έργο των εργολάβων εμφανίζονται στην κατάσταση εσόδων —εξόδων της ΕΝΑΕ ως έσοδα (δηλαδή περιλαμβάνονται στις πωλήσεις/στον κύκλο εργασιών της ΕΝΑΕ). Κατά συνέπεια, δεν χωρά αμφιβολία ότι αυτές τουλάχιστον οι συμβάσεις με «εργολάβους τρίτων» εμπύπτον στον περιορισμό. Η Ελλάδα ούτε υπολόγισε ούτε κοινοποίησε στην Επιτροπή τον αριθμό εργατωρών που πραγματοποίησαν αυτοί οι «εργολάβοι τρίτων», γεγονός που συνιστά πρόσθετη παράβαση της απόφασης N 513/01. Επιπλέον, η Επιτροπή παρατηρεί ότι ο κύκλος εργασιών των επισκευαστικών δραστηριοτήτων της ΕΝΑΕ αυξήθηκε ταχέως από το 2002. Ωστόσο, η εξέλιξη αυτή δεν αντανακλάται καθόλου στον συνολικό αριθμό εργατωρών που κοινοποίησε η Ελλάδα. Είναι, επομένως, πιθανόν να έχει αυξηθεί

σημαντικά ο αριθμός εργατωρών που πραγματοποίησαν εργολάβοι τρίτων οι οποίοι αμείβονταν από την ΕΝΑΕ. Δεδομένου ότι, σύμφωνα με τα στοιχεία που υπέβαλε η Ελλάδα, η ΕΝΑΕ βρισκόταν ελάχιστα κάτω από το όριο των 420 000 ωρών το 2003, η Επιτροπή συμπεραίνει ότι, εάν οι αμειβόμενοι από την ΕΝΑΕ εργολάβοι τρίτων συμπεριληφθούν στον συνολικό αριθμό εργατωρών που πραγματοποίησε η ΕΝΑΕ, μπορεί εύλογως να υποτεθεί ότι ο περιορισμός δεν τηρήθηκε κατά τα επόμενα έτη.

- (191) Τρίτον, έστω και εάν γίνει δεκτό ότι οι «εργολάβοι τρίτων» δεν υπόκεινται στον περιορισμό των εργατωρών που προβλέπει η απόφαση N 513/01 (πράγμα που δεν ισχύει) και ότι οι εργατοώρες που πραγματοποίησαν οι «υπεργολάβοι της ΕΝΑΕ» μπορούν να υπολογιστούν κατά προσέγγιση διαιρώντας την αμοιβή τους διά του ωριαίου εργατικού κόστους, η υποχρέωση του περιορισμού δεν τηρείται. Πράγματι, ο «ετήσιος συντελεστής κόστους εργατοώρας, όπως αυτός προκύπτει για την ίδια την ΕΝΑΕ από τα τηρούμενα από αυτή επίσημα βιβλία», ο οποίος εφαρμόζεται από την Ελλάδα, αποτελεί ακατάλληλη μέθοδο για τον κατά προσέγγιση υπολογισμό του ωριαίου κόστους των ατόμων που εργάζονται για λογαριασμό υπεργολάβων. Πράγματι, οι σημαντικές διακυμάνσεις των εν λόγω αριθμητικών στοιχείων (π.χ. από 27 ευρώ ανέρχονται σε [...] ευρώ το επόμενο έτος) αποδεικνύουν ότι ο ετήσιος συντελεστής κόστους εργατοώρας, όπως αυτός προκύπτει για την ίδια την ΕΝΑΕ από τα τηρούμενα από αυτή επίσημα βιβλία δεν αναφέρει πόσο κοστίζει ένας εργαζόμενος ανά ώρα⁽¹¹²⁾. Πράγματι, η ωριαία ακαθάριστη αμοιβή σε ένα κλάδο δεν εξελίσσεται σε καμία περίπτωση με τέτοιο τρόπο: αυξάνει μεν διαρκώς με την πάροδο του χρόνου, όμως δεν μπορεί να διπλασιαστεί μέσα σε ένα χρόνο. Επιπλέον, τα ναυπηγεία προσφεύγουν σε υπεργολάβους ακριβώς διότι τους κοστίζει λιγότερο από το να προσλάβουν προσωπικό τα ίδια. Κατά συνέπεια, με τη χρήση του ετήσιου συντελεστή κόστους εργατοώρας, όπως αυτός προκύπτει για την ίδια την ΕΝΑΕ από τα τηρούμενα από αυτή επίσημα βιβλία υπερεκτιμάται το ανά εργατοώρα κόστος των εργαζομένων που απασχολούν οι υπεργολάβοι. Το γεγονός αυτό επιβεβαιώθηκε από τον σύμβουλο στον οποίο απευθύνθηκε η Επιτροπή. Εάν ληφθούν υπόψη περισσότερο εύλογες εκτιμήσεις του ωριαίου κόστους, αυξάνεται σημαντικά ο αριθμός των εργατωρών που πραγματοποίησαν οι υπεργολάβοι⁽¹¹³⁾, με αποτέλεσμα να μην τηρείται ο περιορισμός των 420 000 το 2003 και το 2005.

- (192) Τέταρτον, στη μέθοδο που πρότεινε η Ελλάδα, η εταιρική χρήση του 2003 ήταν 9μηνη μόνο, διαρκούσε δηλαδή έως τον Σεπτέμβριο του 2003. Η Ελλάδα υποστηρίζει ότι από τότε η εταιρική χρήση άρχισε να υπολογίζεται από Οκτώβριο σε Οκτώβριο. Δεν μπορεί να γίνει δεκτή η εφαρμογή ετήσιου ανώτατου ορίου σε μόλις 9μηνη δραστηριότητα. Η Επιτροπή κάλεσε την Ελλάδα να υποβάλει αναλυτικά στοιχεία σχετικά με τη δραστηριότητα κατά τους τελευταίους τρεις μήνες του 2003, όμως η Ελλάδα δεν υπέβαλε τα στοιχεία που της ζητήθηκαν⁽¹¹⁴⁾. Εάν η δραστηριότητα των τελευταίων τριών μηνών του ημερολογιακού έτους 2003 υπολογισθεί κατά προσέγγιση ως το ένα τέταρτο της δραστηριότητας της εταιρικής χρήσης του 2004, είναι σαφές ότι υπήρξε παράβαση της υποχρέωσης περιορισμού των εργατωρών.

(193) Λόγω της ύπαρξης διαφόρων, ανεξάρτητων μεταξύ τους λόγων από τους οποίους μπορεί να συναχθεί ότι υπήρξε κατάχρηση, η Επιτροπή συμπεραίνει ότι η ενίσχυση πρέπει να ανακτηθεί.

4.7. Εισφορά κεφαλαίου 8,72 δις δραχμών (25,6 εκατ. ευρώ) από το ελληνικό Δημόσιο ή την ΕΤΒΑ την περίοδο 1996–1997 (μέτρο Ε9)

4.7.1. Περιγραφή του μέτρου

(194) Το 1996-1997, η ΕΤΒΑ πραγματοποίησε εισφορά κεφαλαίου ύψους 8,72 δις δραχμών (25,6 εκατ. ευρώ) στην ΕΝΑΕ.

4.7.2. Λόγοι κίνησης της διαδικασίας

(195) Στην απόφαση για την επέκταση της διαδικασίας διατυπώνονται αμφιβολίες για το κατά πόσον η συγκεκριμένη εισφορά κεφαλαίου ανταποκρίνεται στη συμπεριφορά ενός επενδυτή σε οικονομία αγοράς. Κατά πρώτον, η Επιτροπή επισημαίνει ότι η Ελλάδα προέβλεψε αντιφατικούς ισχυρισμούς για το θέμα, αναφέροντας αρχικά ότι το υπόψη ποσό είχε χορηγηθεί από το κράτος για να συμψηφίσει το κόστος μείωσης του προσωπικού κατά 1 000 άτομα, ενώ μεταγενέστερα αναίρεσε την εξήγηση αυτή, υποστηρίζοντας ότι η εν λόγω εισφορά κεφαλαίου είχε πραγματοποιηθεί από την ΕΤΒΑ. Κατά δεύτερον, η Επιτροπή επισημαίνει ότι οι εργαζόμενοι της εταιρείας, οι οποίοι κατείχαν το 49 % των μετοχών, δεν συμμετείχαν στη συγκεκριμένη εισφορά κεφαλαίου. Πέραν αυτού, προκαλεί έκπληξη το γεγονός ότι η υπόψη εισφορά κεφαλαίου από μέρους της ΕΤΒΑ δεν οδήγησε σε αύξηση του ποσοστού συμμετοχής της στην ΕΝΑΕ.

(196) Η Επιτροπή επεσήμει επίσης ότι, σε περίπτωση που διαπιστωθεί ότι το συγκεκριμένο μέτρο συνιστά κρατική ενίσχυση, είναι αμφίβολο κατά πόσον θα μπορούσε να αποτελεί συμβιβάσιμη ενίσχυση.

4.7.3. Παρατηρήσεις ενδιαφερομένων

(197) Τα Ναυπηγεία Ελευσίνας αναφέρουν ότι το 1996 το 49 % των μετοχών της ΕΝΑΕ ανήκε στους εργαζομένους. Αν η ΕΤΒΑ προέβλεπε σε εισφορά κεφαλαίου χωρίς συμμετοχή κατ' αναλογία (*pro rata*) των εργαζομένων, η συμμετοχή της στο κεφάλαιο θα αυξανόταν σε ποσοστό μεγαλύτερο από το 51 %, πράγμα που απαγορευόταν από τον νόμο και το οποίο δεν συνέβη. Εξ αυτού συνάγεται ότι η ΕΤΒΑ δεν απέκτησε νέες μετοχές ως αντάλλαγμα για τη συγκεκριμένη εισφορά κεφαλαίου. Ένα τέτοιο σενάριο δεν θα μπορούσε να γίνει αποδεκτό από έναν ιδιώτη επενδυτή.

4.7.4. Παρατηρήσεις της Ελλάδας

(198) Η Ελλάδα επιβεβαιώνει ότι η ΕΤΒΑ πραγματοποίησε το 1996-1997 εισφορά κεφαλαίου ύψους 8,72 δις δραχμών (25,6 εκατ. ευρώ) και ότι εισέπραξε αντίστοιχο ποσό από το Δημόσιο. Η Ελλάδα υποστηρίζει ότι το Δημόσιο ενήργησε ως επενδυτής σε οικονομία αγοράς, διότι η μείωση του εργατικού δυναμικού η οποία χρηματοδοτήθηκε από την εισφορά κεφαλαίου βελτίωσε σημαντικά την αποτελεσματι-

κότητα του ναυπηγείου και τη μελλοντική του κερδοφορία. Η ΕΝΑΕ εξηγεί ότι τα ποσά που εισέρευσαν στην εταιρεία δεν οδήγησαν στην έκδοση νέων μετοχών και ότι, από τυπική άποψη, δεν αποτελούσαν εισφορά κεφαλαίου. Το στοιχείο αυτό εξηγεί και το γιατί η συμμετοχή του Δημοσίου δεν αυξήθηκε σε ποσοστό άνω του 51 %. Σε περίπτωση όμως που η Επιτροπή θεωρήσει παρ' όλα αυτά ότι το υπό εξέταση μέτρο συνιστά κρατική ενίσχυση, η Ελλάδα πιστεύει ότι πρόκειται για συμβιβάσιμη ενίσχυση για το κλείσιμο επιχειρήσεων κατά την έννοια του άρθρου 7 της οδηγίας 90/684/ΕΟΚ.

4.7.5. Εκτίμηση

4.7.5.1. Άρθρο 296 της συνθήκης

(199) Το υπό εξέταση μέτρο χρησίμευσε για τη χρηματοδότηση του συνόλου της δραστηριότητας του ναυπηγείου και δεν προοριζόταν αποκλειστικά και μόνο για τη στήριξη των μη στρατιωτικών δραστηριοτήτων. Αν ληφθεί υπόψη ότι, όπως συμπεραίνεται στην ενότητα 3.3 της παρούσας απόφασης, το 75 % των εργασιών του ναυπηγείου έχουν στρατιωτικό χαρακτήρα και ότι η Ελλάδα επικαλείται το άρθρο 296 της συνθήκης, μόνον το 25 % του μέτρου, το οποίο ισούται με 2,18 δις δραχμών (6,4 εκατ. ευρώ), μπορεί να αξιολογηθεί υπό το πρίσμα της νομοθεσίας περί κρατικών ενισχύσεων.

4.7.5.2. Ύπαρξη ενίσχυσης

(200) Η Επιτροπή παρατηρεί ότι το κράτος, μέσω της ΕΤΒΑ, χορήγησε κεφάλαια στην ΕΝΑΕ χωρίς να λάβει νέες μετοχές, ενώ κατείχε μόνο το 51 % της ΕΝΑΕ. Ένας επενδυτής σε οικονομία αγοράς δεν θα είχε κάνει ένα τέτοιο δώρο στους άλλους μετόχους. Θα είχε ζητήσει νέες μετοχές ή θα είχε αξιώσει εισφορά κεφαλαίου κατ' αναλογία (*pro rata*) από μέρους των υπολοίπων μετόχων. Κατά συνέπεια, ένας ιδιώτης επενδυτής, υπό ανάλογες συνθήκες, δεν θα είχε προβεί στην υπό εξέταση εισφορά κεφαλαίου.

(201) Δεδομένου ότι το κράτος παρέσχε πόρους στην ΕΝΑΕ τους οποίους η τελευταία δεν θα είχε εξασφαλίσει από την αγορά, το μέτρο προσπόρισε επιλεκτικό πλεονέκτημα στην ΕΝΑΕ. Επομένως, το μέτρο συνιστά ενίσχυση κατά την έννοια του άρθρου 87 παράγραφος 1 της συνθήκης. Επειδή δε, κατά παράβαση της απαίτησης που προβλέπεται στο άρθρο 88 παράγραφος 3 της συνθήκης, χορηγήθηκε χωρίς προηγούμενη γνωστοποίηση, αποτελεί παράνομη ενίσχυση.

4.7.5.3. Συμβιβάσιμο με την κοινή αγορά

(202) Σε ό,τι αφορά το συμβιβάσιμο της υπό εξέταση ενίσχυσης, η Επιτροπή επισημαίνει ότι δεν αμφισβητείται το γεγονός ότι το εργατικό δυναμικό της ΕΝΑΕ μειώθηκε από 3 022 άτομα το 1995 σε 1 977 άτομα το 1997. Η μείωση αυτή του εργατικού δυναμικού επισημαινόταν επίσης στις δύο αποφάσεις της 15ης Ιουλίου 1997 (αποφάσεις C 10/94 και N 401/97), καθώς αποτελούσε έναν από τους πύλους του σχεδίου αναδιάρθρωσης. Με την απόφαση N 401/97 επετράπη η χορήγηση επενδυτικής ενίσχυσης, η οποία, σύμφωνα

με την οδηγία 90/684/ΕΟΚ, μπορεί να θεωρηθεί συμβιβασίμη μόνον εφόσον «συνδέεται με πρόγραμμα αναδιάρθρωσης το οποίο να οδηγεί σε μείωση του συνολικού δυναμικού επισκευής πλοίων» και «δεν συνεπάγεται καμία αύξηση του κατασκευαστικού δυναμικού του ναυπηγείου». Η απόφαση Ν 401/97 θεωρεί ότι υπάρχει «μείωση της επισκευαστικής δυναμικότητας του ναυπηγείου που ισοδυναμεί με τη μείωση του αριθμού των εργαζομένων, η οποία δεν θα είναι δυνατόν να αντισταθμιστεί από τη σχεδιαζόμενη αύξηση της παραγωγικότητας και τη μείωση δεξαμενισμού για τα εμπορικά σκάφη.» Στην απόφαση επισημαίνεται επίσης ότι υπάρχει μικρή μείωση της ναυπηγικής δυναμικότητας. Επειδή η ίδια η Επιτροπή αναγνώρισε στην απόφαση Ν 401/97 ότι η μείωση του εργατικού δυναμικού, σε συνδυασμό με τα υπόλοιπα μέτρα τα οποία πρότειναν οι ελληνικές αρχές, θα οδηγούσε σε μείωση τόσο της ναυπηγικής δυναμικότητας όσο και της επισκευαστικής δυναμικότητας, η Επιτροπή θεωρεί ότι υπήρξε όντως μείωση της δυναμικότητας, όπως επιτάσσει το άρθρο 7 της οδηγίας 90/684/ΕΟΚ. Σε ό,τι αφορά το ποσό και την ένταση της ενίσχυσης, η Επιτροπή επισημαίνει ότι η ενίσχυση ανήλθε σε 25,6 εκατ. ευρώ για μείωση του εργατικού δυναμικού κατά 1 000 άτομα. Το 2002, δηλαδή μόλις έξι έτη αργότερα, η Επιτροπή έκρινε συμβατό

τετραπλάσιο ποσό ενίσχυσης για μικρότερης έκτασης μείωση του εργατικού δυναμικού. Η Επιτροπή θεωρεί επομένως ότι το ποσό και η ένταση της ενίσχυσης είναι δικαιολογημένα. Εν κατακλείδι, η Επιτροπή θεωρεί ότι τηρήθηκαν οι όροι που καθορίζονται στο άρθρο 7 της οδηγίας 90/684/ΕΟΚ και ως εκ τούτου συμπεραίνει ότι η ενίσχυση είναι συμβιβασίμη με την κοινή αγορά.

4.8. Αύξηση μετοχικού κεφαλαίου την περίοδο 1998–2000 με σκοπό τη χρηματοδότηση του επενδυτικού προγράμματος (μέτρο Ε10)

4.8.1. Περιγραφή του μέτρου

- (203) Σύμφωνα με την πρόβλεψη που διατυπωνόταν στην απόφαση Ν 401/97, τα έτη 1998, 1999 και 2000 πραγματοποιήθηκαν τρεις αυξήσεις κεφαλαίου, συνολικού ύψους 2,98 δις δραχμών (8,7 εκατ. ευρώ), με στόχο τη χρηματοδότηση μέρους του επενδυτικού προγράμματος της ΕΝΑΕ. Οι αυξήσεις αυτές χρηματοδοτήθηκαν από την ΕΤΒΑ και από τους εργαζόμενους της ΕΝΑΕ κατ' αναλογία των μετοχών που διέθεταν στην ΕΝΑΕ.

σε εκατ. δραχμών (σε εκατ. EUR)

	Σύνολο	Συνεισφορά της ΕΤΒΑ (51 %)	Συνεισφορά των εργαζομένων (49 %)
20 Μαΐου 1998	1 569 (4,6)	800 (2,3)	769 (2,3)
24 Ιουνίου 1999	630 (1,8)	321 (0,9)	309 (0,9)
22 Μαΐου 2000	780 (2,3)	397 (1,2)	382 (1,1)

- (204) Το 2001, το ελληνικό Δημόσιο κατέβαλε στους εργαζόμενους ποσό ίσο με τη συνεισφορά τους στις τρεις αυξήσεις μετοχικού κεφαλαίου (βλέπε σημείο αιτιολογική σκέψη 33), όπου περιγράφεται ο νόμος 2941/2001).

4.8.2. Λόγοι κίνησης της διαδικασίας

- (205) Στην απόφαση για την επέκταση της διαδικασίας, η Επιτροπή εξέφραζε την υπόνοια ότι η συμμετοχή της ΕΤΒΑ στις αυξήσεις κεφαλαίου συνιστά μη συμβιβασίμη ενίσχυση. Παρά το γεγονός ότι η απόφαση Ν 401/1997, που εκδόθηκε στις 15 Ιουλίου 1997, καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η μελλοντική συμμετοχή της ΕΤΒΑ στις αυξήσεις κεφαλαίου μπορεί καταρχήν να θεωρηθεί ως μη εμπεριέχουσα ενίσχυση στο πλαίσιο της υλοποίησης του σχεδίου αναδιάρθρωσης, η εν λόγω συμμετοχή ενδέχεται παρ' όλα αυτά να αποτελούσε ενίσχυση όταν πραγματοποιήθηκε τα έτη 1998, 1999 και 2000. Ειδικότερα, η κατάσταση της ΕΝΑΕ χειρότερησε κατά την προαναφερθείσα χρονική περίοδο. Στην απόφαση για την επέκταση της διαδικασίας αναφέρεται ακόμη ότι το γεγονός ότι οι εργαζόμενοι συμμετείχαν στην αύξηση κεφαλαίου κατ' αναλογία της συμμετοχής τους στο μετοχικό κεφάλαιο της ΕΝΑΕ δεν αποκλείει την ύπαρξη ενίσχυσης. Πρώτον, δεν είναι βέβαιο ότι πράγματι κατέβαλαν στην ΕΤΒΑ το αντίτιμο για την απόκτηση του 49 % της ιδιοκτη-

σίας της ΕΝΑΕ, όπως προέβλεπε η συμφωνία μερικής ιδιωτικοποίησης του Σεπτεμβρίου 1995. Δεύτερον, δεν αποκλείεται να ανέλαβε το κράτος μυστικά τη δέσμευση να επιστρέψει στους εργαζόμενους οποιοδήποτε ποσό επρόκειτο να συνεισφέρουν στο κεφάλαιο της ΕΝΑΕ. Μία τέτοια δέσμευση θα σήμαινε ότι οι εργαζόμενοι δεν ανέλαβαν εν προκειμένω κανέναν κίνδυνο.

4.8.3. Παρατηρήσεις ενδιαφερομένων

- (206) Τα Ναυπηγεία Ελευσίνας συμφωνούν με τις επιφυλάξεις που διατυπώνονται στην απόφαση για την κίνηση διαδικασίας, υπενθυμίζουν τη νομολογία Alitalia⁽¹¹⁵⁾ όσον αφορά τη συμμετοχή εργαζομένων στην αύξηση κεφαλαίου της δικής τους επιχείρησης και συμπεραίνουν ότι η συμμετοχή της ΕΤΒΑ στις αυξήσεις κεφαλαίου συνιστούσε μη συμβιβασίμη ενίσχυση.

4.8.4. Παρατηρήσεις της Ελλάδας

- (207) Οι ελληνικές αρχές υπενθυμίζουν ότι η συμμετοχή της ΕΤΒΑ και των εργαζομένων στην αύξηση κεφαλαίου ρυθμιζόταν συμβατικώς στη συμφωνία μερικής ιδιωτικοποίησης του Σεπτεμβρίου 1995. Στην απόφαση Ν 401/97 αναφερόταν

επίσης ότι επρόκειτο να πραγματοποιηθούν οι σχετικές αυξήσεις κεφαλαίου με συμμετοχή της ETBA και των εργαζομένων της ENAE σε ποσοστό 51 % και 49 %, αντιστοίχως, χωρίς να καταλήγει η απόφαση στο συμπέρασμα ότι η συμμετοχή της ETBA θα αποτελούσε ενίσχυση. Τέλος, οι ελληνικές αρχές και η ENAE αντικρούουν τόσο την υπόθεση ότι οι εργαζόμενοι δεν κατέβαλαν εντέλει το τίμημα αγοράς στην ETBA, όσο και την ύπαρξη μυστικής συμφωνίας βάσει της οποίας το κράτος υποσχόταν στους εργαζόμενους να τους επιστρέψει το τυχόν ποσό που θα κατέβαλλαν για τη χρηματοδότηση του επενδυτικού προγράμματος. Η ENAE ισχυρίζεται ότι, σε περίπτωση που η Επιτροπή θεωρήσει το συγκεκριμένο μέτρο ως ενίσχυση, θα πρόκειται για συμβιβαστική ενίσχυση αναδιάρθρωσης.

4.8.5. Εκτίμηση

4.8.5.1. Άρθρο 296 της συνθήκης

- (208) Αναφορικά με τη δυνατότητα εφαρμογής του άρθρου 296 της συνθήκης, η Επιτροπή σημειώνει ότι οι αυξήσεις κεφαλαίου είχαν ως σκοπό τη χρηματοδότηση του επενδυτικού προγράμματος. Όπως έχει ήδη συναχθεί στο πλαίσιο της εκτίμησης των μέτρων Δ1, Δ2, Δ3 και Δ4, το εν λόγω επενδυτικό πρόγραμμα και η κρατική στήριξη για τη χρηματοδότησή του μπορούν να αξιολογηθούν υπό το πρίσμα της νομοθεσίας περί κρατικών ενισχύσεων.

4.8.5.2. Ύπαρξη ενίσχυσης

- (209) Η Επιτροπή κατέληξε στα ακόλουθα συμπεράσματα. Βάσει της συμφωνίας του Σεπτεμβρίου 1995 για τη μερική ιδιωτικοποίηση της επιχείρησης, η ETBA είχε τη συμβατική υποχρέωση να συμμετάσχει σε ποσοστό 51 % στη μελλοντική αύξηση κεφαλαίου της ENAE, ενώ το υπόλοιπο 49 % θα το εισέφεραν οι εργαζόμενοι. Η αύξηση κεφαλαίου ήταν απαραίτητη για τη μερική χρηματοδότηση του επενδυτικού προγράμματος. Στην απόφαση N 401/97 σχετικά με την επενδυτική ενίσχυση, η Επιτροπή έκρινε σιωπηρά ότι η εν λόγω συμμετοχή της ETBA στη μελλοντική αύξηση κεφαλαίου της ENAE δεν θα συνιστά κρατική ενίσχυση. Το συμπέρασμα αυτό ήταν σύμφωνο και με την απόφαση C 10/94, που εκδόθηκε την ίδια ημέρα και στην οποία η Επιτροπή αποφάνθηκε ότι η πώληση του 49 % των μετοχών της ENAE στους εργαζόμενους αποτελούσε έγκυρη μερική ιδιωτικοποίηση και ότι μπορούσε να αναμένεται επάνοδος στη βιωσιμότητα.
- (210) Σε ό,τι αφορά τη συμμετοχή της ETBA στις αυξήσεις κεφαλαίου της 20ής Μαΐου 1998, η Επιτροπή πιστεύει ότι δεν συντρέχουν επαρκείς λόγοι για να παρεκκλίνει από τη σιωπηρή εκτίμηση περί της μη ύπαρξης ενίσχυσης που υπήρχε στην απόφαση N 401/97. Ειδικότερα, οι περιστάσεις που ίσχυαν τον Μάιο του 1998 δεν ήταν αρκετά διαφορετικές από τις περιστάσεις που προβλέπονταν κατά τον χρόνο έκδοσης της απόφασης. Επιπροσθέτως, η Επιτροπή δεν ανακάλυψε κανένα αποδεικτικό στοιχείο για την ύπαρξη (μυστικής) δεσμευσης του κράτους να επιστρέψει στους εργαζόμενους οποιοδήποτε ποσό που θα κατέβαλλαν στο πλαίσιο των αυξήσεων κεφαλαίου.

- (211) Αντιθέτως, κατά τον χρόνο πραγματοποίησης της αύξησης κεφαλαίου της 24ης Ιουνίου 1999 και της 22ας Μαΐου 2000, είχαν παύσει να υφίστανται ορισμένα στοιχεία θεμελιώδους σημασίας στα οποία στηριζόταν το συμπέρασμα της 15ης Ιουλίου 1997 περί μη ύπαρξης ενίσχυσης:

- Πρώτον, όπως εξηγείται παραπάνω, αμφότερες οι αποφάσεις που εκδόθηκαν στις 15 Ιουλίου 1997 στηρίζονταν στο ότι η Ελλάδα θα εφάρμοζε τη συμφωνία μερικής ιδιωτικοποίησης του Σεπτεμβρίου 1995, καθώς και, ειδικότερα, στο ότι οι εργαζόμενοι θα κατέβαλαν το τίμημα αγοράς στην ETBA, όπως όριζε η σχετική σύμβαση, αναλαμβάνοντας με τον τρόπο αυτό έναν χρηματοοικονομικό κίνδυνο που θα τους παρείχε κίνητρο να στηρίξουν τα μέτρα που ήταν αναγκαία για την αποκατάσταση της ανταγωνιστικότητας. Μολονότι οι εργαζόμενοι έπρεπε να καταβάλουν την πρώτη δόση του τιμήματος αγοράς στην ETBA πριν από τις 31 Δεκεμβρίου 1998, δεν πραγματοποιήθηκε καμία πληρωμή. Το δε Δημόσιο δεν επεδίωξε να τη λάβει. Όπως αναφέρεται στην εκτίμηση του μέτρου E7, το γεγονός αυτό σήμαινε ότι οι εργαζόμενοι δεν βρέθηκαν στη θέση επενδυτών που οφείλουν να καταβάλουν συνολικά 8,17 δις δραχμών (24 εκατ. ευρώ) κατά τη διάρκεια της επόμενης δωδεκαετίας, σε αντίθεση με αυτό που ανέμενε η Επιτροπή τον Ιούλιο του 1997, όταν εκδόθηκαν οι δύο αποφάσεις. Αυτή η μη πληρωμή σήμαινε ακόμη ότι οι εργαζόμενοι δεν είχαν τηρήσει την υποχρέωση την οποία υπείχαν βάσει της σύμβασης μερικής ιδιωτικοποίησης του Σεπτεμβρίου 1995. Η ETBA είχε παύσει να δεσμεύεται συμβατικά από τη συμφωνία μερικής ιδιωτικοποίησης⁽¹¹⁶⁾, δεδομένου ότι οι εργαζόμενοι την είχαν αθετήσει. Εν κατακλείδι, σε αντίθεση με ό,τι μπορούσε βασίμως να αναμένει κανείς κατά τον χρόνο έκδοσης της απόφασης N 401/97 με βάση τις υφιστάμενες συμβάσεις, δεν υπήρξε στην πράξη μερική ιδιωτικοποίηση, και η σύμβαση είχε παύσει να είναι δεσμευτική για την ETBA. Η Επιτροπή θεωρεί ότι υπάρχουν μείζονες διαφορές σε σύγκριση με αυτά που ανέμενε κατά τον χρόνο που εξέδωσε την απόφαση N 401/97 με βάση τη σύμβαση του Σεπτεμβρίου 1995. Το στοιχείο αυτό είναι ικανός λόγος για την αναθεώρηση του συμπεράσματος περί μη ύπαρξης ενίσχυσης που είχε εξαχθεί τότε.

- Δεύτερον, όπως έχει ήδη εξηγηθεί αναλυτικά στην ενότητα 3.1 της παρούσας απόφασης, η εμπορική και οικονομική επιτυχία που σχεδiazόταν κατά τον χρόνο έκδοσης της απόφασης N 401/97 δεν επαληθεύτηκε. Η επιχείρηση δεν κατάφερε να συγκροτήσει μεγάλο και κερδοφόρο βιβλίο παραγγελιών το 1997 και το 1998. Κατά συνέπεια, από τα τέλη του 1998, άρχισε σταδιακά να καθίσταται όλο και πιο βέβαιο ότι το ναυπηγείο θα ήταν ζημιολόγο κατά τα επόμενα έτη. Η Επιτροπή όρισε την 30ή Ιουνίου 1999 ως ημερομηνία από την οποία δεν μπορούσε να αναμένει κανείς βασίμως επάνοδο στη βιωσιμότητα. Είναι βέβαιο ότι στις αρχές Ιουνίου του 1999 ήταν ήδη γνωστές οι περισσότερες κακές ειδήσεις και ότι η επάνοδος στη βιωσιμότητα είχε πολύ αβέβαιο χαρακτήρα με βάση το υπάρχον σχέδιο αναδιάρθρωσης.

- (212) Επί τη βάση των προεκτεθέντων, η Επιτροπή θεωρεί ότι, αν ένας επενδυτής σε οικονομία αγοράς είχε βρεθεί στην ίδια κατάσταση με την ETBA, δεν θα είχε επενδύσει εκ νέου στην ΕΝΑΕ ⁽¹¹⁷⁾.
- (213) Δεδομένου ότι η εισφορά κεφαλαίου προσπορίζει επιλεκτικό πλεονέκτημα στην ΕΝΑΕ, η Επιτροπή συμπεραίνει ότι η συμμετοχή της ETBA στη δεύτερη και την τρίτη αύξηση κεφαλαίου συνιστά κρατική ενίσχυση προς όφελος της ΕΝΑΕ. Σε ό,τι αφορά τη συμμόρφωση με το άρθρο 88 παράγραφος 3 της συνθήκης, η Επιτροπή επισημαίνει ότι ουδέποτε εξέδωσε απόφαση στην οποία ρητώς να αξιολογεί και να εγκρίνει τη συμμετοχή της ETBA στις αυξήσεις κεφαλαίου της ΕΝΑΕ. Για τον λόγο αυτό, η Επιτροπή θεωρεί ότι η ενίσχυση τέθηκε σε εφαρμογή κατά παράβαση του άρθρου 88 παράγραφος 3 της συνθήκης.
- (214) Η Επιτροπή επισημαίνει ότι, ακόμη και αν γινόταν δεκτό ότι το υπό εξέταση μέτρο επετράπη με την απόφαση Ν 401/1997 (στην απόφαση Ν 401/1997 εξηγείται ότι η ETBA θα συμμετάσχει στις αυξήσεις κεφαλαίου της ΕΝΑΕ και, καθώς δεν διατυπώνονται αμφιβολίες όσον αφορά τη συμμόρφωση με τη νομοθεσία περί κρατικών ενισχύσεων, εννοείται ότι η συμμετοχή αυτή δεν θα αποτελούσε ενίσχυση), τούτο δεν θα μετέβαλλε το συμπέρασμα που ακολουθεί, σύμφωνα με το οποίο είναι επιβεβλημένη η ανάκτηση της συγκεκριμένης ενίσχυσης. Ειδικότερα, σε μια τέτοια περίπτωση θα πρέπει να γίνει δεκτό ότι η κρατικής ιδιοκτησίας τράπεζα ETBA εφάρμοσε καταχρηστικά την υπόψη απόφαση, δεδομένου ότι δεν εισέπραξε το τίμημα αγοράς από τους εργαζόμενους, όπως προέβλεπε η σύμβαση του Σεπτεμβρίου 1995. Πράγματι, το συμπέρασμα ότι η συμμετοχή της ETBA στις μελλοντικές αυξήσεις κεφαλαίου δεν αποτελούσε ενίσχυση, βασιζόταν στην προσδοκία ότι οι εργαζόμενοι θα πλήρωναν το τίμημα αγοράς, όπως προέβλεπε η σύμβαση του Σεπτεμβρίου 1995. Πρέπει, επομένως, να εξαχθεί το συμπέρασμα ότι έχει εφαρμοσθεί καταχρηστικά το τμήμα της απόφασης Ν 401/97 με το οποίο εγκρίνεται η συμμετοχή της ETBA και ότι συνεπώς πρέπει να ανακτηθεί από την ΕΝΑΕ η συμμετοχή της ETBA.

4.8.5.3. Συμβιβάσιμο με την κοινή αγορά

- (215) Οι ελληνικές αρχές υποστηρίζουν ότι το υπό εξέταση μέτρο αποτελεί ενδεχομένως συμβιβάσιμη ενίσχυση αναδιάρθρωσης. Η Επιτροπή υπενθυμίζει ότι οι αυξήσεις κεφαλαίου είχαν ως στόχο τη χρηματοδότηση του επενδυτικού προγράμματος. Στο πλαίσιο της εκτίμησης του μέτρου Δ2 και του μέτρου Δ3, η Επιτροπή έχει ήδη εξηγήσει γιατί δεν είναι δυνατόν να θεωρηθεί συμβιβάσιμη με την κοινή αγορά η χορήγηση πρόσθετων ενισχύσεων αναδιάρθρωσης για τη χρηματοδότηση του επενδυτικού προγράμματος.
- (216) Επειδή οι δύο αυξήσεις κεφαλαίου αποτελούν μη συμβιβάσιμη ενίσχυση, επιβάλλεται η ανάκτησή τους από την ΕΝΑΕ.

4.9. Κρατική αντεγγύηση σε συνάρτηση με συμβάσεις της ΕΝΑΕ με τον ΟΣΕ και τον ΗΣΑΠ (μέτρο Ε12β)

4.9.1. Περιγραφή του μέτρου

- (217) Στο πλαίσιο συμβάσεων που συνήψε η ΕΝΑΕ με τον Οργανισμό Σιδηροδρόμων Ελλάδος (ΟΣΕ) και με τους Ηλεκτρικούς Σιδηρόδρομους Αθηνών-Πειραιώς (ΗΣΑΠ) για την προμήθεια τροχαίου υλικού, η ETBA παρέσχε εγγυήσεις για προκαταβολές και για την καλή εκτέλεση των συμβάσεων (στο εξής: «εγγυήσεις για προκαταβολές»). Η ETBA παρέσχε τις μεν εγγυήσεις για προκαταβολές που αφορούσαν τη σύμβαση με τον ΗΣΑΠ τον Φεβρουάριο του 1998 και τον Ιανουάριο του 1999, τις δε εγγυήσεις που αφορούσαν τη σύμβαση με τον ΟΣΕ τον Αύγουστο του 1999. Η ETBA, με τη σειρά της, έλαβε αντίστοιχες αντεγγυήσεις από το κράτος. Οι εγγυήσεις που χορηγήθηκαν στο πλαίσιο των συμβάσεων με τον ΟΣΕ και τον ΗΣΑΠ ανέρχονταν σε 29,4 εκατ. ευρώ και 9,4 εκατ. ευρώ, αντιστοίχως.

4.9.2. Λόγοι κίνησης της διαδικασίας

- (218) Στην απόφαση για την επέκταση της διαδικασίας, η Επιτροπή διατύπωνε επιφυλάξεις για το κατά πόσον μια ιδιωτική τράπεζα θα είχε παράσχει τις υπό εξέταση αντεγγυήσεις υπό τους ίδιους όρους. Λόγω των δυσχερειών που αντιμετώπιζε η ΕΝΑΕ, εύλογα ανακύπτει το ερώτημα αν μια τράπεζα θα είχε καν παράσχει τις αντεγγυήσεις αυτές.

4.9.3. Παρατηρήσεις ενδιαφερομένων

- (219) Τα Ναυπηγεία Έλευσίνας επικροτούν τις επιφυλάξεις της Επιτροπής. Ειδικότερα, το κράτος δεν ενήργησε εν προκειμένω ως ιδιώτης επενδυτής σε οικονομία αγοράς λόγω του ότι ανέλαβε πολλαπλό κίνδυνο, υπό την έννοια ότι, εκτός από πλειοψηφικός μέτοχος της ΕΝΑΕ, επιπλέον ήταν ο μοναδικός πιστωτής και εγγυητής της και έφερε σχεδόν το σύνολο του κινδύνου που συνδεόταν με τη λειτουργία της.

4.9.4. Παρατηρήσεις της Ελλάδας

- (220) Οι ελληνικές αρχές και η ΕΝΑΕ υποστηρίζουν ότι, καίτοι οι κρατικές αντεγγυήσεις τυπικώς χορηγήθηκαν τον Δεκέμβριο του 1999, η υπόσχεση γι' αυτές είχε ήδη δοθεί στην ETBA, όταν αυτή η τελευταία παρέσχε τις εγγυήσεις για τις προκαταβολές που αφορούσαν τη σύμβαση με τον ΗΣΑΠ, τον Φεβρουάριο του 1998 και τον Ιανουάριο του 1999, καθώς και τις εγγυήσεις που αφορούσαν τη σύμβαση με τον ΟΣΕ, τον Αύγουστο του 1999. Οι ελληνικές αρχές ισχυρίζονται ότι οι εν λόγω αντεγγυήσεις δεν αποτελούσαν μέτρα επιλεκτικού χαρακτήρα. Ειδικότερα, χορηγήθηκαν δυνάμει του νόμου 2322/1995 ⁽¹¹⁸⁾, βάσει του οποίου χορηγήθηκαν εγγυήσεις του κράτους σε πλειάδα επιχειρήσεων. Επιπλέον,

οι ελληνικές αρχές υποστηρίζουν ότι η ετήσια προμήθεια 0,05 % ήταν κατάλληλη αμοιβή για την ανάληψη του κινδύνου. Σε ό,τι αφορά τη συμπεριφορά της ETBA, αυτή ήταν αποδεκτή για ιδιωτική τράπεζα, δεδομένου ότι εξασφάλισε αντεγγύηση από το κράτος και χρέωσε προμήθεια 0,4 % ⁽¹¹⁹⁾. Η ΕΝΑΕ έχει καταθέσει έκθεση εταιρείας συμβούλων (πρόκειται για την πρώτη έκθεση της Deloitte), η οποία επιβεβαιώνει το ανωτέρω επιχείρημα. Στην ίδια έκθεση υποστηρίζεται επίσης ότι, χωρίς αντεγγύηση του κράτους, η ΕΝΑΕ θα μπορούσε παρ' όλα αυτά να εξασφαλίσει από ιδιωτική τράπεζα εγγύηση ανάλογη εκείνης που της χορήγησε η ETBA, με την προσφορά εμπράγματης ασφάλειας («lien») επί ορισμένων στοιχείων του ενεργητικού της ως εξασφάλιση. Τέλος, η Ελλάδα υποστηρίζει ότι δικαιούχος των κρατικών αντεγγυήσεων είναι ο ΟΣΕ και ο ΗΣΑΠ και όχι η ΕΝΑΕ.

4.9.5. Εκτίμηση

4.9.5.1. Άρθρο 296 της συνθήκης

- (221) Το υπό εξέταση μέτρο δεν εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 296 της συνθήκης λόγω του ότι αφορά την άμεση στήριξη μη στρατιωτικής δραστηριότητας.

4.9.5.2. Ύπαρξη ενίσχυσης

- (222) Είναι απαραίτητο να αποσαφηνισθεί καταρχάς ποιο από τα δύο είδη μέτρων, δηλαδή οι εγγυήσεις για προκαταβολές τις οποίες χορήγησε η ETBA ή οι αντεγγυήσεις που το κράτος χορήγησε στην ETBA, θα μπορούσε να αποτελεί κρατική ενίσχυση. Δεδομένου ότι οι ελληνικές αρχές υποστηρίζουν ότι η ETBA είχε ήδη λάβει κατηγορηματική υπόσχεση για τη λήψη των κρατικών αντεγγυήσεων, όταν παρέσχε τις εγγυήσεις για τις προκαταβολές, πρέπει να εξαχθεί το συμπέρασμα ότι, όταν η ETBA παρέσχε τις εγγυήσεις, καλυπτόταν πλήρως από τις κρατικές αντεγγυήσεις. Ως εκ τούτου, αν ληφθεί υπόψη ότι η ETBA δεν αναλάμβανε κανέναν κίνδυνο (χάρη στις κρατικές αντεγγυήσεις) και παράλληλα εισέπραττε προμήθεια 0,4 % ανά τρίμηνο, το υπό εξέταση μέτρο θα ήταν αποδεκτό υπό παρόμοιες συνθήκες για έναν επενδυτή σε οικονομία αγοράς. Αντιθέτως, το κράτος χορήγησε αντεγγυήσεις που δεν καλύπτονταν από κανενός είδους εξασφάλιση και για τις οποίες εισέπραττε εγγυητική προμήθεια μόλις 0,05 %. Αυτό το δεύτερο μέτρο μετά βεβαιότητας δεν θα ήταν αποδεκτό για έναν επενδυτή σε οικονομία αγοράς. Επομένως, το εν λόγω δεύτερο μέτρο είναι αυτό που συνιστά κρατική ενίσχυση. Η Επιτροπή επισημαίνει ωστόσο ότι, επειδή η ETBA ανήκε κατά 100 % στο Δημόσιο και όλα τα μέτρα τα οποία εφάρμοσε η εν λόγω τράπεζα μπορούν να καταλογισθούν στο Δημόσιο, ο διαχωρισμός των δύο μέτρων (δηλαδή εγγυήσεων και αντεγγυήσεων) είναι κατά κάποιον τρόπο τεχνητός.

- (223) Επειδή οι ελληνικές αρχές ισχυρίζονται ότι δικαιούχος του μέτρου ήταν ο ΟΣΕ και ο ΗΣΑΠ, πρέπει να αποσαφηνισθεί ποιος είναι εν προκειμένω ο δικαιούχος. Η Επιτροπή επισημαίνει ότι, στο πλαίσιο συμβάσεων με αντικείμενο την προμήθεια τροχαίου υλικού, ο πωλητής συνήθως καλείται να παράσχει στον αγοραστή τραπεζικές εγγυήσεις για τις προκαταβολές του τελευταίου. Ειδικότερα, ο αγοραστής θέλει να έχει τη βεβαιότητα ότι θα ανακτήσει τα σχετικά ποσά σε περίπτωση που ο πωλητής δεν του παραδώσει το υλικό, παραδείγματος χάρη λόγω πτώχευσης. Κατά συνέπεια, ο πωλητής είναι αυτός ο οποίος πρέπει να εξασφαλίσει τις απαραίτητες εγγυήσεις από τράπεζα και να επωμισθεί το σχετικό κόστος. Αυτό σημαίνει ότι πρόκειται για σύννηδες έξοδο το οποίο επιβαρύνει τον προμηθευτή τροχαίου υλικού. Στην παρούσα υπόθεση, η αντεγγύηση του κράτους επέτρεψε στην ΕΝΑΕ να εξασφαλίσει από την ETBA εγγυήσεις έναντι τιμήματος που δεν υπερέβαινε το 0,4 % ανά τρίμηνο. Όπως θα καταδειχθεί παρακάτω, χωρίς κρατική αντεγγύηση, μια ιδιωτική τράπεζα θα είχε χρεώσει τουλάχιστον 480 μονάδες βάσης ετησίως για εγγυήσεις χορηγηθείσες προ της 30ής Ιουνίου 1999. Μετά την εν λόγω ημερομηνία, καμία ιδιωτική τράπεζα δεν θα είχε χορηγήσει τέτοιες εγγυήσεις. Είναι συνεπώς σαφές ότι κατά το χρονικό διάστημα προ της 30ής Ιουνίου 1999 οι κρατικές αντεγγυήσεις επέτρεψαν στην ΕΝΑΕ να εξασφαλίσει εγγυήσεις έναντι χαμηλότερου τιμήματος. Κατά το χρονικό διάστημα μετά τις 30 Ιουνίου 1999, οι κρατικές αντεγγυήσεις επέτρεψαν στην ΕΝΑΕ να εξασφαλίσει εγγυήσεις τις οποίες δεν θα είχε καν μπορέσει να λάβει στην αγορά. Το συμπέρασμα είναι ότι δικαιούχος της ενίσχυσης είναι η ΕΝΑΕ.

- (224) Προκειμένου για τον ισχυρισμό της Ελλάδας ότι το μέτρο δεν έχει επιλεκτικό χαρακτήρα, η Επιτροπή υπενθυμίζει ότι, για να είναι γενική φύσεως ένα μέτρο, πρέπει να έχουν σ' αυτό πραγματική και επί ίσοις όροις πρόσβαση όλοι οι οικονομικοί παράγοντες που δραστηριοποιούνται σε ένα κράτος μέλος και να μην περιστελλεται εκ των πραγμάτων το πεδίο εφαρμογής του, παραδείγματος χάρη με την άσκηση διακριτικής ευχέρειας από το κράτος για τη χορήγησή του ή μέσω άλλων παραγόντων που περιορίζουν το πρακτικό του αποτέλεσμα. Η Επιτροπή θεωρεί ότι ο νόμος 2322/1995 απέχει πολύ από το να ανταποκρίνεται στον ανωτέρω ορισμό. Πρώτον, το άρθρο 1 του νόμου ορίζει ότι η παροχή εγγυήσεων γίνεται από τον Υπουργό Οικονομικών μετά από σύμφωνη γνώμη τριμελούς Διευρυμένης Επιτροπής. Επομένως, η παροχή της εγγύησης υπόκειται στη διακριτική ευχέρεια των αρχών. Δεύτερον, κρατική εγγύηση βάσει του υπόψη νόμου μπορεί να παρασχεθεί σε ιδιωτική επιχείρηση μόνον εφόσον αυτή εδρεύει σε απομακρυσμένη περιοχή και με σκοπό την προώθηση της οικονομικής ανάπτυξης της περιοχής αυτής και όχι της συγκεκριμένης επιχείρησης (άρθρο 1ββ) ή εφόσον έχει πληγεί από θεομηνία (άρθρο 1γγ). Από την άλλη πλευρά, επιχειρήσεις οι οποίες ανήκουν στο Δημόσιο κατά 100 % ή κατά απόλυτη πλειοψηφία μπορούν να λάβουν κρατική εγγύηση για γενικούς λόγους, όπως είναι η κάλυψη υποχρεώσεών τους (άρθρο 1β). Είναι επομένως σαφές ότι οι επιχειρήσεις ιδιοκτησίας του Δημοσίου έχουν πολύ πιο ευρεία πρόσβαση στις κρατικές εγγυήσεις εν συγκρίσει με τις ιδιωτικές επιχειρήσεις.

Το συμπέρασμα αυτό επιβεβαιώνεται από την ανάλυση της σειράς των δανείων για τα οποία χορηγήθηκε εγγύηση, που παρατίθεται στην πρώτη έκδοση της Deloitte (¹²⁰). Τρίτον, οι εγγυήσεις δεν παρέχονται επί ίσοις όροις. Ειδικότερα, το άρθρο 1 παράγραφος 4 του νόμου ορίζει ότι κατά την παροχή εγγύησης το Δημόσιο δύναται να ζητήσει επαρκείς εξασφαλίσεις (σύσταση εμπράγματης ασφάλειας επί πάγιων στοιχείων ενεργητικού της επιχείρησης). Η απόφαση για το αν θα ζητηθεί ή όχι ασφάλεια υπόκειται στη διακριτική ευχέρεια του Υπουργού Οικονομικών. Στην παρούσα υπόθεση, το Δημόσιο δεν αξίωσε ασφάλεια κατά τη χορήγηση του μέτρου E12β. Σε ό,τι αφορά τη μη πρόσβαση επί ίσοις όροις στο μέτρο, η Επιτροπή επισημαίνει ότι η προμήθεια εγγύησης δεν είναι ίδια για όλα τα δάνεια. Παραδειγματός χάρις, η προμήθεια εγγύησης ήταν μόλις 0,05 % στην υπό εξέταση περίπτωση. Στην περίπτωση του μέτρου E14, το οποίο ομοίως χορηγήθηκε επί τη βάση του νόμου 2322/1995, η προμήθεια ήταν 1 %. Στα δάνεια με εγγύηση που απαριθμούνται στην πρώτη έκδοση της Deloitte, η προμήθεια για ορισμένα ήταν επίσης 0,1 % και 0,5 %. Εν κατακλείδι, η Επιτροπή απορρίπτει τον ισχυρισμό της Ελλάδας ότι ο νόμος 2322/1995 είναι γενικό μέτρο.

- (225) Όσον αφορά τον ισχυρισμό που διατυπώνεται στην πρώτη έκδοση της Deloitte ότι η ΕΝΑΕ θα μπορούσε να έχει εξασφαλίσει τις επίμαχες εγγυήσεις για τις προκαταβολές από ιδιωτική τράπεζα με την παροχή στην τράπεζα εμπράγματης ασφάλειας επί ορισμένων στοιχείων του ενεργητικού της αντί της παροχής κρατικής αντεγγύησης, η Επιτροπή θεωρεί ότι ο συγκεκριμένος ισχυρισμός δεν είναι πρόσφορος για την ανάλυση του μέτρου. Συγκεκριμένα, η Επιτροπή οφείλει να διερευνήσει κατά πόσον οι όροι των μέτρων που πράγματι χορηγήθηκαν από το κράτος συνιστούσαν ενίσχυση προς το ναυπηγείο. Η Επιτροπή δεν είναι υποχρεωμένη να εξακριβώσει κατά πόσον, με την παροχή μεγαλύτερης ασφάλειας, το ναυπηγείο θα μπορούσε να είχε εξασφαλίσει την ίδια εγγύηση στην αγορά. Όπως αναφέρεται στην ενότητα 2.1.1 της ανακοίνωσης σχετικά με τις κρατικές ενισχύσεις με τη μορφή εγγυήσεων, ένα από τα δυνητικά πλεονεκτήματα που απορρέουν από μια κρατική εγγύηση είναι η δυνατότητα του δανειολήπτη «να προσφέρει λιγότερες ασφάλειες». Στην παρούσα υπόθεση, καμιά από τις κρατικές αντεγγυήσεις δεν εξασφαλιζόταν με τη σύσταση εμπράγματης ασφάλειας επί ορισμένων στοιχείων ενεργητικού του ναυπηγείου. Επομένως, η αντεγγύηση με την παροχή ασφάλειας επί στοιχείου του ενεργητικού αποτελεί διαφορετική πράξη, η οποία δεν χρήζει αξιολόγησης. Επικουρικά, η Επιτροπή επισημαίνει ότι, ακόμη και αν ο ισχυρισμός που διατυπώνεται στην πρώτη έκδοση της Deloitte έρχζε διερεύνησης, η ΕΝΑΕ δεν θα ήταν σε θέση να πείσει, με την παροχή ασφαλειών, μια ιδιωτική τράπεζα να της χορηγήσει παρόμοιες εγγυήσεις για προκαταβολές. Πράγματι, το ενεργητικό της επιχείρησης βαρυνόταν ήδη με ασφάλειες και είχε χαμηλή αξία ρευστοποίησης (βλέπε τη δεύτερη και την τρίτη περίπτωση που αναλύονται στην υποσημείωση αριθ. 44). Επομένως, ακόμη και η παροχή εξασφάλισης υπό τη μορφή εμπράγματης ασφάλειας επί ορισμένων στοιχείων ενεργητικού της ΕΝΑΕ δεν θα αρκούσε για να πεισθεί ένας επενδυτής σε οικονομία αγοράς να χορηγήσει δάνειο στην ΕΝΑΕ.

- (226) Η Επιτροπή, σε προηγούμενο σημείο της παρούσας απόφασης, έχει προσδιορίσει το επιτόκιο που θα είχε χρεώσει μια ιδιωτική τράπεζα για να χορηγήσει δάνειο στην ΕΝΑΕ. Για την περίοδο μέχρι τις 30 Ιουνίου 1999, κρίθηκε ότι, επειδή η ΕΝΑΕ παρουσίαζε αυξημένο κίνδυνο, ήταν απαραίτητη η προσθήκη επασφάλιστρου κινδύνου ίσου με 400 μονάδες βάσης τουλάχιστον επιπλέον του επιτοκίου που θα χρεωνόταν για τη δανειοδότηση μιας υγιούς επιχείρησης. Προκειμένου να εφαρμοσθεί η ίδια αρχή όσον αφορά τις εγγυήσεις για προκαταβολές, επιβάλλεται να καθορισθεί η προμήθεια που ένας επενδυτής σε οικονομία αγοράς θα χρέωνε για την παροχή εγγύησης για προκαταβολή σε μία υγιή επιχείρηση. Κανένα από τα μέρη της παρούσας διαδικασίας δεν έχει αναφέρει ένα αξιόπιστο αγοραίο τίμημα για τέτοιου είδους εγγυήσεις. Σε διάφορα καθεστώτα κρατικών εγγυήσεων στον κλάδο της ναυπηγικής βιομηχανίας τα οποία εξετάστηκαν και εγκρίθηκαν από την Επιτροπή ως μη περιέχοντα στοιχεία ενίσχυσης (¹²¹), η ετήσια εγγυητική προμήθεια για τον δανειολήπτη με τον χαμηλότερο πιστωτικό κίνδυνο ορίστηκε σε 0,8 %, δηλαδή σε 80 μονάδες βάσης. Καθώς δεν είναι διαθέσιμοι άλλοι αξιόπιστοι δείκτες, η Επιτροπή θα χρησιμοποιήσει το ποσοστό αυτό για την εκτίμηση της ελάχιστης ετήσιας εγγυητικής προμήθειας που κατέβαλαν κατά το κρίσιμο χρονικό διάστημα οι υγιείς ναυπηγικές επιχειρήσεις στην Ελλάδα. Παρά το γεγονός ότι οι συμβάσεις με τον ΟΣΕ και τον ΗΣΑΠ δεν αφορούν τη ναυπηγική βιομηχανία αλλά την κατασκευή τροχαίου υλικού, η Επιτροπή θα χρησιμοποιήσει ως μέτρο σύγκρισης το 0,8 %, δεδομένου ότι η κατασκευή τροχαίου υλικού παρέμεινε λίαν περιορισμένης σημασίας δραστηριότητα για την ΕΝΑΕ, ενώ ο κύριος όγκος των εργασιών της, και επομένως ο κύριος κίνδυνος που αντιπροσώπευε η εν λόγω εταιρεία, αφορούσε τη ναυπήγηση και επισκευή πλοίων. Κατά συνέπεια, όσον αφορά τις εγγυήσεις για προκαταβολές οι οποίες χορηγήθηκαν στην ΕΝΑΕ προ της 30ής Ιουνίου 1999, η ύπαρξη και το ποσό της ενίσχυσης θα αξιολογηθούν συγκρίνοντας την ετήσια προμήθεια που όντως κατέβαλε η ΕΝΑΕ (συμπεριλαμβανομένης της προμήθειας αντεγγύησης που κατεβλήθη στο κράτος) με μια προμήθεια ίση προς 480 μονάδες βάσης (ήτοι 80 μονάδες βάσης προσαυξημένες κατά 400 μονάδες βάσης). Σε ό,τι αφορά το χρονικό διάστημα μετά την 30ή Ιουνίου 1999, η Επιτροπή κατέληξε σε προηγούμενο σημείο της παρούσας απόφασης στο συμπέρασμα ότι το ναυπηγείο δεν είχε πλέον πρόσβαση στη χρηματοπιστωτική αγορά και ότι το στοιχείο ενίσχυσης προς ανάκτηση στο πλαίσιο δανείου ισούται με τη διαφορά μεταξύ του επιτοκίου που πράγματι κατέβαλε η ΕΝΑΕ και του επιτοκίου αναφοράς προσαυξημένου κατά 600 μονάδες βάσης. Στην περίπτωση των εγγυήσεων για προκαταβολές, η ενίσχυση προς ανάκτηση θα υπολογισθεί, συνεπώς, συγκρίνοντας την πραγματική προμήθεια που κατέβαλε η ΕΝΑΕ (συμπεριλαμβανομένης της προμήθειας αντεγγύησης που κατεβλήθη στο κράτος) με μια προμήθεια 680 μονάδων βάσης (ήτοι 80 μονάδες βάσης προσαυξημένες κατά 600 μονάδες βάσης).

- (227) Η Επιτροπή επισημαίνει ότι οι ελληνικές αρχές ισχυρίζονται πως όταν η ΕΤΒΑ χορήγησε τις εγγυήσεις για προκαταβολές, είχε ήδη λάβει υπόσχεση για τη χορήγηση των αντεγγυήσεων. Επομένως, οι αντεγγυήσεις για τις προκαταβολές του ΗΣΑΠ χορηγήθηκαν πριν από τα τέλη Ιουνίου του 1999.

Το συνολικό ετήσιο κόστος των εν λόγω εγγυήσεων (δηλαδή το άθροισμα της εγγυητικής προμήθειας που κατεβλήθη στην ETBA και της προμήθειας αντεγγύησης που κατεβλήθη στο κράτος) ήταν πολύ μικρότερο από 480 μονάδες βάσης. Ως εκ τούτου, οι εν λόγω εγγυήσεις εμπεριέχουν κρατική ενίσχυση, η οποία ισούται με τη διαφορά μεταξύ της τελευταίας αυτής προμήθειας και του συνολικού κόστους των εγγυήσεων για την ΕΝΑΕ (προμήθεια που κατεβλήθη στην ETBA⁽¹²²⁾ συν προμήθεια που κατεβλήθη στο κράτος). Επειδή, κατά παράβαση της απαίτησης που διατυπώνεται στο άρθρο 88 παράγραφος 3 της συνθήκης, η εν λόγω ενίσχυση χορηγήθηκε χωρίς προηγούμενη γνωστοποίηση, συνιστά παράνομη ενίσχυση.

- (228) Οι αντεγγυήσεις για τις προκαταβολές του ΟΣΕ χορηγήθηκαν μετά τον Ιούνιο 1999, σε μία χρονική στιγμή κατά την οποία καμία τράπεζα δεν θα είχε δεχθεί να χορηγήσει νέα εγγύηση. Συνεπώς, όλες αυτές οι αντεγγυήσεις συνιστούν ενίσχυση. Επειδή δε η ενίσχυση αυτή, κατά παράβαση της απαίτησης που διατυπώνεται στο άρθρο 88 παράγραφος 3 της συνθήκης, χορηγήθηκε χωρίς προηγούμενη γνωστοποίηση, συνιστά παράνομη ενίσχυση. Σε περίπτωση που διαπιστωθεί ότι τα συγκεκριμένα μέτρα ενίσχυσης συνιστούν μη συμβίβασιμη ενίσχυση και εξακολουθούν να βρίσκονται σε ισχύ, θα πρέπει να καταργηθούν πάραυτα. Τούτο όμως δεν θα αρκούσε για την επαναφορά των πραγμάτων στην προτέρα κατάσταση, δεδομένου ότι η ΕΝΑΕ θα έχει επωφεληθεί επί σειρά ετών από μια εγγύηση που δεν θα ήταν σε θέση να εξασφαλίσει στην ελεύθερη αγορά. Για το χρονικό διάστημα μέχρι την απόσβεση της εγγύησης, θα ήταν επίσης επιβεβλημένο να ανακτηθεί ενίσχυση ίση προς τη διαφορά μεταξύ 680 μονάδων βάσης και των προμηθειών που πράγματι κατέβαλε η ΕΝΑΕ.

4.9.5.3. Συμβίβασιμο με την κοινή αγορά

- (229) Η Επιτροπή επισημαίνει ότι η υπό εξέταση ενίσχυση αποτελεί ενίσχυση λειτουργίας, δεδομένου ότι μειώνει τα έξοδα τα οποία υπό κανονικές συνθήκες θα ήταν αναγκασμένη να επωμισθεί η ΕΝΑΕ στο πλαίσιο συμβάσεων στην ελεύθερη αγορά. Επειδή δεν επιτρεπόταν η χορήγηση ενισχύσεων λειτουργίας στον κλάδο της παραγωγής τροχαίου υλικού, η ενίσχυση δεν είναι δυνατό να θεωρηθεί συμβίβασιμη με την κοινή αγορά και συνεπώς είναι επιβεβλημένη η ανάκτησή της.

4.10. Αναβολή/αναδιάρθρωση υποχρεώσεων και διαγραφή ποινικών ρητρών προς τον ΟΣΕ και τον ΗΣΑΠ (έτρο E12γ)

4.10.1. Περιγραφή του έτρου

- (230) Η ΕΝΑΕ δεν ήταν σε θέση να τηρήσει τις υποχρεώσεις της βάσει των όρων των συμβάσεων προμήθειας τροχαίου υλικού που είχε συνάψει με τον ΟΣΕ και τον ΗΣΑΠ. Ειδικότερα, η ΕΝΑΕ δεν κατάφερε να κατασκευάσει το τροχαίο υλικό σύμφωνα με το χρονοδιάγραμμα που είχε συμφωνηθεί. Για τον λόγο αυτό, την περίοδο 2002-2003, μερικές από τις συμβάσεις αποτέλεσαν αντικείμενο αναδιαπραγμάτευσης και

συμφωνήθηκε νέο χρονοδιάγραμμα παραδόσεων. Επιπλέον, υπάρχουν ενδείξεις ότι η εφαρμογή των ποινικών ρητρών και των τόκων υπερημερίας που καθορίζονταν στις αρχικές συμβάσεις ματαιώθηκε ή αναβλήθηκε.

4.10.2. Λόγοι κίνησης της διαδικασίας

- (231) Στην απόφαση για την επέκταση της διαδικασίας, η Επιτροπή διατυπώνει αμφιβολίες για το κατά πόσον η συμπεριφορά του ΟΣΕ και του ΗΣΑΠ, δηλαδή δύο επιχειρήσεων ιδιοκτησίας του Δημοσίου, στο πλαίσιο των διαπραγματεύσεων που διεξήχθησαν την περίοδο 2002-2003 θα ήταν αποδεκτή υπό ανάλογες συνθήκες για μια ιδιωτική επιχείρηση. Ενδέχεται η εφαρμογή ή/και αναδιαπραγμάτευση των συμβάσεων από μέρους τους να ήταν ευνοϊκή για την ΕΝΑΕ, πράγμα που θα ισοδυναμούσε με τη χορήγηση κρατικής ενίσχυσης στην ΕΝΑΕ.

4.10.3. Παρατηρήσεις ενδιαφερομένων

- (232) Τα Ναυπηγεία Ελευσίνας υποστηρίζουν ότι ο ΟΣΕ και ο ΗΣΑΠ δεν επεδίωξαν την ολοσχερή είσπραξη των ποινικών ρητρών και των τόκων υπερημερίας που προέκυψαν εξαιτίας των καθυστερήσεων, ούτε ενεργοποίησαν τις εγγυήσεις που είχαν παρασχεθεί εξ ονόματος της ΕΝΑΕ για την καλή εκπλήρωση των συμβατικών της υποχρεώσεων.

4.10.4. Παρατηρήσεις της Ελλάδας

- (233) Οι ελληνικές αρχές διατείνονται ότι η ΕΝΑΕ πλήρωσε στο ακέραιο τις ποινικές ρήτρες και τους σχετικούς τόκους υπερημερίας σύμφωνα με τις συμβατικές της υποχρεώσεις, καθώς επίσης ότι η όποια αναδιαπραγμάτευση πραγματοποιήθηκε σύμφωνα με την αποδεκτή εμπορική πρακτική. Ο ΟΣΕ και ο ΗΣΑΠ ουδέποτε διέγραψαν ποινικές ρήτρες και τόκους υπερημερίας.

- (234) Σε ό,τι αφορά τις συμβάσεις μεταξύ του ΟΣΕ και της ΕΝΑΕ, στα τέλη του 1997 υπεγράφησαν οι ακόλουθες έξι προγραμματικές συμφωνίες (στο εξής: «ΠΣ»): ΠΣ 33 ΣΔ 33, ΠΣ 33 ΣΔ 33α, ΠΣ 35 ΣΔ 35, ΠΣ 37 ΣΔ 37α, ΠΣ 39 ΣΔ 39 και ΠΣ 41 ΣΔ 41α. Οι προγραμματικές συμφωνίες ενεργοποιήθηκαν τον Αύγουστο και τον Σεπτέμβριο του 1999 με την καταβολή από πλευράς ΟΣΕ των προκαταβολών που είχαν συμφωνηθεί στις συμβάσεις του 1997. Ο ΟΣΕ αξίωσε την έγκαιρη εφαρμογή των συμφωνιών από το 2000 και εντεύθεν, μετά τις πρώτες καθυστερήσεις που παρατηρήθηκαν το εν λόγω έτος στην παράδοση του παραγελθέντος υλικού. Οι κοινοπραξίες στις οποίες συμμετείχε η ΕΝΑΕ πρότειναν την τροποποίηση των έξι συμβάσεων με τους ακόλουθους όρους:

— καταβολή από τις κοινοπραξίες των γεγεννημένων ποινικών ρητρών και τόκων υπερημερίας σε χρήμα ή σε είδος κατ' επιλογήν του ΟΣΕ,

— εξέλιξη του τύπου αναπροσαρμογής τιμήματος βάσει των συμβατικών χρονοδιαγραμμάτων παραδόσεως των συμβάσεων διαρκείας και όχι βάσει των νέων χρονοδιαγραμμάτων παραδόσεως που πρότειναν οι κοινοπραξίες, προκειμένου να γίνουν τα τελευταία αυτά χρονοδιαγράμματα αποδεκτά,

- χορήγηση στον ΟΣΕ προς χρήση, χωρίς αντάλλαγμα, ισοδυνάμου τροχαίου υλικού, προκειμένου αφενός να γίνουν αποδεκτά τα νέα προτεινόμενα χρονοδιαγράμματα παραδόσεως και αφετέρου για να σταματήσει η περαιτέρω εξέλιξη των ποινικών ρητρών και τόκων υπερημερίας. Η ΠΣ 39 (ηλεκτράμαξες) εξαιρέθηκε από τη χορήγηση ισοδυνάμου τροχαίου υλικού λόγω της μη ολοκλήρωσης από τον ΟΣΕ του ηλεκτροδοτούμενου δικτύου του άξονα Πάτρα-Αθήνα-Θεσσαλονίκη, η δε ΠΣ 35 εξαιρέθηκε, διότι η κοινοπραξία επιθυμούσε να συνεχισθεί η προβλεπόμενη από τη σύμβαση εξέλιξη των ποινικών ρητρών και των τόκων υπερημερίας,
- σε περίπτωση μη προσκόμισης του ισοδυνάμου τροχαίου υλικού, καθώς και σε περίπτωση εκπρόθεσμης παράδοσης (του συμβατικώς προβλεπόμενου υλικού), οι ποινικές ρήτρες και οι τόκοι υπερημερίας θα εξακολουθούσαν να εξελίσσονται, με επανεκκίνηση από το σημείο διακοπής τους στις 31.12.2002.
- (235) Στις 7.1.2003, το διοικητικό συμβούλιο του ΟΣΕ ενέκρινε τις προταθείσες τροποποιήσεις. Τρεις ΠΣ (οι 33α, 35 και 39) τροποποιήθηκαν το πρώτο τετράμηνο του 2003, και οι αντίστοιχες τροποποιητικές συμβάσεις υπεγράφησαν στις 28.2.2003, 17.4.2003 και 28.2.2003, αντιστοίχως ⁽¹²³⁾.
- (236) Αντιμέτωπος με το δίλημμα να επιλέξει μεταξύ της καταγγελίας και της τροποποίησης των ΠΣ και ενώσει των αναγκών του για τους Ολυμπιακούς Αγώνες του 2004, ο ΟΣΕ έκρινε ότι το επιχειρηματικό του συμφέρον εξυπηρετείτο καλύτερα με την αποδοχή της πρότασης των κοινοπραξιών για την τροποποίηση των συμφωνιών αντί της καταγγελίας τους. Τυχόν καταγγελία θα είχε ως συνέπεια να στερηθεί ο ΟΣΕ την παραλαβή πρόσθετου νέου τροχαίου υλικού, δεδομένου ότι θα απαιτούνταν τουλάχιστον 3 ή 4 έτη για να τελεσφορήσουν τυχόν νέες διαδικασίες προμήθειας τροχαίου υλικού. Οι τροποποιητικές συμβάσεις ήταν νόμιμες και σύμφωνες με τις αρχικές.
- (237) Κατά την άποψη των ελληνικών αρχών, οι ανωτέρω πληροφορίες καταδεικνύουν ότι οι κοινοπραξίες και, κατ' επέκταση, η ΕΝΑΕ ουδέποτε έτυχαν προνομιακής μεταχείρισης σε σύγκριση με άλλους προμηθευτές του ΟΣΕ, καθώς και ότι οι ποινικές ρήτρες και οι τόκοι υπερημερίας απαιτήθηκαν και εισπράχθηκαν σε όλες ανεξαιρέτως τις περιπτώσεις ⁽¹²⁴⁾. Η σύμβαση δεν περιείχε πρόβλεψη για τόκους υπερημερίας ή για ποινικές ρήτρες, αλλά ο ΟΣΕ απαιτήσε τους σχετικούς τόκους και τους καταλόγισε στις κοινοπραξίες.
- (238) Ανάλογα ισχύουν και για τα ποσά που αφορούν τον ΗΣΑΠ, τα οποία αντιστοιχούν σε πραγματικές καταβολές από την ΕΝΑΕ και όχι σε προβλέψεις. Επιπλέον τονίζεται ότι δεν υπήρξε αναδιαπραγμάτευση αλλά ούτε και τροποποίηση της προγραμματικής συμφωνίας 1/97 ⁽¹²⁵⁾. Η συμφωνία αυτή προέβλεπε τη μελέτη, κατασκευή, παράδοση και θέση σε λειτουργία 40 ημισυρμών των 3 οχημάτων έκαστος. Οι συρμοί παραδόθηκαν με καθυστέρηση και για τον λόγο αυτό επεβλήθησαν και παρακρατήθηκαν οι εκ της προγραμματικής συμφωνίας προβλεπόμενες ποινικές ρήτρες και τόκοι ⁽¹²⁶⁾.
- 4.10.5. Εκτίμηση
- 4.10.5.1. Άρθρο 296 της συνθήκης
- (239) Το υπό εξέταση μέτρο δεν εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 296 της συνθήκης, διότι αφορά αποκλειστικά και μόνο μη στρατιωτικές δραστηριότητες.
- 4.10.5.2. Ύπαρξη ενίσχυσης
- (240) Η Επιτροπή παρατηρεί ότι οι ελληνικές αρχές προσκόμισαν αναλυτικά πληροφοριακά στοιχεία για τις υπό εξέταση συμβάσεις, όπως ζητείτο στην απόφαση για την επέκταση της διαδικασίας. Επί τη βάση των στοιχείων αυτών, οι επιφυλάξεις της Επιτροπής έχουν πλέον παραμεριστεί. Συγκεκριμένα, η ΕΝΑΕ κατέβαλε τις ποινικές ρήτρες και τα συναφή ποσά τόκων σε συμμόρφωση με τις συμβατικές της υποχρεώσεις. Εξάλλου, για τις περιπτώσεις αναδιαπραγμάτευσης συμβάσεων, η Επιτροπή δεν διαπίστωσε την ύπαρξη στοιχείων που να αποδεικνύουν ότι η αναδιαπραγμάτευση αυτή δεν διεξήχθη σύμφωνα με την αποδεκτή εμπορική πρακτική. Όπως παραδέχονται τα ίδια τα Ναυπηγεία Ελευσίνας, οι καθυστερήσεις της εκτέλεσης των συμβάσεων κόστισαν στην ΕΝΑΕ δεκάδες εκατ. ευρώ, ακριβώς λόγω του ότι ο ΟΣΕ και ο ΗΣΑΠ απαιτήσαν την καταβολή των σχετικών ποινικών ρητρών και των τόκων υπερημερίας ή, εναλλακτικά, την παροχή ισοδυνάμου τροχαίου υλικού. Όσον αφορά τον ισχυρισμό των Ναυπηγείων Ελευσίνας ότι, αν ο ΟΣΕ και ο ΗΣΑΠ ήταν ιδιωτικές επιχειρήσεις, θα είχαν απορρίψει όλες τις προταθείσες από τις κοινοπραξίες τροποποιήσεις, θα είχαν επομένως απαιτήσει την ολοσχερή καταβολή των σχετικών ποινικών ρητρών και των τόκων υπερημερίας και θα είχαν απαιτήσει ταχέως πληρωμή σε μετρητά αντί των τμηματικών πληρωμών σε μεγαλύτερο χρονικό διάστημα, μπορεί να υποστηριχθεί ότι κάτι τέτοιο φαίνεται εξαιρετικά απίθανο. Πράγματι, αν ο ΟΣΕ και ο ΗΣΑΠ υιοθετούσαν μία τόσο άκαμπτη στάση πριν από την ολοκλήρωση της πώλησης της ΕΝΑΕ, το στοιχείο αυτό θα είχε κατά πάσα πιθανότητα αποτρέψει τον νέο ιδιοκτήτη από την αγορά του ναυπηγείου. Χωρίς την εν λόγω αγορά, το ναυπηγείο, όπως εξηγείται στην ανάλυση του μέτρου Ε18γ, θα είχε κατά πάσα πιθανότητα κηρυχθεί σε πτώχευση. Ακόμη και μετά την αγορά του ναυπηγείου από την HDW/Ferrostaal, η οικονομική του κατάσταση δεν βελτιώθηκε. Επομένως, αν ο ΟΣΕ και ο ΗΣΑΠ είχαν υιοθετήσει μια απολύτως άκαμπτη στάση, υφίστατο πραγματικός κίνδυνος πτώχευσης της ΕΝΑΕ. Κάτι τέτοιο θα οδηγούσε σε διακοπή της εκτέλεσης των υφιστάμενων συμβάσεων. Ακολούθως, ο ΟΣΕ και ο ΗΣΑΠ θα ήταν αναγκασμένοι να προκηρύξουν νέο διαγωνισμό, οι συμβάσεις θα ανατίθεντο σε νέο προμηθευτή και η παράδοση θα καθυστέρουσε για αρκετά έτη. Υπό τις συνθήκες αυτές, η Επιτροπή θεωρεί ότι ένας αγοραστής σε οικονομία αγοράς είναι πιθανό να αποδεχθεί μερική αναδιαπραγμάτευση η οποία διασφαλίζει την ολοκλήρωση της εκτέλεσης της υφιστάμενης σύμβασης εντός ευλόγου χρονικού διαστήματος, έτσι ώστε ο αγοραστής να παραλάβει τελικά με περιορισμένη καθυστέρηση το τροχαίο υλικό που έχει παραγγείλει. Σχετικά με το θέμα αυτό, η Επιτροπή επιστημονικά επιβεβαιώνει ότι η πιθανότητα ολοκλήρωσης της εκτέλεσης των σχετικών συμβάσεων εντός ευλόγου χρονικού διαστήματος αξιολογήθηκε όταν ιδιωτικοποιήθηκε η ΕΝΑΕ, και τούτο επειδή ο νέος ιδιώτης ιδιοκτήτης διέθετε πείρα στον τομέα της διαχείρισης περίπλοκων σχεδίων και ήταν ιδιωτική επιχείρηση που ενεργούσε με σκοπό το κέρδος, άρα διατεθειμένη να περιορίσει την καθυστέρηση, προκειμένου να περιορισθούν και οι εξ' αυτής δυσμενείς οικονομικές συνέπειες.

(241) Εν κατακλείδι, η Επιτροπή θεωρεί ότι δεν υπάρχουν πειστικά στοιχεία τα οποία να αποδεικνύουν ότι η συμπεριφορά του ΟΣΕ και του ΗΣΑΠ δεν θα ήταν αποδεκτή υπό παρόμοιες συνθήκες για μια ιδιωτική εταιρεία. Για τον λόγο αυτό, η Επιτροπή συμπεραίνει ότι ο τρόπος εκτέλεσης των συμβάσεων με τον ΟΣΕ και τον ΗΣΑΠ και οι περιορισμένες έκτασης τροποποιήσεις των συμβάσεων αυτών τις οποίες απεδέχθη ο ΟΣΕ την περίοδο 2002-2003 δεν εμπεριέχουν στοιχεία κρατικής ενίσχυσης.

4.11. Δάνειο της ETBA με σκοπό τη χρηματοδότηση της σύμβασης Στρίντζη (μέτρο E13a)

4.11.1. Περιγραφή του μέτρου

(242) Στις 29 Οκτωβρίου 1999, η ETBA χορήγησε δάνειο ύψους 16,9 δις δραχμών (49,7 εκατ. ευρώ) στην ΕΝΑΕ με σκοπό τη χρηματοδότηση της κατασκευής δύο επιβατηγών/οχηματαγωγών πλοίων τα οποία είχαν παραγγελθεί από την εταιρεία Στρίντζη. Το σχετικό επιτόκιο ισούτο με το LIBOR⁽¹²⁷⁾ συν 100 μονάδες βάσης. Τον Ιούνιο του 2001, ενεγράφη προτιμώμενη ναυτική υποθήκη επί των δύο ναυπηγούμενων πλοίων. Το δάνειο εξοφλήθηκε ολοσχερώς στη δανειοδότηα τράπεζα στις 8 Οκτωβρίου 2004.

4.11.2. Λόγοι κίνησης της διαδικασίας

(243) Στην απόφαση για την επέκταση της διαδικασίας διατυπώνονταν αμφιβολίες για το κατά πόσον η παραχώρηση υποθήκης επί των πλοίων και σχετικών ασφαλιστικών αποζημιώσεων συνιστούσε επαρκή εξασφάλιση. Επιπροσθέτως, συνάγεται ότι το δάνειο καταβλήθηκε αμέσως στην ΕΝΑΕ, ενώ έπρεπε να είχε καταβληθεί τμηματικά και εκ παραλλήλου με τα έξοδα κατασκευής. Εξάλλου, το σχετικό επιτόκιο κρίνεται ανεπαρκές με γνώμονα τις δυσχέρειες που αντιμετώπιζε το ναυπηγείο. Τέλος, από τον συνδυασμό του συγκεκριμένου δανείου με το επόμενο μέτρο (μέτρο E13β) συνάγεται ότι η ETBA επωμίστηκε σημαντικό μέρος της χρηματοδότησης των δύο πλοίων που είχαν παραγγελθεί από τη Στρίντζη.

4.11.3. Παρατηρήσεις ενδιαφερομένων

(244) Τα Ναυπηγεία Ελευσίνας υποστηρίζουν ότι καμία ιδιωτική τράπεζα δεν θα είχε χορηγήσει το συγκεκριμένο δάνειο. Καταρχάς, η ETBA δεν διέθετε καμία εξασφάλιση κατά τον χρόνο σύναψης του δανείου, δεδομένου ότι η ναυτική υποθήκη επί των πλοίων συνεστήθη πολύ αργότερα. Εξάλλου, τα Ναυπηγεία Ελευσίνας συμφωνούν ότι η αγοραία αξία ενός υπό ναυπήγηση κύτους πλοίου είναι χαμηλή.

4.11.4. Παρατηρήσεις της Ελλάδας

(245) Οι ελληνικές αρχές και η ΕΝΑΕ υπογραμμίζουν ότι οι όροι του υπό εξέταση δανείου ήταν συνήθεις για το συγκεκριμένο χρονικό σημείο. Η έκθεση της Deloitte επιβεβαιώνει ότι τόσο η συγκεκριμένη τράπεζα (ETBA) όσο και, γενικότερα, οι ελληνικές τράπεζες χορηγούσαν δάνεια σε επιχειρήσεις έναντι ανάλογου επιτοκίου. Η ΕΝΑΕ παρέχει λεπτομερή στοιχεία για τις ασφάλειες που δόθηκαν στην ETBA κατά τον χρόνο συνολοδότησης του δανείου (εκχώρηση του τιμήμα-

τος των δύο πλοίων, των ασφαλιστικών αποζημιώσεων και κάθε απαίτησης κατά τρίτου που θα προέκυπτε από τη ναύλωση ή γενικά την εκμετάλλευση των πλοίων) αλλά και μεταγενέστερα (σύσταση ναυτικής υποθήκης επί των πλοίων), και καταλήγει στο συμπέρασμα ότι οι ασφάλειες αυτές ήταν επαρκείς. Η Ελλάδα διευκρινίζει επίσης το χρονοδιάγραμμα βάσει του οποίου έγινε η καταβολή του δανείου από την ETBA στην ΕΝΑΕ και το οποίο καταδεικνύει ότι οι αναλήψεις του δανείου έγιναν ανάλογα με την πορεία των εξόδων κατασκευής.

4.11.5. Εκτίμηση

4.11.5.1. Άρθρο 296 της συνθήκης

(246) Το υπό εξέταση μέτρο δεν εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 296 της συνθήκης λόγω του ότι αφορά την άμεση στήριξη μη στρατιωτικής δραστηριότητας.

4.11.5.2. Ύπαρξη ενίσχυσης

(247) Η Επιτροπή κατέληξε στα ακόλουθα συμπεράσματα. Το υπό εξέταση δάνειο συνήφθη μετά τον Ιούνιο του 1999, δηλαδή σε χρόνο κατά τον οποίο καμία τράπεζα δεν θα δεχόταν πλέον να χορηγήσει δάνειο στην ΕΝΑΕ. Οι ελληνικές αρχές υποστηρίζουν ότι οι ασφάλειες που συνόδευαν το δάνειο περιόριζαν τον σχετικό κίνδυνο σε τέτοιον βαθμό ώστε ένας ιδιώτης επενδυτής θα είχε δεχθεί να χορηγήσει το δάνειο. Ο ισχυρισμός αυτός δεν μπορεί να γίνει δεκτός. Η εκχώρηση του τιμήματος αγοράς των πλοίων αποτελεί αξιόπιστη ασφάλεια μόνον εφόσον το ναυπηγείο ολοκληρώσει πράγματι επιτυχώς τη ναυπήγηση των πλοίων, πράγμα το οποίο είναι αβέβαιο. Αν το ναυπηγείο πτωχεύσει κατά τη διάρκεια της κατασκευής του πλοίου, η συγκεκριμένη ασφάλεια χάνει την αξία της, δεδομένου ότι δεν θα είναι δυνατό να απαιτηθεί από τη Στρίντζη να καταβάλει το τίμημα, αφού δεν θα της έχουν παραδοθεί τα παραγγελθέντα πλοία⁽¹²⁸⁾. Αυτό σημαίνει ότι η ασφάλεια θα ήταν άνευ αξίας ακριβώς στην περίπτωση για την οποία θα ήταν απαραίτητη. Σε ό,τι αφορά τη σύσταση υποθήκης επί εκάστου εκ των υπό ναυπήγηση πλοίων, σημειώνεται ότι αυτή παραχωρήθηκε στην ETBA μόλις τον Ιούνιο του 2001, δηλαδή αρκετό χρόνο μετά την καταβολή του δανείου στην ΕΝΑΕ. Πέραν αυτού, η Επιτροπή επισημαίνει ότι η αξία ενός υπό ναυπήγηση πλοίου είναι σχετικά χαμηλή και ότι η πώληση τέτοιων πλοίων είναι δυσχερής. Το στοιχείο αυτό αποδεικνύεται από την παρούσα υπόθεση. Συγκεκριμένα, η ΕΝΑΕ δεν κατάφερε να ολοκληρώσει τη ναυπήγηση των δύο πλοίων, γεγονός που οδήγησε στην καταγγελία της σύμβασης με τη Στρίντζη τον Ιούλιο του 2002. Η ΕΝΑΕ χρειάστηκε δύο και πλέον έτη για να μπορέσει να πωλήσει τα υπό ναυπήγηση πλοία, ενώ το τίμημα που εισέπραξε γι' αυτά ήταν μόλις 14 εκατ. ευρώ, ποσό που ισοδυναμεί μόνο με το ένα τρίτο του ποσού το οποίο είχε δανεισθεί από την ETBA για τη χρηματοδότηση της κατασκευής τους.

(248) Αναφορικά με το επιχείρημα των ελληνικών αρχών, της ΕΝΑΕ και της Deloitte ότι το επιτόκιο του δανείου που χορηγήθηκε στην ΕΝΑΕ ήταν παρόμοιο με το επιτόκιο πλειάδας άλλων δανείων που είχαν χορηγηθεί κατά την ίδια χρονική περίοδο από την ETBA και από άλλες ελληνικές

τράπεζες, δεν αποδεικνύει ότι το δάνειο που χορηγήθηκε στην ENAE δεν αποτελεί ενίσχυση. Συγκεκριμένα, οι ελληνικές αρχές, η ENAE και η Deloitte δεν προέβησαν σε σχετική ανάλυση ούτε κατέδειξαν ότι η οικονομική κατάσταση των άλλων δανειοληπτών που χρησιμοποιήθηκαν εν προκειμένω ως μέτρο σύγκρισης ήταν παρόμοια με εκείνη της ENAE, δηλαδή ότι η οικονομική τους κατάσταση ήταν τόσο κακή όσο η κατάσταση της ENAE. Επομένως, δεν κατέδειξαν ότι ιδιωτικές τράπεζες ήταν διατεθειμένες να χορηγήσουν δάνεια σε προβληματικές επιχειρήσεις έναντι επιτοκίου ανάλογου με εκείνο που ίσχυε για το υπό εξέταση δάνειο. Είναι ατελέσφορη και άνευ νοήματος η σύγκριση του επιτοκίου δανείων που χορηγήθηκαν σε διαφορετικές επιχειρήσεις χωρίς να εξακριβωθεί αν ήταν ανάλογος ο κίνδυνος που ανέλαβαν εν προκειμένω οι δανειοδότες τράπεζες. Κατά συνέπεια, η Επιτροπή συμπεραίνει ότι κανείς επενδυτής σε οικονομία αγοράς δεν θα είχε χορηγήσει υπό παρόμοιες συνθήκες το επίμαχο δάνειο στην ENAE και ότι ως εκ τούτου το δάνειο συνιστά ενίσχυση. Επειδή δε, κατά παράβαση της απαίτησης που διατυπώνεται στο άρθρο 88 παράγραφος 3 της συνθήκης, η εν λόγω ενίσχυση χορηγήθηκε χωρίς προηγούμενη γνωστοποίηση, συνιστά παράνομη ενίσχυση.

4.11.5.3. Συμβιβάσιμο με την κοινή αγορά

- (249) Η Επιτροπή επισημαίνει ότι η υπό εξέταση ενίσχυση αποτελεί ενίσχυση λειτουργίας, δεδομένου ότι μειώνει τα έξοδα τα οποία υπό κανονικές συνθήκες θα ήταν αναγκασμένη να επωμισθεί η ENAE στο πλαίσιο εμπορικών συμβάσεων. Όπως συμπεραίνεται παραπάνω, το υπό εξέταση δάνειο ουσιαστικά επέτρεψε στην ENAE να αναλάβει τη συγκεκριμένη εμπορική σύμβαση, την οποία δεν θα ήταν σε θέση να χρηματοδοτήσει αντλώντας κεφάλαια από την ελεύθερη αγορά. Η Επιτροπή επισημαίνει ότι, σύμφωνα με το άρθρο 3 του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1540/98, επιτρεπόταν η χορήγηση ενισχύσεων λειτουργίας προς εκτέλεση συμβάσεων ναυπήγησης που θα υπογράφονταν έως τις 31 Δεκεμβρίου 2000. Πλην όμως, η ENAE δεν δικαιούτο να λάβει ενίσχυση για τη σύμβαση με τη Στρίντζης, επειδή ουδέποτε αποπεράτωσε τα πλοία, με αποτέλεσμα αυτά να μην παραδοθούν ποτέ και να λυθεί η συγκεκριμένη σύμβαση⁽¹²⁹⁾. Επιπλέον, τα υπό ναυπήγηση πλοία πωλήθηκαν σε νέο αγοραστή μόλις το 2004, δηλαδή αρκετά έτη μετά τις 31 Δεκεμβρίου 2000.
- (250) Επειδή η ενίσχυση είναι παράνομη και ασυμβίβαστη, επιβάλλεται να ανακτηθεί. Λαμβανομένου υπόψη ότι το δάνειο έχει εξοφληθεί, έχει ήδη αρθεί ένα μέρος του πλεονεκτήματος που αποκόμισε από αυτό η ENAE. Παρ' όλα αυτά, χάρη στο συγκεκριμένο δάνειο της ETBA, η ENAE είχε στη διάθεσή της επί σειρά ετών το ποσό του δανείου, ένα ποσό το οποίο διαφορετικά δεν θα είχε στη διάθεσή της τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο. Το εν λόγω πλεονέκτημα πρέπει ομοίως να ανακτηθεί. Η Επιτροπή θεωρεί επομένως ότι επιβάλλεται να ανακτηθεί ενίσχυση που αντιστοιχεί στη διαφορά μεταξύ του επιτοκίου που καταβλήθηκε στην ETBA και του επιτοκίου αναφοράς για την Ελλάδα⁽¹³⁰⁾ συν 600 μονάδες βάσης για το χρονικό διάστημα από την καταβολή του δανείου στην ENAE μέχρι την ημερομηνία σύστασης της υποθήκης επί των υπό ναυπήγηση πλοίων προς εξασφάλιση του δανείου. Για το μετέπειτα χρονικό διάστημα και μέχρι την εξόφληση του δανείου, η ενίσχυση προς ανάκτηση ισούται με τη διαφορά μεταξύ του επιτοκίου που καταβλήθηκε στην ETBA και του επιτοκίου αναφοράς για την Ελλάδα συν

400 μονάδες βάσης. Η μείωση κατά το ένα τρίτο του εν λόγω επασφαλιστρου κινδύνου αντανακλά το γεγονός ότι η υποθήκη επί των υπό ναυπήγηση πλοίων θα είχε περιορίσει εν μέρει τη ζημία του δανειοδότη σε περίπτωση υπερημερίας της ENAE, πράγμα που σημαίνει ότι περιόριζε και τον κίνδυνο του δανείου για την ETBA. Συγκεκριμένα, όπως μόλις επισημάνθηκε, η ENAE κατάφερε να πωλήσει τα υπό ναυπήγηση πλοία έναντι τιμήματος περίπου ίσου με το ένα τρίτο του ποσού που είχε δανειστεί από την ETBA.

4.12. Εγγύηση της ETBA για τη σύμβαση με τη Στρίντζης (μέτρο E13β)

4.12.1. Περιγραφή του μέτρου

- (251) Το 1999, η ENAE έκανε χρήση δύο εγγυήσεων της ETBA οι οποίες είχαν παρασχεθεί προς εξασφάλιση προκαταβολών της Στρίντζης, ύψους 6,6 εκατ. ευρώ. Οι εν λόγω εγγυήσεις αποσβέστηκαν τον Ιούλιο του 2002 κατά τη λύση της σύμβασης ναυπήγησης που είχε συναφθεί με τη Στρίντζης.

4.12.2. Λόγοι κίνησης της διαδικασίας

- (252) Η απόφαση για την επέκταση της διαδικασίας θεωρεί ότι οι δύο εγγυήσεις, των οποίων οι όροι δεν ήταν γνωστοί κατά τον χρόνο έκδοσης της απόφασης, ενδέχεται να συνιστούν ενίσχυση.

4.12.3. Παρατηρήσεις ενδιαφερομένων

- (253) Τα Ναυπηγεία Ελευσίνας υπογραμμίζουν το γεγονός ότι το κράτος/η ETBA έχουν συγχρόνως επωμισθεί τον ρόλο εγγυητή, δανειστή, μετόχου και σημαντικότερου πελάτη της ENAE. Με τον τρόπο αυτό, το κράτος επέλεξε να αναλάβει σοβαρό χρηματοοικονομικό κίνδυνο. Με την ανάληψη του πολλαπλού αυτού ρόλου, το κράτος παρείχε στην ουσία χρηματοδότηση χωρίς καμία εξασφάλιση, εφόσον σε περίπτωση υπερημερίας ή/και αφερεγγυότητας της εταιρείας, το κράτος δεν θα είχε στη διάθεσή του κανένα μέσο διεκδίκησης του συμφέροντός του και θα υφίστατο οριστική ζημία, αφού η αξία του ενεργητικού του ναυπηγείου θα εδωρείτο ανεπαρκώς για την ικανοποίηση όλων των υποχρεώσεών του.

4.12.4. Παρατηρήσεις της Ελλάδας

- (254) Οι ελληνικές αρχές επισημαίνουν ότι η πρώτη εγγύηση χορηγήθηκε στις 4 Μαρτίου 1999 και η δεύτερη στις 17 Ιουνίου 1999. Σύμφωνα με την πρώτη έκδοση της Deloitte την οποία υπέβαλε η ENAE, το ποσό των εν λόγω εγγυήσεων ήταν 3,26 εκατ. ευρώ και 3,38 εκατ. ευρώ, αντιστοίχως. Η Ελλάδα υπενθυμίζει ότι η ETBA δεν κατέβαλε κανένα ποσό στο πλαίσιο των συγκεκριμένων εγγυήσεων μετά την ακύρωση της σύμβασης με τη Στρίντζης το 2002. Το γεγονός αυτό αποδεικνύει ότι η ENAE δεν ήταν δανειολήπτης με υψηλό κίνδυνο υπερημερίας. Επιπλέον, οι ελληνικές αρχές και η ENAE αναφέρουν ότι η ETBA έλαβε ως ασφάλεια για τις προαναφερθείσες εγγυήσεις ύψους 6,6 εκατ. ευρώ την εκχώρηση των εσόδων της ENAE που θα προέκυπταν από τη συμφωνία υπ' αριθ. 39 την οποία είχε συνάψει με τον ΟΣΕ και της οποίας το συμβατικό τίμημα για την ENAE ήταν 8,5 εκατ. ευρώ. Η ρηθείσα εταιρεία συμβούλων επιβεβαιώνει ότι η ENAE μπορούσε να έχει λάβει τις δύο εγγυήσεις από ιδιωτική τράπεζα.

4.12.5. Εκτίμηση

4.12.5.1. Άρθρο 296 της συνθήκης

- (255) Το υπό εξέταση μέτρο δεν εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 296 της συνθήκης λόγω του ότι αφορά την άμεση στήριξη μη στρατιωτικής δραστηριότητας.

4.12.5.2. Ύπαρξη ενίσχυσης

- (256) Η Επιτροπή επισημαίνει ότι αμφότερες οι εγγυήσεις χορηγήθηκαν πριν από τις 30 Ιουνίου 1999. Όπως έχει εξηγηθεί παραπάνω, η Επιτροπή θεωρεί ότι την εποχή εκείνη η ΕΝΑΕ εξακολουθούσε να έχει πρόσβαση στη χρηματοπιστωτική αγορά, αλλά έναντι τιμήματος αντίστοιχου με την πολύ επιφανή οικονομική της κατάσταση.

- (257) Οι ελληνικές αρχές και η ΕΝΑΕ ισχυρίζονται ότι η εκχώρηση των εσόδων που θα προέκυπταν από τη συμφωνία υπ' αριθ. 39 με τον ΟΣΕ αποτελούσε επαρκή ασφάλεια, ικανή να καταστήσει τη χορήγηση εγγύησης αποδεκτή για έναν ιδιώτη επενδυτή. Η Επιτροπή επισημαίνει ότι, σε περίπτωση πτώχευσης της ΕΝΑΕ, η συγκεκριμένη ασφάλεια δεν θα είχε επιτρέψει σε μια τράπεζα να ανακτήσει χρήματα. Συγκεκριμένα, αν η ΕΝΑΕ είχε κηρυχθεί σε πτώχευση, η κατασκευή του τροχιαίου υλικού θα είχε διακοπεί, δεν θα είχε πραγματοποιηθεί καμία παράδοση υλικού στον ΟΣΕ και δεν θα μπορούσε να ζητηθεί από τον ΟΣΕ καμία πληρωμή βάσει της ρηθείσας συμφωνίας⁽¹³¹⁾. Ως εκ τούτου, η Επιτροπή αδυνατεί να αντιληφθεί πώς η συγκεκριμένη ασφάλεια μείωνε σε σημαντικό βαθμό τον κίνδυνο της χορήγησης δανείου στην ΕΝΑΕ.

- (258) Η ΕΝΑΕ δεν μπόρεσε να καταστήσει σαφές ούτε στην Επιτροπή ούτε στη δική της εταιρεία συμβούλων (βλέπε την πρώτη έκδοση της Deloitte, σ. 4-9) κατά πόσον ήταν συμβατικά υποχρεωμένη να καταβάλει προμήθεια εγγύησης στην ΕΤΒΑ και ποιο ήταν το ύψος της προμήθειας αυτής. Όπως εξηγείται στην εκτίμηση του μέτρου Ε12β, η ΕΝΑΕ θα έπρεπε κανονικά να έχει καταβάλει ετήσια προμήθεια τουλάχιστον 480 μονάδων βάσης για μια τέτοια εγγύηση. Με γνώμονα το ύψος των υπόλοιπων προμηθειών εγγύησης που κατέβαλε στην ΕΤΒΑ η ΕΝΑΕ, είναι εξαιρετικά απίθανο να κατέβαλε πράγματι η ΕΝΑΕ προμήθεια εγγύησης της τάξεως των 480 μονάδων βάσης. Επομένως, η Επιτροπή συμπεραίνει ότι η εγγύηση την οποία χορήγησε η ΕΤΒΑ αποτελεί κρατική ενίσχυση, η οποία ισούται με τη διαφορά μεταξύ της ετήσιας προμήθειας εγγύησης που όντως κατέβληθη στην ΕΤΒΑ και προμήθειας εγγύησης ύψους 480 μονάδων βάσης. Επειδή δε, κατά παράβαση της απαίτησης που διατυπώνεται στο άρθρο 88 παράγραφος 3 της συνθήκης, η εν λόγω ενίσχυση χορηγήθηκε χωρίς προηγούμενη γνωστοποίηση, συνιστά παράνομη ενίσχυση.

4.12.5.3. Συμβιβασίμο με την κοινή αγορά

- (259) Όπως επισημαίνεται στην εκτίμηση του μέτρου Ε13α, η Επιτροπή φρονεί ότι οι ενισχύσεις του συγκεκριμένου τύπου αποτελούν ενισχύσεις λειτουργίας, οι οποίες δεν μπο-

ρούν να θεωρηθούν συμβιβάσιμες δυνάμει του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1540/98. Επομένως, πρόκειται για παράνομη και μη συμβιβάσιμη ενίσχυση, της οποίας επιβάλλεται η ανάκληση.

4.13. Κρατική εγγύηση για δάνειο ύψους 10 δις δραχμών (29,3 εκατ. ευρώ) (μέτρο Ε14)

4.13.1. Περιγραφή του μέτρου

- (260) Μετά τον σεισμό του Σεπτεμβρίου 1999, συγκεκριμένα στις 13 Ιανουαρίου 2000, η ΕΤΒΑ χορήγησε στην ΕΝΑΕ δάνειο ύψους 10 δις δραχμών (29,3 εκατ. ευρώ), το οποίο εξασφαλιζόταν με κρατική εγγύηση, παρασχεθείσα με απόφαση του Υπουργού Οικονομίας και Οικονομικών της 8ης Δεκεμβρίου 1999. Εν προκειμένω, η ΕΤΒΑ χρέωσε ως επιτόκιο το Euribor συν 125 μονάδες βάσης⁽¹³²⁾, ενώ το Δημόσιο χρέωσε προμήθεια εγγύησης ίση προς 100 μονάδες βάσης.

4.13.2. Λόγοι κίνησης της διαδικασίας

- (261) Δεδομένης της οικονομικής κατάστασης της ΕΝΑΕ κατά το κρίσιμο χρονικό διάστημα, είναι αμφίβολο αν ένας επενδυτής σε οικονομία αγοράς θα είχε αποδεχθεί τους όρους της εγγύησης. Σε ό,τι αφορά το συμβιβασίμο του μέτρου με το άρθρο 87 παράγραφος 2 στοιχείο β), η Ελλάδα δεν έχει καταδείξει ότι το μέγεθος του μέτρου ήταν ανάλογο της ζημίας την οποία είχε υποστεί η ΕΝΑΕ.

4.13.3. Παρατηρήσεις ενδιαφερομένων

- (262) Τα Ναυπηγεία Ελευσίνας θεωρούν ότι καμία τράπεζα δεν θα είχε χορηγήσει δάνειο στην ΕΝΑΕ τη συγκεκριμένη χρονική στιγμή, και τούτο εξαιτίας της οικονομικής της κατάστασης. Η εγγύηση πρέπει να θεωρηθεί συμβιβάσιμη μόνον εφόσον περιορίζεται στα ποσά που ήταν απολύτως απαραίτητα για την αποκατάσταση ζημίας προκληθείσας από συγκεκριμένη θεομηνία.

4.13.4. Παρατηρήσεις της Ελλάδας

- (263) Οι ελληνικές αρχές και η ΕΝΑΕ αμφισβητούν ότι το υπό εξέταση μέτρο έχει επιλεκτικό χαρακτήρα, δεδομένου ότι η εγγύηση χορηγήθηκε σύμφωνα με τις διατάξεις του νόμου 2322/1995, όπου καθορίζονται οι όροι και οι προϋποθέσεις για τη χορήγηση εγγύησης από μέρος του Ελληνικού Δημοσίου σε επιχειρήσεις που υποβάλλουν σχετική αίτηση. Επιπροσθέτως, ισχυρίζονται ότι η προμήθεια εγγύησης 1 % θα ήταν αποδεκτή για έναν ιδιώτη επενδυτή. Εξάλλου, η ΕΝΑΕ θα μπορούσε να είχε εξασφαλίσει δάνειο στην ελεύθερη αγορά χωρίς κρατική εγγύηση, κάνοντας χρήση ασφαλειών άλλου είδους, π.χ. με την εκχώρηση απαιτήσεων από συμβάσεις μεγάλης αξίας και με τη σύσταση εμπράγματης ασφάλειας επί στοιχείων του ενεργητικού της. Ακόμη και αν υποτεθεί ότι το μέτρο αποτελεί πράγματι ενίσχυση, είναι εν μέρει συμβιβάσιμο επί τη βάση του άρθρου 87 παράγραφος 2 στοιχείο β), δεδομένου ότι τα σχετικά κεφάλαια παρασχεθήκαν για την αποκατάσταση της ζημίας που υπέστη η ΕΝΑΕ εξαιτίας του σεισμού. Ακόμη, το μέτρο εμπίπτει εν μέρει στο άρθρο 296 της συνθήκης, στον βαθμό που σχετίζεται άμεσα με το τμήμα στρατιωτικών δραστηριοτήτων της ΕΝΑΕ.

4.13.5. Εκτίμηση

4.13.5.1. Άρθρο 296 της συνθήκης

- (264) Σε ό,τι αφορά το κατά πόσον είναι εφαρμοστέο το άρθρο 296, το κείμενο της απόφασης με την οποία η ΕΤΒΑ αποφάσισε να χορηγήσει το καλυπτόμενο από εγγύηση δάνειο αποδεικνύει ότι η ΕΤΒΑ ενδιαφερόταν μεταξύ άλλων για τη συνέχιση των στρατιωτικών δραστηριοτήτων της ΕΝΑΕ. Παρ' όλα αυτά, δεν υπάρχει συμβατική διάταξη η οποία να υποχρεώνει την ΕΝΑΕ να χρησιμοποιήσει το εγγυημένο δάνειο με σκοπό τη χρηματοδότηση των στρατιωτικών της δραστηριοτήτων. Επομένως, η ΕΤΒΑ επεδίωκε μεν να διατηρήσει εν ζωή την ΕΝΑΕ προκειμένου να διασφαλισθεί η συνέχιση των στρατιωτικών δραστηριοτήτων, αλλά δεν έθεσε ως όρο τη χρήση του εγγυημένου δανείου με σκοπό τη χρηματοδότηση συγκεκριμένης δραστηριότητας. Η ΕΝΑΕ ήταν ελεύθερη να χρησιμοποιήσει τα χρήματα όπως επιθυμούσε. Όπως έχει ήδη εξηγηθεί, για τα μέτρα τα οποία έχουν χορηγηθεί στο σύνολο του ναυπηγείου, η Επιτροπή θεωρεί ότι το 25 % του εγγυημένου δανείου χρησιμοποιήθηκε για εμπορικές δραστηριότητες και το 75 % για στρατιωτικές δραστηριότητες. Συνεπώς, μόνο το 25 % της κρατικής εγγύησης (ήτοι αρχικά ποσό 2,5 δις δραχμών (7,34 εκατ. ευρώ)) πρέπει να αξιολογηθεί υπό το πρίσμα της νομοθεσίας περί κρατικών ενισχύσεων και ενδέχεται να ανακτηθεί σε περίπτωση που κριθεί ότι αποτελεί ασυμβίβαστη ενίσχυση. Το 75 % της κρατικής εγγύησης εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 296 της συνθήκης και δεν υπόκειται στη νομοθεσία περί κρατικών ενισχύσεων.

4.13.5.2. Υπαρξη ενίσχυσης

- (265) Σε ό,τι αφορά τον επιλεκτικό χαρακτήρα του μέτρου, η Επιτροπή έχει ήδη καταδείξει στο πλαίσιο της εκτίμησης του μέτρου Ε12β ότι ο νόμος 2322/1995 δεν αποτελεί μέτρο γενικού χαρακτήρα.
- (266) Σχετικά με το θέμα της υπαρξης πλεονεκτήματος, η Επιτροπή υπενθυμίζει ότι το εγγυημένο δάνειο χορηγήθηκε τον Ιανουάριο του 2000, δηλαδή σε χρονική στιγμή κατά την οποία κανείς επενδυτής σε οικονομία αγοράς δεν θα δεχόταν πλέον να χορηγήσει δάνειο ή εγγύηση στην ΕΝΑΕ, όπως έχει συναχθεί παραπάνω. Επομένως, χωρίς κρατική εγγύηση καμία τράπεζα δεν θα είχε χορηγήσει δάνειο στην ΕΝΑΕ. Ως εκ τούτου, η επίμαχη κρατική εγγύηση προσεπόρισε αδιαμφισβήτητο πλεονέκτημα στην ΕΝΑΕ.

- (267) Εν κατακλείδι, το τμήμα της κρατικής εγγύησης το οποίο δεν υπάγεται στο άρθρο 296 της συνθήκης συνιστά ενίσχυση. Επειδή δε, κατά παράβαση της απαίτησης που διατυπώνεται στο άρθρο 88 παράγραφος 3 της συνθήκης, η εν λόγω ενίσχυση χορηγήθηκε χωρίς προηγούμενη γνωστοποίηση, πρόκειται για παράνομη ενίσχυση.

4.13.5.3. Συμβιβάσιμο με την κοινή αγορά

- (268) Σε ό,τι αφορά το συμβιβάσιμο της υπό εξέταση ενίσχυσης επί τη βάση του άρθρου 87 παράγραφος 2 στοιχείο β) της συνθήκης, κανένα από τα μέρη δεν αμφισβητεί ότι ο σεισμός του Σεπτεμβρίου 1999 ήταν «θεομηνία». Μολονότι η σύμβαση για τη χορήγηση του δανείου υπεγράφη μόλις στις

13 Ιανουαρίου 2000, η ΕΝΑΕ είχε ζητήσει από την ΕΤΒΑ να της διαθέσει τα σχετικά κεφάλαια ήδη εντός των πρώτων εβδομάδων μετά τον σεισμό. Σύμφωνα με τις ελληνικές αρχές, η ζημία την οποία υπέστη το ναυπηγείο συνίστατο, πρώτον, στο κόστος επισκευής των υλικών εγκαταστάσεων και, δεύτερον, στα έξοδα που συνεπαγόταν η καθυστερημένη εκτέλεση των συμβάσεων. Παρ' όλα αυτά, η Ελλάδα δεν έχει υποβάλει κατ' εκτίμηση υπολογισμό αυτού του δεύτερου είδους ζημίας. Αν οι ελληνικές αρχές επιθυμούσαν να αποζημιώσουν την ΕΝΑΕ για το προαναφερθέν δεύτερο είδος εξόδων, θα έπρεπε, αν μη τι άλλο, να προσπαθήσουν να υπολογίσουν το ύψος τους, και μάλιστα εφαρμόζοντας για τον σκοπό αυτό επαληθεύσιμη μέθοδο υπολογισμού. Επειδή δεν το έπραξαν και επειδή μια ενίσχυση μπορεί να θεωρηθεί συμβιβάσιμη βάσει του άρθρου 87 παράγραφος 2 στοιχείο β), μόνον εφόσον περιορίζεται αυστηρά στην αποκατάσταση της προκληθείσας ζημίας, η Επιτροπή θεωρεί ότι τα υποδεικνυόμενα αυτά έξοδα δεν στοιχειοθετούν έγκυρο λόγο που καθιστά την ενίσχυση συμβιβάσιμη⁽¹³³⁾. Σε ό,τι αφορά το πρώτο είδος εξόδων, δηλαδή για την επισκευή της υλικής υποδομής, η Επιτροπή επισημαίνει ότι δεν συγκροτήθηκε μηχανισμός με τον οποίο διασφαλίζεται ότι το ύψος της κρατικής εγγύησης θα μειωνόταν αφ' ης στιγμής προσδιορίζονταν επακριβώς η έκταση των ζημιών που είχε υποστεί η επιχείρηση και καταβάλλονταν οι σχετικές αποζημιώσεις στην ΕΝΑΕ από τις ασφαλιστικές εταιρείες. Στην επιστολή τους με ημερομηνία 20 Οκτωβρίου 2004⁽¹³⁴⁾, οι ελληνικές αρχές διατύπωσαν την εκτίμηση ότι οι ζημιές στην υλική υποδομή της ΕΝΑΕ ανέρχονταν σε 3 δις δραχμές (8,8 εκατ. ευρώ) περίπου. Κατά συνέπεια, η Επιτροπή θεωρεί ότι το πέραν των αριθμών αυτών ποσό, ήτοι 20,5 εκατ. ευρώ, δεν σχετιζόταν με τις ζημιές που προκάλεσε ο σεισμός. Αντιθέτως, μπορεί να γίνει δεκτό ότι το ποσό των 8,8 εκατ. ευρώ αντιστοιχεί στις ζημιές που προκλήθηκαν, αλλά μόνο μέχρι το πρώτο τρίμηνο του 2002, δηλαδή μέχρι την καταβολή από τις ασφαλιστικές εταιρείες αποζημίωσης 3,52 εκατ. ευρώ⁽¹³⁵⁾. Από την ημερομηνία αυτή και μετά, η κρατική εγγύηση έπρεπε να είχε μειωθεί κατά αντίστοιχο ποσό. Συνεπώς, από τη συγκεκριμένη ημερομηνία, μόνο το υπόλοιπο (8,8 εκατ. ευρώ μείον 3,5 εκατ. ευρώ = 5,3 εκατ. ευρώ) θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι αντιστοιχεί στις ζημιές που υπέστη η επιχείρηση (ήτοι προκληθείσες ζημιές μείον τις αποζημιώσεις που η ΕΝΑΕ εισέπραξε από τις ασφαλιστικές εταιρείες).

- (269) Όπως έχει ήδη επισημανθεί, επειδή το 75 % του εγγυημένου δανείου θεωρείται ότι χρησίμευσε για τη χρηματοδότηση του τμήματος στρατιωτικών δραστηριοτήτων της ΕΝΑΕ, μόνο το 25 % της εγγύησης υπόκειται σε έλεγχο με βάση τη νομοθεσία περί κρατικών ενισχύσεων και κρίθηκε ότι αποτελεί κρατική ενίσχυση. Εντούτοις, είναι επίσης εύλογο να υποτεθεί ότι μόνον το 25 % της ζημίας που υπέστη η ΕΝΑΕ αφορούσε το μη στρατιωτικό τμήμα της, εφόσον ο σεισμός προκάλεσε ζημιές στην υποδομή της ΕΝΑΕ χωρίς να γίνεται διάκριση μεταξύ στρατιωτικού τμήματος, μη στρατιωτικού τμήματος και τμήματος μεικτού χαρακτήρα (στρατιωτικού και μη στρατιωτικού). Επομένως, δεν υπάρχει λόγος να θεωρηθεί ότι το 100 % της ζημίας που υπέστη η ΕΝΑΕ θα έπρεπε να χρηματοδοτηθεί με το 25 % της κρατικής εγγύησης που συνιστά κρατική ενίσχυση. Κατά συνέπεια, μόνο το 25 % της ζημίας μπορεί να ληφθεί υπόψη για να διαπιστωθεί κατά πόσον η κρατική ενίσχυση είναι ανάλογη της ζημίας που υπέστη η επιχείρηση. Εν κατακλείδι, επί του συνόλου της κρατικής ενίσχυσης, ποσό που ισούται με το 25 % του μέρους της κρατικής εγγύησης που θεωρείται ότι αντιστοιχεί

στις ζημιές που υπέστη η επιχείρηση (όπως προσδιορίζεται στην προηγούμενη παράγραφο) αποτελεί συμβιβάσιμη ενίσχυση βάσει του άρθρου 87 παράγραφος 2 στοιχείο β). Συνεπώς, από το τμήμα της κρατικής εγγύησης που αποτελεί ενίσχυση, τα 750 εκατ. δραχμές (2,20 εκατ. ευρώ), δηλαδή το 25 % των 3 δις δραχμών (8,8 εκατ. ευρώ), κρίνονται συμβιβάσιμα μέχρι την καταβολή των αποζημιώσεων από τις ασφαλιστικές εταιρείες το πρώτο τρίμηνο του 2002. Μετά όμως από το συγκεκριμένο χρονικό σημείο, μόνο ποσό 1,32 εκατ. ευρώ, δηλαδή το 25 % των 3 δις δραχμών (8,8 εκατ. ευρώ) μείον 3,52 εκατ. ευρώ, κρίνεται συμβιβάσιμο. Το υπόλοιπο τμήμα της ενίσχυσης είναι δεν συμβιβάζεται με την κοινή αγορά.

- (270) Σε περίπτωση που η κρατική εγγύηση εξακολουθεί να υφίσταται, το μέρος της εγγύησης αυτής που συνιστά μη συμβιβάσιμη ενίσχυση (δηλαδή το 25 % της εγγύησης που εξακολουθεί να υφίσταται μείον το ποσό των 1,32 εκατ. ευρώ, που κρίνεται συμβιβάσιμο) πρέπει να καταργηθεί πάραυτα. Η κατάργηση της μη συμβιβάσιμης εγγύησης δεν αρκεί για την επαναφορά των πραγμάτων στην προτέρα κατάσταση. Πράγματι, χάρη στη μη συμβιβάσιμη κρατική εγγύηση, η ΕΝΑΕ είχε στη διάθεσή της επί σειρά ετών ένα δάνειο το οποίο διαφορετικά δεν θα είχε εξασφαλίσει. Με σκοπό την ανάκτηση της συγκεκριμένης πρόσθετης μη συμβιβάσιμης ενίσχυσης, η Επιτροπή θεωρεί ότι, για το χρονικό διάστημα από τη χορήγηση του εγγυημένου δανείου μέχρι την απόσβεση της μη συμβιβάσιμης κρατικής εγγύησης, πρέπει να ανακτηθεί ενίσχυση ίση προς τη διαφορά μεταξύ του συνολικού κόστους του εγγυημένου δανείου (επιτόκιο συν εγγυητική προμήθεια την οποία κατέβαλε η ΕΝΑΕ) και του επιτοκίου αναφοράς που ίσχυε για την Ελλάδα προσαυξημένου κατά 600 μονάδες βάσης. Το ποσό αυτό πρέπει να υπολογισθεί σε σχέση με το τμήμα της κρατικής εγγύησης το οποίο αποτελούσε μη συμβιβάσιμη ενίσχυση.

4.14. Δάνεια χορηγηθέντα από την ΕΤΒΑ το 1997 και το 1998 (μέτρο E16)

4.14.1. Περιγραφή του μέτρου

- (271) Το υπό εξέταση μέτρο συνίσταται σε τρία δάνεια τα οποία χορηγήθηκαν από την ΕΤΒΑ στην ΕΝΑΕ το 1997 και το 1998.
- (272) Πρώτον, στις 25 Ιουλίου 1997, η ΕΤΒΑ χορήγησε πιστωτική γραμμή 1,99 δις δραχμών (5,9 εκατ. ευρώ), ενώ ως ημερομηνία λήξης της είχε προσδιορισθεί η 31η Οκτωβρίου 1997. Το σχετικό επιτόκιο ήταν το ATHIBOR συν 200 μονάδες βάσης, η δε χορήγηση της πιστωτικής γραμμής αποσκοπούσε στην κάλυψη των αναγκών της ΕΝΑΕ σε κεφάλαια κίνησης. Προς εξασφάλιση εκχωρήθηκαν απαιτήσεις έναντι του ελληνικού Πολεμικού Ναυτικού.
- (273) Δεύτερον, στις 15 Οκτωβρίου 1997, η ΕΤΒΑ χορήγησε πιστωτική γραμμή 10 εκατ. USD, ομοίως προς κάλυψη των αναγκών της ΕΝΑΕ σε κεφάλαια κίνησης⁽¹³⁶⁾. Το επιτόκιο του υπόψη δανείου ήταν το LIBOR συν 130 μονάδες βάσης και προς εξασφάλισή του εκχωρήθηκαν οι απαιτήσεις από τη σύμβαση με το Πολεμικό Ναυτικό. Στις 19 Μαΐου

1999, η ΕΤΒΑ έλαβε και πρόσθετη ασφάλεια για το δάνειο, με την εκχώρηση σ' αυτήν κάθε απαίτησης σχετικής με την Προγραμματική συμφωνία 1/97, την οποία η ΕΝΑΕ είχε συνάψει με τον ΗΣΑΠ με αντικείμενο την κατασκευή και προμήθεια 125 αυτοκινηταμαξών. Το δάνειο αυτό εξοφλήθηκε τον Ιανουάριο του 2000.

- (274) Τρίτον, στις 27 Ιανουαρίου 1998, η ΕΤΒΑ χορήγησε πιστωτική γραμμή 5 εκατ. USD, ομοίως με επιτόκιο το LIBOR συν 130 μονάδες βάσης. Σκοπός ήταν και πάλι η κάλυψη των αναγκών της ΕΝΑΕ σε κεφάλαια κίνησης. Καμία ασφάλεια δεν παρεσχέθη προς εξασφάλιση αυτής της τρίτης πιστωτικής γραμμής.

4.14.2. Λόγοι κίνησης της διαδικασίας

- (275) Στην απόφαση για την επέκταση της διαδικασίας αναφέρεται ότι τα υπό εξέταση δάνεια φαίνεται να συνιστούν κρατική ενίσχυση αμφίβολης συμβατότητας. Πέραν αυτού, το γεγονός ότι τα δύο πρώτα δάνεια εξασφαλιζόνταν με απαιτήσεις έναντι του ελληνικού Πολεμικού Ναυτικού δεν σημαίνει κατ' ανάγκη ότι τα δάνεια αυτά υπάγονται στο άρθρο 296 της συνθήκης.

4.14.3. Παρατηρήσεις ενδιαφερομένων

- (276) Τα Ναυπηγεία Ελευσίνας υποστηρίζουν ότι, λόγω της οικονομικής κατάστασης του ναυπηγείου κατά το συγκεκριμένο χρονικό διάστημα, καμία ιδιωτική τράπεζα δεν θα είχε χορηγήσει τα υπόψη δάνεια στην ΕΝΑΕ.

4.14.4. Παρατηρήσεις της Ελλάδας

- (277) Οι ελληνικές αρχές και η ΕΝΑΕ διατείνονται ότι η ΕΤΒΑ έλαβε επαρκή ασφάλεια υπό τη μορφή εκχώρησης απαιτήσεων έναντι του ελληνικού Πολεμικού Ναυτικού. Οι ελληνικές αρχές επισημαίνουν ότι τα τρία δάνεια αποπληρώθηκαν ολοσχερώς προς τη δανειστρία τράπεζα και ισχυρίζονται ότι, ως εκ τούτου, η όποια παράνομη κρατική ενίσχυση, *quod non*, έχει ανακτηθεί μέσω της αποπληρωμής του δανείου. Τέλος, οι ελληνικές αρχές υποστηρίζουν ότι, λόγω του είδους ασφαλειών που παραχωρήθηκαν στη δανειστρία τράπεζα και του γεγονότος ότι η ΕΝΑΕ δραστηριοποιείται κυρίως στον αμυντικό τομέα, η Επιτροπή δεν νομιμοποιείται να εξετάσει τα υπόψη μέτρα με βάση το άρθρο 88 της συνθήκης, αλλά είναι υποχρεωμένη να ακολουθήσει τη διαδικασία του άρθρου 298 της ίδιας συνθήκης.

4.14.5. Εκτίμηση

4.14.5.1. Άρθρο 296 της συνθήκης

- (278) Προκειμένου για την εφαρμογή των άρθρων 296 και 298 της συνθήκης, η Επιτροπή επισημαίνει ότι οι δύο πιστωτικές διευκολύνσεις οι οποίες χορηγήθηκαν το 1997 εξασφαλίστηκαν με απαιτήσεις απορρέουσες από σύμβαση με αντικείμενο αμυντικό εξοπλισμό. Παρ' όλα αυτά, το γεγονός αυτό από μόνο του δεν αποδεικνύει ότι οι διευκολύνσεις χορηγήθηκαν με σκοπό τη χρηματοδότηση της εκτέλεσης των

συγκεκριμένων στρατιωτικών συμβάσεων. Οι ελληνικές αρχές δεν έχουν προσκομίσει στοιχεία που να αποδεικνύουν ότι υπήρχε συμβατική υποχρέωση βάσει της οποίας τα σχετικά κεφάλαια θα έπρεπε υποχρεωτικά να χρησιμοποιηθούν αποκλειστικά για τη χρηματοδότηση της εκτέλεσης στρατιωτικών συμβάσεων. Απεναντίας, οι ελληνικές αρχές επισημαίνουν ότι τα δύο δάνεια χορηγήθηκαν με σκοπό την κάλυψη των αναγκών της ΕΝΑΕ σε κεφάλαια κίνησης. Η πρώτη έκθεση της Deloitte επιβεβαιώνει ότι τα δάνεια χορηγήθηκαν με σκοπό την κάλυψη αναγκών σε κεφάλαια κίνησης και δεν αναφέρει ότι προορίζονταν ειδικά για τη χρηματοδότηση συγκεκριμένης δραστηριότητας. Τούτο πιστοποιείται και από το γεγονός ότι για την πιστωτική διευκόλυνση των 10 εκατ. USD παρασχέθηκε επιπρόσθετη ασφάλεια η οποία αφορούσε μια μη στρατιωτικού χαρακτήρα σύμβαση (πρόκειται για τη σύμβαση με τον ΗΣΑΠ). Κατά συνέπεια, η Επιτροπή θεωρεί ότι τα υπό εξέταση τρία δάνεια χρηματοδότησαν το ναυπηγείο στο σύνολό του και όχι αποκλειστικά το τμήμα του με στρατιωτικές δραστηριότητες. Όπως επισημαίνεται στην ενότητα 3.3, η Επιτροπή θεωρεί εν τωιαύτη περιπτώσει ότι το 25 % των δανείων χρηματοδότησε το μη στρατιωτικό τμήμα της ΕΝΑΕ, δεν καλύπτεται από το άρθρο 296 της συνθήκης και μπορεί, συνεπώς, να αξιολογηθεί υπό το πρίσμα της νομοθεσίας περί κρατικών ενισχύσεων.

4.14.5.2. Ύπαρξη ενίσχυσης

(279) Σε ό,τι αφορά τις ασφάλειες που παρασχέθηκαν, δηλαδή την εκχώρηση απαιτήσεων που θα καθίσταντο εισπρακτέες στο πλαίσιο των συμβάσεων με το Πολεμικό Ναυτικό και με τον ΗΣΑΠ, η Επιτροπή θεωρεί ότι αυτές δεν παρείχαν πλήρη προστασία έναντι των ζημιών που θα προέκυπταν σε περίπτωση πτώχευσης της ΕΝΑΕ. Συγκεκριμένα, σε μια τέτοια περίπτωση η ΕΝΑΕ θα διέκοπτε τη λειτουργία της και ταυτόχρονα θα διεκόπτετο η εκτέλεση των υφισταμένων συμβάσεων με το Πολεμικό Ναυτικό και τον ΗΣΑΠ. Καθώς δεν θα γινόταν καμία παράδοση προϊόντων στο Πολεμικό Ναυτικό και στον ΗΣΑΠ, οι εν λόγω αντισυμβαλλόμενοι της ΕΝΑΕ δεν θα υπείχαν καμία υποχρέωση να της καταβάλουν το τίμημα αγοράς⁽¹³⁷⁾. Σε ό,τι αφορά την ύπαρξη απαιτήσεων για προϊόντα τα οποία είχαν ενδεχομένως παραδοθεί ήδη στο Πολεμικό Ναυτικό και στον ΗΣΑΠ, οι ελληνικές αρχές δεν έχουν αποδείξει, πρώτον, ότι όντως υπήρχαν τέτοιες απαιτήσεις ούτε, δεύτερον, ότι ήταν εισπραξιμές ούτε, τρίτον, ότι αντιπροσώπευαν -συνεχώς καθ' όλη τη διάρκεια του δανείου- ποσό αρκετά μεγάλο ώστε να μετριάξει τον κίνδυνο ζημιών σε περίπτωση πτώχευσης της ΕΝΑΕ.

(280) Όπως συμπεραίνεται στην ενότητα 3.1, το 1997 και το 1998 μια ιδιωτική τράπεζα θα είχε χρεώσει επιτόκιο ίσο προς το επιτόκιο αναφοράς συν 400 μονάδες βάσης, δηλαδή το ΑΤΗΒΟΡ συν 700 μονάδες βάσης. Δεν υπάρχει επιτόκιο αναφοράς σε δολάρια. Εντούτοις, επειδή το επιτόκιο αναφοράς για τα ισχυρά νομίσματα προσδιοριζόταν με την

προσαύξηση του διαπραγματευτικού επιτοκίου κατά 75 μονάδες βάσης⁽¹³⁸⁾ και λαμβανομένου υπόψη ότι τα δύο δάνεια σε δολάρια είχαν μεταβλητό επιτόκιο το οποίο αποτελούσε συνάρτηση του LIBOR, η Επιτροπή θεωρεί ότι είναι λογικό με βάση την προαναφερθείσα μέθοδο να υπολογισθεί το ποσό ενίσχυσης με βάση το US LIBOR συν 475 μονάδες βάσης (ήτοι US LIBOR συν 75 μονάδες βάσης, πράξη από την οποία προκύπτει το επιτόκιο αναφοράς, συν επαφάλλιστρο κινδύνου ίσο προς 400 μονάδες βάσης, που αντιστοιχεί στον ειδικό κίνδυνο της χορήγησης δανείου στην ΕΝΑΕ). Επί τη βάση των προεκτεθέντων, προκύπτει ότι η προμήθεια που χρεώθηκε για τα τρία υπό εξέταση δάνεια είναι χαμηλότερη από την τιμή που θα είχε χρεώσει ένας επενδυτής σε οικονομία αγοράς.

(281) Η Επιτροπή συμπεραίνει ότι το τμήμα των εν λόγω τριών δανείων που δεν υπάγεται στο άρθρο 296, δηλαδή το 25 % του ποσού των δανείων, εμπεριέχει κρατική ενίσχυση. Η ενίσχυση αντιστοιχεί στη διαφορά μεταξύ του επιτοκίου που χρέωσε η ΕΤΒΑ και του επιτοκίου που θα είχε εφαρμόσει ένας επενδυτής σε οικονομία αγοράς, όπως αυτό προσδιορίζεται παραπάνω. Επειδή δε, κατά παράβαση της απαίτησης που διατυπώνεται στο άρθρο 88 παράγραφος 3 της συνθήκης, η εν λόγω ενίσχυση χορηγήθηκε χωρίς προηγούμενη γνωστοποίηση, συνιστά παράνομη ενίσχυση.

4.14.5.3. Συμβιβάσιμο με την κοινή αγορά

(282) Τα υπό εξέταση τρία δάνεια χορηγήθηκαν με σκοπό την κάλυψη των αναγκών της ΕΝΑΕ σε κεφάλαια κίνησης. Επομένως, αποτελούν ενίσχυση λειτουργίας, δηλαδή ενίσχυση χορηγηθείσα με σκοπό τη χρηματοδότηση της εν γένει λειτουργίας του ναυπηγείου και όχι συγκεκριμένου σχεδίου. Τα δάνεια χορηγήθηκαν σε μια εποχή κατά την οποία οι ενισχύσεις προς τη ναυπηγική βιομηχανία εξακολουθούσαν να διέπονται από τις διατάξεις της οδηγίας 90/684/ΕΟΚ. Τα άρθρα 4 και 5 της εν λόγω οδηγίας ορίζουν ότι ενισχύσεις λειτουργίας επιτρέπεται να χορηγούνται για δραστηριότητες ναυπήγησης και μετατροπής πλοίων, οι οποίες αμφοτέρως ορίζονται στο άρθρο 1 της οδηγίας. Ωστόσο, κατά τα έτη που χορηγήθηκαν τα δάνεια, δηλαδή το 1997 και το 1998, η ΕΝΑΕ δεν ασκούσε τέτοιες δραστηριότητες. Η οδηγία 90/684/ΕΟΚ απαγόρευε τις ενισχύσεις για επισκευή πλοίων, που αποτελούσε την κύρια μη στρατιωτικού χαρακτήρα δραστηριότητα της ΕΝΑΕ το 1997 και το 1998. Για τον λόγο αυτό, η υπό εξέταση ενίσχυση δεν είναι δυνατό να θεωρηθεί συμβιβάσιμη με την κοινή αγορά και, εφόσον χορηγήθηκε παράνομα, πρέπει να ανακτηθεί.

(283) Όπως έχουν τονίσει οι ελληνικές αρχές, τα δάνεια έχουν αποπληρωθεί. Συνεπώς, επιβάλλεται να ανακτηθεί η ενίσχυση που προσδιορίζεται πιο πάνω, για το χρονικό διάστημα από την καταβολή των δανείων στην ΕΝΑΕ μέχρι την εξόφλησή τους.

4.15. Διεπίδότηση μεταξύ των στρατιωτικών και των μη στρατιωτικών δραστηριοτήτων έως το 2001 (μέτρο E17)

4.15.1. Περιγραφή του μέτρου

- (284) Στην απόφαση για την επέκταση της διαδικασίας αναφέρεται ότι υπάρχουν ενδείξεις για την ύπαρξη διεπίδότησης μεταξύ των στρατιωτικών και των μη στρατιωτικών δραστηριοτήτων. Ειδικότερα, σε αυτήν περιγράφονται δύο περιπτώσεις κατά τις οποίες η ΕΝΑΕ, στο πλαίσιο στρατιωτικών συμβάσεων, έλαβε μεγάλου ύψους προκαταβολές οι οποίες υπερέβαιναν τις βραχυπρόθεσμες ανάγκες της από την εκτέλεση της εκάστοτε σύμβασης, γεγονός που επέτρεψε στην ΕΝΑΕ να χρησιμοποιήσει τα σχετικά ρευστά διαθέσιμα για τη χρηματοδότηση άλλων δραστηριοτήτων. Πρώτον, η διαχειριστική έκθεση της ΕΝΑΕ για το 2001 αναφέρει ότι «ποσό ως 81,3 εκατ. ευρώ ελήφθη ως προκαταβολή για στρατιωτικές δραστηριότητες, αλλά χρησιμοποιήθηκε κυρίως για άλλες δραστηριότητες και λειτουργικά κόστη της εταιρείας». Δεύτερον, η κοινοπραξία HDW/Ferrostaal, μεταξύ των στοιχείων που κατέθεσε στο πλαίσιο αγωγής της ενώπιον ελληνικού δικαστηρίου, αναφέρει ότι τουλάχιστον ένα τμήμα (που κατά την εκτίμηση των Ναυπηγείων Ελευσίνας υπερβαίνει τα 40 εκατ. ευρώ) των πόρων που χορηγήθηκαν στην ΕΝΑΕ για την κατασκευή πυραυλακάτων (η σχετική σύμβαση υπεγράφη στις 21 Δεκεμβρίου 1999) χρησιμοποιήθηκε για άλλους σκοπούς.

4.15.2. Λόγοι κίνησης της διαδικασίας

- (285) Στην απόφαση για την επέκταση της διαδικασίας υποστηρίζεται ότι όταν ορισμένα έγγραφα αναφέρονται ρητώς στη χρήση για «άλλες δραστηριότητες» κεφαλαίων που ελήφθησαν για την εκτέλεση στρατιωτικών συμβάσεων, η Επιτροπή νομιμοποιείται να αμφιβάλει αν τα κεφάλαια αυτά εμπήκουν στο άρθρο 296 και δεν αποτελούν κρατική ενίσχυση κατά την έννοια του άρθρου 87 παράγραφος 1. Στην απόφαση για την επέκταση της διαδικασίας γίνεται επίσης σύσταση για την καθιέρωση χωριστών λογαριασμών στις οικονομικές καταστάσεις για τις μη στρατιωτικές και στρατιωτικές δραστηριότητες, προκειμένου να αποφεύγεται η χρηματοδότηση εμπορικών δραστηριοτήτων με κρατικούς πόρους που παρέχονται για τις στρατιωτικές δραστηριότητες.

4.15.3. Παρατηρήσεις ενδιαφερομένων

- (286) Τα Ναυπηγεία Ελευσίνας υποστηρίζουν ότι η ανίχνευση τυχόν διεπίδότησης είναι δυσχερής λόγω του ότι δεν υπάρχει λογιστικός διαχωρισμός των στρατιωτικών και των μη στρατιωτικών δραστηριοτήτων της ΕΝΑΕ. Παρ' όλα αυτά, αν αναλύσει κανείς τις εργασίες που εκτελέστηκαν από το ναυπηγείο το 2001, διαπιστώνει ότι οι στρατιωτικού τύπου εργασίες ήταν περιορισμένες. Είναι επομένως σαφές ότι οι «άλλες δραστηριότητες» οι οποίες χρηματοδοτήθηκαν σύμφωνα με τη διαχειριστική έκθεση ήταν ως επί το πλείστον εμπορικές δραστηριότητες.
- (287) Η ΤΚΜΣ/ΕΝΑΕΧ, η οποία έχει υποβάλει παρατηρήσεις μόνο για το συγκεκριμένο μέτρο και για το αμέσως επόμενο (μέτρο E18γ), υποστηρίζει ότι το άρθρο 296 παράγραφος 1 στοιχείο α) της συνθήκης αναγνωρίζει ότι μπορεί να δικαιολογηθούν ορισμένοι περιορισμοί ως προς την κοινο-

λόγηση πληροφοριών. Συνεπώς, η Επιτροπή δεν δύναται να αξιώσει από την Ελλάδα να αποκαλύψει πληροφορίες οι οποίες σχετίζονται, παραδείγματος χάρι, με τα ακριβή ποσά τα οποία δαπανήθηκαν για διάφορα στρατιωτικά προγράμματα. Δεύτερον, η ΤΚΜΣ/ΕΝΑΕΧ υποστηρίζει ότι δεν υπάρχει νομική βάση ικανή να στηρίξει την απαίτηση για τον διαχωρισμό των λογιστικών καταστάσεων του τμήματος μη στρατιωτικών δραστηριοτήτων και του στρατιωτικού τμήματος της επιχείρησης.

4.15.4. Παρατηρήσεις της Ελλάδας

- (288) Οι ελληνικές αρχές ισχυρίζονται ότι, στο μέτρο που τα ποσά για τα οποία γίνεται λόγος στην καταγγελία συνδέονταν με το τμήμα αμυντικών εργασιών του ναυπηγείου, η διαδικασία που έχει κινήσει η Επιτροπή βάσει του άρθρου 88 παράγραφος 2 της συνθήκης είναι λανθασμένη και *ultra vires*. Αν η Επιτροπή πιστεύει ότι τα συγκεκριμένα μέτρα νόθευσαν τον ανταγωνισμό, οφείλει να ακολουθήσει τη διαδικασία του άρθρου 298 της συνθήκης. Η ΕΝΑΕ προσθέτει ότι δεν υφίσταται νομική υποχρέωση εκ μέρους της για τήρηση χωριστών λογιστικών καταστάσεων. Επομένως, κατ' αυτήν, το αίτημα της Επιτροπής στερείται νομικής βάσεως.

4.15.5. Εκτίμηση

4.15.5.1. Άρθρο 296 της συνθήκης

- (289) Για να απαντηθεί το ερώτημα κατά πόσον είναι εφαρμοστέα εν προκειμένω τα άρθρα 296 και 298 της συνθήκης, επιβάλλεται να εξακριβωθούν τα πραγματικά περιστατικά. Με βάση τα έγγραφα που μνημονεύονται στην απόφαση για την κίνηση διαδικασίας, επί αρκετά τρίμηνα τουλάχιστον οι επίμαχες προκαταβολές δεν χρησιμοποιήθηκαν με σκοπό την εκτέλεση της σχετικής στρατιωτικής σύμβασης. Ούτε οι ελληνικές αρχές ούτε η ΕΝΑΕ έχουν αμφισβητήσει τα αποστάσματα εγγράφων που παρατίθενται στην απόφαση για την κίνηση διαδικασίας. Επιπλέον, οι λογιστικές καταστάσεις της ΕΝΑΕ επιβεβαιώνουν ότι η εν λόγω εταιρεία εισέπραξε κατά τα έτη 2000 και 2001 από το Πολεμικό Ναυτικό προκαταβολές οι οποίες υπερέβαιναν κατά πολύ τα κεφάλαια που απαιτούνταν βραχυπρόθεσμα για τη χρηματοδότηση της εκτέλεσης των αντίστοιχων στρατιωτικών συμβάσεων. Επί παραδείγματι, από τον ισολογισμό της 31ης Δεκεμβρίου 2000⁽¹³⁹⁾ προκύπτει ότι οι προκαταβολές τις οποίες εισέπραξε η ΕΝΑΕ για τη σύμβαση με αντικείμενο τις πυραυλακάτους και για τη σύμβαση με αντικείμενο τα υποβρύχια ανερχόταν σε 49,1 εκατ. ευρώ και 33,1 εκατ. ευρώ, αντίστοιχως. Την ίδια ημερομηνία, το άθροισμα των αποθεμάτων, των τρεχουσών εργασιών, των προκαταβολών για αγορά αποθεμάτων και των εμπορικών οφειλετών (στη λογιστική, τα προαναφερθέντα στοιχεία καλούνται «κυκλοφορούν ενεργητικό») σε σχέση με τις συμβάσεις που είχαν συναφθεί με το Πολεμικό Ναυτικό ανερχόταν σε 14,8 εκατ. ευρώ. Αυτό σημαίνει ότι οι προκαταβολές υπερέβαιναν κατά 67,4 εκατ. ευρώ το κυκλοφορούν ενεργητικό που έπρεπε να χρηματοδοτηθεί. Καθώς δεν έχουν αμφισβητηθεί τα χρηματικά ποσά που παρατίθενται στην απόφαση για την επέκταση της διαδικασίας και εφόσον από διαφορετική πηγή προκύπτει ότι τα ποσά αυτά φαίνεται να αποτυπώνουν κατά εύλογη προσέγγιση την πραγματικότητα, η Επιτροπή συμπεραίνει ότι, επί ένα έτος τουλάχιστον, οι επίμαχες προκαταβολές δεν χρησιμοποιήθηκαν με σκοπό την εκτέλεση των οικείων στρατιωτικών συμβάσεων.

(290) Όσον αφορά την εφαρμογή των άρθρων 296 και 298 της συνθήκης, η Επιτροπή απορρίπτει το επιχείρημα της Ελλάδας ότι κάθε προκαταβολή η οποία καταβάλλεται στο πλαίσιο σύμβασης αμυντικών εργασιών καλύπτεται αυτοδικαίως από το άρθρο 296. Ειδικότερα, στην υπό εξέταση υπόθεση η ίδια η διοίκηση της ΕΝΑΕ παραδέχθηκε ότι ορισμένες προκαταβολές υπερέβησαν κατά πολύ τα ποσά που απαιτούνταν βραχυπρόθεσμα για την εκτέλεση των σχετικών συμβάσεων και ότι συνεπώς χρησιμοποιήθηκαν προσωρινά για άλλους σκοπούς. Ένα μέτρο εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 296 μόνον εφόσον η Ελλάδα θεωρεί ότι το μέτρο αυτό είναι «αναγκαίο για την προστασία ουσιαστών συμφερόντων της ασφάλειάς της που αφορούν την παραγωγή ή την εμπορία όπλων, πυρομαχικών και πολεμικού υλικού». Η Επιτροπή επισημαίνει ότι η Ελλάδα δεν έχει εξηγήσει γιατί το τμήμα των προκαταβολών που υπερέβαινε τα απαιτούμενα κεφάλαια για την εκτέλεση των σχετικών αμυντικών προγραμμάτων θα συντελούσε στην «προστασία ουσιαστών συμφερόντων της ασφάλειάς της». Η ίδια η Επιτροπή αδυνατεί να αντιληφθεί γιατί θα μπορούσε να ισχύει κάτι τέτοιο, δεδομένου ότι το ναυπηγείο δεν χρειαζόταν τα επίμαχα κεφάλαια για την παραγωγή του υπόψη πολεμικού υλικού και δεν τα χρησιμοποίησε για τον σκοπό αυτό. Σε μια τέτοια περίπτωση, όπου τα πραγματικά περιστατικά υποδηλώνουν ότι δεν είναι εφαρμοστέο εν προκειμένω το άρθρο 296, η Ελλάδα έπρεπε να είχε εξηγήσει τους λόγους για τους οποίους, παρ' όλα αυτά, οι επίμαχες υπέρογκες προκαταβολές έχουν συμβάλει στην εθνική της ασφάλεια. Επειδή κάτι τέτοιο δεν έγινε, η Επιτροπή συμπεραίνει ότι οι εν λόγω προκαταβολές, κατά το χρονικό διάστημα στο οποίο δεν ήταν απαραίτητες για την εκτέλεση των σχετικών συμβάσεων αμυντικών εργασιών, δεν εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 296 της συνθήκης.

(291) Επειδή οι προκαταβολές χρησιμοποιήθηκαν σε πρώτη φάση για τη χρηματοδότηση του συνόλου των δραστηριοτήτων του ναυπηγείου, η Επιτροπή θεωρεί ότι το 75 % των εν λόγω προκαταβολών χρησιμοποιήθηκε για τη χρηματοδότηση στρατιωτικών δραστηριοτήτων και το 25 % για τη χρηματοδότηση εμπορικών δραστηριοτήτων. Επομένως, επί ένα έτος τουλάχιστον, το 25 % των 81,3 εκατ. ευρώ και το 25 % των 40 εκατ. ευρώ υπάγονταν στη νομοθεσία περί κρατικών ενισχύσεων.

4.15.5.2. Υπαρξη ενίσχυσης

(292) Οι προαναφερθείσες υπέρογκες προκαταβολές συνιστούν άτοκα δάνεια τα οποία χορήγησε το κράτος. Υπό αυτή την έννοια, προσπορίζουν επιλεκτικό πλεονέκτημα στην ΕΝΑΕ. Θα μπορούσε να υποστηριχθεί κανείς ότι, αν το κράτος αγοράζει προϊόντα υπό όρους που θα ήταν αποδεκτοί για μια ιδιωτική επιχείρηση, η σχετική σύμβαση αγοράς, συμπεριλαμβανομένης της προκαταβολής και των λοιπών όρων της, δεν είναι δυνατό να προσπορίζει επιλεκτικό πλεονέκτημα στον παραγωγό. Πλην όμως, στο πλαίσιο των συμβάσεων αμυντικών εργασιών που ανατέθηκαν στην ΕΝΑΕ, το κράτος σε καμία περίπτωση δεν συμπεριφέρθηκε κατά τρόπο αποδεκτό για ιδιωτική επιχείρηση η οποία ενδιαφέρεται να αγορά-

σει αγαθά. Συγκεκριμένα, μια ιδιωτική επιχείρηση θα επεδίωκε να καταβάλει το χαμηλότερο δυνατό τίμημα, συγκρίνοντας όλους τους δυνατούς προμηθευτές παγκοσμίως. Απεναντίας, η Ελλάδα ανέκαθεν περιορίζει τις επιλογές της σε προμηθευτές που δραστηριοποιούνται στην Ελλάδα (ή σε κοινοπραξίες των οποίων ένα μέλος δραστηριοποιείται στην Ελλάδα), και τούτο προκειμένου να υποστηριχθεί η απασχόληση στην Ελλάδα και για να διατηρηθεί η ικανότητα παραγωγής αμυντικού εξοπλισμού στην Ελλάδα⁽¹⁴⁰⁾. Συνεπώς, μια ιδιωτική επιχείρηση δεν θα είχε συνάψει τις επίμαχες συμβάσεις αγοράς. Πέραν αυτού, μια ιδιωτική επιχείρηση δεν θα είχε δεχθεί να πληρώσει προκαταβολές υπερβαίνουσες το ποσό που ήταν αναγκαίο για την εκτέλεση των παραγγελιών της, αλλά θα είχε προσπαθήσει να τις περιορίσει στο ελάχιστο δυνατό ποσό.

(293) Υπό τις συνθήκες αυτές, η Επιτροπή θεωρεί ότι οι υπό εξέταση υπέρογκες προκαταβολές συνιστούν άτοκο δάνειο. Τα προαναφερθέντα έγγραφα αποδεικνύουν ότι επί ένα έτος τουλάχιστον τα σχετικά κεφάλαια χρησιμοποιήθηκαν για άλλες δραστηριότητες και όχι για την εκτέλεση των οικείων συμβάσεων⁽¹⁴¹⁾. Συνεπώς, η Επιτροπή θεωρεί ότι ισοδυναμούν με δάνειο διάρκειας ενός έτους άνευ τόκου. Με βάση την ανάλυση της πιστοληπτικής ικανότητας της ΕΝΑΕ η οποία αναπτύσσεται στην ενότητα 3.1, το ποσό ενίσχυσης που εμπεριέχουν τα συγκεκριμένα δάνεια τα οποία χορηγήθηκαν μετά την 30ή Ιουνίου 1999 ισούται με το επιτόκιο αναφοράς για την Ελλάδα συν 600 μονάδες βάσης. Επειδή δε, κατά παράβαση της απαίτησης που διατυπώνεται στο άρθρο 88 παράγραφος 3 της συνθήκης, η εν λόγω ενίσχυση χορηγήθηκε χωρίς προηγούμενη γνωστοποίηση, συνιστά παράνομη ενίσχυση.

4.15.5.3. Συμβιβάσιμο με την κοινή αγορά

(294) Η Επιτροπή δεν βρήκε κάποιο έρεισμα βάσει του οποίου να μπορεί η συγκεκριμένη ενίσχυση να θεωρηθεί συμβιβάσιμη. Επειδή η ενίσχυση αυτή στηρίζει τη συνολική λειτουργία του ναυπηγείου, φαίνεται να αποτελεί ενίσχυση λειτουργίας, αλλά, όπως έχει ήδη εξηγηθεί στο πλαίσιο της προηγηθείσας εκτίμησης άλλων μέτρων, το συγκεκριμένο ναυπηγείο δεν δικαιούτο να λάβει ενισχύσεις λειτουργίας κατά τα έτη 1999, 2000 και 2001.

(295) Επειδή η ενίσχυση είναι παράνομη και μη συμβιβάσιμη, πρέπει να ανακτηθεί.

(296) Σε ό,τι αφορά τον διαχωρισμό των λογιστικών καταστάσεων, η Επιτροπή θα ασχοληθεί με το συγκεκριμένο ζήτημα στο τέλος της παρούσας απόφασης.

4.16. Ρήτρα αποζημίωσης υπέρ της HDW/Ferrostaal σε περίπτωση ανάκτησης παράνομων ενισχύσεων από την ΕΝΑΕ (μέτρο E18γ)

4.16.1. Περιγραφή του μέτρου

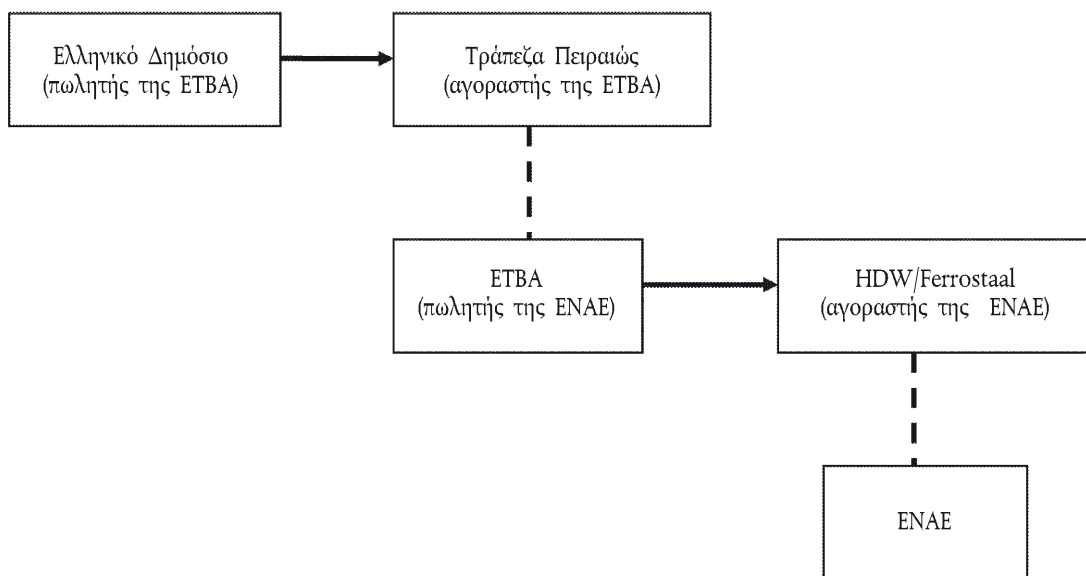
(297) Στην απόφαση για επέκταση της διαδικασίας αναφέρεται ότι το Ελληνικό Δημόσιο υποσχέθηκε να αποζημιώσει τον αγοραστή της ΕΝΑΕ (δηλαδή την HDW/Ferrostaal) σε περίπτωση ανάκτησης από την ΕΝΑΕ τυχόν ασυμβίβαστων ενισχύσεων πριν από την ιδιωτικοποίηση και στη διάρκεια της. Από νομική άποψη, η εγγύηση αυτή χορηγήθηκε μέσω ενός μηχανισμού που περιλαμβάνει δύο στάδια:

— Αφενός, η ΕΤΒΑ παρέσχε εγγύηση στον αγοραστή της ΕΝΑΕ (δηλαδή την HDW/Ferrostaal). Σύμφωνα με την εν λόγω εγγύηση αποζημίωσης, η ΕΤΒΑ θα αποζημιώνει την HDW/Ferrostaal για τυχόν ενισχύσεις που θα ανακτώντο από την ΕΝΑΕ. Στην απόφαση επέκτασης της διαδικασίας υπογραμμίζεται ότι στη συμφωνία πώλησης των μετοχών της ΕΝΑΕ (στο εξής «ΣΠΜ της ΕΝΑΕ») που συνήφθη μεταξύ της ΕΤΒΑ και της HDW/Ferrostaal στις 11 Οκτωβρίου 2001, η ΕΤΒΑ, η οποία την εποχή εκείνη

βρισκόταν ακόμη υπό τον έλεγχο του Δημοσίου, είχε ήδη υποσχεθεί να παράσχει αυτή την εγγύηση στην HDW/Ferrostaal. Επομένως, η εγγύηση που χορηγήσε η ΕΤΒΑ φαίνεται ότι πρέπει να καταλογιστεί στο Δημόσιο.

— Αφετέρου, το Δημόσιο παρέσχε εγγύηση στον αγοραστή του 57,7 % των μετοχών της ΕΤΒΑ (δηλαδή στην Τράπεζα Πειραιώς). Σύμφωνα με την εν λόγω εγγύηση αποζημίωσης, το Δημόσιο θα κατέβαλε στην Τράπεζα Πειραιώς το 100 % κάθε ποσού που θα κατέβαλε τυχόν η ΕΤΒΑ στον αγοραστή της ΕΝΑΕ συνεπεία της εγγύησης αποζημίωσης που παρέσχε η ΕΤΒΑ στον αγοραστή της ΕΝΑΕ.

(298) Στη γραφική παράσταση που ακολουθεί απεικονίζεται ο μηχανισμός αυτής της εγγύησης σε δύο βαθμίδες, όπως περιγράφεται στην απόφαση επέκτασης της διαδικασίας (οι συνεχόμενες γραμμές δείχνουν τις ροές αποζημίωσης σε κάθε ένα από τα δύο στάδια της εγγύησης, ενώ η διακεκομμένη γραμμή δείχνει την ιδιοκτησία μετά την ολοκλήρωση της πώλησης της ΕΝΑΕ και του 57,7 % των μετοχών της ΕΤΒΑ).

4.16.2. Λόγοι κίνησης της διαδικασίας

(299) Στην απόφαση για επέκταση της διαδικασίας αναφέρεται ότι ένας ιδιώτης πωλητής δεν θα είχε παράσχει τέτοια εγγύηση, δεδομένου ότι είναι απεριόριστη χρονικά και ποσοτικά. Επιπλέον, ένας μέτοχος σε οικονομία αγοράς θα είχε προτιμήσει να αφήσει την ΕΝΑΕ να πτωχεύσει και να τεθεί υπό εκκαθάριση παρά να την πωλήσει υπό τις συνθήκες αυτές. Πράγματι, η τιμή πώλησης που έλαβε το Δημόσιο ήταν μόνο 6 εκατ. ευρώ, ενώ τα ποσά των αποζημιώσεων που ανεμένετο να καταβάλει βάσει της εγγύησης ήταν πολύ μεγαλύτερα.

(300) Ενώ ο νόμιμος δικαιούχος αυτής της εγγύησης σε δύο βαθμίδες είναι η HDW/Ferrostaal, στην απόφαση για επέκταση

της διαδικασίας τονίζεται ότι αυτός που πράγματι επωφελείται από τον όλο μηχανισμό είναι η ΕΝΑΕ. Χωρίς την εν λόγω ρήτρα κρατικής αποζημίωσης, κανένας επενδυτής δεν θα ήταν πρόθυμος να αγοράσει την ΕΝΑΕ. Το ελληνικό κράτος αναγνώρισε ρητά το γεγονός αυτό. Επομένως, είναι πιθανό ότι, χωρίς την εν λόγω εγγύηση, η ΕΝΑΕ δεν θα είχε πωληθεί ούτε θα ήταν σε θέση να αντιμετωπίσει τις οικονομικές της δυσχέρειες, και θα είχε πτωχεύσει.

(301) Στην απόφαση για επέκταση της διαδικασίας αναφέρεται επίσης ότι η εν λόγω εγγύηση κρίνεται μη συμβίβασμη per se, δεδομένου ότι μειώνει την πρακτική αποτελεσματικότητα («effet utile») κάθε απόφασης ανάκτησης.

4.16.3. Παρατηρήσεις των ενδιαφερομένων μερών

- (302) Τα Ναυπηγεία Ελευσίνας ισχυρίζονται, σύμφωνα και με την αρχική εκτίμηση της Επιτροπής, ότι κανένας ιδιώτης πωλητής δεν θα είχε χορηγήσει τόσο απεριόριστη εγγύηση. Όσον αφορά τον ισχυρισμό της Επιτροπής ότι κανένας επενδυτής δεν θα ήταν πρόθυμος να αγοράσει το ναυπηγείο χωρίς τη σχετική ρήτρα, τα Ναυπηγεία Ελευσίνας τον αμφισβητούν, δεδομένου ότι τα ίδια, που συμμετείχαν στη διαδικασία του σχετικού διαγωνισμού και ήθελαν να αγοράσουν την ΕΝΑΕ, δεν έδωσαν αυτό τον όρο στην προσφορά τους για την ΕΝΑΕ και ήταν πρόθυμα να την αγοράσουν χωρίς την εν λόγω εγγύηση. Σύμφωνα με τα Ναυπηγεία Ελευσίνας, η εγγύηση χορηγήθηκε αποκλειστικά στην HDW/Ferrostaal. Η τελευταία και η ΕΝΑΕ είναι, επομένως, εκείνες που επωφελούνται από την εγγύηση.
- (303) Η Τράπεζα Πειραιώς, η οποία υπέβαλε παρατηρήσεις μόνο σχετικά με το μέτρο αυτό, επειδή είναι το μόνο στο οποίο ενέχεται άμεσα, υπέβαλε διάφορα έγγραφα, από τα οποία προκύπτει ότι η ΕΤΒΑ συμφωνούσε να τεθεί η ρήτρα αποζημίωσης υπέρ της HDW/Ferrostaal ήδη κατά τον χρόνο σύναψης της ΣΠΜ της ΕΝΑΕ τον Οκτώβριο του 2001, ενώ η ΕΤΒΑ ελεγχόταν ακόμη από το κράτος. Η Τράπεζα Πειραιώς υπέβαλε συμβάσεις, έγγραφα και άρθρα του τύπου, από τα οποία προκύπτει ότι το Δημόσιο ήταν εκείνο που διαχειρίστηκε τη διαδικασία ιδιωτικοποίησης της ΕΝΑΕ. Η συμφωνία μεταξύ του Ελληνικού Δημοσίου και της Τράπεζας Πειραιώς, με ημερομηνία 20 Μαρτίου 2002, προβλέπει ότι, παρόλο που η Τράπεζα Πειραιώς κατέστη πλειοψηφικός μέτοχος της ΕΤΒΑ, το Δημόσιο θα εξακολουθεί να διαχειρίζεται τη διαδικασία ιδιωτικοποίησης της ΕΝΑΕ. Τέλος, η Τράπεζα Πειραιώς αποκαλύπτει ότι στην πρόσκληση υποβολής προσφορών που εστάλη στους υποψήφιους τον Ιούλιο του 2001 δηλωνόταν ρητά ότι, σε περίπτωση που επιβληθεί στην ΕΝΑΕ η ανάκτηση κρατικών ενισχύσεων λόγω ενδεχόμενης παραβίασης της σχετικής κοινοτικής νομοθεσίας, ο πλειοδότης δεν θα είναι υπεύθυνος για την καταβολή των εν λόγω ποσών.
- (304) Η ΤΚΜΣ/ΕΝΑΕΧ αναφέρει ότι στη διάρκεια των διαπραγματεύσεων με την ΕΤΒΑ για την αγορά της ΕΝΑΕ, κατέστη σαφές ότι η τελευταία είχε λάβει οικονομική στήριξη από το ελληνικό Δημόσιο. Ωστόσο, οι υποψήφιοι αγοραστές δεν γνώριζαν ούτε την έκταση αυτών των μέτρων ούτε τις ακριβείς συνθήκες υπό τις οποίες είχαν ληφθεί. Στη διάρκεια της διαδικασίας υποβολής προσφορών, οι υποψήφιοι αγοραστές είχαν ελάχιστη ενημέρωση σχετικά με τα διάφορα μέτρα τα οποία αποτελούν αντικείμενο της παρούσας διαδικασίας. Αυτό σημαίνει ότι οι υποψήφιοι αγοραστές δεν μπορούσαν να ποσοτικοποιήσουν τις ενδεχόμενες επιπτώσεις των κρατικών ενισχύσεων για την ΕΝΑΕ. Προκειμένου να αποφύγει την έκθεσή της σε οποιοδήποτε κίνδυνο από παλαιότερες ή παρούσες ενισχύσεις, η HDW/Ferrostaal επέμεινε να δοθεί εκ μέρους της Επιτροπής έγκριση ή επιστολή θέσης στο αρχείο/αρνητική πιστοποίηση σχετικά με τις παλαιότερες ενισχύσεις. Σε περίπτωση που αυτό δεν ήταν δυνατόν, ο αγοραστής θα πρότεινε μια αποδεκτή μορφή εγγύησης στον πωλητή. Κατόπιν επαφών με την Επιτροπή, κατέστη σαφές ότι η τελευταία δεν ήταν διατεθειμένη να απευθύνει την εν λόγω επιστολή/αρνητική πιστοποίηση. Στην απόφαση με την οποία εγκρίνει την εξαγορά της ΕΝΑΕ από την HDW/Ferrostaal, η ίδια η Επιτροπή αναγνωρίζει ότι δεν ήταν γνωστή η έκταση των επιχορηγήσεων. Υπό τις συνθήκες αυτές, στις 31 Μαΐου 2002 συμφωνήθηκε, και προσαρτήθηκε στην ΣΠΜ της ΕΝΑΕ, η ρήτρα αποζημίωσης, με την οποία η ΕΤΒΑ, ως πωλητής της ΕΝΑΕ, εγγυήθηκε την κάλυψη κάθε οικονομικής ζημίας που θα υφίστατο ο αγοραστής σε περίπτωση ανάκτησης ενισχύσεων από την ΕΝΑΕ. Η ΤΚΜΣ/ΕΝΑΕΧ συνάγει ότι κανένας επενδυτής δεν θα είχε δεχθεί να αγοράσει την ΕΝΑΕ χωρίς την εν λόγω εγγύηση. Ο ισχυρισμός αυτός επιβεβαιώθηκε και με τη δεύτερη έκθεση Deloitte που υπέβαλε η ΤΚΜΣ/ΕΝΑΕΧ τον Ιούνιο του 2007.
- (305) Η ΤΚΜΣ/ΕΝΑΕΧ θεωρεί ότι το μέτρο δεν μπορεί να καταλογισθεί στο Δημόσιο, δεδομένου ότι η εγγύηση δόθηκε από την ΕΤΒΑ, ενώ δεν ήταν πλέον υπό τον έλεγχο του Δημοσίου. Πράγματι, με βάση την ΣΠΜ της ΕΝΑΕ, που συνάφθηκε τον Οκτώβριο του 2001, η ΕΤΒΑ δεν είχε συμβατική υποχρέωση να αποζημιώσει την ΕΝΑΕΧ. Η ΕΤΒΑ δεν αποφάσισε να χορηγήσει την εγγύηση πριν από τον Μάιο του 2002. Η ΤΚΜΣ/ΕΝΑΕΧ ισχυρίζεται επίσης ότι η ΕΤΒΑ και το Δημόσιο ενήργησαν ως ιδιώτες πωλητές. Η πιθανότητα να υποχρεωθούν σε καταβολή της εγγύησης ήταν σχετικά μικρή. Αντίθετα, εάν το ναυπηγείο ετίθετο υπό εκκαθάριση, οι ζημιές από τα δάνεια και τις εγγυήσεις που είχαν χορηγηθεί στην ΕΝΑΕ θα αντιπροσώπευαν πολύ μεγαλύτερα ποσά. (Ο υπολογισμός με τον οποίο τεκμηριώνεται ο ισχυρισμός αυτός περιλαμβάνεται στη δεύτερη έκθεση Deloitte που υπέβαλε η ΤΚΜΣ/ΕΝΑΕΧ). Επιπλέον, η ΤΚΜΣ/ΕΝΑΕΧ θεωρεί ότι η εγγύηση που παρέσχε το Δημόσιο στην Τράπεζα Πειραιώς στις 20 Μαρτίου 2002 προβλέπει ότι το Δημόσιο θα καταβάλει στην Τράπεζα Πειραιώς αποζημίωση που ανέρχεται μόνο στο 57,7 % κάθε ποσού το οποίο θα καταβάλει η ΕΤΒΑ στον αγοραστή της ΕΝΑΕ (δηλαδή στην HDW/Ferrostaal). Αντίθετα, η εγγύηση που χορήγησε η ΕΤΒΑ στην HDW/Ferrostaal στις 31 Μαΐου 2002 προβλέπει ότι η ΕΤΒΑ θα καταβάλει στην HDW/Ferrostaal αποζημίωση που ανέρχεται στο 100 % του ποσού των τυχόν ενισχύσεων που θα ανακτηθούν από την ΕΝΑΕ. Η ΤΚΜΣ/ΕΝΑΕΧ συνάγει ότι η εγγύηση που δόθηκε από την ΕΤΒΑ στις 31 Μαΐου 2002 είναι ευρύτερη από εκείνη που έλαβε η Τράπεζα Πειραιώς στις 20 Μαρτίου 2002. Επομένως, δεν είναι δυνατόν να αποτελούν ένα ενιαίο μηχανισμό εγγύησης, και το γεγονός ότι η ΕΤΒΑ χορήγησε ευρύτερη εγγύηση αποδεικνύει ότι ενήργησε ως ιδιώτης πωλητής.
- (306) Η ΤΚΜΣ/ΕΝΑΕΧ δεν μπορεί να κατανοήσει για ποιο λόγο μια τέτοια ρήτρα αποζημίωσης μπορεί να αποτελεί καταστρατήγηση της ανάκτησης των ενισχύσεων. Πράγματι, εάν ανακτηθούν ενισχύσεις από την ΕΝΑΕ, το Δημόσιο δεν θα αποζημιώσει την ΕΝΑΕ, αλλά τον αγοραστή της (δηλαδή την ΤΚΜΣ/ΕΝΑΕΧ, που είναι ο διάδοχος της HDW/Ferrostaal).
- (307) Η ΤΚΜΣ/ΕΝΑΕΧ⁽¹⁴²⁾ θεωρεί επίσης ότι η εγγύηση που χορήγησε το Δημόσιο στην Τράπεζα Πειραιώς ενδέχεται να αποτελεί ενίσχυση προς την Τράπεζα Πειραιώς και την ΕΤΒΑ.

4.16.4. Παρατηρήσεις της Ελλάδας

(308) Σύμφωνα με την Ελλάδα και την ΕΝΑΕ, η ρήτρα αποζημίωσης δεν αποτελεί ενίσχυση. Πρώτον, δεν μπορεί να καταλογισθεί στο Δημόσιο, δεδομένου ότι χορηγήθηκε από την ETBA, ενώ δεν βρισκόταν πλέον υπό κρατικό έλεγχο. Δεύτερον, η Ελλάδα και η ΕΝΑΕ ισχυρίζονται ότι το Ελληνικό Δημόσιο ενήργησε ως ιδιώτης επενδυτής κατά την πώληση της συμμετοχής του στην ΕΝΑΕ, με την ιδιότητά του ως βασικού μετόχου της ETBA. Η εγγύηση που χορηγήθηκε στον αγοραστή από τους πωλητές της ΕΝΑΕ αποτελεί τυποποιημένο και συνήθη όρο σε εμπορικές συμφωνίες. Πράγματι, η Ελλάδα υπενθυμίζει ότι δεν παρέσχε εγγύηση έναντι της ευθύνης επιστροφής παράνομων κρατικών ενισχύσεων στην ΕΝΑΕ, αλλά στον αγοραστή της. Η εν λόγω αποζημίωση βαρύνει τον πωλητή, ανεξάρτητα αν περιληφθεί ή όχι σαν ρήτρα στην εμπορική συμφωνία. Η επισήμανση της Επιτροπής ότι το Ελληνικό Δημόσιο γνώριζε ή όφειλε να γνωρίζει ότι υπάρχει σημαντικός αριθμός και άλλων δυναμικών παράνομων και μη συμβιβάσιμων κρατικών ενισχύσεων και ότι θα πρέπει ενδεχομένως να ανακτηθούν τα σχετικά ποσά ενεργοποιώντας έτσι τη ρήτρα αποζημίωσης, είναι αβάσιμη. Κατά την περίοδο που δόθηκε η ρήτρα αποζημίωσης, δεν υπήρχε καμία απόφαση της Επιτροπής που κρίνει παράνομες τις κρατικές ενισχύσεις προς την ΕΝΑΕ. Επιπλέον, το κλείσιμο και η εκκαθάριση της ΕΝΑΕ θα στοιχίζε περισσότερο στο Δημόσιο, λαμβάνοντας υπόψη το κοινωνικό κόστος.

(309) Επιπλέον, η ΕΝΑΕ δεν κατανοεί πώς μπορούσε να έχει οικονομικό όφελος από μια εγγύηση που συνάφθηκε μεταξύ της ETBA και της HDW/Ferrostaal ή από μια εγγύηση που συνάφθηκε μεταξύ του Ελληνικού Δημοσίου και της Τράπεζας Πειραιώς. Ακόμη και αν αποζημιωνόταν η HDW/Ferrostaal, η κοινοπραξία δεν έχει καμία υποχρέωση να εισφέρει το ποσό αυτό στην ΕΝΑΕ. Επομένως, η Επιτροπή δεν μπορεί επίσης να αποδείξει γιατί η ρήτρα αποζημίωσης θα εξουδετέρωνε μια απόφαση ανάκτησης. Σύμφωνα με τη νομολογία του Δικαστηρίου, με την επιστροφή της ενίσχυσης, ο αποδέκτης χάνει το σχετικό πλεονέκτημα και μπορεί να υπάρξει επαναφορά στην προ της χορήγησης της ενίσχυσης κατάσταση.

(310) Τέλος, εάν Επιτροπή θεωρήσει τη ρήτρα αποζημίωσης ως κρατική ενίσχυση, η Ελλάδα ισχυρίζεται ότι θα είχαν εφαρμογή τα άρθρα 296 έως 298 της συνθήκης ΕΚ. Στο πλαίσιο αυτό, η ΕΝΑΕ επισημάνει ότι, εφόσον το Ελληνικό Ναυτικό υπήρξε πάντοτε ο σημαντικότερος πελάτης του ναυπηγείου, η διαδικασία και οι όροι ιδιωτικοποίησης, περιλαμβανομένης της έναρξης ισχύος του νόμου 2941/2001, θα έπρεπε να εξετασθούν υπό το πρίσμα του κράτους-πελάτη, ο οποίος για λόγους εθνικής άμυνας ενδιαφέρεται για τη συνέχιση της λειτουργίας και για τη βιωσιμότητα του ναυπηγείου. Στην προκειμένη περίπτωση, το Ελληνικό Δημόσιο έλαβε τα μέτρα που θα είχε λάβει οποιαδήποτε ιδιωτική επιχείρηση της οποίας τα συμφέροντα εξαρτώνται από τη βιωσιμότητα άλλης επιχείρησης. Επιπλέον, η εκτίμηση αυτή έχει ακόμη μεγαλύτερη σημασία σε περίπτωση που το κράτος είναι υπο-

χρεωμένο να φέρει τα βάρη και τις ζημιές από τη λύση και εκκαθάριση της εταιρείας, πράγμα που θα κόστιζε περισσότερο και επομένως δεν θα απέφερε κέρδος.

4.16.5. Εκτίμηση

4.16.5.1. Άρθρο 296 της συνθήκης

(311) Η Επιτροπή θεωρεί ότι το μέτρο δεν εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 296 της συνθήκης. Πράγματι, ο μηχανισμός αποζημίωσης εφαρμόζεται σε περίπτωση ανάκτησης κρατικών ενισχύσεων από την ΕΝΑΕ. Όπως ισχυρίστηκε η Ελλάδα, και συμφώνησε συστηματικά η Επιτροπή⁽¹⁴³⁾, οι στρατιωτικές δραστηριότητες της ΕΝΑΕ είναι σημαντικές για την εθνική ασφάλεια της Ελλάδας, εμπίπτουν στο άρθρο 296 και επομένως οι κανόνες περί κρατικών ενισχύσεων δεν έχουν εφαρμογή έναντι αυτών. Δεδομένου ότι όλες οι κρατικές ενισχύσεις που παρέχονται για τις στρατιωτικές δραστηριότητες της ΕΝΑΕ απαλλάσσονται από την εφαρμογή των κανόνων περί κρατικών ενισχύσεων, η ανάκτηση κρατικών ενισχύσεων δεν μπορεί να αφορά παρά μόνο εκείνες που χορηγήθηκαν για τις μη στρατιωτικές δραστηριότητες της ΕΝΑΕ. Συνεπώς, η παρούσα εγγύηση αφορά άμεσα και αποκλειστικά τις μη στρατιωτικές δραστηριότητες της ΕΝΑΕ.

(312) Ορισμένα μέρη ισχυρίζονται ότι, χωρίς την εγγύηση αυτή, κανείς επενδυτής δεν θα είχε αγοράσει την ΕΝΑΕ, και το ναυπηγείο κατά πάσα πιθανότητα θα είχε πτωχέυσει. Επομένως, ακόμη και αν αφορά αποκλειστικά τις μη στρατιωτικές δραστηριότητες της ΕΝΑΕ, το μέτρο αυτό ήταν παρά ταύτα απαραίτητο για να εξασφαλισθεί η επιβίωση των στρατιωτικών δραστηριοτήτων της ΕΝΑΕ, και επομένως εμπίπτει στο άρθρο 296. Η Επιτροπή δεν μπορεί να δεχθεί αυτό το επιχείρημα. Με βάση το άρθρο 296, η Ελλάδα θα μπορούσε να έχει παράσχει την απαιτούμενη οικονομική στήριξη στις στρατιωτικές δραστηριότητες για να εξασφαλίσει τη συνέχισή τους. Η Ελλάδα θα μπορούσε, ως εκ τούτου, να είχε αποφύγει τη διακοπή των στρατιωτικών δραστηριοτήτων. Εναλλακτικά, η Ελλάδα θα μπορούσε να έχει χορηγήσει την αναγκαία οικονομική στήριξη για να καταστήσει ελκυστικές τις στρατιωτικές δραστηριότητες για ένα δυναμικό επενδυτή ώστε να αγορασθούν και να εξασφαλισθεί έτσι η συνέχισή τους. Ο επενδυτής που θα αγόραζε τις στρατιωτικές δραστηριότητες δεν θα χρειαζόταν εγγύηση όπως η προκειμένη, δεδομένου ότι, όπως ήδη εξηγήθηκε, δεν θα μπορούσε να ανακτηθεί καμία ενίσχυση προς τις στρατιωτικές δραστηριότητες της ΕΝΑΕ. Συνεπώς, το παρόν μέτρο ήταν αναγκαίο αποκλειστικά και μόνο για να βρεθεί αγοραστής για το σύνολο της ΕΝΑΕ, περιλαμβανομένων των μη στρατιωτικών δραστηριοτήτων. Το παρόν μέτρο είχε έτσι ως αποτέλεσμα να επιτρέψει την εξεύρεση αγοραστή για τις μη στρατιωτικές δραστηριότητες της ΕΝΑΕ, και συνεπώς την εξασφάλιση της συνέχισης αυτών των δραστηριοτήτων. Δεν ήταν αναγκαίο για την εξασφάλιση της συνέχισης των στρατιωτικών δραστηριοτήτων. Συνεπώς, δεν εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 296 της συνθήκης.

4.16.5.2. Υπαρξη ενίσχυσης

(313) Δεδομένου ότι ορισμένα από τα μέρη αμφισβητούν ότι οι δύο εγγυήσεις –εκείνη που χορηγήθηκε από το Δημόσιο στην Τράπεζα Πειραιώς και εκείνη που χορηγήθηκε από την ETBA στην HDW/Ferrostaal– συνιστούν ενιαίο μηχανισμό εγγυήσεων και ότι η ΕΝΑΕ επωφελείται και από τις δύο εγγυήσεις, η Επιτροπή θα αξιολογήσει χωριστά πρώτα την εγγύηση που χορήγησε η ETBA στην HDW/Ferrostaal και θα αποδείξει ότι συνιστά κρατική ενίσχυση κατά την έννοια του άρθρου 87 παράγραφος 1 της συνθήκης.

(314) Για να συνιστά κρατική ενίσχυση, κατά την έννοια του άρθρου 87 παράγραφος 1 της συνθήκης, το μέτρο πρέπει να μπορεί να καταλογισθεί στο Δημόσιο. Ορισμένα από τα μέρη αμφισβητούν ότι η εγγύηση που χορηγήθηκε από την ETBA στην HDW/Ferrostaal μπορεί να καταλογισθεί στο Δημόσιο. Ισχυρίζονται ότι η απόφαση για χορήγηση της εν λόγω εγγύησης λήφθηκε ανεξάρτητα και ελεύθερα από την ETBA. Ισχυρίζονται, συγκεκριμένα, ότι η ενίσχυση χορηγήθηκε στις 31 Μαΐου 2002 με σχετικό προσάρτημα στην ΣΠΜ της ΕΝΑΕ, ενώ η ETBA δεν βρισκόταν πλέον υπό κρατικό έλεγχο, αλλά υπό τον έλεγχο της Τράπεζας Πειραιώς. Η Επιτροπή απορρίπτει τον ισχυρισμό αυτό και θεωρεί ότι υπάρχουν άφθονες αποδείξεις ότι το μέτρο δύναται να καταλογισθεί στο Δημόσιο:

— Πρώτον, στη διάρκεια της διαδικασίας ιδιωτικοποίησης της ΕΝΑΕ, η εγγύηση αυτή αναφερόταν στα έγγραφα που υποβλήθηκαν στους υποψήφιους αγοραστές⁽¹⁴⁴⁾. Αυτό σημαίνει ότι, ήδη κατά τη διαδικασία ιδιωτικοποίησης δόθηκε υπόσχεση ότι ο αγοραστής της ΕΝΑΕ θα αποζημιωνόταν για τυχόν ανάκτηση κρατικών ενισχύσεων από την τελευταία. Επιπλέον, στις 14 Σεπτεμβρίου 2001, η ETBA δεσμεύθηκε ρητά και ανεπιφύλακτα να παράσχει την εγγύηση αυτή στην HDW/Ferrostaal, εάν η Ευρωπαϊκή Ένωση δεν ενέκρινε τις παρούσες και παλαιότερες ενισχύσεις που χορηγήθηκαν στην ΕΝΑΕ⁽¹⁴⁵⁾. Η ρήτρα 1.2.3. της ΣΠΜ της ΕΝΑΕ, που υπογράφηκε στις 11 Οκτωβρίου 2001, παραπέμπει ρητά στο έγγραφο που υπογράφηκε στις 14 Σεπτεμβρίου 2001. Οι συζητήσεις σχετικά με τη συγκεκριμένη διατύπωση της εγγύησης συνεχίστηκαν τους επόμενους μήνες⁽¹⁴⁶⁾. Δεδομένου ότι η Επιτροπή δεν απηύθυνε επιστολή θέσης στο αρχείο/αρνητική πιστοποίηση σχετικά με τις παλαιότερες και παρούσες ενισχύσεις προς την ΕΝΑΕ, η ETBA ήταν υποχρεωμένη στις 31 Μαΐου 2002 να παράσχει εγγύηση υπέρ της HDW/Ferrostaal, όπως είχε συμφωνηθεί από τα συμβαλλόμενα μέρη στις 14 Σεπτεμβρίου 2001 και όπως προβλεπόταν στη ρήτρα 1.2.3. της ΣΠΜ της ΕΝΑΕ. Από όλα τα παραπάνω είναι προφανές ότι, παρόλο που το παράρτημα που περιέχει την εγγύηση προς την HDW/Ferrostaal υπογράφηκε στις 31 Μαΐου 2002, η ETBA

είχε ήδη δεσμευθεί να χορηγήσει την εγγύηση αυτή, εάν η ΕΕ δεν ενέκρινε τις παλαιότερες και παρούσες ενισχύσεις, από την εποχή κατά την οποία βρισκόταν υπό κρατικό έλεγχο. Αυτό σημαίνει ότι το παράρτημα της 31ης Μαΐου 2002 συνιστά εκτέλεση συμβάσεως που είχε συναφθεί από την ETBA όταν ακόμη βρισκόταν υπό κρατικό έλεγχο. Όπως αποδεικνύεται στην ενότητα 3.2 της παρούσας απόφασης, όλα τα μέτρα που έλαβε η ETBA έναντι της ΕΝΑΕ, όταν βρισκόταν υπό κρατικό έλεγχο, μπορούν να καταλογισθούν στο Δημόσιο⁽¹⁴⁷⁾. Όλα αυτά τα στοιχεία επιβεβαιώθηκαν από την Ελλάδα στην επιστολή της 23ης Μαΐου 2005⁽¹⁴⁸⁾.

— Δεύτερον, ακόμη και αν εθεωρείτο ότι με βάση τις προαναφερθείσες πράξεις που συνήψε η ETBA ενώ βρισκόταν υπό κρατικό έλεγχο (δηλαδή μέχρι το τέλος Μαρτίου του 2002), δεν υπήρχε καμία συμβατική υποχρέωση εκ μέρους της να παράσχει την εγγύηση αυτή στην HDW/Ferrostaal, το μέτρο θα έπρεπε και πάλι να καταλογισθεί στο Δημόσιο. Πράγματι, η Επιτροπή παρατηρεί ότι η Ελλάδα συνέχισε να διαχειρίζεται την πώληση της ΕΝΑΕ ακόμη και μετά την πώληση της ETBA στην Τράπεζα Πειραιώς. Το άρθρο 8.2.2 της συμφωνίας της 20ής Μαρτίου 2002 μεταξύ Δημοσίου και Τράπεζας Πειραιώς προβλέπει ότι η ETBA δεν θα είναι υπεύθυνη για τη διαδικασία πώλησης της ΕΝΑΕ, την οποία θα εξακολουθίσει να διαχειρίζεται το Δημόσιο. Το άρθρο 8.2.2.(β), για παράδειγμα, προβλέπει ότι το Δημόσιο «θα αναλάβει τον έλεγχο, τη μέριμνα και την ευθύνη των ενεργειών και διαβουλεύσεων με τον τρίτο αγοραστή της συμμετοχής στα Ελληνικά Ναυπηγεία». Σύμφωνα με το άρθρο 8.2.2 της συμφωνίας της 20ής Μαρτίου 2002, η Τράπεζα Πειραιώς ζήτησε με επιστολή της 28ης Μαΐου 2002 τη συγκατάθεση του Δημοσίου σχετικά με την εγγύηση την οποία επρόκειτο να χορηγήσει η ETBA στην HDW/Ferrostaal. Το Δημόσιο έδωσε τη συγκατάθεσή του με επιστολή της 31ης Μαΐου 2002. Από όλα αυτά προκύπτει ότι η χορήγηση της εγγύησης καταλογίζεται στο Δημόσιο.

— Τρίτον, ακόμη και αν τα δύο προαναφερθέντα σημεία απορριφθούν, η εγγύηση θα πρέπει και πάλι να καταλογισθεί στο Δημόσιο. Η Επιτροπή παρατηρεί, πράγματι, ότι το κράτος αποφάσισε να ιδιωτικοποιήσει την ΕΝΑΕ⁽¹⁴⁹⁾. Όταν η Τράπεζα Πειραιώς ανέλαβε τον έλεγχο της ETBA, ανέλαβε και τη νομική υποχρέωση να ιδιωτικοποιήσει την ΕΝΑΕ. Όπως αναγνώρισε και η ίδια η TKMS/ENAEX, η HDW/Ferrostaal δεν θα είχε αγοράσει την ΕΝΑΕ, εάν δεν είχε λάβει την εν λόγω εγγύηση. Δεδομένου ότι το κράτος έκρινε ότι έπρεπε να πωληθεί η ΕΝΑΕ, και εφόσον η παροχή της εγγύησης ήταν απαραίτητη για την πώληση αυτή, μπορεί να συναχθεί ότι το κράτος έφερε την ETBA σε θέση όπου ήταν υποχρεωμένη να παράσχει την εγγύηση. Ως εκ τούτου, ακόμη και αν συναχθεί ότι η ETBA αποφάσισε να χορηγήσει την εγγύηση τον Μάρτιο του 2002 χωρίς καμία άμεση ανάμειξη του Δημοσίου, το μέτρο θα καταλογιζόταν και πάλι στο Δημόσιο.

- Τέταρτον, ακόμη και αν απορριφθούν τα προηγούμενα σημεία, θα πρέπει να συναχθεί ότι η ETBA δέχθηκε να χορηγήσει την εγγύηση στις 31 Μαΐου 2002, για τον λόγο και μόνο ότι ο πλειοψηφών μέτοχος της (δηλαδή η Τράπεζα Πειραιώς) είχε λάβει από το Δημόσιο εγγύηση που τον προστάτευε έναντι κάθε οικονομικής ζημίας που θα προέκυπτε από την εγγύηση αυτή. Πράγματι, όπως θα αποδειχθεί, ένας ιδιώτης επενδυτής σε οικονομία αγοράς δεν θα είχε ποτέ χορηγήσει την εν λόγω εγγύηση χωρίς να λάβει αντεγγύηση από το Δημόσιο. Η χορήγηση της εγγύησης έγινε μόνο επειδή το Δημόσιο είχε προστατεύσει την οικονομική μονάδα (δηλαδή τον όμιλο) παρέχοντάς του εγγύηση έναντι τυχόν αρνητικών συνεπειών (με τη χορήγηση αντεγγύησης). Σε τέτοια περίπτωση, όπου μια επιχείρηση απλώς μεταβιβάζει την ενίσχυση σε μια δεύτερη επιχείρηση, η θέσπιση του μέτρου καταλογίζεται στο κράτος.
- (315) Για να συνιστά ένα μέτρο κρατική ενίσχυση κατά την έννοια του άρθρου 87 παράγραφος 1 της συνθήκης, πρέπει να χρηματοδοτείται με κρατικούς πόρους. Η ανακοίνωση για τις εγγυήσεις επισημαίνει ότι «Η ενίσχυση χορηγείται όταν παρέχεται η εγγύηση, και όχι όταν η εγγύηση καταπίπτει ή όταν πραγματοποιούνται οι πληρωμές σύμφωνα με τους όρους της εγγύησης. Η εκτίμηση του κατά πόσο μία εγγύηση συνιστά κρατική ενίσχυση [...] πρέπει να πραγματοποιείται κατά τη στιγμή που παρέχεται η εγγύηση.» Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, η Επιτροπή θεωρεί ότι η ETBA ανέλαβε συμβατική υποχρέωση να χορηγήσει την εν λόγω εγγύηση στην HDW/Ferrostaal σε χρονική στιγμή κατά την οποία το κράτος εξακολουθούσε να κατέχει τη μεγάλη πλειοψηφία των μετοχών της ETBA. Δεδομένου ότι η ανακοίνωση για τις εγγυήσεις αναφέρει ότι η ύπαρξη της ενίσχυσης πρέπει να αναλύεται κατά τον χρόνο παροχής της εγγύησης και όχι αργότερα, όταν η εγγύηση καταπίπτει, μπορεί να συναχθεί ότι, δεσμευόμενο να χορηγήσει την εγγύηση, το Δημόσιο έθεσε σε κίνδυνο κρατικούς πόρους, και επομένως η εγγύηση περιέχει κρατικούς πόρους. Το γεγονός ότι η ETBA πωλήθηκε σύντομα στην Τράπεζα Πειραιώς δεν επηρεάζει το συμπέρασμα αυτό. Πράγματι, αν το κράτος ενημέρωσε σωστά τους υποψήφιους αγοραστές σχετικά με τις συμβατικές υποχρεώσεις της ETBA –ιδίως για τη δέσμευσή της να παράσχει εγγύηση στην HDW/Ferrostaal, σε περίπτωση που η Επιτροπή δεν απηύθυνε επιστολή θέσης στο αρχείο– οι υποψήφιοι πρέπει να έλαβαν υπόψη τη δέσμευση αυτή της ETBA. Θα πρέπει, συνεπώς, να αναδεώρησαν προς τα κάτω το τίμημα που ήσαν διατεθειμένοι να καταβάλουν για την αγορά της ETBA. Αυτό σημαίνει ότι το κράτος πώλησε την ETBA σε χαμηλότερη τιμή, και επομένως απώλεσε πόρους. Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, ακόμη και αν συναγόταν ότι η ETBA, όταν ανήκε ακόμη στο Δημόσιο, δεν δεσμεύθηκε συμβατικά για την παροχή της εγγύησης, η Επιτροπή θεωρεί ότι το Δημόσιο, αποφασίζοντας να ιδιωτικοποιήσει την ENAE τον Ιανουάριο του 2001 -ενώ η ETBA εξακολουθούσε να βρίσκεται στην ιδιοκτησία του- έφερε την ETBA σε θέση όπου ήταν υποχρεωμένη να παράσχει την εν λόγω εγγύηση, δεδομένου ότι η τελευταία ήταν απαραίτητη για την ανεύρεση αγοραστή της ENAE. Αυτό σημαίνει ότι, όταν οι υποψήφιοι αγοραστές υπέβαλαν την προσφορά τους για την ETBA, πρέπει να έλαβαν υπόψη το γεγονός ότι η τελευταία θα ήταν υποχρεωμένη να παράσχει την εν λόγω εγγύηση. Ως εκ τούτου, πρότειναν χαμηλότερο τίμημα για την αγορά της ETBA, πράγμα που οδηγεί επίσης στο συμπέρασμα ότι υπήρξε απώλεια κρατικών πόρων.
- (316) Ακόμη και αν συναγόταν ότι κατά τον χρόνο πώλησης της ETBA από το Δημόσιο δεν υπήρχε υποχρέωση (ούτε συμβατική ούτε εκ των πραγμάτων) για την παροχή της εν λόγω εγγύησης, μπορεί και πάλι να αποδειχθεί ότι η εγγύηση που χορηγήθηκε από την ETBA περιέχει κρατικούς πόρους. Πράγματι, το Δημόσιο παρέσχε στον αγοραστή της ETBA (την Τράπεζα Πειραιώς) εγγύηση με την οποία το Δημόσιο υπόσχεται να επιστρέψει στην Τράπεζα Πειραιώς ολόκληρο (100 %) το ποσό το οποίο τυχόν θα υποχρεωνόταν η ETBA να καταβάλει βάσει της εγγύησης την οποία αυτή θα παρείχε υπέρ της HDW/Ferrostaal. Αυτή η αντεγγύηση χορηγήθηκε με διαδοχικές συμβάσεις. Στη συμφωνία της 18ης Δεκεμβρίου 2001 μεταξύ του Δημοσίου και της Τράπεζας Πειραιώς για την πώληση του 57,7 % της ETBA, το Δημόσιο δεσμεύθηκε να καταβάλει στην Τράπεζα Πειραιώς το 57,7 % κάθε ποσού το οποίο θα κατέβαλε η ETBA στον αγοραστή της ENAE. Στη συμφωνία της 20ής Μαρτίου 2002 μεταξύ των ιδίων συμβαλλομένων, με την οποία τροποποιήθηκε η συμφωνία της 18ης Δεκεμβρίου 2001, το Δημόσιο δεσμεύθηκε να καταβάλει στην Τράπεζα Πειραιώς το 100 % οποιουδήποτε ποσού το οποίο θα υποχρεωνόταν να καταβάλει η ETBA στον αγοραστή της ENAE ⁽¹⁵⁰⁾. Με επιστολή της 31ης Μαΐου 2002 προς την Τράπεζα Πειραιώς, το Δημόσιο επιβεβαίωσε στην τελευταία ότι θα κατέβαλε το 100 % οποιουδήποτε ποσού κατέβαλε η ETBA στον αγοραστή της ENAE ⁽¹⁵¹⁾. Αυτό σημαίνει ότι, όταν η ETBA υπέγραψε τις 31 Μαΐου 2002 το προσάρτημα της ΣΠΜ της ENAE, η Τράπεζα Πειραιώς είχε λάβει εγγύηση από το Δημόσιο ότι θα αποζημιωνόταν ολοσχερώς (100 %) για οποιοδήποτε ποσό υποχρεωνόταν να καταβάλει η ETBA συνεπεία της εγγύησης που επρόκειτο να χορηγήσει στην HDW/Ferrostaal ⁽¹⁵²⁾. Αυτό αποδεικνύει ότι κάθε ποσό που θα κατέβαλε η ETBA επρόκειτο εντέλει να χρηματοδοτηθεί από τον κρατικό προϋπολογισμό και ότι η εγγύηση εμπεριέχει κρατικούς πόρους.
- (317) Προκειμένου να αποδειχθεί η ύπαρξη κρατικής ενίσχυσης κατά την έννοια του άρθρου 87 παράγραφος 1 της συνθήκης, πρέπει να αποδειχθεί ότι το κράτος δεν συμπεριφέρθηκε όπως θα συμπεριφερόταν ένας ιδιώτης επενδυτής σε οικονομία της αγοράς υπό ανάλογες συνθήκες. Ως προς αυτό, η Ελλάδα, η ENAE και η TKMS/ENAEX ισχυρίζονται ότι, υπό ανάλογες συνθήκες, ένας ιδιώτης επενδυτής θα είχε δεχθεί να παράσχει την εν λόγω εγγύηση υπέρ της HDW/Ferrostaal. Ισχυρίζονται ότι το κριτήριο του ιδιώτη επενδυτή σε οικονομία της αγοράς θα πρέπει να εφαρμοσθεί έναντι της ETBA, η οποία ήταν το νομικό πρόσωπο στο οποίο πωλήθηκε η ENAE, και έναντι της ελληνικής κυβέρνησης, η οποία ήταν ο πωλητής της ETBA.
- (318) Η Επιτροπή υπενθυμίζει ότι, όπως αναφέρθηκε στην ενότητα 3.2, όταν η ETBA αγόρασε την ENAE και προέβη αμέσως σε εισφορά κεφαλαίου για να παραμείνει η τελευταία βιώσιμη, δεν ενήργησε ως ιδιώτης επενδυτής, αλλά ως δημόσια αρχή που χορηγεί ενίσχυση για να τη διατηρήσει εν ζωή μια

επιχείρηση που θεωρείται σημαντική για την ελληνική οικονομία. Ως εκ τούτου, κανένας ιδιώτης επενδυτής σε οικονομία της αγοράς δεν θα είχε βρεθεί στη θέση της ETBA. Κανένας ιδιώτης επενδυτής δεν θα είχε βρεθεί σε θέση να πωλήσει αυτές τις μετοχές της ΕΝΑΕ. Επομένως, η Επιτροπή θεωρεί ότι το κριτήριο του ιδιώτη επενδυτή δεν μπορεί να εφαρμοσθεί στην παρούσα υπόθεση για να δικαιολογήσει το γεγονός ότι το Δημόσιο διακινδύνευσε πρόσθετους κρατικούς πόρους (με τη χορήγηση της εγγύησης).

(319) Ακόμη και αν, παρ' όλα αυτά, θεωρήσει κανείς ότι θα πρέπει να εφαρμοσθεί το κριτήριο του ιδιώτη επενδυτή σε οικονομία της αγοράς, η Επιτροπή θεωρεί ότι, εάν το κράτος ήταν ιδιωτική επιχείρηση που ενεργεί υπό κανονικές συνθήκες οικονομίας αγοράς, δεν θα είχε δεχθεί να χορηγήσει την εγγύηση. Για να αποδειχθεί αυτό, αρκεί να γίνει δεκτό ένα από τα τρία ακόλουθα επιχειρήματα.

(320) Πρώτον, η Επιτροπή παρατηρεί ότι η ETBA (και μέσω αυτής το Δημόσιο), ενώ είχε μόνο 51 % συμμετοχή στην ΕΝΑΕ (το υπόλοιπο 49 % κατείχαν οι εργαζόμενοι ⁽¹⁵³⁾), υποσχέθηκε να καταβάλει στον αγοραστή της ΕΝΑΕ (δηλαδή στην HDW/Ferrostaal) το 100 % κάθε ενίσχυσης που θα ανακτάτο από την ΕΝΑΕ. Ένας ιδιώτης επενδυτής δεν θα είχε δεχθεί να καλύψει ολοσχερώς (100 %) τις ζημιές της πωλούμενης επιχείρησης. Υπό ορισμένες συνθήκες, ένας ιδιώτης επενδυτής μπορεί να δεχθεί να αναλάβει ορισμένες από τις μελλοντικές υποχρεώσεις της πωλούμενης επιχείρησης, αλλά μόνο σε ποσοστό ίσο με τη συμμετοχή του, η οποία στην προκειμένη περίπτωση ήταν 51 %. Ένας ιδιώτης επενδυτής θα είχε ζητήσει από τους υπόλοιπους μετόχους να αναλάβουν την ευθύνη για το υπόλοιπο 49 % των εν λόγω υποχρεώσεων. Αποδεχόμενη να καλύψει κατά 100 % τις ενδεχομένως τεράστιες υποχρεώσεις (υπενθυμίζεται ότι η σύμβαση δεν προσδιορίζει ανώτατο όριο για την καταβολή αποζημίωσης) της πωλούμενης επιχείρησης, η ETBA προέβη σε δωρεά έναντι των υπολοίπων μετόχων της ΕΝΑΕ (δηλαδή των εργαζομένων). Ένας ιδιώτης επενδυτής δεν θα είχε δεχθεί να προβεί σε τέτοια δωρεά αναλαμβάνοντας τεράστιες ενδεχομένως υποχρεώσεις της πωλούμενης επιχείρησης σε ποσοστό που υπερβαίνει κατά πολύ τη συμμετοχή του. Επομένως, από το γεγονός και μόνο ότι η εγγύηση αποζημίωσης που χορήγησε η ETBA στην HDW/Ferrostaal ανέρχεται στο 100 % (και όχι στο 51 %) των ενισχύσεων που θα μπορούσαν να ανακτηθούν από την ΕΝΑΕ, μπορεί να συναχθεί ότι κανένας ιδιώτης επενδυτής δεν θα είχε χορηγήσει την εν λόγω εγγύηση.

(321) Δεύτερον, η Ελλάδα, η ΕΝΑΕ και η TKMS/ENAEX ισχυρίζονται ότι, στην περίπτωση της ΕΝΑΕ, το καθαρό προϊόν της πώλησής της (δηλαδή τα έσοδα μείον το κόστος) ήταν υψηλότερο –περιλαμβανομένων των αναμενόμενων πληρωμών βάσει της εγγύησης– απ' ότι εάν αυτή είχε εκκαθαριστεί. Η TKMS/ENAEX υποστηρίζει τον ισχυρισμό της επικαλούμενη τη δεύτερη έκθεση Deloitte. Στην εν λόγω έκθεση συγκρίνεται το καθαρό κόστος σε δύο σενάρια. Η ανάλυση

αυτή γίνεται όσον αφορά την ETBA και εν συνεχεία όσον αφορά το κράτος. Η Επιτροπή θεωρεί ότι η εφαρμογή του κριτηρίου έναντι της ETBA γίνεται καταχρηστικά. Πράγματι, όπως αναλύθηκε στην ενότητα 3.2, η ιδιωτικοποίηση αποφασίσθηκε και στηρίχθηκε οικονομικά –βλέπε για παράδειγμα τις κρατικές ενισχύσεις που προβλέπονται στον νόμο 2941/2001 ⁽¹⁵⁴⁾– από την κυβέρνηση, και η ETBA δεν διαδραμάτισε ποτέ ρόλο ανεξάρτητης οικονομικής μονάδας ελεύθερης να σχεδιάσει την πώληση της ΕΝΑΕ κατά τρόπο ώστε να μεγιστοποιήσει τα έσοδά της και να ελαχιστοποιήσει τις ζημιές της. Επομένως, αυτό που πρέπει να εξετασθεί ενδελεχώς είναι η παρέμβαση του κράτους ως σύνολο, και όχι η συμπεριφορά ενός από τα τμήματά του.

(322) Εφόσον, παρ' όλα αυτά, το κριτήριο εφαρμοσθεί όσον αφορά την ETBA, θα πρέπει κανείς να συγκρίνει το καθαρό προϊόν (δηλαδή τα έσοδα μείον το κόστος) για την ETBA σε περίπτωση εκκαθάρισης και σε περίπτωση πώλησης της ΕΝΑΕ. Σε περίπτωση εκκαθάρισης της ΕΝΑΕ, θα πρέπει να διαπιστωθεί ποιο θα ήταν το κόστος για την ETBA. Η TKMS/ENAEX ισχυρίζεται ότι οι ζημιές θα ισοδυναμούσαν τουλάχιστον με τα δάνεια και τις εγγυήσεις που χορήγησε η ETBA στην ΕΝΑΕ και για τα οποία το Δημόσιο δεν παρέσχε αντεγγύηση. Η Επιτροπή παρατηρεί, ωστόσο, ότι κανένα από αυτά τα δάνεια και τις εγγυήσεις δεν αποτελεί συνήθη δαπάνη κατά τη λύση και εκκαθάριση μιας επιχείρησης ⁽¹⁵⁵⁾. Πράγματι, όλα αυτά τα δάνεια και οι εγγυήσεις χορηγήθηκαν από την ETBA ως δημόσια αρχή, επειδή είτε αποτελούσαν κρατικές ενισχύσεις για τις μη στρατιωτικές δραστηριότητες είτε αποτελούσαν μέτρα για την προστασία της εθνικής ασφάλειας της Ελλάδας σύμφωνα με το άρθρο 296 της συνθήκης ⁽¹⁵⁶⁾. Τα εν λόγω δάνεια και εγγυήσεις δεν μπορούν, ως εκ τούτου, να ληφθούν υπόψη κατά την εφαρμογή του κριτηρίου του ιδιώτη πωλητή σε οικονομία αγοράς. Συνεπώς, αποδεικνύεται ότι η ETBA ως φορέας σε οικονομία αγοράς δεν θα έπρεπε να αναλάβει σημαντικά έξοδα σε περίπτωση εκκαθάρισης της ΕΝΑΕ. Σε περίπτωση πώλησης της τελευταίας, η ETBA θα εισέπραττε το τίμημα της πώλησης ύψους 6 εκατ. ευρώ. Όσον αφορά τα έξοδα που συνεπαγόταν η πώληση της ΕΝΑΕ, η ETBA έπρεπε να παράσχει την υπό εξέταση εγγύηση, η οποία ήταν απεριόριστη ως προς το ύψος και, επομένως, συνεπαγόταν ενδεχόμενη πληρωμή δεκάδων ή ακόμη και εκατοντάδων εκατ. ευρώ. Συγκρίνοντας τα δύο αυτά σενάρια, αποδεικνύεται ότι ένας ιδιώτης επενδυτής θα είχε προτιμήσει να θέσει το ναυπηγείο σε εκκαθάριση ⁽¹⁵⁷⁾. Η ETBA, επομένως, δεν συμπεριφέρθηκε ως ιδιώτης επενδυτής σε οικονομία αγοράς. Εάν η σύγκριση μεταξύ της πώλησης της ΕΝΑΕ και της εκκαθάρισής της γίνει στο επίπεδο του κράτους, οδηγούμαστε ακριβώς στα ίδια συμπεράσματα. Η εκκαθάριση της ΕΝΑΕ δεν θα είχε μεγάλο κόστος για το κράτος υπό την ιδιότητά του ως επιχειρηματία/ιδιοκτήτη, δεδομένου ότι όλα τα δάνεια και οι εγγυήσεις του Δημοσίου (απευθείας ή μέσω της ETBA) στην ΕΝΑΕ, έχουν χορηγηθεί από το κράτος ως δημόσια αρχή, επειδή είτε αποτελούν κρατικές ενισχύσεις στις εμπορικές δραστηριότητες είτε μέτρα για την προστασία της εθνικής ασφάλειας της Ελλάδας σύμφωνα με το άρθρο 296 της συνθήκης. Σε περίπτωση πώλησης της ΕΝΑΕ, το κράτος θα εισέπραττε απλώς λίγα εκατ. ευρώ, ενώ, λόγω της εγγύησης που παρέσχε, διέτρεχε τον κίνδυνο να υποχρεωθεί σε καταβολή δεκάδων ή εκατοντάδων εκατ. ευρώ. Συμπερασματικά, το κράτος δεν ενήργησε κατά τρόπο αποδεκτό για μια ιδιωτική επιχείρηση υπό αντίστοιχες συνθήκες.

- (323) Η Ελλάδα, η ΕΝΑΕ και η ΤΚΜΣ/ΕΝΑΕΧ ισχυρίζονται ότι ο κίνδυνος να υποχρεωθεί η ΕΝΑΕ να επιστρέψει κρατικές ενισχύσεις ήταν πολύ περιορισμένος, δεδομένου ότι την εποχή εκείνη η Επιτροπή δεν έχει κινηθεί διαδικασίες έρευνας. Ισχυρίζονται, ως εκ τούτου, ότι ο κίνδυνος να υποχρεωθεί η ΕΤΒΑ και το Δημόσιο να καταβάλουν αποζημίωση βάσει της εγγύησης ήταν μικρός. Η Επιτροπή δεν μπορεί να δεχθεί τον ισχυρισμό αυτό. Είναι σαν να προβάλλεται ο ισχυρισμός ότι η χορήγηση της εγγύησης ήταν επιτρεπτή, δεδομένου ότι η Ελλάδα όλα τα προηγούμενα χρόνια είχε επιτύχει να αποκρύψει τη χορήγηση παράνομων και ασυμβίβαστων κρατικών ενισχύσεων προς την ΕΝΑΕ, καθώς και την καταχρηστική εφαρμογή των ενισχύσεων τις οποίες είχε προηγουμένως εγκρίνει η Επιτροπή. Επικουρικά, η Επιτροπή παρατηρεί ότι η HDW/Ferrostaal επέμενε να λάβει την εν λόγω εγγύηση και δεν ήταν διατεθειμένη να υπογράψει την ολοκλήρωση της πώλησης της ΕΝΑΕ πριν εξασφαλίσει την εγγύηση. Η σημασία που αποδίδει στην εγγύηση η HDW/Ferrostaal αποδεικνύει ότι ο ιδιώτης αυτός επενδυτής έκρινε ότι δεν ήταν μικρή η πιθανότητα να υποχρεωθεί η ΕΝΑΕ να επιστρέψει κρατικές ενισχύσεις. Το γεγονός ότι, από την αρχή της διαδικασίας ιδιωτικοποίησης, η Ελλάδα δεσμεύτηκε να χορηγήσει την εγγύηση στον πλειοδότη αποδεικνύει επίσης ότι η Ελλάδα θεωρούσε ότι η εν λόγω εγγύηση θα κρινόταν πολύ σημαντική από ένα ιδιώτη επενδυτή (κρίσιμος *-sine qua non-* όρος, σύμφωνα με την επιστολή της Ελλάδας της 23ης Μαΐου 2005, που αναφέρεται στην υποσημείωση 148 της παρούσας απόφασης και σύμφωνα με τη δεύτερη έκθεση Deloitte), πράγμα που συμβαίνει μόνο εάν ο ιδιώτης επενδυτής θεωρεί ότι η πιθανότητα ανάκτησης δεν είναι πολύ περιορισμένη.
- (324) Η Επιτροπή παρατηρεί επίσης ότι, στο πλαίσιο αυτό, όπου ήταν δύσκολο να εκτιμηθεί το ποσό των ενισχύσεων που θα μπορούσαν να ανακτηθούν από την ΕΝΑΕ, μια επιχείρηση σε οικονομία αγοράς που πωλεί την ΕΝΑΕ θα είχε τουλάχιστον εισαγάγει στη σύμβαση πώλησης ένα ανώτατο όριο για το ποσό που θα καταβαλλόταν ενδεχομένως στον αγοραστή. Μια τέτοια επιχείρηση δεν θα είχε αποδεχθεί τον κίνδυνο να υποχρεωθεί σε καταβολή εκατοντάδων εκατ. ευρώ, ακόμη και αν γίνει δεκτό ότι η πιθανότητα καταβολής ενός τόσο μεγάλου ποσού ήταν πολύ περιορισμένη. Επομένως, το γεγονός ότι δεν τέθηκε κανένα ανώτατο όριο στην εγγύηση αποτελεί πρόσθετη απόδειξη ότι η ΕΤΒΑ και το Δημόσιο δεν συμπεριφέρθηκαν κατά τρόπο αποδεκτό για μια επιχείρηση σε οικονομία αγοράς.
- (325) Τρίτον, για να εκτιμηθεί κατά πόσον το κράτος ενήργησε ως επενδυτής σε οικονομία αγοράς, πρέπει να λαμβάνεται υπόψη το σύνολο της κρατικής παρέμβασης. Στην παρούσα υπόθεση, το Δημόσιο χορήγησε πολλές μεγάλες ενισχύσεις για τη διευκόλυνση της ιδιωτικοποίησης της ΕΝΑΕ (και συγκεκριμένα τις προβλεπόμενες στον νόμο 2941/2001⁽¹⁵⁸⁾). Επέστρεψε, ιδίως, στους εργαζόμενους της ΕΝΑΕ το ποσό των 4,3 εκατ. ευρώ που είχαν επενδύσει στο πλαίσιο των τριών αυξήσεων κεφαλαίου της ΕΝΑΕ. Το μέτρο αυτό, που σκοπό είχε να μην εμποδισθεί η πώληση της ΕΝΑΕ από τους εργαζόμενους, δεν θα ήταν αποδεκτό για ένα επενδυτή σε οικονομία αγοράς, μεταξύ άλλων, επειδή δεν υπήρχε σχετική συμβατική υποχρέωση και, επιπλέον,
- επειδή οι εργαζόμενοι εξακολουθούσαν να οφείλουν στην ΕΤΒΑ 24 εκατ. ευρώ, που ήταν το τίμημα για την αγορά των μετοχών. Τέλος, το Δημόσιο ζήτησε από τους υποψήφιους αγοραστές να καταβάλουν ένα μέρος του τιμήματος της ΕΝΑΕ υπό μορφή αύξησης του κεφαλαίου⁽¹⁵⁹⁾. Όλα αυτά τα στοιχεία αποδεικνύουν ότι, στη διάρκεια της πώλησης της ΕΝΑΕ, το κράτος δεν συμπεριφέρθηκε με στόχο τη μεγιστοποίηση των εσόδων και την ελαχιστοποίηση του κόστους του, αλλά επιδίωξε τη διευκόλυνση της πώλησης της ΕΝΑΕ και τη συνέχιση της λειτουργίας του ναυπηγείου. Επομένως, κατά την εν λόγω πώληση, το ελληνικό Δημόσιο δεν ενήργησε ως επενδυτής σε οικονομία αγοράς.
- (326) Βασίζομενη σε καθεμία από τις τρεις προαναφερθείσες εκτιμήσεις, η Επιτροπή συνάγει ότι ένας επενδυτής σε οικονομία αγοράς δεν θα είχε χορηγήσει την εγγύηση.
- (327) Όσον αφορά την ύπαρξη πλεονεκτήματος και τη διαπίστωση του επωφελομένου από αυτό, η Επιτροπή θεωρεί ότι κανένας επενδυτής δεν θα είχε αγοράσει ολόκληρη την ΕΝΑΕ (δηλαδή περιλαμβανομένων των μη στρατιωτικών της δραστηριοτήτων) χωρίς την εγγύηση. Στη δεύτερη έκθεση Deloitte επιβεβαιώνεται το συμπέρασμα αυτό: «Με βάση την εμπειρία μας και την παραπάνω ανάλυση, τείνουμε να πιστεύουμε ότι κανείς ορθολογικός επενδυτής δεν θα ήταν διατεθειμένος να αγοράσει τα Ελληνικά Ναυπηγεία και παράλληλα να αναλάβει κάθε πρόσθετο κίνδυνο που σχετίζεται με κρατικές ενισχύσεις (ο οποίος την εποχή εκείνη δεν ήταν ούτε βέβαιος ούτε ποσοτικά προσδιορισμένος από την ΕΚ), για την εταιρεία, η οποία α) βρισκόταν επί αρκετά χρόνια υπό την ιδιοκτησία και τη διαχείριση μιας υπό κρατικό έλεγχο εταιρείας (ΕΤΒΑ), και ταυτοχρόνως β) είχε σημαντικά αρνητικά ίδια κεφάλαια, μεταξύ άλλων λειτουργικών προβλημάτων (όπως χαμηλή παραγωγικότητα, υψηλές δαπάνες λειτουργίας, πλεονάζον προσωπικό κ.λπ.)». Το συμπέρασμα αυτό επιβεβαιώνεται επίσης από το γεγονός ότι η Ελλάδα, προβλέποντας ότι η εν λόγω εγγύηση θα ήταν αναγκαία για την προσέλκυση ιδιωτών επενδυτών, υποσχέθηκε στα έγγραφα του διαγωνισμού ότι ο πλειοδότης θα λάμβανε σχετική εγγύηση⁽¹⁶⁰⁾. Είναι λογικό να συναχθεί ότι η εγγύηση ήταν αναγκαία για την ανεύρεση αγοραστή της ΕΝΑΕ, δεδομένου ότι ένας επενδυτής, εξετάζοντας με τη δέουσα επιμέλεια την κατάσταση σχετικά με την ΕΝΑΕ, θα διαπίστωνε ότι η τελευταία είχε επωφεληθεί από διάφορα μέτρα που συνιστούσαν ενδεχομένως ενισχύσεις και των οποίων η Επιτροπή θα μπορούσε να ζητήσει την ανάκτηση⁽¹⁶¹⁾. Σε αντίθεση με το συμπέρασμα αυτό, τα Ναυπηγεία Ελευσίνας ισχυρίζονται ότι η εγγύηση αυτή δεν ήταν αναγκαία, και συγκεκριμένα ότι θα ήταν πρόθυμα να αγοράσουν την ΕΝΑΕ χωρίς την εγγύηση, πράγμα που αποδεικνύεται από το γεγονός ότι στην προσφορά τους για την εξαγορά της ΕΝΑΕ, δεν έθεταν την εγγύηση ως προϋπόθεση για την εν λόγω αγορά. Η Επιτροπή θεωρεί ότι ο ισχυρισμός αυτός των Ναυπηγείων Ελευσίνας δεν είναι βάσιμος. Η Επιτροπή υπενθυμίζει, πρώτον, ότι ακόμη και αν αληθεύει ότι τα Ναυπηγεία Ελευσίνας δεν ζήτησαν τη λόγω εγγύηση στην προσφορά τους, αυτό δεν αποδεικνύει ότι, εάν είχαν επιλεγεί ως ο προτιμότερος υποψήφιος αγοραστής, δεν θα είχαν ζητήσει την εγγύηση σε μεταγενέστερο στάδιο των διαπραγματεύσεων με τον πωλητή⁽¹⁶²⁾. Είναι πολύ πιθανό να το

είχαν κάνει αυτό τα Ναυπηγεία Ελευσίνας. Πράγματι, μόλις η ΕΝΑΕ πωλήθηκε στην HDW/Ferrostaal, τα Ναυπηγεία Ελευσίνας άρχισαν να υποβάλλουν καταγγελίες στην Επιτροπή, ισχυριζόμενα ότι η ΕΝΑΕ είχε λάβει πολλές και μεγάλες ενισχύσεις, τις οποίες θα έπρεπε να ανακτήσει η Επιτροπή. Ένας επενδυτής πεπεισμένος ότι μια επιχείρηση έχει λάβει δεκάδες εκατ. ευρώ παράνομες ενισχύσεις δεν αναλαμβάνει ο ίδιος τον κίνδυνο αγοράς της, εκτός αν του δοθεί σχετική εγγύηση. Η Επιτροπή, συνεπώς, απορρίπτει τον ισχυρισμό των Ναυπηγείων Ελευσίνας και θεωρεί ότι, χωρίς την εγγύηση αυτή, κανένας επενδυτής σε οικονομία αγοράς δεν θα είχε αγοράσει ολόκληρη την ΕΝΑΕ, δηλαδή περιλαμβανομένων των μη στρατιωτικών δραστηριοτήτων. Όπως αναφέρθηκε προηγουμένως, εάν η ΕΝΑΕ δεν είχε πωληθεί, η Ελλάδα θα εξακολουθούσε να στηρίζει τις στρατιωτικές δραστηριότητες με βάση το άρθρο 296 της συνθήκης. Αντίθετα, δυνάμει του άρθρου 87 της συνθήκης, δεν θα είχε επιτραπεί στην Ελλάδα να παρέχει οικονομική στήριξη στις μη στρατιωτικές δραστηριότητες. Η Επιτροπή παρατηρεί ότι η οικονομική κατάσταση της ΕΝΑΕ επιδεινώθηκε θεαματικά μεταξύ 1998 και 2002. Ακόμη και αν η ΕΝΑΕ δεν δημοσιεύει χωριστούς λογαριασμούς για τις μη στρατιωτικές δραστηριότητες, μπορεί εύλογα να υποτεθεί ότι οι εν λόγω δραστηριότητες υπήρξαν εξαιρετικά ζημιογόνες όλα αυτά τα χρόνια. Εκτός της ναυπηγοεπισκευαστικής δραστηριότητας, οι τρεις κυριότερες συμβάσεις μη στρατιωτικού περιεχομένου που εκτελέσθηκαν στη διάρκεια αυτών των ετών ήταν οι συμβάσεις με τις ΗΣΑΠ, ΟΣΕ και Στρίντζης. Όπως επεξηγήθηκε στην παρούσα απόφαση (βλέπε περιγραφή και αξιολόγηση του μέτρου E12γ), οι συμβάσεις με τον ΗΣΑΠ και τον ΟΣΕ εκτελέσθηκαν με σημαντικές καθυστερήσεις, υποχρεώνοντας την ΕΝΑΕ να καταβάλει υψηλές ποινικές ρήτρες και να προμηθεύσει δωρεάν τροχαίο υλικό, πράγμα που αντιπροσώπευε γι' αυτήν υψηλό κόστος. Είναι, επομένως, σαφές ότι οι συμβάσεις αυτές υπήρξαν πολύ ζημιογόνες. Όπως επεξηγήθηκε επίσης στην παρούσα απόφαση, η σύμβαση που είχε συναφθεί με την Στρίντζης στις αρχές του 1999 υπήρξε μεγάλη αποτυχία για την ΕΝΑΕ. Η σύμβαση λύθηκε το 2002, η ΕΝΑΕ αναγκάστηκε να καταβάλει τη συμβατική αποζημίωση στην Στρίντζης και πώλησε τα σκάφη το 2004 σε τιμή η οποία αντιστοιχούσε σε κλάσμα των δεκάδων εκατ. ευρώ που κόστισε στην ΕΝΑΕ η κατασκευή τους. Η σύμβαση αυτή, επομένως, ήταν επίσης πολύ ζημιογόνα. Τέλος, η τελευταία εμπορική δραστηριότητα ήταν η ναυπηγοεπισκευαστική. Πρόκειται για δραστηριότητα με μικρά περιθώρια κέρδους, δεδομένου ότι υπάρχει οξύτατος ανταγωνισμός μεταξύ των ναυπηγείων. Η Επιτροπή, ως εκ τούτου, αμφιβάλλει αν η δραστηριότητα αυτή ήταν κερδοφόρα, και σε καμία περίπτωση δεν ήταν ικανή να αντισταθμίσει τις μεγάλες ζημιές από τις συμβάσεις με τις ΗΣΑΠ, ΟΣΕ και Στρίντζης. Είναι, συνεπώς, εύλογο να υποτεθεί ότι οι μη στρατιωτικές δραστηριότητες ήταν σοβαρά ζημιογόνες μέχρι το 2002. Όπως αποδείχθηκε στην παρούσα απόφαση, οι δραστηριότητες αυτές υποστηρίζονταν πάγια με ενισχύσεις, μέρος των οποίων πρέπει τώρα να ανακτηθεί. Και το κυριότερο, η αδυναμία καλής εκτέλεσης των συμβάσεων με τις ΗΣΑΠ, ΟΣΕ και Στρίντζης αποδεικνύει ότι οι εμπορικές δραστηριότητες θα εξακολουθούσαν να είναι ζημιογόνες, αν δεν είχαν εξαγορασθεί από μια μεγάλη επιχείρηση και επωφεληθεί από τις τεχνικές και διαχειριστικές ικανότητες της τελευταίας. Στη δεύτερη έκθεση Deloitte επιβεβαιώνεται ότι η ΕΝΑΕ είχε λειτουργικά προβλήματα (χαμηλή παραγωγικότητα, υψηλό λειτουργικό κόστος, πλεονάζον προσωπικό κ.λπ.). Συνεπώς, αν οι μη στρατιωτικές δραστηριότητες δεν είχαν πωληθεί, θα είχαν παύσει σύντομα (εκτός αν η Ελλάδα εξακολουθούσε να χορηγεί παράνομες και ασυμβίβαστες εν-

ισχύσεις στις δραστηριότητες αυτές). Συνοπτικά, η Επιτροπή απέδειξε στο σημείο αυτό ότι χωρίς την εγγύηση κανένας επενδυτής δεν θα είχε αγοράσει τις μη στρατιωτικές δραστηριότητες της ΕΝΑΕ, οι οποίες, αν δεν είχαν αγορασθεί, σύντομα θα είχαν σταματήσει. Η Επιτροπή συνάγει ότι η επωφελούμενη από την εγγύηση είναι η ΕΝΑΕ και ότι το πλεονέκτημα είναι ότι καθίσταται δυνατή η συνέχιση των μη στρατιωτικών δραστηριοτήτων.

- (328) Τα Ναυπηγεία Ελευσίνας διαφωνούν με το προηγούμενο συμπέρασμα όσον αφορά τον ωφελούμενο από το μέτρο. Ισχυρίζονται ότι, εκτός από την ΕΝΑΕ, η HDW/Ferrostaal επωφελήθηκε επίσης από την εγγύηση που χορήγησε η ETBA. Η Επιτροπή διαφωνεί με την εκτίμηση αυτή. Όπως αποδείχθηκε, στα έγγραφα του διαγωνισμού που υποβλήθηκαν στους υποψήφιους αγοραστές αναφερόταν ήδη ότι επρόκειτο να αποζημιωθούν σε περίπτωση ανάκτησης κρατικών ενισχύσεων από την ΕΝΑΕ. Συνεπώς, όταν η HDW/Ferrostaal υπέβαλε την προσφορά της για την αγορά της ΕΝΑΕ, θεωρούσε δεδομένο ότι, σε περίπτωση τυχόν ανάκτησης ενισχύσεων από την ΕΝΑΕ, θα αποζημιωνόταν ανάλογα από την ETBA⁽¹⁶³⁾. Αυτό σημαίνει ότι στην τιμή αγοράς που πρότεινε η HDW/Ferrostaal είχε ήδη λάβει υπόψη την εγγύηση αποζημίωσης. Επομένως, η εγγύηση δεν ευνόησε την HDW/Ferrostaal.
- (329) Η Επιτροπή συνάγει ότι η εγγύηση που χορήγησε η ETBA στην HDW/Ferrostaal αποτελεί κρατική ενίσχυση κατά την έννοια του άρθρου 87 παράγραφος 1 της συνθήκης και αποδέκτης της ενίσχυσης αυτής είναι η ΕΝΑΕ. Δεδομένου δε ότι, σε αντίθεση με την απαίτηση που προβλέπει το άρθρο 88 παράγραφος 3 της συνθήκης, η ενίσχυση χορηγήθηκε χωρίς προηγούμενη κοινοποίηση, αποτελεί παράνομη ενίσχυση.
- (330) Όσον αφορά την εγγύηση που χορήγησε το Ελληνικό Δημόσιο στην Τράπεζα Πειραιώς, συνιστά επίσης ενίσχυση. Πρόκειται για επιλεκτικό μέτρο, που χρηματοδοτείται από κρατικούς πόρους. Ένας επενδυτής που πωλεί την ETBA σε συνθήκες οικονομίας αγοράς δεν θα χορηγούσε την εν λόγω εγγύηση. Πράγματι, η μόνη αιτιολογία για τη χορήγηση της εγγύησης ήταν η εγγύηση της ETBA προς την HDW/Ferrostaal. Εάν δεν είχε χορηγηθεί η τελευταία αυτή εγγύηση, δεν θα ήταν αναγκαία η παροχή εγγύησης στην Τράπεζα Πειραιώς. Εφόσον, όπως επεξηγήθηκε, κανένας επενδυτής σε οικονομία αγοράς δεν θα χορηγούσε την εγγύηση που χορήγησε η ETBA, η οποία συνιστά κρατική ενίσχυση, κανένας επενδυτής σε οικονομία αγοράς δεν θα χορηγούσε ούτε την εγγύηση στην Τράπεζα Πειραιώς (δεδομένου ότι αυτή η τελευταία εγγύηση δεν θα ήταν αναγκαία, δηλαδή δεν θα ήταν κρίσιμη). Όσον αφορά τη διαπίστωση του ωφελούμενου από την εγγύηση που χορήγησε το Δημόσιο στην Τράπεζα Πειραιώς, η Επιτροπή υπενθυμίζει ότι η παρούσα διαδικασία αφορά τις δυνητικές κρατικές ενισχύσεις

προς την ΕΝΑΕ. Στην απόφαση για επέκταση της διαδικασίας δεν αναφέρεται κανένας άλλος δυνητικός αποδέκτης. Επομένως, στο πλαίσιο της παρούσας διαδικασίας εξετάζονται μόνον οι ενισχύσεις προς την ΕΝΑΕ. Εάν η εγγύηση που χορήγησε το Δημόσιο στην Τράπεζα Πειραιώς θεωρηθεί ότι συνιστά ενίσχυση προς την ΕΝΑΕ, δεν θα συνιστούσε πρόσθετη κρατική ενίσχυση επιπλέον εκείνης που εμπεριέχεται στην εγγύηση της ETBA προς την HDW/Ferrostaal. Πράγματι, ακριβώς χάρις στην τελευταία αυτή εγγύηση ένας ιδιώτης επενδυτής δέχθηκε να αγοράσει την ΕΝΑΕ, της οποίας διασώθηκαν με τον τρόπο αυτό οι μη στρατιωτικές δραστηριότητες. Αυτό σημαίνει ότι η εγγύηση που χορήγησε το Δημόσιο στην Τράπεζα Πειραιώς δεν παρέχει πρόσθετο πλεονέκτημα στην ΕΝΑΕ, και συνεπώς δεν μπορεί να θεωρηθεί πρόσθετη ενίσχυση προς αυτή: όλα τα πλεονεκτήματα που παρέχονται στην ΕΝΑΕ εμπεριέχονται στην εγγύηση που χορήγησε η ETBA στην HDW/Ferrostaal. Στην παρούσα διαδικασία, η οποία αφορά τις δυνητικές κρατικές ενισχύσεις προς την ΕΝΑΕ, η Επιτροπή δεν χρειάζεται, επομένως, να διαμορφώσει οριστική γνώμη σχετικά με το ποιος ωφελείται από την εγγύηση που χορήγησε το Ελληνικό Δημόσιο στην Τράπεζα Πειραιώς ούτε να διερευνήσει περαιτέρω αυτή την τελευταία εγγύηση. Αρκεί να ερευνηθεί την πρώτη εγγύηση –της ETBA προς την HDW/Ferrostaal– και να την ακυρώσει, εάν συνιστά ασυμβίβαστη ενίσχυση προς την ΕΝΑΕ.

4.16.5.3. Συμβίβασιμο με την κοινή αγορά

- (331) Όσον αφορά την εγγύηση που παρέσχε η ETBA στην HDW/Ferrostaal, η Επιτροπή δεν αντιλαμβάνεται πώς θα μπορούσε η ενίσχυση αυτή να κριθεί συμβίβασιμη βάσει του άρθρου 87 παράγραφοι 2 και 3 της συνθήκης. Όσον αφορά το άρθρο 87 παράγραφος 3 στοιχείο γ), της συνθήκης η Επιτροπή παρατηρεί ότι η ΕΝΑΕ αποτελούσε προβληματική επιχείρηση. Όπως έχει ήδη επισημάνει η Επιτροπή, οι ενισχύσεις στη ναυπηγική βιομηχανία διέπονται από την 1η Ιανουαρίου 1999 από τον κανονισμό (ΕΚ) αριθ. 1540/98 του Συμβουλίου. Το άρθρο 5 του κανονισμού αναφέρει ότι οι ενισχύσεις αναδιάρθρωσης «μπορούν κατ' εξαίρεση να θεωρηθούν συμβίβασιμες με την κοινή αγορά, όταν τηρούν τις γενικές κοινοτικές κατευθυντήριες γραμμές όσον αφορά τις κρατικές ενισχύσεις για τη διάσωση και την αναδιάρθρωση προβληματικών επιχειρήσεων». Οι κατευθυντήριες γραμμές που ίσχυαν τότε για τη χορήγηση εγγυήσεων ήταν οι κατευθυντήριες γραμμές για τις ενισχύσεις διάσωσης και την αναδιάρθρωσης του 1999. Η εγγύηση σαφώς δεν πληρούσε όλες τις προϋποθέσεις προκειμένου να επιτραπεί η ενίσχυση, που προβλέπονται στο σημείο 3.2.2 των κατευθυντήριων γραμμών. Για παράδειγμα, σύμφωνα με την προϋπόθεση β) «Αποκατάσταση της βιωσιμότητας», η χορήγηση ενίσχυσης «προϋποθέτει την εφαρμογή του σχεδίου αναδιάρθρωσης το οποίο, για κάθε μεμονωμένη ενίσχυση, επικυρώνεται από την Επιτροπή». Η Επιτροπή παρατηρεί ότι η χορήγηση της εγγύησης δεν προϋπέθετε την εφαρμογή σχεδίου αναδιάρθρωσης. Επιπλέον, εφόσον δεν είχε υποβληθεί στην Επιτροπή το σχέδιο αυτό, δεν είχε εγκριθεί από αυτή. Οι κατευθυντήριες γραμμές αναφέρουν επίσης ότι «το σχέδιο πρέπει να υποβληθεί στην Επιτροπή με όλες τις αναγκαίες διευκρινίσεις». Η προηγούμενη διαβούλευση με την Επιτροπή ήταν ιδιαίτερα αναγκαία στην παρούσα υπόθεση, καθόσον η Επιτροπή είχε ήδη εγκρίνει ένα σχέδιο αναδιάρθρωσης το 1997, το οποίο δεν πέτυχε να αποκαταστήσει τη βιωσιμότητα

της ΕΝΑΕ. Η εγγύηση παραβίασε επίσης την αρχή της «εφάπαξ ενίσχυσης» («one time, last time»), που προβλέπεται στο σημείο 3.2.3 των κατευθυντήριων γραμμών για τις ενισχύσεις διάσωσης και την αναδιάρθρωσης του 1999. Πράγματι, με την απόφαση N 401/1997, η Επιτροπή είχε επιτρέψει, βάσει της οδηγίας 90/684/ΕΟΚ του Συμβουλίου, τη χορήγηση επενδυτικών ενισχύσεων που αποτελούσαν ένα είδος ενισχύσεων αναδιάρθρωσης (164). Όπως επισημαίνεται στην ανάλυση του μέτρου Δ1, το κράτος χορήγησε την ενίσχυση αυτή τον Δεκέμβριο του 1997 (αλλά δεν την κατέβαλε). Όπως αποδεικνύεται στην παρούσα απόφαση, η επιχείρηση έλαβε επίσης πολλές μη κοινοποιηθείσες και μη συμβίβασιμες ενισχύσεις κατά τα έτη που προηγήθηκαν της ιδιωτικοποίησης του 2001–2002. Οι ενισχύσεις αναδιάρθρωσης που εγκρίθηκαν με την απόφαση C 10/94 χορηγήθηκαν στο ναυπηγείο, αλλά δεν τηρήθηκαν οι όροι που συνόδευαν την εν λόγω έγκριση.

- (332) Δεδομένου ότι η εγγύηση που χορηγήθηκε από την ETBA στην HDW/Ferrostaal συνιστά μη συμβίβασιμη ενίσχυση υπέρ της ΕΝΑΕ, η Επιτροπή θεωρεί ότι πρέπει να παύσει αμέσως.

4.16.5.4. Απαγόρευση της εγγύησης αυτής καθ'αυτής (per se)

- (333) Όπως αναφέρεται στην απόφαση για επέκταση της διαδικασίας, η εγγύηση που χορηγήθηκε στην HDW/Ferrostaal δεν είναι συμβίβασιμη με την κοινή αγορά και για ένα δεύτερο λόγο. Η Επιτροπή θεωρεί ότι δεν είναι συμβίβασιμη καθ'αυτή (per se), δεδομένου ότι, αποτρέποντας την πρακτική αποτελεσματικότητα («effet utile») οιασδήποτε ανάκτησης ενίσχυσης από την ΕΝΑΕ, δεν επιτρέπει την εφαρμογή των κανόνων περί κρατικών ενισχύσεων.
- (334) Η TKMS/ENAEX και η ΕΝΑΕ αμφισβητούν την άποψη αυτή. Συγκεκριμένα, υπενθυμίζουν ότι σε περίπτωση καταβολής αποζημίωσης, αυτή δεν θα εισπραχθεί από την ΕΝΑΕ. Πράγματι, η εγγύηση που χορηγήθηκε από την ETBA εξασφαλίζει την HDW/Ferrostaal και όχι την ΕΝΑΕ. Επομένως, αν η Επιτροπή διατάξει την επιστροφή ενίσχυσης, θα πρέπει να την επιστρέψει η ΕΝΑΕ, ώστε να γίνει επαναφορά στην προτέρα κατάσταση. Η TKMS/ENAEX δεν κατανοεί για ποιο λόγο η αποζημίωσή της (ως διαδόχου της HDW/Ferrostaal) θα ακύρωνε την έκβαση αυτή. Πράγματι, η TKMS/ENAEX δεν έχει καμία υποχρέωση να επανεπενδύσει στην ΕΝΑΕ την αποζημίωση που θα λάβει.
- (335) Η Επιτροπή παρατηρεί ότι το 100 % των μετοχών της ΕΝΑΕ αγοράστηκαν από την HDW/Ferrostaal και τώρα ανήκουν στην TKMS/ENAEX. Αυτό σημαίνει ότι, ακόμη και αν η ΕΝΑΕ και ο μέτοχός της είναι δύο διαφορετικές νομικές οντότητες, αποτελούν μία ενιαία οικονομική μονάδα. Χάρη στην εγγύηση, η οικονομική αυτή μονάδα θα αποζημιωθεί ολοσχερώς (100 %) για κάθε ενίσχυση που θα υποχρεωθεί να επιστρέψει στο κράτος. Η Επιτροπή, επομένως, θεωρεί ότι με τον τρόπο αυτό καταργείται η πρακτική αποτελεσματικότητα (effet utile) κάθε απόφασης ανάκτησης.

(336) Όσον αφορά την απουσία νομικής διάταξης που υποχρεώνει την TKMS/ENAE να επανεισφέρει στην ENAE κάθε αποζημίωση που λαμβάνει, η Επιτροπή δεν μπορεί να κατανοήσει με ποιο τρόπο αυτό ακυρώνει το προηγούμενο συμπέρασμα. Επιπλέον, η Επιτροπή παρατηρεί ότι, εάν δεν υπάρχει υποχρέωση, δεν υπάρχει ούτε απαγόρευση για την ενέργεια αυτή. Επομένως, η TKMS/ENAE θα μπορούσε να εισφέρει στην ENAE την αποζημίωση που θα εισπράξει. Επιπλέον, μπορεί κανείς εύλογα να θεωρήσει ότι, εφόσον η TKMS αποτελεί επιτυχημένο ιδιωτικό όμιλο επιχειρήσεων, οι οικονομικοί της πόροι διατίθενται με τον καλύτερο δυνατό τρόπο στις διάφορες νομικές οντότητες του ομίλου. Επομένως, είναι εύλογο να υποτεθεί ότι, αν μια νομική οντότητα του ομίλου οφείλει να πληρώσει πρόστιμο και μια άλλη λαμβάνει αποζημίωση για το πρόστιμο αυτό, η διοίκηση του ομίλου θα αποφασίσει να μεταβιβάσει το τελευταίο αυτό ποσό στην πρώτη οντότητα, αποκαθιστώντας έτσι τη βέλτιστη κατανομή των πόρων μεταξύ των διαφόρων νομικών οντοτήτων του ομίλου. Αυτό σημαίνει ότι, ακόμη και αν η TKMS/ENAE δεν έχει υποχρέωση να επανεισφέρει τους πόρους στην ENAE, φαίνεται πιθανό αυτό να αποφασισθεί από τη διοίκηση.

(337) Η Επιτροπή συνάγει ότι η ενίσχυση που χορηγήθηκε από την ETBA στην HDW/Ferrostaal είναι αυτή καθαυτή (per se) ασυμβίβαστη με τους κανόνες περί κρατικών ενισχύσεων.

5. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

(338) Η Επιτροπή διαπίστωσε ότι, από τα δεκαέξι μέτρα που αφορούσε η επίσημη διαδικασία έρευνας, ορισμένα δεν συνιστούν κρατική ενίσχυση κατά την έννοια του άρθρου 87 παράγραφος 1, ορισμένα συνιστούν συμβιβάσιμη ενίσχυση, αρκετά συνιστούν μη συμβιβάσιμες ενισχύσεις, ενώ αρκετές ενισχύσεις που είχαν εγκριθεί από την Επιτροπή κατά το παρελθόν εφαρμόστηκαν καταχρηστικά. Για τις περιπτώσεις μη συμβιβάσιμων ενισχύσεων που χορηγήθηκαν κατά παράβαση των διατάξεων του άρθρου 88 παράγραφος 3 της συνθήκης, και για τις περιπτώσεις καταχρηστική εφαρμογής ενισχύσεων, η Επιτροπή έκρινε ότι οι εν ενισχύσεις αυτές πρέπει να ανακτηθούν.

(339) Η Επιτροπή θεωρεί ότι το πρόβλημα εκτιμάται εν συνεχεία ενδέχεται να εμποδίσει την αποτελεσματική ανάκτηση των ενισχύσεων αυτών και ότι πρέπει να επιβληθούν πρόσθετοι όροι προκειμένου να αποφευχθεί αυτό το ενδεχόμενο. Το θέμα αυτό θα αναλυθεί στην επόμενη ενότητα.

5.1. Ανάγκη να διασφαλισθεί ότι η επιστροφή των ενισχύσεων που χορηγήθηκαν στις μη στρατιωτικές δραστηριότητες της ENAE δεν θα χρηματοδοτηθεί εν μέρει από τις στρατιωτικές δραστηριότητες

(340) Όπως επεξηγείται στην ενότητα 3.3 και ισχύει για τα αντίστοιχα μέτρα, η Επιτροπή δέχθηκε ότι, σε περίπτωση χορήγησης κρατικών ενισχύσεων στο ναυπηγείο χωρίς να προορίζονται για τη χρηματοδότηση συγκεκριμένης δραστηριότητας, μπορεί να θεωρηθεί ότι οι στρατιωτικές δραστηριότητες επωφελήθηκαν από το 75 % των ενισχύσεων αυτών και οι μη

στρατιωτικές δραστηριότητες από το 25 %. Το συμπέρασμα αυτό βασίζεται στο γεγονός ότι η ENAE δεν έχει χωριστούς λογαριασμούς, και επομένως δεν μπορεί να εξακριβωθεί ο τρόπος χρήσης των σχετικών πόρων.

(341) Πάντως, αν Επιτροπή δεχθεί ότι με το 75 % κάθε εισροής κρατικών πόρων χρηματοδοτούνται οι στρατιωτικές δραστηριότητες του ναυπηγείου, πρέπει επίσης να συναγάγει ότι το 75 % κάθε εκροής χρημάτων από το ναυπηγείο θα βαρύνει το τμήμα αμυντικών εργασιών της ENAE. Αυτό σημαίνει ότι τα 75 λεπτά του κάθε ευρώ που ανακτάται από το ναυπηγείο θα βαρύνει το τμήμα αμυντικών εργασιών της ENAE. Η απαίτηση από την ENAE να επιστρέψει τις ενισχύσεις που δόθηκαν στις μη στρατιωτικές δραστηριότητες του ναυπηγείου, θα οδηγήσει σε επαναφορά των πραγμάτων στην προτέρα κατάσταση, μόνο εάν η Ελλάδα υποβάλει στην Επιτροπή βάσιμα αποδεικτικά στοιχεία ότι η εν λόγω επιστροφή χρηματοδοτήθηκε αποκλειστικά από το μη στρατιωτικό τμήμα του ναυπηγείου.

(342) Αυτό σημαίνει ότι, εφόσον οι περισσότερες από τις δραστηριότητες της ENAE είναι στρατιωτικού χαρακτήρα, και η ENAE δεν τηρεί χωριστούς λογαριασμούς για τις μη στρατιωτικές της δραστηριότητες, σαφώς υπάρχει κίνδυνος η επιστροφή των ενισχύσεων που δόθηκαν στις μη στρατιωτικές δραστηριότητες να χρηματοδοτηθεί κατά κύριο λόγο από κεφάλαια τα οποία διαφορετικά θα χρηματοδοτούσαν τις στρατιωτικές δραστηριότητες. Η ανάκτηση, η οποία θα έπρεπε να βαρύνει εξολοκλήρου το τμήμα μη στρατιωτικών δραστηριοτήτων του ναυπηγείου, θα βαρύνει κατά κύριο λόγο το τμήμα στρατιωτικών δραστηριοτήτων. Δεδομένου ότι το κράτος έχει παράσχει ευρεία και επανειλημμένη οικονομική στήριξη και χρηματοδότηση στις στρατιωτικές δραστηριότητες της ENAE⁽¹⁶⁵⁾, η χρησιμοποίηση πόρων –οι οποίοι διαφορετικά θα χρηματοδοτούσαν τις στρατιωτικές δραστηριότητες– για τις μη στρατιωτικές δραστηριότητες ισοδυναμεί με μεταβίβαση των κρατικών ενισχύσεων στις μη στρατιωτικές δραστηριότητες του ναυπηγείου. Αυτό σημαίνει ότι ένα μέρος της οικονομικής στήριξης των στρατιωτικών δραστηριοτήτων από το κράτος στην πραγματικότητα θα στηρίξει τις μη στρατιωτικές δραστηριότητες της ENAE (και επομένως δεν εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 296 της συνθήκης. Πράγματι, οι πόροι αυτοί δεν μπορούν να θεωρηθούν αναγκαίοι για τη χρηματοδότηση των στρατιωτικών εργασιών, εφόσον δεν χρησιμοποιούνται για τον σκοπό αυτό). Επομένως, δεν θα υπάρξει επαναφορά των αγορών μη στρατιωτικών δραστηριοτήτων στην προτέρα κατάσταση, και επιπλέον θα χορηγηθούν αυτομάτως και άλλες ασυμβίβαστες ενισχύσεις στις μη στρατιωτικές δραστηριότητες της ENAE.

(343) Συνεπώς, για την επαναφορά της κατάστασης που θα επικρατούσε χωρίς την κρατική ενίσχυση και για να αποτραπεί η χορήγηση και άλλων ενισχύσεων στις εμπορικές δραστηριότητες, η Ελλάδα θα πρέπει να εξασφαλίσει την ανάκτηση της ενίσχυσης αποκλειστικά από το εμπορικό τμήμα του ναυπηγείου⁽¹⁶⁶⁾,

ΕΞΕΛΩΣΕ ΤΗΝ ΠΑΡΟΥΣΑ ΑΠΟΦΑΣΗ:

Άρθρο 1

Οι ενισχύσεις για τις επενδυτικές δαπάνες που πραγματοποίησε η ΕΝΑΕ πριν από τις 31 Δεκεμβρίου 2001 στο πλαίσιο του επενδυτικού προγράμματος που περιγράφεται στην απόφαση της Επιτροπής της 15ης Ιουλίου 1997 σχετικά με την υπόθεση N 401/97 (το μέτρο αυτό ονομάστηκε μέτρο Δ1 στο προοίμιο της παρούσας απόφασης) εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της απόφασης της Επιτροπής της 15ης Ιουλίου 1997.

Κάθε ενίσχυση για άλλες επενδυτικές δαπάνες που πραγματοποίησε η ΕΝΑΕ –και ιδίως επενδυτικές δαπάνες που πραγματοποιήθηκαν μετά τις 31 Δεκεμβρίου 2001– δεν εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της απόφασης της 15ης Ιουλίου 1997 και δεν συμβιβάζεται με την κοινή αγορά.

Άρθρο 2

Η εγγύηση που χορήγησε η Ελλάδα στην ETBA με απόφαση της 8ης Δεκεμβρίου 1999 και η οποία καλύπτει δάνειο ύψους 4,67 δισεκατ. δραχμών (13,72 εκατ. ευρώ) που χορήγησε η ETBA στην ΕΝΑΕ (το μέτρο αυτό ονομάστηκε μέτρο Δ2 στο προοίμιο της παρούσας απόφασης) συνιστά ενίσχυση η οποία τέθηκε σε εφαρμογή κατά παράβαση του άρθρου 88 παράγραφος 3 της συνθήκης και δεν συμβιβάζεται με την κοινή αγορά.

Αν η εγγύηση εξακολουθεί να ισχύει κατά την ημερομηνία έκδοσης της παρούσας απόφασης, η κρατική εγγύηση πρέπει να διακοπεί αμέσως. Επιπλέον, πρέπει να ανακτηθούν οι ενισχύσεις για το χρονικό διάστημα από την ολοσχερή αποπληρωμή του εγγυημένου δανείου προς την ΕΝΑΕ μέχρι την απόσβεση της εγγύησης.

Το ύψος της προς ανάκτηση εγγύησης αντιστοιχεί στη διαφορά μεταξύ του επιτοκίου αναφοράς που ισχύει για την Ελλάδα προσαυξημένο κατά 600 μονάδες βάσης, και του συνολικού κόστους του εγγυημένου δανείου (επιτόκιο συν προμήθεια για την εγγύηση που κατέβαλε η ΕΝΑΕ).

Άρθρο 3

Το δάνειο ύψους 1,56 δισεκατ. δραχμών (4,58 εκατ. ευρώ) που χορηγήθηκε τον Ιούλιο του 1999 από την ETBA στην ΕΝΑΕ και εξοφλήθηκε το 2004 (το μέτρο αυτό ονομάστηκε μέτρο Δ3 στο προοίμιο της παρούσας απόφασης) συνιστά ενίσχυση η οποία τέθηκε σε εφαρμογή κατά παράβαση του άρθρου 88 παράγραφος 3 της συνθήκης ΕΚ και δεν συμβιβάζεται με την κοινή αγορά.

Για το χρονικό διάστημα από την ολοσχερή καταβολή του δανείου στην ΕΝΑΕ μέχρι την εξοφλήσή του, το ύψος της προς ανάκτηση εγγύησης αντιστοιχεί στη διαφορά μεταξύ του επιτοκίου αναφοράς για την Ελλάδα προσαυξημένου κατά 600 μονάδες βάσης, και του επιτοκίου του δανείου.

Άρθρο 4

Το διετές δάνειο ύψους 13,75 εκατ. ευρώ, το οποίο συνάφθηκε στις 31 Μαΐου 2002 μεταξύ της ETBA και της ΕΝΑΕ και δεν καταβλήθηκε ποτέ στην ΕΝΑΕ (το μέτρο αυτό ονομάστηκε μέτρο Δ4 στο προοίμιο της παρούσας απόφασης), δεν συνιστά ενίσχυση.

Άρθρο 5

Η ενίσχυση ύψους 54 δισεκατ. δραχμών (160 εκατ. ευρώ), η οποία εγκρίθηκε με απόφαση της Επιτροπής της 15ης Ιουνίου 1997 σχετικά με την υπόθεση κρατικής ενίσχυσης C 10/1994 (το μέτρο αυτό ονομάστηκε μέτρο E7 στο προοίμιο της παρούσας απόφασης) εφαρμόστηκε καταχρηστικά και πρέπει να ανακτηθεί.

Άρθρο 6

Η ενίσχυση ύψους 29,5 εκατ. ευρώ, η οποία εγκρίθηκε με απόφαση της Επιτροπής της 5ης Ιουνίου 2002 σχετικά με την υπόθεση N 513/2001 (το μέτρο αυτό ονομάστηκε μέτρο E8 στο προοίμιο της παρούσας απόφασης), εφαρμόστηκε καταχρηστικά και πρέπει να ανακτηθεί.

Άρθρο 7

Το 75 % της εισφοράς κεφαλαίου ύψους 8,72 δισεκατ. δραχμών (25,6 εκατ. ευρώ) από την ETBA προς την ΕΝΑΕ στη διάρκεια των ετών 1996 και 1997 (το μέτρο αυτό ονομάστηκε μέτρο E9 στο προοίμιο της παρούσας απόφασης) διέπεται από το άρθρο 296 της συνθήκης. Το υπόλοιπο 25 % συνιστά ενίσχυση η οποία τέθηκε σε εφαρμογή κατά παράβαση του άρθρου 88 παράγραφος 3 της συνθήκης και συμβιβάζεται με την κοινή αγορά.

Άρθρο 8

Η εισφορά κεφαλαίου ύψους 800 εκατ. δραχμών (2,3 εκατ. ευρώ) από την ETBA προς την ΕΝΑΕ στις 20 Μαΐου 1998 (αυτή η αύξηση κεφαλαίου, καθώς και οι δύο επόμενες, ονομάστηκαν μέτρο E10 στο προοίμιο της παρούσας απόφασης) δεν συνιστά ενίσχυση.

Οι εισφορές κεφαλαίου ύψους 321 εκατ. δραχμών (0,9 εκατ. ευρώ) και 397 εκατ. δραχμών (1,2 εκατ. ευρώ) από την ETBA προς την ΕΝΑΕ στις 24 Ιουνίου 1999 και στις 22 Μαΐου 2000, αντίστοιχα, συνιστούν ενίσχυση η οποία τέθηκε σε εφαρμογή κατά παράβαση του άρθρου 88 παράγραφος 3 της συνθήκης και δεν συμβιβάζεται με την κοινή αγορά. Η ενίσχυση αυτή πρέπει να ανακτηθεί.

Άρθρο 9

Οι αντεγγυήσεις που χορήγησε το Δημόσιο στην ETBA για να εγγυηθεί τις εγγυήσεις τις οποίες παρέσχε η ETBA στο πλαίσιο των συμβάσεων που συνήψε η ΕΝΑΕ με τον Οργανισμό Σιδηροδρόμων Ελλάδος (ΟΣΕ) και με τους Ηλεκτρικούς Σιδηροδρόμους Αθηνών-Πειραιώς (ΗΣΑΠ) (τα μέτρα αυτά ονομάστηκαν μέτρο E12β στο προοίμιο της παρούσας απόφασης) συνιστούν ενίσχυση η οποία τέθηκε σε εφαρμογή κατά παράβαση του άρθρου 88 παράγραφος 3 της συνθήκης ΕΚ και δεν συμβιβάζεται με την κοινή αγορά.

Στην περίπτωση των αντεγγυήσεων που αφορούν τις συμβάσεις με τον ΗΣΑΠ, η ενίσχυση αντιστοιχεί στη διαφορά μεταξύ μιας ετήσιας προμήθειας 480 μονάδων βάσης (δηλαδή 4,8 %) και των προμηθειών που κατέβαλε πράγματι η ΕΝΑΕ (δηλαδή προμήθεια εγγύησης που κατέβαλε στην ETBA συν προμήθεια εγγύησης που κατέβαλε στο Δημόσιο). Η ενίσχυση αυτή πρέπει να ανακτηθεί για το χρονικό διάστημα μέχρι την απόσβεση των αντεγγυήσεων του Δημοσίου.

Στην περίπτωση των αντεγγυήσεων που αφορούν τις συμβάσεις με τον ΟΣΕ, εφόσον εξακολουθούν να ισχύουν, πρέπει να διακοπούν αμέσως. Επιπλέον, πρέπει να ανακτηθούν οι ενισχύσεις για την περίοδο από την έναρξη ισχύος των αντεγγυήσεων. Οι προς ανάκτηση εγγυήσεις αντιστοιχούν στη διαφορά μεταξύ μιας ετήσιας προμήθειας 680 μονάδων βάσης (δηλαδή 6,8 %) και των προμηθειών που κατέβαλε πράγματι η ΕΝΑΕ (δηλαδή προμήθεια εγγύησης που κατέβαλε στην ΕΤΒΑ συν προμήθεια εγγύησης που κατέβαλε στο Δημόσιο).

Άρθρο 10

Η εφαρμογή των συμβάσεων που έχουν συναφθεί μεταξύ της ΕΝΑΕ, αφενός, και του ΟΣΕ και του ΗΣΑΠ, αφετέρου, καθώς και οι τροποποιήσεις των συμβάσεων που έγιναν δεκτές από τον ΟΣΕ κατά το διάστημα 2002-2003 (τα μέτρα αυτά ονομάστηκαν μέτρο E12γ στο προοίμιο της παρούσας απόφασης) δεν συνιστούν ενίσχυση.

Άρθρο 11

Το δάνειο ύψους 16,9 δισεκατ. δραχμών (49,7 εκατ. ευρώ) που χορηγήθηκε στις 29 Οκτωβρίου 1999 από την ΕΤΒΑ στην ΕΝΑΕ και εξοφλήθηκε το 2004 (το μέτρο αυτό ονομάστηκε μέτρο E13α στο προοίμιο της παρούσας απόφασης) συνιστά ενίσχυση η οποία τέθηκε σε εφαρμογή κατά παράβαση του άρθρου 88 παράγραφος 3 της συνθήκης και δεν συμβιβάζεται με την κοινή αγορά.

Η προς ανάκτηση ενίσχυση για την περίοδο μέχρι τον Ιούνιο του 2001 αντιστοιχεί στη διαφορά μεταξύ του επιτοκίου αναφοράς που ισχύει για την Ελλάδα προσαυξημένου κατά 600 μονάδες βάσης, και του επιτοκίου που κατέβαλε πράγματι η ΕΝΑΕ στην ΕΤΒΑ.

Για το επόμενο χρονικό διάστημα μέχρι την εξόφληση του δανείου, η προς ανάκτηση ενίσχυση αντιστοιχεί στη διαφορά μεταξύ του επιτοκίου αναφοράς για την Ελλάδα προσαυξημένου κατά 400 μονάδες βάσης, και του επιτοκίου που κατέβαλε πράγματι η ΕΝΑΕ στην ΕΤΒΑ.

Άρθρο 12

Οι εγγυήσεις ύψους 3,26 εκατ. ευρώ και 3,38 εκατ. ευρώ που χορήγησε η ΕΤΒΑ στις 4 Μαρτίου 1999 και στις 17 Ιουνίου 1999, αντίστοιχα, και οι οποίες ακυρώθηκαν το 2002 (τα μέτρα αυτά ονομάστηκαν μέτρο E13β στο προοίμιο της παρούσας απόφασης), συνιστούν ενίσχυση η οποία τέθηκε σε εφαρμογή κατά παράβαση του άρθρου 88 παράγραφος 3 της συνθήκης και δεν συμβιβάζεται με την κοινή αγορά.

Η προς ανάκτηση ενίσχυση για το χρονικό διάστημα μέχρι την κατάργηση των εγγυήσεων αντιστοιχεί στη διαφορά μεταξύ ετήσιας προμήθειας εγγυήσεων 480 μονάδων βάσης (4,8 %) και της προμήθειας εγγυήσεων που κατέβαλε πράγματι η ΕΝΑΕ.

Άρθρο 13

Το 75 % της εγγύησης του Δημοσίου που χορηγήθηκε στις 8 Δεκεμβρίου 1999 για την εξασφάλιση δανείου ύψους 10 δισεκατ. δραχμών (29,3 εκατ. ευρώ) που χορήγησε η ΕΤΒΑ στην ΕΝΑΕ (το μέτρο αυτό ονομάστηκε μέτρο E14 στο προοίμιο της παρούσας απόφασης) εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 296 της συνθήκης.

Το υπόλοιπο 25 % της εγγύησης του Δημοσίου δεν εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 296 της συνθήκης και συνιστά ενίσχυση η οποία τέθηκε σε εφαρμογή κατά παράβαση του άρθρου 88

παράγραφος 3 της συνθήκης. Ποσό ύψους 750 εκατ. δραχμών (2,20 εκατ. ευρώ) της ενίσχυσης αυτής συμβιβαζόταν με την κοινή αγορά μέχρι τις 31 Μαρτίου 2002. Μετά την ημερομηνία αυτή, μόνο ποσό 1,32 εκατ. ευρώ ήταν συμβιβάσιμο με την κοινή αγορά. Το υπόλοιπο της ενίσχυσης δεν είναι συμβιβάσιμο.

Αν η εγγύηση του Δημοσίου ισχύει ακόμη, το μέρος της εγγύησης αυτής που συνιστά μη συμβιβάσιμη ενίσχυση (δηλαδή το 25 % της τρέχουσας ακόμη εγγύησης, μείον 1,32 εκατ. ευρώ, που είναι συμβιβάσιμα) πρέπει να διακοπεί αμέσως.

Επιπλέον, για το χρονικό διάστημα από την καταβολή του εγγυημένου δανείου στην ΕΝΑΕ μέχρι τη λήξη της μη συμβιβάσιμης εγγύησης του Δημοσίου, πρέπει να ανακτηθεί ενίσχυση το ύψος της οποίας αντιστοιχεί στη διαφορά μεταξύ του επιτοκίου αναφοράς για την Ελλάδα προσαυξημένου κατά 600 μονάδες βάσης, και του συνολικού κόστους του εγγυημένου δανείου (επιτόκιο συν προμήθεια εγγύησης που κατέβαλε η ΕΝΑΕ).

Η ενίσχυση αυτή υπολογίζεται σε σχέση με το μέρος της κρατικής εγγύησης που συνιστούσε μη συμβιβάσιμη ενίσχυση.

Άρθρο 14

Το 75 % των δανείων ύψους 1,99 δισεκατ. δραχμών (5,9 εκατ. ευρώ), 10 εκατ. δολαρίων ΗΠΑ και 5 εκατ. δολαρίων ΗΠΑ που χορήγησε η ΕΤΒΑ στην ΕΝΑΕ στις 25 Ιουλίου 1997, στις 15 Οκτωβρίου 1997 και στις 27 Ιανουαρίου 1998 αντίστοιχα (τα μέτρα αυτά ονομάστηκαν μέτρο E16 στο προοίμιο της παρούσας απόφασης) εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 296 της συνθήκης.

Το υπόλοιπο 25 % των εν λόγω δανείων συνιστά ενίσχυση.

Η ενίσχυση που περιλαμβάνεται στο πρώτο δάνειο, το οποίο εκφραζόταν σε δραχμές, αντιστοιχεί στη διαφορά μεταξύ του επιτοκίου αναφοράς για την Ελλάδα προσαυξημένου κατά 400 μονάδες βάσης, και του επιτοκίου που κατέβαλε πράγματι η ΕΝΑΕ. Η ενίσχυση που περιέχεται στο δεύτερο και το τρίτο δάνειο, που είχαν εκφραστεί σε δολάρια ΗΠΑ, αντιστοιχεί στη διαφορά μεταξύ του LIBOR για συναλλαγές δολαρίου ΗΠΑ προσαυξημένου κατά 475 μονάδες βάσης και του επιτοκίου που κατέβαλε η ΕΝΑΕ.

Και στις τρεις περιπτώσεις, η ενίσχυση τέθηκε σε εφαρμογή κατά παράβαση του άρθρου 88 παράγραφος 3 της συνθήκης και δεν συμβιβάζεται με την κοινή αγορά.

Οι ενισχύσεις αυτές πρέπει, επομένως, να ανακτηθούν.

Άρθρο 15

Το 25 % από τα 81,3 εκατ. ευρώ και τα 40 εκατ. ευρώ, που αποτελούν κατά προσέγγιση εκτιμήσεις των προκαταβολών που κατέβαλε το Ελληνικό Πολεμικό Ναυτικό κατά τα έτη 2000 και 2001 καθ' υπέρβαση των δαπανών της ΕΝΑΕ για την εκτέλεση των αντίστοιχων συμβάσεων κατά την περίοδο εκείνη (τα μέτρα αυτά ονομάστηκαν μέτρο E17 στο προοίμιο της παρούσας απόφασης), συνιστά ενίσχυση επί ένα έτος.

Η ενίσχυση αυτή τέθηκε σε εφαρμογή κατά παράβαση του άρθρου 88 παράγραφος 3 της συνθήκης και δεν συμβιβάζεται με την κοινή αγορά. Η ενίσχυση που πρέπει να ανακτηθεί αντιστοιχεί στο επιτόκιο αναφοράς για την Ελλάδα προσαυξημένο κατά 600 μονάδες βάσης, το οποίο πρέπει να υπολογισθεί στη διάρκεια ενός έτους.

Άρθρο 16

Η εγγύηση αποζημίωσης που χορήγησε η ETBA στην HDW/Ferrostaal και προβλέπει ότι η ETBA θα αποζημιώσει την HDW/Ferrostaal για κάθε κρατική ενίσχυση που θα ανακτηθεί από την ΕΝΑΕ (το μέτρο αυτό ονομάστηκε μέτρο E18γ στο προοίμιο της παρούσας απόφασης) συνιστά ενίσχυση η οποία τέθηκε σε εφαρμογή κατά παράβαση του άρθρου 88 παράγραφος 3 της συνθήκης και δεν συμβιβάζεται με την κοινή αγορά. Επιπλέον, η εγγύηση δεν συμβιβάζεται *per se* με την κοινή αγορά και πρέπει, επομένως, να διακοπεί αμέσως.

Άρθρο 17

Δεδομένου ότι από την προς ανάκτηση ενίσχυση, όπως ορίζεται στα άρθρα 2, 3, 5, 6, 8, 9 και 11 έως 15, ωφελήθηκαν αποκλειστικά και μόνο οι μη στρατιωτικές δραστηριότητες της ΕΝΑΕ, η ενίσχυση πρέπει να ανακτηθεί από το τμήμα μη στρατιωτικών δραστηριοτήτων της ΕΝΑΕ. Σχετικά μ' αυτό, η Ελλάδα πρέπει να υποβάλει λεπτομερή αποδεικτικά στοιχεία –περιλαμβανομένης βεβαίωσης από την ανεξάρτητη εταιρεία που ελέγχει τους λογαριασμούς της– για το ότι η επιστροφή χρηματοδοτήθηκε αποκλειστικά από το τμήμα μη στρατιωτικών δραστηριοτήτων της ΕΝΑΕ.

Άρθρο 18

1. Η Ελλάδα θα ανακτήσει από την ΕΝΑΕ τις προς ανάκτηση ενισχύσεις, όπως ορίζονται στα άρθρα 2, 3, 5, 6, 8, 9 και 11 έως 15.
2. Τα προς ανάκτηση ποσά φέρουν τόκους από την ημερομηνία κατά την οποία τέθηκαν στη διάθεση της ΕΝΑΕ μέχρι την πραγματική ανάκτησή τους.
3. Ο τόκος υπολογίζεται με τη μέθοδο του ανατοκισμού σύμφωνα με το κεφάλαιο V του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 794/2004 της Επιτροπής⁽¹⁶⁷⁾.
4. Η ανάκτηση της ενίσχυσης είναι άμεση και πραγματική.

5. Η Ελλάδα εξασφαλίζει την εκτέλεση της παρούσας απόφασης εντός τεσσάρων μηνών από την ημερομηνία κοινοποίησής της.

Άρθρο 19

1. Εντός δύο μηνών από την κοινοποίηση της παρούσας απόφασης, η Ελλάδα υποβάλει τις ακόλουθες πληροφορίες στην Επιτροπή:
 - α) το ποσό (κεφάλαιο και τόκοι ανάκτησης) που θα ανακτηθεί από τον αποδέκτη·
 - β) λεπτομερή περιγραφή των ήδη ληφθέντων και των σχεδιαζόμενων μέτρων για τη συμμόρφωση με την παρούσα απόφαση·
 - γ) έγγραφα που αποδεικνύουν ότι ο αποδέκτης έχει διαταχθεί να επιστρέψει την ενίσχυση.
2. Η Ελλάδα τηρεί την Επιτροπή ενήμερη σχετικά με την πρόοδο των εθνικών μέτρων που λαμβάνονται για την εκτέλεση της παρούσας απόφασης μέχρι την ολοκλήρωση της ανάκτησης της ενίσχυσης. Υποβάλλει αμέσως, μετά από απλή αίτηση της Επιτροπής, πληροφορίες σχετικά με τα ήδη ληφθέντα και τα σχεδιαζόμενα μέτρα για τη συμμόρφωση με την παρούσα απόφαση. Υποβάλλει επίσης λεπτομερείς πληροφορίες σχετικά με τα ποσά της ενίσχυσης και τους τόκους ανάκτησης που έχουν ήδη ανακτηθεί από τον αποδέκτη.

Άρθρο 20

Η παρούσα απόφαση απευθύνεται στην Ελληνική Δημοκρατία.

Βρυξέλλες, 2 Ιουλίου 2008.

Για την Επιτροπή
Neelie KROES
Μέλος της Επιτροπής

- (¹) Η κίνηση της διαδικασίας ανακοινώθηκε στην ΕΕ C 202 της 10.8.2004, σ. 3. Η επέκταση της διαδικασίας ανακοινώθηκε στην ΕΕ C 236 της 30.9.2006, σ. 40.
- (²) ΕΕ C 47 της 12.2.1998, σ. 3. Η απόφαση εστάλη στην Ελλάδα την 1η Αυγούστου 1997 [επιστολή SG(97)D 6556].
- (³) ΕΕ L 83 της 27.3.1999, σ. 1.
- (⁴) ΕΕ C 202 της 10.8.2004, σ. 3.
- (⁵) Βλέπε υποσημείωση 1.
- (⁶) Βλέπε υποσημείωση 1.
- (⁷) Βλέπε υποσημείωση 1.
- (⁸) Πράγματι, υπενθυμίζεται ότι οι παρατηρήσεις ενδιαφερομένων μερών πρέπει να διαβιβάζονται στην Ελλάδα για σχολιασμό. Η Ελλάδα έχει στη διάθεσή της ένα μήνα για να απαντήσει. Στις περιπτώσεις εκτεταμένων παρατηρήσεων, η Ελλάδα θα μπορούσε να ζητήσει περισσότερο χρόνο για να απαντήσει. Εάν ορισμένοι ισχυρισμοί δεν τεκμηριώνονται επαρκώς, οι υπηρεσίες της Επιτροπής δύνανται να ζητήσουν περισσότερα έγγραφα για την υποστήριξή τους. Οι υπηρεσίες της Επιτροπής δύνανται επίσης να υποβάλουν λεπτομερείς ερωτήσεις στην Ελλάδα σχετικά με νέα ζητήματα διγόμενα στις παρατηρήσεις του ενδιαφερόμενου μέρους.
- (⁹) Η εν λόγω επιστολή έχει 65 σελίδες, συν 290 σελίδες παραρτήματα. Η επιστολή της 24ης Απριλίου έχει 35 σελίδες, συν 900 σελίδες παραρτήματα και η επιστολή της 2ας Ιουνίου έχει 63 σελίδες, συν 1 750 σελίδες παραρτήματα.
- (¹⁰) Οι πληροφορίες που παρέχονται στην παρούσα ενότητα προέρχονται κατά μεγάλο μέρος από το έγγραφο: «Hellenic Shipyards SA – Confidential Information Memorandum – Alpha Finance/Commercial Bank of Greece/KPMG/Elias SP. Paraskevas» του Μαρτίου 2001, το οποίο διανεμήθηκε στους ενδιαφερόμενους υποψηφίους αγοραστές. Αντίγραφο της εν λόγω έκθεσης διαβιβάσθηκε από την TKMS/ENAEX με την επιστολή της, της 21ης Ιουνίου 2007.
- (¹¹) ΕΕ L 380 της 31.12.1990, σ. 27. Οι ειδικές διατάξεις που αφορούν την Ελλάδα προβλέπονται στο άρθρο 10.
- (¹²) ΕΕ C 88 της 30.3.1993, σ. 6.
- (¹³) ΕΕ C 138 της 20.5.1994, σ. 2.
- (¹⁴) PV(95) 1258 της 26.7.1995, SEC(95) 1322/2 της 24.7.1995.
- (¹⁵) ΕΕ C 68 της 6.3.1996, σ. 4.
- (¹⁶) ΕΕ C 80 της 13.3.1997, σ. 8.
- (¹⁷) ΕΕ L 148 της 6.6.1997, σ. 1.
- (¹⁸) ΕΕ C 306 της 8.10.1997, σ. 5.
- (¹⁹) Η συγκέντρωση εγκρίθηκε από την Επιτροπή βάσει της απόφασης M.2772 της 25.4.2002 (ΕΕ C 143 της 15.6.2002, σ. 7).
- (²⁰) Η συγκέντρωση εγκρίθηκε από την Επιτροπή βάσει της απόφασης M.3596 της 10.12.2004 (ΕΕ C 103 της 29.4.2006, σ. 30).
- (²¹) Η συγκέντρωση εγκρίθηκε από την Επιτροπή βάσει της απόφασης M.3932 της 10.11.2005, (ΕΕ C 287 της 18.11.2005, σ. 5).
- (²²) ΕΕ C 186 της 6.8.2002, σ. 5.
- (²³) ΕΕ L 75 της 22.3.2005, σ. 44.
- (²⁴) Οι ελληνικές αρχές επιβεβαίωσαν την αξιολόγηση αυτή στην επιστολή τους με ημερομηνία 20 Οκτωβρίου 2004.
- (²⁵) Ενότητα 2.1 της επιστολής της 20ής Οκτωβρίου 2004.
- (²⁶) Προκειμένου να αξιολογηθούν οι ίδιοι πόροι της εταιρείας, τα ίδια κεφάλαια είναι πολύ σημαντικότερα από το μετοχικό κεφάλαιο. Πράγματι, τα ίδια κεφάλαια λαμβάνουν υπόψη τα κέρδη και τις ζημιές των προηγούμενων ετών, τα οποία αντιστοίχως αυξάνουν ή μειώνουν τους ίδιους πόρους της επιχείρησης.
- (²⁷) ΕΕ C 273 της 9.9.1997, σ. 3.

- (²⁸) Η Επιτροπή επισμαίνει ότι η ΕΝΑΕ προσπάθησε ανεπιτυχώς να δανεισθεί κεφάλαια από την αγορά με χαμηλότερο επιτόκιο. Αυτό προκύπτει από τα πρακτικά του διοικητικού συμβουλίου της ΕΝΑΕ με ημερομηνίες 1 Δεκεμβρίου 1998 και 27 Ιανουαρίου 1999, αντίγραφα των οποίων παρασχεθήκαν από την TKMS/ENAEX με την επιστολή της 21ης Ιουνίου 2007. Η προσπάθεια δανεισμού από την αγορά αναφέρθηκε και στον Τύπο («Τα Ελληνικά Ναυπηγεία ζητούν το πρώτο δάνειο στην αγορά του ευρώ» («Hellenic Shipyards set first euromarket loan») *Reuters News*, 19 Μαρτίου 1999).
- (²⁹) Χάρη στη διαγραφή χρεών από μέρους του Δημοσίου, η ΕΝΑΕ ήταν σχεδόν απαλλαγμένη από χρέη με αποτέλεσμα οι δαπάνες για τόκους (ήτοι καταβαλλόμενοι τόκοι στις τράπεζες που της παρείχαν δάνεια) να είναι πολύ χαμηλές το 1997 και το 1998 (αυξήθηκαν θεαματικά τα επόμενα έτη). Εάν το 1997 και το 1998 οι δαπάνες για τόκους ήταν σε κανονικότερα επίπεδα, τα οικονομικά αποτελέσματα θα ήταν λιγότερο ευνοϊκά και, κατά πάσα πιθανότητα, δεν θα είχε καταγραφεί κέρδος το 1998.
- (³⁰) Το σχέδιο αναδιάρθρωσης προέβλεπε επίσης θεαματική αύξηση των δραστηριοτήτων μετατροπής πλοίων μετά το 1998. Η ΕΝΑΕ δεν κατάφερε να επιτύχει τον στόχο αυτό.
- (³¹) Επρόκειτο στην πράξη για την πρώτη ναυπηγική σύμβαση που είχε συναφθεί με ιδιωτική επιχείρηση σε δύο σχεδόν δεκαετίες.
- (³²) Από το πρώτο έτος, οι λογαριασμοί της ΕΝΑΕ περιλάμβαναν πρόβλεψη για προβλεπόμενες ζημιές από την εκτέλεση της εν λόγω σύμβασης. Κατά τα επόμενα έτη το ποσό αυτής της πρόβλεψης αυξανόταν κάθε χρόνο. Επιπλέον, φαίνεται ότι οι προβλέψεις αυτές ήταν ανεπαρκείς, λόγω του ότι η TKMS/ENAEX είχε προσφύγει κατά του πωλητή της ΕΝΑΕ σχετικά με το θέμα αυτό. Όσον αφορά τους λόγους σύναψης μιας σύμβασης η οποία, καθεαυτή, δεν είναι κερδοφόρα, η Επιτροπή σημειώνει ότι, με τη σύναψη της η διοίκηση της επιχείρησης κατά πάσα πιθανότητα ανέμενε να καλύψει ένα μέρος του παγίου κόστους του ναυπηγείου (το βιβλίο παραγγελιών για ναυπηγικές εργασίες ήταν άδειο εκείνη την εποχή) και, ως εκ τούτου, να μειώσει τις αναμενόμενες ζημιές του ναυπηγείου.
- (³³) Η σύμβαση αυτή αναφέρθηκε στον Τύπο. Βλέπε π.χ. άρθρο «Τα Ελληνικά Ναυπηγεία κερδίζουν κρίσιμη σύμβαση για υποβρύχια» («Hellenic lands crucial submarine contract»), *Lloyd's List International*, 30 Ιουλίου 1999.
- (³⁴) Σύμφωνα με τη σελίδα 5-12 της έκθεσης της Deloitte Financial Advisory Services (εφεξής «πρώτη έκθεση Deloitte»), την οποία υπέβαλε η ΕΝΑΕ προς υποστήριξη των παρατηρήσεών της σχετικά με την απόφαση επέκτασης, η κατασκευή των υποβρυχίων δεν θα άρχιζε πριν από το 2003.
- (³⁵) Σύμφωνα με άρθρα που δημοσιεύθηκαν στον Τύπο, η διοίκηση της ΕΝΑΕ προειδοποίησε τους μετόχους ήδη τον Οκτώβριο του 1998 όσον αφορά τα αναμενόμενα προβλήματα (βλέπε άρθρο που αναφέρεται στην υποσημείωση 38). Σύμφωνα με τα πρακτικά του διοικητικού συμβουλίου της ΕΝΑΕ της 1ης Δεκεμβρίου 1998, το 1999 αναμενόταν ζημιές. Η διοίκηση της ΕΝΑΕ παραδέχθηκε δημόσια στις αρχές Δεκεμβρίου του 1999 ότι το ναυπηγείο θα κατέγραφε ζημιές ύψους 10 δισεκατ. GRD (29 εκατ. ευρώ) για το 1999 και το 2000 («Ο επικεφαλής των Ελληνικών Ναυπηγείων αναμένει κέρδη το 2001» («Hellenic boss expects profit in 2001»), *Lloyd's List*, 6 Δεκεμβρίου 1999). Η πιθανότητα τόσο μεγάλων ζημιών για το 1999 είχε ήδη αναφερθεί στον Τύπο τον Νοέμβριο του 1999 («Αποπομπή της ομάδας της Brown & Root από τα Ελληνικά Ναυπηγεία» («Brown & Root team ousted from Hellenic»), *Lloyd's List*, 19 Νοεμβρίου 1999).
- (³⁶) Εκτός εάν το Δημόσιο χορηγούσε επιπρόσθετες (μη συμβιβάσιμες) ενισχύσεις για τη στήριξη των μη στρατιωτικών δραστηριοτήτων του ναυπηγείου και παρείχε μεγάλη στήριξη για τις στρατιωτικές δραστηριότητες.
- (³⁷) Ως εκ τούτου, το ναυπηγείο διέτρεχε κίνδυνο να μην λάβει τις επενδυτικές ενισχύσεις που είχαν υποσχεθεί οι ελληνικές αρχές, οι οποίες είχαν θέσει ως όριο τις 31 Δεκεμβρίου 1999 για την ολοκλήρωση του προγράμματος. Σύμφωνα με την ελληνική νομοθεσία, για να δοθεί παράταση στην προθεσμία αυτή, έπρεπε να είχε πραγματοποιηθεί τουλάχιστον το 50 % των δαπανών.
- (³⁸) Στο έγγραφο «Ελληνικά Ναυπηγεία ΑΕ - Υπόμνημα με εμπιστευτικές πληροφορίες - Alpha Finance/Εμπορική Τράπεζα της Ελλάδας/ΚΡΜΓ/Ηλίας Σπ. Παρασκευάς» («Hellenic Shipyards SA - Confidential Information Memorandum - Alpha Finance/Commercial Bank of Greece/ΚΡΜΓ/Ελίας Σπ. Παρασκευάς») του Μαρτίου 2001, το οποίο τέθηκε στη διάθεση των ενδιαφερομένων υποψηφίων αγοραστών (αντίγραφο του εγγράφου διαβιβάσθηκε από την TKMS/ENAEX στην επιστολή της με ημερομηνία 21 Ιουνίου 2007), εμφανίζεται η ακόλουθη περιγραφή: «Ωστόσο, το 1999 τα οικονομικά αποτελέσματα της επιχείρησης έγιναν και πάλι αρνητικά. Η Brown & Root επέμενε να προβεί στις διαρθρωτικές αλλαγές στο προσωπικό. Οι αλλαγές αυτές δεν έγιναν δεκτές από τους μετόχους (ΕΤΒΑ και εργαζόμενους) και η σύμβαση με την Brown & Root λύθηκε.» (σελίδα 15). Τα άρθρα στον Τύπο είναι σαφέστερα: «Πιστεύεται ότι η διοίκηση ενημέρωσε τους ιδιοκτήτες της Ελληνικά Ναυπηγεία ΑΕ ήδη από τον περασμένο Οκτώβριο ότι το τρέχον έτος θα ήταν κακό, εκτός εάν λαμβάνονταν μέτρα για τον εξορθολογισμό του προσωπικού, το οποίο είναι συνδιοικητής του ναυπηγείου μαζί με μια κρατική τράπεζα. Λόγω του ότι μετά από πολλά χρόνια δαπανήθηκαν χρήματα για τον εκσυγχρονισμό των Ελληνικών Ναυπηγείων, ο νέος εξοπλισμός ενέτεινε το αναφερόμενο πρόβλημα του υπερπληθυσμού προσωπικού, αλλά οι μέτοχοι έχουν μέχρι στιγμής απορρίψει προτάσεις για την κατάργηση τουλάχιστον 250 θέσεων κυρίως υπαλληλικού προσωπικού. Ταυτόχρονα, η διοίκηση ζήτησε μεγαλύτερη ευελιξία στις μεθόδους εργασίας του ναυπηγείου. Ωστόσο, το κυριότερο αποτέλεσμα φαίνεται ότι ήταν η σύγκρουση με τους επικεφαλής των συνδικαλιστικών οργανώσεων, που ζήτησαν την απομάκρυνση της οκταμελούς ομάδας διοίκησης, με επικεφαλής τον κ. Groves, η οποία βρίσκεται εκεί με απόσπαση από τη βρετανική Brown & Root.»

- (³⁹) Αιτιολογική σκέψη 68 της απόφασης της Επιτροπής της 16ης Ιουνίου 2004 σχετικά με τα μέτρα που έθεσε σε εφαρμογή η Ισπανία υπέρ της Siderúrgica Añón SA (EE L 311 της 26.11.2005, σ. 22): Αιτιολογική σκέψη 42 της απόφασης της Επιτροπής της 11ης Δεκεμβρίου 2002 σχετικά με την κρατική ενίσχυση την οποία χορήγησε η Ισπανία στη Sniace SA (EE L 108 της 30.4.2003, σ. 35).
- (⁴⁰) Βλέπε υποσημείωση 34.
- (⁴¹) Σελίδες 5-19 της έκθεσης.
- (⁴²) Βλέπε υποσημείωση 288.
- (⁴³) Η Επιτροπή περιγράφει εδώ μια σειρά λαθών που εμφανίζονται στο κεφάλαιο 5.0 της πρώτης έκθεσης της Deloitte «Φερεγγυότητα της Ελληνικά Ναυπηγεία ΑΕ» («Credit Worthiness of Hellenic Shipyards SA»). Πρώτον, όσον αφορά την «Εφαρμογή του επενδυτικού σχεδίου (τρέχουσα κατάσταση και εξέλιξη)» («Implementation of the Investment Plan (Status and Evolution)»), η πρώτη έκθεση Deloitte περιέχει στη σελίδα 5-4 τον ισχυρισμό ότι στις 30 Ιουνίου 1999 «το πιστοποιημένο ποσό υπερέβη το 50 % της συνολικής επένδυσης». Ωστόσο στην πραγματικότητα το πιστοποιημένο ποσό στις 30 Ιουνίου 1999 αντιστοιχούσε στο 18 % του συνολικού επενδυτικού προγράμματος. Αυτό δείχνει ότι η εφαρμογή του επενδυτικού σχεδίου ήταν βραδεία. Η «τρέχουσα κατάσταση και εξέλιξη» («Status and Evolution») του σχεδίου ήταν ως εκ τούτου μάλλον «αρνητικός» παράγον στον πίνακα της σελίδας 5-2 της έκθεσης. Δεύτερον, όσον αφορά τα κριτήρια «Διαθεσιμότητα περιουσιακών στοιχείων επί των οποίων θα μπορούσαν να συσταθούν ασφάλειες» («Availability of property that could be encumbered») (σελίδα 5-5 και 5-6), η Επιτροπή θεωρεί ότι το στοιχείο αυτό δεν υπεισέρχεται στην αξιολόγηση του εάν μια ιδιωτική τράπεζα θα μπορούσε να είχε χορηγήσει τα δάνεια και τις εγγυήσεις που είχαν χορηγήσει η ΕΤΒΑ και το Δημόσιο. Πράγματι, τα εν λόγω δάνεια και εγγυήσεις δεν είχαν εξασφαλιστεί με εμπράγματα ασφαλείες. Κατά την αξιολόγηση του εάν ένα δάνειο ή εγγύηση από μέρος του Δημοσίου συνιστά ενίσχυση, πρέπει να λαμβάνεται υπόψη αν ακριβώς αυτή η συναλλαγή θα ήταν αποδεκτή για έναν ιδιώτη επενδυτή. Η Επιτροπή δεν οφείλει να αξιολογήσει αν η ΕΝΑΕ, με τη σύναψη σύμβασης άλλου τύπου που παρέχει περισσότερα δικαιώματα στον δανειοδότη, θα ήταν σε θέση να λάβει τα δάνεια και τις εγγυήσεις. Ακόμη και αν ήταν κρίσιμη η ύπαρξη περιουσιακών στοιχείων επί των οποίων θα μπορούσαν να συσταθούν ασφάλειες, η Επιτροπή παρατηρεί ότι τα υφιστάμενα περιουσιακά στοιχεία βαρύνονταν ήδη με ασφάλειες για ποσό 199 εκατ. ευρώ έως το 1998 και για ποσό 51 εκατ. ευρώ έως το 2003. Συνεπώς, ένας δυνητικός δανειοδότης θα ήταν σε θέση να αποκτήσει προνόμιο προηγούμενο κατά σειρά μόνον επί περιορισμένου μέρους των περιουσιακών στοιχείων. Πέραν αυτού, τα πάγια στοιχεία της ΕΝΑΕ ήταν μικρής αξίας ρευστοποίησης. Αυτό επιβεβαιώνεται από την ίδια την Deloitte Financial Advisory Services, στις σελίδες 8-8 και 8-9 της δεύτερης έκθεσης που συντάχθηκε στις 18 Ιουνίου 2007 (εφεξής «δύτηρη έκθεση Deloitte») και υποβλήθηκε από την TKMS/ENAEX προς στήριξη της επιστολής της προς την Επιτροπή με ημερομηνία 21 Ιουνίου 2007. Συμπερασματικά, η Επιτροπή θεωρεί ότι «η διαθεσιμότητα περιουσιακών στοιχείων επί των οποίων θα μπορούσαν να συσταθούν ασφάλειες» δεν έχει θέση στην αξιολόγηση των μέτρων και ότι, ακόμη και αν είχε θέση, ένας δυνητικός δανειοδότης δεν θα ελάμβανε υπόψη το στοιχείο αυτό το ίδιο θετικά όσο αναφέρει η πρώτη έκθεση Deloitte.
- Τρίτον η «διαθεσιμότητα κατασκευών που εντάσσονται στα ημιτελή προϊόντα και επί των οποίων θα μπορούσαν να συσταθούν ασφάλειες» («Availability of construction relating to work in progress that could be encumbered») (σελίδα 5-7) δεν προσφέρει πλήρη προστασία στους πιστωτές σε περίπτωση αδυναμίας εκπλήρωσης υποχρεώσεων από μέρους της ΕΝΑΕ και παύση των δραστηριοτήτων της. Πράγματι, η αγοραία αξία ενός ημιτελούς προϊόντος είναι συνήθως χαμηλή σε σύγκριση με τα κεφάλαια που έχει δανειοδοθεί η επιχείρηση για την κατασκευή τους και σε σύγκριση με τη συμβατική αξία. Αυτό αποδείχθηκε στην περίπτωση των δύο οχηματογωγών που είχε παραγγείλει η Strintzis lines, τα οποία πωλήθηκαν σε χαμηλή τιμή και μόνον (δηλαδή όχι νορμίτερα από) δύο έτη μετά από την ακύρωση της ναυπηγικής σύμβασης. Όσον αφορά τη μεταβίβαση απαιτήσεων της ΕΝΑΕ σε δανειοδότρια τράπεζα, και πάλι δεν πρόκειται για πλήρη προστασία, διότι εάν το ναυπηγείο παύσει τις δραστηριότητές του ο αγοραστής δεν θα λάβει το προϊόν που αφορά η παραγγελία και, συνεπώς, δεν θα υποχρεούται να καταβάλει την τιμή αγοράς. Αυτό σημαίνει ότι ακριβώς στην περίπτωση στην οποία θα ήταν αναγκαία, η ασφάλεια δεν θα είχε καμία αξία. Επομένως, η μεταβίβαση απαιτήσεων από συμβάσεις δεν επιτρέπει στη δανειοδότρια τράπεζα να ανακτήσει μεγάλο μέρος των χρημάτων σε περίπτωση πτώχευσης της ΕΝΑΕ (βλέπε π.χ. τις υποσημειώσεις 128 και 131 της παρούσας απόφασης). Ως εκ τούτου, ένας δυνητικός δανειοδότης δεν θα ελάμβανε υπόψη το στοιχείο αυτό το ίδιο θετικά όσο αναφέρει η πρώτη έκθεση Deloitte.
- Τέταρτον, όσον αφορά «τον δείκτη συνολικών τραπεζικών δανείων προς το μετοχικό κεφάλαιο και τις εκκρεμούσες οφειλές», «τις υπογεγραμμένες παραγγελίες πελατών (το βιβλίο παραγγελιών της ΕΝΑΕ)», την «εξέλιξη των εσόδων» και την «εξέλιξη της κερδοφορίας» («Total bank loans to shareholder's Equity ratio & debt obligations outstanding at the time», «Signed Client Contracts (HS's orderbook)», «Evolution of revenue generation» and «Evolution of profitability»), η Επιτροπή παραπέμπει στις παρατηρήσεις που αναπτύσσονται προηγουμένως στην παρούσα απόφαση. Μεταξύ άλλων, η Επιτροπή υπενθυμίζει ότι ήδη από το τελευταίο τρίμηνο του 1998 μπορούσε να προβλεφθεί ότι η ΕΝΑΕ θα σημείωνε ζημιές το 1999. Τους μήνες που ακολούθησαν κατέστη σαφές ότι το μέγεθος των ζημιών αυτών θα ήταν μεγάλο, και ότι μεγάλες ζημιές θα έπρεπε να αναμένονται και το 2000, και μάλιστα τέτοιες που σχεδόν θα εξαντλούσαν τα ίδια κεφάλαια της ΕΝΑΕ. Εν περιλήψει, η Επιτροπή θεωρεί ότι η πρώτη έκθεση Deloitte δεν λαμβάνει υπόψη το γεγονός ότι τα αρνητικά αποτελέσματα των ετών 1999 και 2000 ήταν ήδη προβλέψιμα πριν από την αρχή καθενός από τα έτη αυτά. Πέμπτον και τελευταίο, όπως ήδη εξηγήθηκε, κάθε δυνητικός δανειοδότης θα είχε εκλάβει τις περιστάσεις και τους λόγους αποπομπής της υφιστάμενης διοίκησης της ΕΝΑΕ ως αρνητικό παράγοντα. Ως εκ τούτου, η ταξινόμηση ως «απροσδιόριστο» στη σελίδα 5-2 δεν μπορεί να γίνει δεκτή από την Επιτροπή.

- (44) Το σημείο αυτό αναπτύσσεται στην επόμενη ενότητα (ενότητα 0) όπου η Επιτροπή αναλύει τη δυνατότητα καταλογισμού της συμπεριφοράς της ETBA στο Δημόσιο. Η μόνη αποστολή της την εποχή εκείνη ήταν να ενεργεί ως αναπτυξιακή τράπεζα. Οι ελληνικές αρχές αναφέρουν στην υποσημείωση 63 της απάντησής τους στην απόφαση επέκτασης της διαδικασίας: «Η ETBA ήταν η μοναδική αναπτυξιακή τράπεζα στην Ελλάδα και επομένως όσον αφορά την αναπτυξιακή δραστηριότητα δεν υπάρχει μέτρο σύγκρισης προς άλλα πιστωτικά ιδρύματα»
- (45) Βλέπε υποσημείωση 52.
- (46) Όσον αφορά την περίοδο μετά τις 30 Ιουνίου 1999, η Επιτροπή επίσης αδυνατεί να κατανοήσει ποια «αξία» είχε η μετοχή της ΕΝΑΕ και, κατ' επέκταση, ποια «αξία» προσπαθούσε να διαφυλάξει η ETBA. Πράγματι, η οικονομική κατάσταση ήταν τόσο κακή ώστε είναι αδύνατο να κατανοηθεί σε ποιο βαθμό οι μετοχές θα μπορούσαν να έχουν οποιαδήποτε σημαντική αξία.
- (47) ΔΕΚ, υπόθεση C-482/99, Γαλλία κατά Επιτροπής («Stardust»), Συλλογή 2002, σ. I-4397, σκέψη 52.
- (48) Επιστολή της 5ης Οκτωβρίου 2006, παράγραφος 156.
- (49) Επιστολή της 5ης Οκτωβρίου 2006, παράγραφος 156.
- (50) Η συμφωνία αγοράς μετοχών υπογράφηκε στις 18 Δεκεμβρίου 2001 και τροποποιήθηκε στις 20 Μαρτίου 2002, ημερομηνία κατά την οποία πραγματοποιήθηκε (έκλεισε) η πώληση.
- (51) Υπάρχουν πολλά άρθρα του Τύπου που αναφέρονται στην ανάμειξη της κυβέρνησης στην εν λόγω απόφαση. Βλέπε για παράδειγμα «Προθεσμία για ελληνικό ναυπηγείο/Η κυβέρνηση πρόκειται να λάβει απόφαση για την αγορά των Ελληνικών Ναυπηγείων» («Deadline for Greek shipyard/Government to decide on purchase of Hellenic Shipyards»), Financial Times, 19 Απριλίου 1985, «Σύμφωνα με τον Υπουργό Εθνικής Οικονομίας και Ναυτιλίας της Ελλάδας, κ. Γ. Αρσένη, ασκούνται πιέσεις στην κυβέρνηση να αγοράσει τα Ελληνικά Ναυπηγεία εξαιτίας της διάρθρωσης της ελληνικής βιομηχανίας» («According to the Greek minister of national economy and shipping, Mr G Arsenis, the government is under pressure to buy the Hellenic Shipyards because of the structure of Greek industry»), Lloyd's List International, 29 Ιουνίου 1985, «Αγορά των προβληματικών Ελληνικών Ναυπηγείων από την κυβέρνηση» («Government to buy ailing Greek shipyard»), Financial Times, 17 Ιουλίου 1985, «Ο κ. Α. Δροσογιάννης, υπουργός Εθνικής Άμυνας της Ελλάδας ανακοίνωσε ότι όλες οι μελλοντικές παραγγελίες για νέα πλοία του πολεμικού ναυτικού θα ανατεθούν στα Ελληνικά Ναυπηγεία» («Mr A Drossoyannis, the Greek Minister for National Defence, has announced that all future naval newbuilding orders will be placed with Hellenic Shipyards»), Lloyd's List International, 26 Ιουλίου 1985, «Ανεργοί εργάτες ναυπηγείων πραγματοποιούν πορεία στην Αθήνα» («Jobless shipyard workers march in Athens»), The Wall Street Journal, 12 Ιουλίου 1985.
- (52) Με επιστολή της 25 Νοεμβρίου 1986, η Ελλάδα κοινοποίησε στην Επιτροπή εισφορά κεφαλαίου στην ΕΝΑΕ ύψους 58,3 εκατ. USD από μέρους της ETBA. Η υπόθεση καταχωρήθηκε υπό τον αριθμό N 230/86. Με επιστολή της 20ής Μαρτίου 1987 (αριθ. αναφ. SG (87) D/3738), η Επιτροπή πληροφόρησε την Ελλάδα ότι έκρινε ότι η εισφορά κεφαλαίου από μέρους της ETBA συνιστά κρατική ενίσχυση η οποία, ωστόσο, συμβιβάζεται/συμβιβάσιμη με την κοινή αγορά.
- (53) Κεφάλαιο Ε (άρθρα 12-15) του νόμου 2367/1995.
- (54) Για παράδειγμα το άρθρο 13 του νόμου 2367/1995 προβλέπει μείωση του εργατικού δυναμικού της εταιρείας κατά 600 άτομα και καθορίζει λεπτομερώς τα σχετικά κίνητρα. Επίσης, σύμφωνα με το άρθρο 14 του ίδιου νόμου, το 99 % των υφιστάμενων την εποχή εκείνη χρεών της ΕΝΑΕ διαγράφεται.
- (55) Όπως αναφέρεται προηγουμένως, πράγματι, το Δημόσιο άρχισε να παρέχει μεγάλες ενισχύσεις στην ΕΝΑΕ αμέσως μόλις την απέκτησε.
- (56) Όπως διαπιστώθηκε ανωτέρω, η ΕΝΑΕ δεν διέθετε πρόσβαση στις τράπεζες από τις 30 Ιουνίου 1999 και μετά. Δεδομένου ότι η ΕΝΑΕ δεν μπορούσε να δανεισθεί κεφάλαια από την αγορά και ότι ήταν σε επισφαλή οικονομική κατάσταση, εάν η ETBA ηρνεύτο να της χορηγήσει τα δάνεια ή είχε απαιτήσει υψηλότερα επιτόκια, αυτό θα επιδείνωνε τις δυσχέρειες της ΕΝΑΕ (και μπορούσε ακόμη να δώσει το έναυσμα για την πτώχευσή της), πράγμα το οποίο θα ήταν απαράδεκτο για το Δημόσιο. Συνεπώς, λόγω της επιρροής του Δημοσίου, η ETBA δεν είχε άλλη επιλογή από το να χορηγήσει τα δάνεια που ζητούσε η ΕΝΑΕ.
- (57) Ανακοίνωση της Επιτροπής, βάσει του άρθρου 93 παράγραφος 2 της συνθήκης ΕΚ, προς τα άλλα κράτη μέλη και τους λοιπούς ενδιαφερόμενους σχετικά με την ενίσχυση που η ελληνική κυβέρνηση σχεδίαζε να χορηγήσει στα Ελληνικά Ναυπηγεία ΑΕ(ΕΕ C 80 της 13.3.1997, σ. 8).
- (58) ΔΕΚ, υπόθεση C-482/99, Γαλλία κατά Επιτροπής («Stardust»), Συλλογή 2002, σ. I-4397, σκέψη 56.
- (59) Επιστολή των ελληνικών αρχών με ημερομηνία 18 Σεπτεμβρίου 2002 (που καταχωρήθηκε από την Επιτροπή στις 23 Σεπτεμβρίου 2002 με τον αριθμό Α/36895), η οποία εστάλη στο πλαίσιο της υπόθεσης CP 101/02.
- (60) ΔΕΚ, C-482/99, Γαλλία κατά Επιτροπής («Stardust»), Συλλογή 2002, σ. I-4397, σκέψη 56.

- (⁶¹) Επιστολή των ελληνικών αρχών με ημερομηνία 20 Νοεμβρίου 2003, η οποία εστάλη στο πλαίσιο της υπόθεσης CP 101/02.
- (⁶²) Επιπλέον, χορηγήθηκαν επιπροσθέτως της ήδη υφιστάμενης ανάμειξης της ETBA στην ENAE, ούτως ώστε το συνολικό άνοιγμα της ETBA έναντι της ENAE να είναι σημαντικό. Απόδειξη της σπουδαιότητας του ανοίγματος αυτού είναι ότι η ετήσια έκθεση της ETBA για το 2000 αναγνωρίζει τις ζημιές που είχε η τράπεζα από την ανάμειξη της στην ENAE (σ. 42-43).
- (⁶³) Επιστολή της Ελλάδας με ημερομηνία 15 Ιουνίου 2006 (αριθμός της διαδικασίας ανάκτησης: CR 40/02).
- (⁶⁴) Στην απόφαση C 10/1994, η Επιτροπή δεν εξετάζει τη διαγραφή χρεών που απορρέουν από «την κατασκευή στρατιωτικών σκαφών» διότι πρόκειται για «δραστηριότητα η οποία δεν εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της συνθήκης ΕΚ». Ομοίως στην απόφαση N 513/2001, η Επιτροπή δεν εξετάζει το 75 % των κρατικών ενισχύσεων ύψους 118 εκατ. ευρώ, διότι αφορούν στρατιωτικές ναυπηγικές δραστηριότητες.
- (⁶⁵) Υπενθυμίζεται ότι η ENAE δεν τηρούσε χωριστούς λογαριασμούς για τις στρατιωτικές και τις μη στρατιωτικές της δραστηριότητες κατά τα υπό εξέταση έτη. Συνεπώς, ένα μέτρο μπορεί να θεωρηθεί ότι χρηματοδοτεί συγκεκριμένη δραστηριότητα μόνον εφόσον η απόφαση χορήγησής του αναφέρει επακριβώς τη χρηματοδοτούμενη δραστηριότητα.
- (⁶⁶) ΕΕ C 288 της 9.10.1999, σ. 2.
- (⁶⁷) Το ίδιο έτος, η διαγραφή χρεών για τις στρατιωτικές δραστηριότητες του ναυπηγείου δεν εκτιμήθηκε από την Επιτροπή βάσει των κανόνων περί κρατικών ενισχύσεων.
- (⁶⁸) Αυτό καθίσταται σαφές και από τη διατύπωση της απόφασης C 10/1994.
- (⁶⁹) Αυτή ήταν και η πληροφορία που δόθηκε στους ενδιαφερόμενους υποψηφίους κατά τη διαδικασία ιδιωτικοποίησης του 2001, όπως προκύπτει από την έκθεση περί «Δέουσας επιμέλειας» («Due Diligence») της 19ης Ιουνίου 2001 που κατήρτισε η Arthur Andersen για τις HDW και Ferrostaal, σ. 23 (η οποία διαβιβάστηκε ως παράρτημα C της έκθεσης που υπέβαλαν η TKMS και η ENAEX στην επιστολή τους της 21ης Ιουνίου 2007).
- (⁷⁰) Η Επιτροπή υπενθυμίζει ότι η ιδιωτικοποίηση του 200–2002 –και ακόμη λιγότερο το πάγωμα του επενδυτικού προγράμματος κατά τη διαδικασία εκείνη– δεν ήταν κάτι το οποίο είχε ζητήσει η ίδια.
- (⁷¹) Τμήμα 1.3.β. της επιστολής της 20ής Οκτωβρίου 2004.
- (⁷²) Ποσό που δήλωσαν σε ευρώ οι ελληνικές αρχές.
- (⁷³) Οι πληροφορίες αυτές αναφέρονται στην ενότητα 1.3 και στα παραρτήματα 4, 5 και 6 της επιστολής της Ελλάδας της 20ής Οκτωβρίου 2004.
- (⁷⁴) ΕΕ C 71 της 11.3.2000, σ. 14.
- (⁷⁵) Βλέπε υποσημείωση 14 στην επιστολή της Ελλάδας της 20ής Οκτωβρίου 2004.
- (⁷⁶) Στο σημείο 2.1.2 της ανακοίνωσης για τις εγγυήσεις αναφέρεται ότι «ακόμη και αν το κράτος δεν χρειαστεί ποτέ να προβεί σε πληρωμές στο πλαίσιο της εγγύησης, μπορεί εντούτοις να υπάρχει κρατική ενίσχυση βάσει του άρθρου 87 παράγραφος 1. Η ενίσχυση χορηγείται όταν παρέχεται η εγγύηση, και όχι όταν η εγγύηση καταπίπτει ή όταν πραγματοποιούνται οι πληρωμές σύμφωνα με τους όρους της εγγύησης. Η εκτίμηση του κατά πόσο μία εγγύηση συνιστά κρατική ενίσχυση, και, αν ναι, ο προσδιορισμός του ποσού της κρατικής ενίσχυσης, πρέπει να πραγματοποιείται κατά τη στιγμή που παρέχεται η εγγύηση».
- (⁷⁷) Για παράδειγμα, η «Portugal shipyards» αναφέρεται ως ανταγωνιστής της ENAE στη σελίδα 10 του εγγράφου με τίτλο «Hellenic Shipyards SA – Confidential Information Memorandum – Alpha Finance/Commercial Bank of Greece/KPMG/Elias SP. Paraskevas» του Μαρτίου 2001, το οποίο διανεμήθηκε στους υποψηφίους αγοραστές. Αντίγραφο της έκθεσης αυτής υπέβαλε η TKMS/GNS στην επιστολή της της 21ης Ιουνίου 2007.
Η Επιτροπή παρατηρεί επίσης ότι στον τίτλο «Ορισμός της γεωγραφικής αγοράς» της απόφασης που εξέδωσε στην υπόθεση συγκέντρωσης αριθ. COMP/M.2772 – HDW/FERROSTAAL/ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΝΑΥΠΗΓΕΙΑ αναφέρεται: «Τα μέρη υποστηρίζουν ότι η αγορά κατασκευών, επισκευών και μετατροπών όλων των ειδών εμπορικών σκαφών είναι παγκόσμια ως προς το γεωγραφικό της πεδίο δεδομένου ότι το κόστος των θαλάσσιων μεταφορών είναι σχετικά χαμηλό και δεν υπάρχουν σημαντικοί φραγμοί στο εμπόριο».
- (⁷⁸) Η Επιτροπή παρατηρεί επίσης ότι προηγούμενες αποφάσεις της Επιτροπής και του Συμβουλίου σχετικά με κρατικές ενισχύσεις που χορηγήθηκαν στην ENAE βασίζονταν στην ύπαρξη στρέβλωσης του ανταγωνισμού και επηρεασμού του εμπορίου. Οι αποφάσεις αυτές δεν αμφισβητήθηκαν ποτέ. Επομένως, κατά την αξιολόγηση των μέτρων που εφαρμόστηκαν την ίδια περίοδο, δεν χρειάζεται να πραγματοποιείται εκτενής επαλήθευση του κατά πόσον πληρούνται τα δύο αυτά κριτήρια.

- (⁷⁹) ΕΕ L 202 της 18.7.1998, σ. 1.
- (⁸⁰) ΕΕ C 288 της 9.10.1999, σ. 2.
- (⁸¹) Τις πληροφορίες αυτές υπέβαλε η Ελλάδα στην ενότητα 1.3.α και στο παράρτημα 4 της επιστολής της της 20ής Οκτωβρίου 2004.
- (⁸²) Εάν τα ναυπηγεία διέκοπταν τη λειτουργία τους, οι αρμόδιες ελεγκτικές αρχές θα μπορούσαν να αποφασίσουν να μη διενεργήσουν κανένα έλεγχο σχετικά με την εφαρμογή του σχεδίου, οπότε δεν θα είχε τηρηθεί ο όρος της καταβολής της πρώτης δόσης.
- (⁸³) Στην ενότητα 1.2.2 με τίτλο «Διενέργεια Α' ελέγχου από τα αρμόδια όργανα» της επιστολής τους της 20ής Οκτωβρίου 2004, οι ελληνικές αρχές εξηγούν ότι το ΥΠΕΘΟ καθυστέρησε τη σύνταξη του Φύλλου Ελέγχου, με αποτέλεσμα να παρέλθει η προθεσμία της 31ης Δεκεμβρίου 1999 που είχε καθοριστεί από την ελληνική εγκριτική απόφαση. Προκειμένου να καταβληθεί η ενίσχυση μετά την ημερομηνία αυτή έπρεπε να προηγηθεί η παράταση από τις ελληνικές αρχές της προθεσμίας για την υλοποίηση του επενδυτικού σχεδίου. Η έκδοση απόφασης παράτασης του επενδυτικού σχεδίου με τη σειρά της προϋπέθετε την παράταση της Γνωμοδοτικής Επιτροπής, γεγονός που κατέστη δύσκολο λόγω νομοθετικών αλλαγών.
- (⁸⁴) ΕΕ C 368 της 23.12.1994, σ. 12.
- (⁸⁵) Η διαφορά μεταξύ των δύο επιτοκίων πρέπει να πολλαπλασιασθεί επί το οφειλόμενο κεφάλαιο του δανείου (δηλαδή το μη εξοφληθέν μέρος του κεφαλαίου) κατά το υπό εξέταση έτος.
- (⁸⁶) Ομοίως, στην ανακοίνωση για τις ενισχύσεις με τη μορφή εγγυήσεων αναφέρεται ότι η ενίσχυση χορηγείται όταν παρέχεται η εγγύηση και όχι σε μεταγενέστερη ημερομηνία (βλέπε υποσημείωση 76).
- (⁸⁷) Πράγματι, η αγοραία αξία ενός δανείου εξαρτάται από την παρούσα αξία των μελλοντικών ταμειακών ροών, οι οποίες ανάγονται στην παρούσα αξία με τη χρησιμοποίηση επιτοκίου ανάλογου προς τον κίνδυνο του δανείου. Εάν το επιτόκιο που προβλέπεται στη σύμβαση δανειοδότησης είναι κατώτερο αυτού του επιτοκίου, η αγοραία αξία μειώνεται αμέσως σε επίπεδο χαμηλότερο από την ονομαστική αξία του δανείου.
- (⁸⁸) Εάν ο νέος ιδιοκτήτης της ΕΤΒΑ αποφάσιζε μετά την ιδιωτικοποίηση να παρατείνει πέραν της αρχικής προθεσμίας λήξης δάνειο που δεν ήταν εγγυημένο από το Ελληνικό Δημόσιο, δεν υπάρχει ενίσχυση κατά την περίοδο πέραν της αρχικής προθεσμίας λήξης του δανείου δεδομένου ότι δεν ενέχονται κρατικοί πόροι σύμφωνα με αυτή τη συλλογιστική.
- (⁸⁹) Τις πληροφορίες αυτές υπέβαλε η Ελλάδα στην ενότητα 1.3 και στο παράρτημα 6 της επιστολής της της 20ής Οκτωβρίου 2004.
- (⁹⁰) Βλέπε υποσημείωση 83.
- (⁹¹) Μπορεί να τενθεί το ερώτημα γιατί υπέγραψε η ΕΤΒΑ τη σύμβαση δανείου στις 31 Μαΐου 2002 εάν δεν είχε την πρόθεση να καταβάλει το αντίστοιχο ποσό στη ΕΝΑΕ. Η Επιτροπή παρατηρεί ότι η ημερομηνία υπογραφής της σύμβασης συμπίπτει απολύτως με την ημερομηνία ολοκλήρωσης της πώλησης της ΕΝΑΕ. Είναι επομένως πιθανόν ότι οι αγοραστές της ΕΝΑΕ πίεσαν την ΕΤΒΑ να χορηγήσει περισσότερη χρηματοδότηση στην ΕΝΑΕ απειλώντας την ότι σε αντίθετη περίπτωση δεν θα έκαναν δεκτή την ολοκλήρωση της πώλησης. Ούτως εχόντων των πραγμάτων, η ΕΤΒΑ δέχθηκε πιθανώς να συνάψει αυτό το δάνειο, όμως περιέλαβε στη σύμβαση διατάξεις που της παρείχαν την ευχέρεια να αρνηθεί την καταβολή του δανείου όταν η ΕΝΑΕ ζητούσε να το εισπράξει. Όπως θα εξηγηθεί στην εκτίμηση του μέτρου Ε18γ, βάσει του τμήματος 8.2.2 της σύμβασης της 20ής Μαρτίου 2002, η Τράπεζα Πειραιώς υποτίθετο ότι θα βοηθούσε το Ελληνικό Δημόσιο να ολοκληρώσει την πώληση της ΕΝΑΕ. Σε αυτή τη βάση, το Ελληνικό Δημόσιο πιθανόν να πίεσε επίσης την ΕΤΒΑ να υπογράψει τη σύμβαση δανείου προκειμένου να διευκολύνει την ολοκλήρωση της πώλησης της ΕΝΑΕ.
- (⁹²) Η ΕΝΑΕ υπέβαλε παρατηρήσεις σχετικά με την απόφαση επέκτασης της διαδικασίας με επιστολή της 30ής Οκτωβρίου 2006. Στην παράγραφο 4 της επιστολής αναφέρεται: «Δεδομένου του ότι η ΕΝΑΕ συνεργάστηκε στενά με το ελληνικό κράτος για τη διατύπωση της απάντησης που υπέβαλε στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή, η επιχείρηση δεν θεωρεί αναγκαίο να υποβάλει εκ νέου πληροφορίες οι οποίες έχουν ήδη υποβληθεί από το ελληνικό κράτος, ούτε να εκθέσει τα ίδια επιχειρήματα, το περιεχόμενο των οποίων υποστηρίζει πλήρως, αλλά προκειμένου η απάντηση να είναι πλήρης και για να βοηθήσει το έργο της Επιτροπής, θα συνοψίσει τα επιχειρήματα που εξέθεσε ήδη και θα υποβάλει οιαδήποτε νέα αποδεικτικά στοιχεία συγκέντρωσε στο διάστημα που πέρασε από την απάντηση της Ελλάδας μέχρι την παρούσα απάντηση και θα παρουσιάζει οιαδήποτε νέα ή συμπληρωματικά επιχειρήματα». Ως εκ τούτου, για να μην επαναλαμβάνονται τα ίδια επιχειρήματα, στην παρούσα απόφαση, οι παρατηρήσεις της ΕΝΑΕ και της Ελλάδας σχετικά με την απόφαση επέκτασης της διαδικασίας θα συγχωνευθούν.
- (⁹³) Σύμφωνα με την οδηγία 90/684/ΕΟΚ, οι ενισχύσεις αναδιάρθρωσης (κεφάλαιο III) κατανέμονται σε ενισχύσεις επενδύσεων (άρθρο 6), ενισχύσεις για το κλείσιμο επιχειρήσεων (άρθρο 7), ενισχύσεις για την έρευνα και την ανάπτυξη (άρθρο 8) και ενισχύσεις λειτουργίας με σκοπό την αναδιάρθρωση (άρθρα 9 και 10).
- (⁹⁴) Επιστολή των ελληνικών αρχών της 15ης Φεβρουαρίου 2008, παράγραφος 26.

- (⁹⁵) Επιστολή των ελληνικών αρχών της 19ης Μαρτίου 2007. Επαναλαμβάνεται σε επιστολή της 29ης Ιουνίου 2007, παράγραφοι 62 και 63.
- (⁹⁶) Οι λεπτομέρειες για τη συμμετοχή αυτή θα δοθούν κατά την ανάλυση του μέτρου E10.
- (⁹⁷) Επιστολή των ελληνικών αρχών της 31ης Μαρτίου 2003, απόσπασμα από την απάντηση στην ερώτηση 5.
- (⁹⁸) Επιστολή των ελληνικών αρχών της 29ης Ιουνίου 2007, απόσπασμα από τις παραγράφους 49, 50 και 51.
- (⁹⁹) Η Επιτροπή δεν μπορούσε να αγνοήσει – και δεν αγνόησε – το γεγονός ότι οι εργαζόμενοι έχουν στόχους όπως η διατήρηση των θέσεων εργασίας και προσπαθούν, για τον λόγο αυτό, να εξασφαλίζουν τους στόχους αυτούς όταν διαχειρίζονται την επιχείρηση που τους ανήκει. Ωστόσο, εξαιτίας του υψηλού τιμήματος αγοράς, σημαντικός στόχος για τους εργαζομένους κατέστη και η διατήρηση και η αύξηση της αξίας των μετοχών τους.
- (¹⁰⁰) Υπενθυμίζεται ότι η πληρωμή του τιμήματος πώλησης από τους εργαζομένους μέσω παρακράτησης μέρους των μισθών και των επιδομάτων τους δεν προβλεπόταν μόνο στη σύμβαση του Σεπτεμβρίου 1995, αλλά και στο άρθρο 12 του νόμου 2367/1995.
- (¹⁰¹) Υπενθυμίζεται ότι η ΕΤΒΑ μπορούσε να προβεί σε αναγκαστική εκτέλεση βάσει του ενεχύρου της επί των μετοχών εάν οι εργαζόμενοι δεν κατέβαλλαν το τίμημα αγοράς, όπως προέβλεπε η σύμβαση του Σεπτεμβρίου 1995.
- (¹⁰²) Υπενθυμίζεται ότι η καταβολή του τιμήματος πώλησης από τους εργαζομένους μέσω παρακράτησης επί των μισθών και των επιδομάτων τους, δεν προβλέπεται μόνο στη σύμβαση του Σεπτεμβρίου 1995, αλλά και στο άρθρο 12 του νόμου 2367/1995.
- (¹⁰³) Στη σύμβαση του Σεπτεμβρίου 1995 αναφέρεται σαφώς ότι οι εργαζόμενοι όφειλαν να καταβάλουν παράλληλα το τίμημα αγοράς και τη συνεισφορά τους στην αύξηση κεφαλαίου. Αυτή η διπλή πληρωμή δεν ήταν, επομένως, μη αναμενόμενη. Αποτελεί ουσιώδες μέρος της σύμβασης του 1995. Η Ελλάδα όφειλε να εξακριβώσει εάν ήταν εφικτές οι βασικές διατάξεις της σύμβασης πριν την παρουσίαση στην Επιτροπή ως ιδιωτικοποίηση. Εάν ουσιώδεις διατάξεις μιας σύμβασης την οποία η ίδια η Ελλάδα υπέβαλε στην Επιτροπή αποδεικνύονται μη εφαρμόσιμες, θα πρέπει να συναχθεί ότι η απόφαση C 10/94 είχε βασιστεί σε παραπλανητικές πληροφορίες που υπέβαλε η Ελλάδα, και η απόφαση αυτή πρέπει να ανακληθεί.
- (¹⁰⁴) Παράγραφοι 59 και 60 της επιστολής των ελληνικών αρχών της 29ης Ιουνίου 2007.
- (¹⁰⁵) Στην παράγραφο 191 της επιστολής της Ελλάδας της 5ης Οκτωβρίου 2006 αναφέρεται: «Από τις 31.12.1998, έως και την πώληση των μετοχών της ΕΝΑΕ στην Κοινοπραξία HDW/FS (11.10.2001), παρακρατούταν, μέρος από το μισθό των εργαζομένων-μετόχων για την αποπληρωμή προς την ΕΤΒΑ του τιμήματος αγοράς των μετοχών του 49 %». Παρόμοια δήλωση έκανε η ΕΝΑΕ στις παραγράφους 35 και 36 της επιστολής της της 31ης Οκτωβρίου 2006. Πριν την απόφαση επέκτασης της διαδικασίας, οι ελληνικές αρχές είχαν κάνει παρόμοιες δηλώσεις στο 8ο κεφάλαιο της επιστολής τους της 26ης Μαΐου 2005. Επιπλέον, σε μια σειρά επιστολών η Ελλάδα ανέφερε ότι οι εργαζόμενοι κατείχαν το 49 % των μετοχών. Με τον τρόπο αυτόν, η Ελλάδα έδωσε την εντύπωση ότι είχε εφαρμοστεί η σύμβαση του Σεπτεμβρίου 1995. Μόνο μετά την κίνηση της διαδικασίας διαπίστωσε η Επιτροπή ότι η Ελλάδα δεν είχε εφαρμόσει την ίδια της τη νομοθεσία (δηλαδή τον νόμο 2367/1995), δεδομένου ότι είχε μεν μεταβιβάσει την κυριότητα του 49 % της ΕΝΑΕ στους εργαζομένους, αλλά δεν είχε εφαρμόσει το υπόλοιπο της σύμβασης και συγκεκριμένα δεν είχε απαιτήσει την καταβολή του τιμήματος πώλησης από αυτούς. Αντιθέτως, στην επιστολή τους της 31ης Μαρτίου 2003, οι ελληνικές αρχές είχαν αφήσει να εννοηθεί ότι οι εργαζόμενοι (ή μέρος αυτών) δεν είχαν καταβάλει τις προβλεπόμενες ετήσιες δόσεις (ή μέρος αυτών).
- (¹⁰⁶) Επιστολή της Επιτροπής της 27ης Απριλίου 2007 προς την Ελλάδα (ερώτηση 3) και επιστολή της Επιτροπής της 23ης Αυγούστου 2007 προς την ΕΝΑΕ.
- (¹⁰⁷) Επιστολή της Επιτροπής της 27ης Απριλίου 2007 προς την Ελλάδα (ερώτηση 4) και επιστολή της Επιτροπής της 23ης Αυγούστου 2007 προς την ΕΝΑΕ. Η τελευταία επιστολή εστάλη στην Ελλάδα για παρατηρήσεις στις 13 Νοεμβρίου 2007, δίνοντας την ευκαιρία στην Ελλάδα να υποβάλει για δεύτερη φορά παρατηρήσεις.
- (¹⁰⁸) Σημεία 2.3.γ και 2.4 της επιστολής της Ελλάδας της 29ης Ιουνίου 2007, επιστολή της ΕΝΑΕ της 9ης Οκτωβρίου 2007, και επιστολές της Ελλάδας της 14ης Δεκεμβρίου 2007 και της 15ης Φεβρουαρίου 2008.
- (¹⁰⁹) Όσον αφορά την επισκευή του πλοίου KEYMAR τους πρώτους μήνες του 2003, η Ελλάδα υποστηρίζει ότι, επειδή στη συγκεκριμένη περίπτωση η επισκευή ήταν περισσότερο πολύπλοκη και εξειδικευμένη από άλλες περιπτώσεις, ήταν λογικό να θεωρηθεί ότι το ποσοστό των εργατοωρών ήταν 25 % και όχι 20 %.
- (¹¹⁰) Παράγραφος 144 της επιστολής της Ελλάδας της 5ης Οκτωβρίου 2006.
- (¹¹¹) Επιστολή της Επιτροπής της 27ης Απριλίου 2004 (ερώτηση 2.2), στην οποία η Ελλάδα απάντησε με επιστολή της 29ης Ιουνίου 2007.

(¹¹²) Κατά πάσα πιθανότητα, ο αριθμός αυτός δείχνει πόσο κοστίζει μια ώρα παραγωγής των εργαζομένων της ΕΝΑΕ για την επιχείρηση σε μια δεδομένη χρήση. Ο αριθμός των ωρών παραγωγής που πραγματοποιεί ένας εργαζόμενος αποτελεί μέρος μόνον του αριθμού ωρών για τις οποίες αμειβεται από την ΕΝΑΕ ο εργαζόμενος. Ο αριθμός αυτός εξαρτάται από πολλούς παράγοντες, και ιδίως από τη δομή και την αποτελεσματικότητα των ναυπηγείων. Κατά συνέπεια, οι υπερβολάβοι βρίσκονται σε ανταγωνισμό μεταξύ τους. Για τον λόγο αυτόν, χρειάζεται να είναι ανταγωνιστικοί και ευέλικτοι. Έχουν περιορισμένο πάγιο κόστος (δηλαδή μόνιμους εργαζομένους) και πρέπει να κρατήσουν το κόστος τους χαμηλό. Τα ναυπηγεία προσφεύγουν σε υπερβολάβους ακριβώς διότι τους κοστίζει λιγότερο από το να προσλάβουν προσωπικό τα ίδια.

(¹¹³) Ο σύμβουλος παρατηρεί:

«Ο αριθμός των εργατοωρών των υπερβολάβων μπορεί να προκύψει από το κόστος, χρησιμοποιώντας το μέσο κόστος ανά εργατοώρα, το οποίο είναι συγκρίσιμο μεταξύ υπερβολάβων από τον ίδιο κλάδο και την ίδια χώρα.

Βάσει της έκθεσης με τίτλο "Η εξέλιξη των μισθών το 2006" που εξέδωσε το Ευρωπαϊκό Ίδρυμα για τη Βελτίωση των Συνθηκών Διαβίωσης και Εργασίας, ο κατώτατος μηνιαίος ακαθάριστος μισθός ανέρχεται σε 625,97 ευρώ στην Ελλάδα και σε 1 254,28 ευρώ στη Γαλλία.

Η μέση αγοραία τιμή της εργατοώρας στον ναυπηγοεπισκευαστικό κλάδο της Γαλλίας κυμαίνεται από 40 έως 50 ευρώ. Εφαρμόζοντας τον συντελεστή 2, οποίος ισχύει μεταξύ Ελλάδας και Γαλλίας για τους κατώτατους μισθούς, θα μπορούσε να αναμένεται τιμή από 20 έως 25 ευρώ ανά εργατοώρα στον ναυπηγοεπισκευαστικό κλάδο της Ελλάδας.

Ως αποτέλεσμα των ερευνών που πραγματοποιήσαμε, φαίνεται ότι οι τιμές αυτές κυμαίνονταν μεταξύ 30 και 36 ευρώ στις αρχές του 2007. Πρόκειται για την τιμή που τιμολογείται για κάθε άμεση εργατοώρα και περιλαμβάνει όλες τις σχετικές δαπάνες: έμμεσες εργατοώρες, ώρες διαχείρισης, γενικές δαπάνες και πάγια έξοδα.

Καθώς δεν μπορέσαμε να διαπιστώσουμε πώς διαμορφώνονται οι μέσοι μισθοί στον ναυπηγοεπισκευαστικό κλάδο έναντι των ελάχιστων μισθών στις δύο χώρες, προτιμήσαμε να χρησιμοποιήσουμε συντηρητική εκτίμηση κάνοντας τους υπολογισμούς μας βάσει τιμών εργατοώρας οι οποίες κυμαίνονται από 30 έως 36 ευρώ/ώρα.

Οι τιμές της εργατοώρας των υπερβολάβων, όπως αναφέρονται στο παράρτημα 6 των παρατηρήσεων που υπέβαλε η Ελλάδα στην Επιτροπή, διαμορφώνονται ως εξής

(σε EUR)

Έτος	Άμεσες	Συμπεριλαμβανομένου του εμπορικού κέρδους (15 %) και του έμμεσου κόστους (20 %), βάσει της μεθόδου που αναφέρεται στο παράρτημα 6 των παρατηρήσεων της Ελλάδας
2002	25,97	40
2003	27,49	42,3
2004	[...]	[...]
2005	[...]	[...]
2006	[...]	[...]

Εάν υπολογίσουμε τον αριθμό των εργατοωρών των υπερβολάβων βάσει κόστους εργατοώρας μεταξύ 30 και 36 EUR το 2006 και, για τα προηγούμενα έτη, εφαρμόζοντας στις τιμές αυτές τον δείκτη κλιμάκωσης κόστους της Eurostat, προκύπτουν οι ακόλουθες τιμές:

ΔΕΙΚΤΗΣ: Im-Ici-tot	2002	2003 (9 μήνες)	2004	2005	2006
Δείκτης ΕΕ-27	108,9	112,8	116,5	119,7	121,6
Δείκτης Ελλάδας	113,5	116,6	127,0	127,7	133,9
Σύνολικό κόστος υπερβολαβικού προσωπικού	3 804 891	16 471 323	[...]	[...]	[...]
Εκτίμηση του συμβούλου					
Κόστος εργατοώρας (κατώτ. τιμή)	25,4	26,1	28,5	28,6	30
Άμεσες εργατοώρες υπερβολάβου (ανώτ. εκτίμηση)	149 598	630 388	[...]	[...]	[...]
Εκτίμηση συμβούλου					
Κόστος εργατοώρας (ανώτ. τιμή)	30,5	31,4	34,2	34,3	36
Άμεσες εργατοώρες υπερβολάβου (κατώτ. εκτίμηση)	124 665	525 324	[...]	[...]	[...]
Στοιχεία ΕΝΑΕ					
Κόστος εργατοώρας	25,97	27,49	[...]	[...]	[...]
Κόστος εργατοώρας + έμμεσο + κέρδος	40,0	44,5	[...]	[...]	[...]
Άμεσες εργατοώρες υπερβολάβου	95 232	370 142	[...]	[...]	[...]

- (¹¹⁴) Επιστολή της Επιτροπής της 27ης Απριλίου 2004 (ερώτηση 2.2.δ) στην οποία η Ελλάδα απάντησε με επιστολή της 29ης Ιουνίου 2007.
- (¹¹⁵) Υπόθεση T-296/97 Alitalia κατά Επιτροπής, Συλλογή 2000, σ. II-3871, σκέψεις 82 και 84.
- (¹¹⁶) Ειδικότερα, η ETBA δεν μπορεί, αφενός, να μην εφαρμόζει το τμήμα της σύμβασης του Σεπτεμβρίου 1995 σχετικά με την καταβολή του τιμήματος αγοράς (δηλαδή να μην αξιώνει τις αντίστοιχες ετήσιες πληρωμές) και, αφετέρου, να ισχυρίζεται ότι βάσει της ίδιας αυτής σύμβασης ήταν υποχρεωμένη να συμμετάσχει στις αυξήσεις κεφαλαίου. Επομένως, επειδή η ETBA και οι ελληνικές αρχές είχαν αποφασίσει να μην εφαρμόσουν με τον προσήκοντα τρόπο σημαντικές διατάξεις της σύμβασης, δεν νομιμοποιούνται την ίδια στιγμή να επικαλούνται επιλεκτικά άλλες διατάξεις της συγκεκριμένης σύμβασης προς επίρρωση του ισχυρισμού τους ότι η ETBA ήταν συμβατικά υποχρεωμένη να προβεί σε ορισμένες ενέργειες (δηλαδή να συμμετάσχει στις αυξήσεις κεφαλαίου).
- (¹¹⁷) Οι εργαζόμενοι της ΕΝΑΕ συμμετείχαν στην αύξηση κεφαλαίου. Παρ' όλα αυτά, η κατάστασή τους διέφερε από εκείνη της ETBA. Συγκεκριμένα, είχαν ήδη παραβεί τη σύμβαση του Σεπτεμβρίου 1995, υπό την έννοια ότι δεν κατέβαλαν το τμήμα αγοράς στην ETBA. Επιπλέον, η κατάστασή τους διέφερε από την κατάσταση τόσο της ETBA όσο και ενός επενδυτή σε οικονομία αγοράς. Συγκεκριμένα, ενδιαφέρονταν για τη διαφύλαξη των θέσεων εργασίας τους, πράγμα που αποτελούσε γι' αυτούς κίνητρο να επενδύσουν στην ΕΝΑΕ, έστω και αν η αναμενόμενη οικονομική απόδοση δεν ήταν επαρκής προκειμένου να πεισθεί ένας επενδυτής σε οικονομία αγοράς να επενδύσει στη συγκεκριμένη επιχείρηση.
- (¹¹⁸) Η Ελλάδα προσκόμισε αντίγραφο του εν λόγω νόμου ως παράρτημα 10 της επιστολής της με ημερομηνία 5 Οκτωβρίου 2006.
- (¹¹⁹) Δεν είναι απολύτως σαφές με βάση τα στοιχεία που έχουν υποβάλει οι ελληνικές αρχές και η ΕΝΑΕ (συμπεριλαμβανομένης της πρώτης έκθεσης της Deloitte) κατά πόσον η προμήθεια ανερχόταν σε 0,4 % σε ετήσια βάση, αλλά καταβάλλονταν ανά τρίμηνο ή ανερχόταν σε 0,4 % ανά τρίμηνο. Μολονότι το στοιχείο αυτό είναι σημαντικό στο πλαίσιο της διαδικασίας ανάκτησης, δεν μεταβάλλει το συμπέρασμα στην παρούσα απόφαση.
- (¹²⁰) Η εν λόγω απαρίθμηση παρατίθεται στη σελίδα 3–11 και 3–12 της έκθεσης, ως μέρος της ανάλυσης του δανείου ύψους 10 δις δραχμών, για το οποίο χορηγήθηκε κρατική εγγύηση βάσει του νόμου 2322/1995 (μέτρο E14 της παρούσας απόφασης).
- (¹²¹) Η Επιτροπή έχει εγκρίνει κατά το παρελθόν ορισμένα καθεστώτα εγγυήσεων στον κλάδο της ναυπηγικής βιομηχανίας τα οποία δεν εμπεριείχαν στοιχεία κρατικής ενίσχυσης, στα εξής κράτη μέλη: Γερμανία (ΕΕ C 62 της 11.3.2004, σ. 3), Κάτω Χώρες (ΕΕ C 228 της 17.9.2005, σ. 10), Γαλλία (ΕΕ C 259 της 27.10.2006, σ. 14) και Φινλανδία (ΕΕ C 152 της 6.7.2007, σ. 6). Τα δύο τελευταία καθεστώτα συμπεριλαμβάνουν ρητώς εγγυήσεις για προκαταβολές.
- (¹²²) Δεδομένου ότι η ETBA ανήκε κατά 100 % στο Δημόσιο, όταν η τράπεζα χορήγησε τις εγγυήσεις για προκαταβολές, η εγγυητική προμήθεια που η ΕΝΑΕ κατέβαλε στην ETBA αποτελούσε ήδη αμοιβή για το Δημόσιο.
- (¹²³) Οι τροποποιήσεις ήταν οι εξής:
Προγραμματική συμφωνία 33α – ΣΔ 33α (προμήθεια 20 ΗΑ/Α): υπολογίστηκαν οι ποινικές ρήτρες μέχρι τις 31.12.2002 και καταγράφησαν στις τροποποιήσεις ως γεγεννημένα ποσά. Συμφωνήθηκε αυτές να καταβληθούν σε 10 δόσεις αρχής γενομένης από την παράδοση του πρώτου οχήματος, ενώ οι υπόλοιπες εννιά δόσεις θα καταβάλλονταν με την παράδοση καθεμιάς εκ των 9 τελευταίων ηλεκτραμαζών. Συμφωνήθηκε ότι η εξέλιξη των ποινικών ρητρών θα σταματούσε από τις 1.1.2003, υπό την προϋπόθεση ότι η κοινοπραξία (Siemens AG, Siemens SA και ΕΝΑΕ) θα παρείχε στον ΟΣΕ το ισοδύναμο τροχαίο υλικό. Η κοινοπραξία ανταποκρίθηκε μόνον μερικώς στον συγκεκριμένο όρο, οπότε οι ποινικές ρήτρες υπολογίστηκαν και καταλογίστηκαν από τον ΟΣΕ για όλο το χρονικό διάστημα.
Προγραμματική συμφωνία 39 – ΣΔ 39 (προμήθεια 24 ηλεκτραμαζών): υπολογίστηκαν οι ποινικές ρήτρες μέχρι τις 31.12.2002 και καταγράφησαν στις τροποποιήσεις ως γεγεννημένα ποσά. Συμφωνήθηκε αυτές να καταβληθούν σε 10 δόσεις αρχής γενομένης από την παράδοση του πρώτου οχήματος, ενώ οι υπόλοιπες εννιά δόσεις θα καταβάλλονταν με την παράδοση καθεμιάς εκ των 9 τελευταίων ηλεκτραμαζών. Προβλέφθηκε χρονικό διάστημα ως παράταση του χρόνου παράδοσης, χωρίς ποινική ρήτρα. Δεν υπήρξε πρόβλεψη για την παροχή ισοδύναμου τροχαίου υλικού στην περίπτωση της ΠΣ 39 ΣΔ 39, αλλά τροποποιήθηκε το χρονοδιάγραμμα παραδόσεων. Ο ΟΣΕ απαίτησε τα ποσά ποινικών ρητρών που είχαν γεννηθεί μέχρι τις 31/12/2002 και τα εισέπραξε πράγματι από την κοινοπραξία (Siemens AG, Siemens SA και ΕΝΑΕ).
Προγραμματική συμφωνία 35 – ΣΔ 35 (προμήθεια 29 rail bus): δεν προβλέφθηκε χρονικό διάστημα χωρίς ποινική ρήτρα. και κατά συνέπεια ο ΟΣΕ απαίτησε και εισέπραξε τα ποσά ποινικών ρητρών. Για το χρονικό διάστημα καθυστέρησης καταβολής των ποινικών ρητρών, καταλογίστηκαν και απαιτήθηκαν τόκοι υπερημερίας.
- (¹²⁴) Μέχρι την ημερομηνία της επιστολής των ελληνικών αρχών της 5ης Οκτωβρίου 2006, είχε ήδη παρακρατηθεί το ποσό των 9 932 511,99 ευρώ και υπολειπόταν προς παρακράτηση το ποσό των 826 556 EUR.
- (¹²⁵) Η κοινοπραξία που είχε συνάψει τη συγκεκριμένη προγραμματική συμφωνία αποτελείτο από την ΕΝΑΕ, τη Siemens AG και την ABB Daimler-Benz Transportation (μετονομασθείσα σε Bombardier Transportation από την 1.5.2001). Τα ποσοστά υλοποίησης για την εν λόγω συμφωνία ήταν 22,06 % του συνολικού τελικού καταβληθέντος τιμήματος για την ΕΝΑΕ και 77,94 % για τις υπόλοιπες εταιρείες.

- (126) Η εν λόγω συμφωνία προέβλεπε ακόμη τη διασκευή και εγκατάσταση συστήματος αυτόματης προστασίας και αναγνώρισης συρμών σε 50 ημισυρμούς. Το σχετικό χρονοδιάγραμμα προέβλεπε ως χρόνο ολοκλήρωσης των εργασιών τον Ιανουάριο του 2004. Το διοικητικό συμβούλιο αποφάσισε ομόφωνα με την υπ' αριθ. 578/4/4-9-2002 απόφασή του την παράταση του χρόνου παράδοσης ως τις 19.5.2004, δεδομένου ότι η καθυστέρηση δεν οφειλόταν στην κοινοπραξία. Τελικά, οι εργασίες ολοκληρώθηκαν στις 4.6.2004. Βάσει της παραγράφου 14 της προγραμματικής συμφωνίας, οι κυρώσεις λόγω μη τήρησης των συμφωνηθέντων χρόνων παράδοσης άρχιζαν 40 ημέρες μετά τη συμβατική ημερομηνία παράδοσης και μόνο στην περίπτωση μη τήρησης των χρόνων αυτών ένεκα υπαιτιότητας του προμηθευτή. Κατά συνέπεια, δεν υπήρξε λόγος επιβολής ποινικών ρητρών και τόκων εξαιτίας αυτής της καθυστέρησης.
- (127) Δεν είναι απολύτως σαφές με βάση τα στοιχεία που έχουν υποβάλει οι ελληνικές αρχές και η ΕΝΑΕ (συμπεριλαμβανομένης της πρώτης έκθεσης της Deloitte) κατά πόσον το δάνειο ήταν αρχικά εκπεφρασμένο σε δραχμές ή σε ευρώ. Στην απάντηση της Ελλάδας στην απόφαση για την κίνηση διαδικασίας παρατίθενται μόνο ποσά σε ευρώ και προσδιορίζεται το επιτόκιο με βάση το επιτόκιο Euribor τριμήνου. Απεναντίας, στην πρώτη έκθεση της Deloitte αναφέρεται ότι το δάνειο ανερχόταν σε 16,92 δις δραχμές και το επιτόκιο βασιζόταν στο Libor. Το συγκεκριμένο ζήτημα μπορεί να αποσαφηνισθεί στο πλαίσιο της διαδικασίας ανάκτησης.
- (128) Στην επιστολή τους της 21ης Ιουνίου 2007, οι TKMS και GNSH υποβάλλουν τη δεύτερη έκθεση της Deloitte. Το προσάρτημα C της εν λόγω έκθεσης τιτλοφορείται «Έκθεση δέουσας επιμέλειας σχετικά με τα Ελληνικά Ναυπηγεία ΑΕ – Αντίγραφο προς παρουσίαση» και περιλήψη καταρτίσθηκε από την Arthur Andersen, με ημερομηνία 19 Ιουνίου 2001». Στη σ. 7 της εν λόγω έκθεσης δέουσας επιμέλειας αναλύονται οι απαιτήσεις της ΕΝΑΕ και επισημαίνεται ότι η εμπορική οφειλή της Στρίντζης Lines «καθίσταται εισπράξιμη μόλις από της παραδόσεως των πλοίων το 2002». Το στοιχείο αυτό επιβεβαιώνει ότι, με εξαίρεση τις περιορισμένες προκαταβολές, οι οποίες ούτως ή άλλως είχαν ήδη καταβληθεί τότε και συνεπώς είχαν παύσει να είναι εισπράξιμες, το υπόλοιπο του τιμήματος αγοράς δεν ήταν εισπράξιμο πριν από την παράδοση των πλοίων.
- (129) Οι ελληνικές αρχές, στις επιστολές τους της 21ης Οκτωβρίου 2004 και της 17ης Δεκεμβρίου 2004 σχετικά με την υπόθεση CP 71/02, επιβεβαίωναν ότι η ΕΝΑΕ υπέβαλε αίτηση για τη χορήγηση ενίσχυσης λειτουργίας 9 % για τα δύο πλοία και ότι η αίτηση αυτή έγινε δεκτή από το αρμόδιο Υπουργείο. Ωστόσο, οι ελληνικές αρχές επιβεβαίωναν ότι τελικά δεν καταβλήθηκε ενίσχυση, επειδή η ΕΝΑΕ δεν ολοκλήρωσε την κατασκευή των πλοίων. Οι σχετικές εγκριτικές αποφάσεις εντέλει ανακλήθηκαν. Το μέτρο 13γ) της απόφασης για την επέκταση της διαδικασίας αφορά το συγκεκριμένο ζήτημα.
- (130) Βλέπε υποσημείωση 127.
- (131) Σε ό,τι αφορά τη δυνατότητα εισπράξης εσόδων κατά τη διάρκεια της εκτέλεσης της σύμβασης (δηλαδή πριν από την παράδοση), η Επιτροπή παραπέμπει και πάλι στο έγγραφο για το οποίο γίνεται λόγος στην υποσημείωση 128 της παρούσας απόφασης, όπου επισημαίνεται ότι στις 31 Δεκεμβρίου 2000 η εμπορική οφειλή σε σχέση με τις συμβάσεις με τον ΟΣΕ ανερχόταν σε μόλις 0,5 εκατ. ευρώ. Επιπλέον, στο ίδιο έγγραφο αναφέρεται: «Οι απαιτήσεις αυτές θα συμψηφισθούν με τις αντίστοιχες εισπραχθείσες προκαταβολές». Το στοιχείο αυτό καταδεικνύει ότι τη συγκεκριμένη χρονική στιγμή δεν ήταν πληρωτέο κανένα ποσό από πλευράς ΟΣΕ.
- (132) Το αρχικό περιθώριο ήταν 25 μονάδες βάσης και αυξήθηκε σε 125 μονάδες βάσης από την 1η Απριλίου 2000. Η Επιτροπή στηρίζει το σκεπτικό της στην πρώτη έκθεση της Deloitte.
- (133) Το εξής άρθρο στον Τύπο υποδηλώνει ότι η δραστηριότητα επισκευής πλοίων δεν είχε υποστεί σοβαρή διαταραχή: «Contracts – Hellenic declares business as usual after Athens earthquake» («Συμβάσεις – η ΕΝΑΕ δηλώνει ότι οι εργασίες της συνεχίζονται κανονικά μετά τον σεισμό των Αθηνών»), Lloyd's List International, 14 Σεπτεμβρίου 1999.
- (134) Πρόκειται για την επιστολή με την οποία οι ελληνικές αρχές υπέβαλαν τις παρατηρήσεις τους επί της απόφασης για την κίνηση διαδικασίας.
- (135) Το ποσό αυτό αναφέρεται στην επιστολή της Ελλάδας με ημερομηνία 29 Ιουνίου 2007.
- (136) Στις 19 Μαΐου 1999, η συγκεκριμένη πιστωτική γραμμή μετετράπη από USD σε EUR.
- (137) Αναφορικά με τη δυνατότητα εισπράξης χρημάτων πριν από την παράδοση των προϊόντων, η Επιτροπή παραπέμπει στο έγγραφο για το οποίο γίνεται λόγος στην υποσημείωση 128, αλλά και στην υποσημείωση 123. Η εν λόγω έκθεση δέουσας επιμέλειας αναφέρεται σε χρονικό διάστημα μετά την εξόφληση των υπό εξέταση δανείων. Παρ' όλα αυτά, είναι χρήσιμο να καταστεί σαφές ότι, προ της παράδοσης ενός προϊόντος, δεν είναι δυνατό να εισπραχθεί σχεδόν κανένα χρηματικό ποσό. Η εν λόγω έκθεση δέουσας επιμέλειας καταδεικνύει, ειδικότερα, ότι στις 31 Δεκεμβρίου 2000 δεν υφίστατο σχεδόν καμία εισπράξιμη απαίτηση έναντι της Στρίντζης, του ελληνικού Πολεμικού Ναυτικού, του ΟΣΕ και του ΗΣΑΠ.
- (138) Βλέπε ανακοίνωση της Επιτροπής σχετικά με τη μέθοδο καθορισμού των επιτοκίων αναφοράς και προεξόφλησης (EE C 273 της 9.9.1997, σ. 3).
- (139) Ο συγκεκριμένος ισολογισμός εμφανίζεται στα έγγραφα που έχουν υποβάλει οι TKMS και GNSH και τα οποία περιγράφονται στην υποσημείωση αριθ. 129 της παρούσας απόφασης.
- (140) Στην περίπτωση των υποβρυχίων και λόγω των όρων τους οποίους έθεσε το Ελληνικό Δημόσιο, το πρώτο υποβρύχιο θα κατασκευαζόταν εξ ολοκλήρου στο Κίελο της Γερμανίας, ενώ τα επόμενα δύο θα συναρμολογηθούν στις εγκαταστάσεις της ΕΝΑΕ (βλέπε σημείο (44) της παρούσας απόφασης). Θα ήταν κατά πάσα πιθανότητα φθηνότερο και πιο αποτελεσματικό να παραχθούν και τα τρία υποβρύχια στη Γερμανία. Εκτός αυτού, θα ήταν πιο ορθολογικό να μη συμπεριληφθεί στη σχετική κοινοπραξία η ΕΝΑΕ, η οποία ήταν προβληματική επιχείρηση και επιπλέον δεν διέθετε πείρα στον τομέα των υποβρυχίων.

- (¹⁴¹) Σε δεδομένη χρονική στιγμή, τα επίμαχα κεφάλαια πρέπει να ήταν απαραίτητα για την κάλυψη του κόστους εκτέλεσης των οικείων συμβάσεων αμυντικών εργασιών. Τότε, όμως, τα κεφάλαια δεν ήταν πλέον διαθέσιμα για τη χρηματοδότηση άλλων δραστηριοτήτων της ΕΝΑΕ. Με άλλα λόγια, τη συγκεκριμένη χρονική στιγμή ένα μέρος του πλεονεκτήματος, το οποίο είχε παράσχει το κράτος, είχε ήδη αναιρεθεί. Το λοιπό πλεονέκτημα συνίσταται στο ότι κατά τα προηγούμενα τρίμηνα το ναυπηγείο είχε στη διάθεσή του τα σχετικά κεφάλαια δωρεάν, ενώ δεν θα ήταν σε θέση να τα εξασφαλίσει υπό μορφή δανείου από τράπεζες.
- (¹⁴²) Σελίδα 30 της επιστολής της 30ής Οκτωβρίου 2006.
- (¹⁴³) Π.χ., η πολύ μεγάλη διαγραφή χρεών από στρατιωτικές δραστηριότητες αναφέρθηκε στην απόφαση C 10/94, αλλά δεν αξιολογήθηκε βάσει των κανόνων περί κρατικών ενισχύσεων· οι δαπάνες διακοπής λειτουργίας οι σχετιζόμενες με τις στρατιωτικές δραστηριότητες αναφέρθηκαν στην απόφαση N 513/01, αλλά δεν αξιολογήθηκαν βάσει των κανόνων περί κρατικών ενισχύσεων, και το ίδιο συνέβη με πολλά μέτρα στην απόφαση για επέκταση της διαδικασίας.
- (¹⁴⁴) Για παράδειγμα, στην πρόσκληση υποβολής δεσμευτικών προσφορών για την αγορά μετοχών της Ελληνικά Ναυπηγεία ΑΕ της 2ας Ιουλίου 2001 αναφέρεται: «Διευκρινίζεται ότι τυχόν επιβολή χρηματικής ποινής σχετικά με τυχόν παράβαση διατάξεων της κοινοτικής νομοθεσίας περί κρατικών ενισχύσεων δεν θα βαρύνει τον πλειοδότη. Η εξασφάλιση αυτή θα προηγηθεί της ολοκλήρωσης της μεταβίβασης των μετοχών.»
- (¹⁴⁵) Τα πρακτικά της συνεδρίασης που πραγματοποιήθηκε στις 14 Σεπτεμβρίου 2001, τα οποία υπογράφονται από τους συμμετέχοντες, αναφέρουν: «Συμφωνείται ότι η έγκριση από την ΕΕ θα αποτελεί προαπαιτούμενο όρο για την ολοκλήρωση της σύμβασης μετά την υπογραφή της. Εναλλακτικά, σε περίπτωση που καθυστερήσει η σχετική απόφαση από την ΕΕ [...] ή δεν είναι ικανοποιητική, τα μέρη συμφωνούν ότι η ΕΤΒΑ θα αναλάβει την υποχρέωση να παράσχει εγγύηση στην HDW-Ferrostaal όσον αφορά όλα τα εκκρεμή ζητήματα σχετικά με την ΕΕ για τυχόν παλαιότερες ή παρούσες κρατικές ενισχύσεις στην ΕΝΑΕ.»
- (¹⁴⁶) Για παράδειγμα, σε επιστολή της 6ης Δεκεμβρίου 2001 που απηύθυνε στην HDW με αντίγραφο στην Ferrostaal, η Alpha Finance, η οποία ήταν σύμβουλος του κράτους και της ΕΤΒΑ, αναφέρει: «Λάβαμε οδηγίες από το Υπουργείο Ανάπτυξης και την ΕΤΒΑ να σας υποβάλουμε συνημμένα τη διατύπωση που προτείνει η ΕΤΒΑ για την [...]εγγυητική επιστολή που θα παράσχει η ΕΤΒΑ στην HDW/Ferrostaal σε περίπτωση μη εκπλήρωσης της ρήτρας 1.2.3 της συμφωνίας». Σε μηνύματα που έστειλε η HDW με φαξ στην Alpha Finance στις 23 Ιανουαρίου 2002, στις 31 Ιανουαρίου 2002 και στις 8 Μαρτίου 2002, διατυπώνει παρατηρήσεις σχετικά με την ακριβή διατύπωση της εγγύησης.
- (¹⁴⁷) Η Τράπεζα Πειραιώς υπέβαλε διάφορα άρθρα του τύπου που αναφέρονται στην περίοδο μεταξύ Οκτωβρίου 2001 και Μαΐου 2002, από τα οποία προκύπτει ότι η κυβέρνηση είχε άμεση ανάμειξη στη διαδικασία ιδιωτικοποίησης της ΕΝΑΕ.

(¹⁴⁸) Στην επιστολή της 23ης Μαΐου 2005 αναφέρονται τα εξής:

«Η πώληση της ΕΝΑΕ συντελέστηκε με τη διαδικασία της αποκρατικοποίησης (ν. 2001/1990). Προηγήθηκε της καταρτίσεως αρχικά της ενοχικής δικαιοπραξίας της 11.10.2001 και στη συνέχεια της εκποιητικής δικαιοπραξίας της 31.5.2002) η διαδικασία της διακήρυξης, που περιελάμβανε όλους τους ουσιώδεις όρους της μεταβίβασης, και επίσης την παράδοση αναλυτικού υπομνήματος (με ημερομηνία Απρίλιος του 2001) και την υποβολή προσφορών. Σε όλα αυτά τα στάδια, κατά τα οποία όλοι οι ενδιαφερόμενοι (και μεταξύ αυτών ο καταγγέλλων) είχαν πρόσβαση στα στοιχεία, διατυπώθηκε ο όρος της εγγυήσεως.

Πρόκειται, επομένως, όπως υπογραμμίζεται και στην επιστολή της 17.12.2004, για όρο όχι μόνο νόμιμο και συναλλακτικά συνήθη, αλλά και για όρο που εντάσσεται εξ αρχής στις διαπραγματεύσεις για την ιδιωτικοποίηση του ναυπηγείου και μάλιστα με τη μορφή κρισίμου (*sine qua non*) όρου, χωρίς τη θέσπιση του οποίου δεν θα ήταν δυνατή η ολοκλήρωση της αγοραπωλησίας των μετοχών της ΕΝΑΕ. Είναι χαρακτηριστικό ότι, όπως προαναφέρθηκε, ο όρος αυτός, με διαφορετικές διατυπώσεις αλλά τον ίδιο πάντοτε στόχο, δηλαδή την έλλογη διευκόλυνση της συναλλαγής στο πλαίσιο των κανόνων της αγοράς, εμφανίζεται από την αρχή της διαδικασίας της ιδιωτικοποίησης στα εξής κείμενα:

Στη διακήρυξη του συμβούλου

Στην πρόσκληση για υποβολή δεσμευτικών προσφορών

Στην προσφορά της αγοράστριας κοινοπραξίας (χωρίς μάλιστα να περιληφθεί στη δήλωση παραίτησης από τους όρους της) Σε κείμενα των διαπραγματεύσεων και, εντέλει,

Στην ίδια τη σύμβαση αγοραπωλησίας της 11ης Οκτωβρίου 2001.

Επομένως, η εγγυητική δήλωση που περιλαμβάνεται στην από 31.5.2002 προσθήκη της εγγυητικής συμβάσεως, απευθυνόταν εξ αρχής στον υποψήφιο πλειοδότη και δεν συνιστά κρατική ενίσχυση προς την τελική αγοράστρια. Ο ίδιος όρος θα ίσχυε για κάθε πλειοδότη, αφού κατά τα προλεχθέντα είχε περιληφθεί στη διαδικασία της αποκρατικοποίησης. Ευνόητο είναι, ακόμη, ότι εφόσον η διαδικασία της αποκρατικοποίησης ξεκίνησε τον Φεβρουάριο του 2001 (σε χρόνο κατά τον οποίο πλειοψηφών μέτοχος της τότε πωλήτριας τράπεζας ΕΤΒΑ ΑΕ ήταν το Ελληνικό Δημόσιο), το Δημόσιο, ως πωλητής της ΕΤΒΑ προς την Τράπεζα Πειραιώς όφειλε να παράσχει και παρέσχε, επίσης, τη δική του εγγυητική δήλωση προς την αγοράστρια των μετοχών του στην ΕΤΒΑ, Τράπεζα Πειραιώς, σε ό,τι αφορούσε το προς πώληση περιουσιακό στοιχείο δηλαδή τα ναυπηγεία, διότι ως πωλητής όφειλε να δώσει τέτοια δήλωση. Οι εγγυητικές αυτές δηλώσεις, οι οποίες, όπως ήδη τονίσθηκε, περιλαμβάνονται με απόλυτη διαφάνεια και σαφήνεια σε όλα τα συμβατικά κείμενα της αποκρατικοποίησης, και κυρίως στην ενοχική σύμβαση της 11.10.2001, προσήκουν στο χαρακτήρα της συναλλαγής (πώληση ορισμένου περιουσιακού στοιχείου) ισχύουν για όλους τους υποψηφίους πλειοδότες και δεν πορίζουν κανένα επιπλέον όφελος προς οποιονδήποτε. Με βάση τα παραπάνω αποδεικνύεται η πραγματική φύση της εγγυητικής αυτής δηλώσεως (ως αναγκαίου για τη συναλλαγή και συνήθους κατά τους κανόνες της αγοράς όρου), και ο δεσμευτικός χαρακτήρας της με βάση όλη την προδικασία της ιδιωτικοποίησης, αλλά και την ίδια την αγοραπωλητική σύμβαση των μετοχών της ΕΝΑΕ της 11.10.2001, την οποία, στη συνέχεια, ακολούθησε η αγοραπωλητική σύμβαση των μετοχών της ΕΤΒΑ της 18.10.2001 μεταξύ ΕΤΒΑ και Ελληνικού Δημοσίου. Το θεμελιώδες, όμως, είναι, και αυτό τονίζεται με έμφαση, ότι ο περί εγγυήσεως όρος περιλαμβάνεται σε όλη τη διαδικασία της αποκρατικοποίησης και δεν διατυπώνεται για πρώτη φορά μετά την κατάρτιση της συμβάσεως. Δεν αποτελεί, λοιπόν, όπως θέλει να το εμφανίσει ο καταγγέλλων, «εφεύρημα» της τελευταίας στιγμής με στόχο την παράκαμψη των κοινοτικών κανόνων για το θεμιτό των κρατικών ενισχύσεων.

Το Ελληνικό Δημόσιο ως πωλητής των μετοχών της ΕΤΒΑ, όφειλε, όχι μόνο κατά τη σύμβαση της 18.10.2001, αλλά και κατά τον νόμο, να μεταβιβάσει στην Τράπεζα Πειραιώς τις μετοχές του της ΕΤΒΑ απαλλαγμένες από κάθε βάρος και υποχρέωση. Δεδομένου δε ότι η Τράπεζα Πειραιώς δεν είχε ανάμειξη στη διαδικασία αποκρατικοποίησης της ΕΝΑΕ, έπρεπε κατά τον νόμο και τα συναλλακτικά ήθη να εξασφαλιστεί από οποιαδήποτε υποχρέωση απορρέουσα από τη σύμβαση μεταβίβασης της ΕΝΑΕ προς την οποία ήταν αμέτοχη. Και αυτή την εξασφάλιση της παρέχει η περί εγγυήσεως του Ελληνικού Δημοσίου δήλωση της 18.3.2002. Η δήλωση αυτή εγγυήσεως είναι αυτονόητη και νόμιμη. Το Ελληνικό Δημόσιο την έδωσε ως είχε συμβατική υποχρέωση, ενεργώντας έναντι της αγοράστριας Τράπεζας Πειραιώς ως αντισυμβαλλόμενος, δηλαδή ως *fiscus*, και όχι ως φορέας δημόσιας εξουσίας.»

Η Επιτροπή υπενθυμίζει ότι, κατά τον χρόνο της επιστολής αυτής, η Ελλάδα, σχολιάζοντας τον ισχυρισμό των Ναυπηγείων Ελευσίνας ότι η εγγύηση συνιστά ενίσχυση προς την HDW/Ferrostaal, ήθελε να αποδείξει ότι η εγγύηση αυτή δεν συνιστά πλεονέκτημα που παρέχεται επιλεκτικά στην HDW/Ferrostaal, αλλά προσφέρθηκε σε όλους τους υποψηφίους αγοραστές (περιλαμβανομένης και της ίδιας) που συμμετείχαν στη διαδικασία ιδιωτικοποίησης της ΕΝΑΕ. Στις επόμενες παρατηρήσεις που υπέβαλε προς την Επιτροπή, η Ελλάδα, συνειδητοποιώντας ότι Επιτροπή μπορεί να θεωρούσε την εγγύηση αυτή ως ενίσχυση προς την ΕΝΑΕ προσπάθησε να θέσει σε αμφισβήτηση τη δυνατότητα καταλογισμού του μέτρου στο Δημόσιο, ισχυριζόμενη ότι η εγγύηση δεν είχε χορηγηθεί παρά τον Μάιο του 2002, πράγμα που αντιφάσκει πλήρως με τους ισχυρισμούς που διατυπώνονται στην επιστολή της 23ης Μαΐου 2005.

(¹⁴⁹) Όπως αναφέρθηκε στην αιτιολογική 59, η ιδιωτικοποίηση αποφασίστηκε με την απόφαση αριθ. 14/3-1-2001 της αρμόδιας Διυπουργικής Επιτροπής Αποκρατικοποιήσεων.

- (¹⁵⁰) Η Επιτροπή αναγνωρίζει ότι η διατύπωση και η διάρθρωση της συμφωνίας της 20ής Μαρτίου 2002 προκαλεί σύγχυση. Το άρθρο 8.2.4. της εν λόγω συμφωνίας ορίζει ότι, όσον αφορά την ενίσχυση που προβλέπεται στα άρθρα 3 έως 6 του νόμου 2941/2001 (βλέπε σημείο (33) της παρούσας απόφασης, όπου περιγράφεται ο εν λόγω νόμος), το Δημόσιο υποχρεούται να καταβάλει στην Τράπεζα Πειραιώς το 100 % κάθε ποσού που θα κατέβαλε η ETBA στην HDW/Ferrostaal. Ωστόσο, σε περίπτωση ανάκτησης ενισχύσεων που δεν προβλέπονται στα άρθρα 3 έως 6 του νόμου 2941/2001, το άρθρο 8.2.4 της συμφωνίας της 20ής Μαρτίου δεν έχει εφαρμογή. Επομένως, εφαρμόζεται το άρθρο 8.2.1. Το άρθρο αυτό προβλέπει ότι το Δημόσιο θα καταβάλει στην Τράπεζα Πειραιώς μόνο το 57,7 % του ποσού που θα καταβάλει η ETBA στην HDW/Ferrostaal. Ωστόσο, η Επιτροπή παρατηρεί ότι το άρθρο 8.2.2 της συμφωνίας αναφέρει ότι, παρά την πώληση της πλειοψηφίας των μετοχών της ETBA στην Τράπεζα Πειραιώς, αυτός που θα διαχειρίζεται τη διαδικασία πώλησης της ENAE είναι το Δημόσιο -και όχι η Τράπεζα Πειραιώς/ETBA. Το άρθρο αυτό, και ιδίως το σημείο 8.2.2.(δ), αναφέρει ότι το Δημόσιο αναλαμβάνει την υποχρέωση ότι ο αγοραστής δεν θα υποστεί οποιαδήποτε ζημία σε σχέση με την ιδιωτικοποίηση των Ελληνικών Ναυπηγείων. Δεδομένου ότι, όπως προκύπτει από το άρθρο 8.2.4 (και από το άρθρο 7.4 της συμφωνίας της 18ης Δεκεμβρίου 2001) η συμφωνία βασίζεται στην παραδοχή ότι Τράπεζα Πειραιώς και η ETBA πρόκειται σύντομα να συγχωνευθούν, η δέσμευση που ανέλαβε το Δημόσιο στο άρθρο 8.2.2 δεν επρόκειτο να τηρηθεί, εάν κατέβαλε στην Τράπεζα Πειραιώς μόνο το 57,7 % του ποσού που θα κατέβαλε η ETBA στην HDW/Ferrostaal. Αυτό σημαίνει ότι, προκειμένου να τηρηθεί η δέσμευση που αναλαμβάνεται στο σημείο 8.2.2 –και συγκεκριμένα η εξασφάλιση ότι η Τράπεζα Πειραιώς δεν θα έχει ζημία από την πώληση της ENAE– ο μηχανισμός που προβλέπεται στο άρθρο 8.2.4 πρέπει να εφαρμοστεί σε όλες τις περιπτώσεις ανάκτησης ενισχύσεων, και όχι μόνο σε εκείνες που απορρέουν από τον νόμο 2941/2001.
- (¹⁵¹) Με επιστολή της 28ης Μαΐου 2002, η Τράπεζα Πειραιώς ζήτησε τη γνώμη της κυβέρνησης σχετικά με τη διατύπωση της εγγύησης την οποία επρόκειτο να παράσχει η ETBA στην HDW/Ferrostaal και ζήτησε διαβεβαίωση ότι, σε περίπτωση κατάρτησης της εν λόγω εγγύησης, θα εφαρμόζονταν η διάταξη του άρθρου 8.2.4 της συμφωνίας της 20ής Μαρτίου 2002. Με επιστολή της 31ης Μαΐου 2002, η κυβέρνηση έδωσε τη συγκατάθεσή της στην ETBA για τη χορήγηση της εν λόγω εγγύησης και διαβεβαίωσε ότι, σε περίπτωση κατάρτησής της, θα εφαρμόζονταν η διάταξη του άρθρου 8.2.4. Αυτό σημαίνει ότι εάν, σε αντίθεση με το προαναφερθέν συμπέρασμα, το Δημόσιο ήταν υποχρεωμένο βάσει της συμφωνίας της 20ής Μαρτίου 2002 να καταβάλει στην Τράπεζα Πειραιώς μόνο το 57,7 % του ποσού που θα κατέβαλε η ETBA στην HDW/Ferrostaal, αυτό άλλαξε με την επιστολή της κυβέρνησης της 31ης Μαΐου 2002, η οποία δηλώνει ανεπιφύλακτα ότι εφαρμόζεται ο μηχανισμός που προβλέπει το άρθρο 8.2.4 της συμφωνίας της 20ής Μαρτίου 2002 (δηλαδή αποζημίωση 100 %).
- (¹⁵²) Απαντώντας σε συγκεκριμένο ερώτημα της Επιτροπής που διατυπώθηκε με επιστολή της 12ης Φεβρουαρίου 2008, η Ελλάδα επιβεβαίωσε σε επιστολή της 3ης Μαρτίου 2008 ότι θα ήταν υποχρεωμένη να καταβάλει στην Τράπεζα Πειραιώς ολόκληρο (δηλαδή το 100 % και όχι το 57,7 %) το ποσό που θα κατέβαλε η ETBA στην HDW/Ferrostaal.
- (¹⁵³) Όπως αναφέρθηκε κατά την αξιολόγηση του μέτρου E7, οι εργαζόμενοι κατείχαν αυτές τις μετοχές, αλλά δεν είχαν πληρώσει το τίμημα αγοράς που θα έπρεπε να καταβάλουν στην ETBA.
- (¹⁵⁴) Βλέπε σημείο αιτιολογική σκέψη 33 για την περιγραφή του νόμου.
- (¹⁵⁵) Υπόθεση C-334/99, Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας κατά Επιτροπής, σκέψεις 133 έως 141.
- (¹⁵⁶) Επιπλέον, η Επιτροπή παρατηρεί ότι, εξ όσων γνωρίζει, κανένα από τα δάνεια και τις εγγυήσεις που καλύπτει το άρθρο 296 δεν είναι σύμφωνο με τους όρους που αναφέρονται στην ενότητα 3.1 της παρούσας απόφασης. Επομένως, δεν θα είχαν γίνει δεκτά από έναν επενδυτή σε οικονομία αγοράς.
- (¹⁵⁷) Λαμβάνοντας υπόψη την αποστροφή κινδύνου εκ μέρους των οικονομικών φορέων, η πώληση της ENAE θα ήταν προτιμότερη από την εκκαθάρισή της, μόνο εάν οι στατιστικά πιθανές πληρωμές βάσει της εγγύησης υπολείπονταν σημαντικά των 6 εκατ. ευρώ.
- (¹⁵⁸) Βλέπε αιτιολογική σκέψη 33 για την περιγραφή του νόμου.
- (¹⁵⁹) Αυτό έχει ήδη αναλυθεί από την Επιτροπή στην απόφαση επέκτασης της διαδικασίας, και συγκεκριμένα στην περιγραφή και αξιολόγηση του μέτρου 18α. Η Επιτροπή επισημαίνει επίσης ότι στη δεύτερη έκθεση Deloitte αναφέρονται τα εξής: «Η παραπάνω ρήτρα δ) σχετικά με την κατανομή του ανταλλάγματος μεταξύ του ποσού που προορίζεται για αύξηση του μετοχικού κεφαλαίου και του τιμήματος που θα προσφερθεί για την εξαγορά των υπαρχουσών μετοχών με αναλογία 2:1, από την εμπειρία μας σε παρόμοιες συναλλαγές δεν αποτελεί ιδιαίτερα συνήθη όρο. Πάντως, λαμβάνοντας υπόψη τα σημαντικά λειτουργικά προβλήματα και την επιδεινούμενη χρηματοοικονομική θέση της εταιρείας, πιστεύουμε ότι η απόφαση που έλαβαν οι πωλητές (και οι σύμβουλοί τους) να θέσουν αυτούς τους όρους ήταν τόσο εύλογη όσο και λογική.» (σ. 9 - 2). Σύμφωνα με την ερμηνεία της Επιτροπής, στο σημείο αυτό επιβεβαιώνεται ότι ο εν λόγω τρόπος διάθεσης του τιμήματος αποτελούσε λογική και εύλογη απαίτηση του κράτους, εάν θεωρηθεί ότι στόχος του ήταν η εξασφάλιση της συνέχισης των δραστηριοτήτων της ENAE μακροπρόθεσμα (στόχος δημόσιας αρχής), και όχι αν θεωρηθεί ότι στόχος του ήταν η μεγιστοποίηση των εσόδων από την πώληση (στόχος επενδυτή σε οικονομία αγοράς).
- (¹⁶⁰) Βλέπε υποσημείωση 148.
- (¹⁶¹) Η Επιτροπή δεν ισχυρίζεται ότι ένας έλεγχος της κατάστασης με τη δέουσα επιμέλεια θα είχε επιτρέψει να διαπιστωθούν όλες οι ενισχύσεις οι οποίες πρέπει να ανακτηθούν σύμφωνα με την παρούσα απόφαση, αλλά ορισμένες από αυτές. Στην επιστολή της 21ης Ιουνίου 2007, η TKMS/GNSH υπέβαλε ορισμένες εκθέσεις νομικού ελέγχου (δέουσας επιμέλειας) που πραγματοποιήθηκαν το 2001 από την Arthur Andersen για λογαριασμό της HDW/Ferrostaal. Η Arthur Andersen επισημαίνει στις εκθέσεις αυτές ότι δεν αποκλείεται η ENAE να έχει λάβει κρατικές ενισχύσεις οι οποίες πρέπει να ανακτηθούν στο μέλλον.

- (¹⁶²) Συγκεκριμένα, δεδομένου ότι η ETBA και η Ελλάδα είχαν υποσχεθεί στα έγγραφα του διαγωνισμού που υποβλήθηκαν στους υποψήφιους αγοραστές, να χορηγήσουν την εν λόγω εγγύηση, το γεγονός ότι η εγγύηση δεν αναφέρθηκε ως όρος στα έγγραφα των προσφορών που υποβλήθηκαν από τα Ναυπηγεία Ελευσίνας, δεν θα την εμπόδιζε να το ζητήσει αργότερα κατά τη διαδικασία των διαπραγματεύσεων.
- (¹⁶³) Το σημείο αυτό υποστηρίζεται στη δεύτερη έκθεση Deloitte, όπου αναφέρεται ότι, αν η HDW/Ferrostaal έπρεπε να φέρει τον κίνδυνο να υποχρεωθεί να επιστρέψει κρατικές ενισχύσεις που είχαν χορηγηθεί στην ENAE τα προηγούμενα χρόνια, δεν θα την είχε αγοράσει.
- (¹⁶⁴) Αυτό είναι σαφές από το κείμενο της εβδομης οδηγίας για τις ενισχύσεις στη ναυπηγική βιομηχανία και από τη δομή της, όπου οι «επενδυτικές ενισχύσεις» υπάγονται στο κεφάλαιο III για τις «ενισχύσεις αναδιάρθρωσης».
- (¹⁶⁵) Βλέπε διαγραφή πολύ μεγάλων χρεών που αναφέρεται στην απόφαση C 10/94, κάλυψη δαπανών για το κλείσιμο εγκαταστάσεων που αναφέρεται στην απόφαση N 513/01, και όλες οι μορφές χρηματοδοτικής στήριξης που παρέσχε το Δημόσιο βάσει του άρθρου 296 και που αναφέρονται στην απόφαση για επέκταση της διαδικασίας.
- (¹⁶⁶) Για παράδειγμα, όσον αφορά την κρατική χρηματοδοτική στήριξη που δόθηκε στην ENAE χωρίς να προορίζεται για τη χρηματοδότηση συγκεκριμένης δραστηριότητας, η Επιτροπή θεώρησε ότι οι μη στρατιωτικές δραστηριότητες επωφελήθηκαν μόνο από το 25 % των κρατικών ενισχύσεων. Ωστόσο, αν ανακτηθεί μόνο το 25 % των κρατικών ενισχύσεων, στην πραγματικότητα μόνο 6,25 % (δηλαδή 25 % από 25 %) από αυτές θα ανακτηθούν από τις μη στρατιωτικές δραστηριότητες. Έτσι, δεν θα εξασφαλισθεί η επαναφορά των μη στρατιωτικών δραστηριοτήτων της ENAE στην προτέρα κατάσταση, εφόσον έλαβαν το 25 % της κρατικής στήριξης και θα επιστρέψουν μόνο το 6,25 %.
- (¹⁶⁷) ΕΕ L 140 της 30.4.2004, σ. 1.